

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

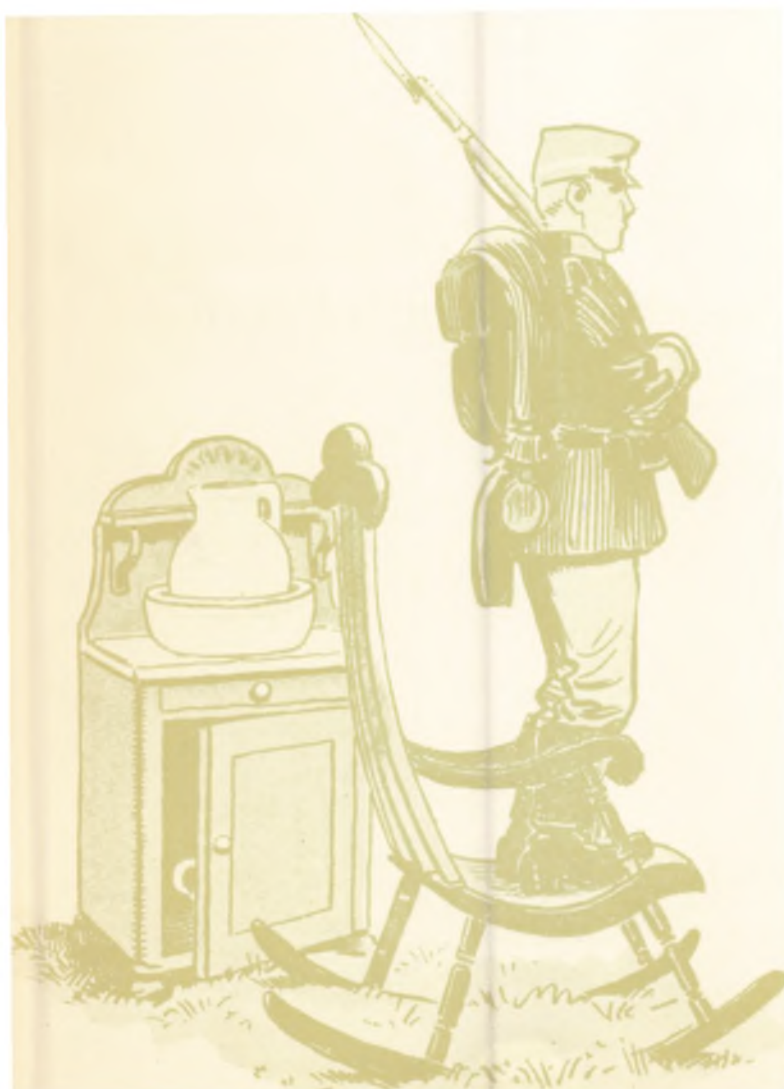
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE
SÅ DET
SKE

*Danmark under
1. verdenskrig 1914-18
og Genforeningen 1920
skildret af
samtidige, soldater og civile,
journalister, forfattere,
digtere, malere,
tegnere og fotografer*

LARS LINDEBERG

DE SÅ DET SKE

Med indledning af
cand. mag. Johs. Fabricius

FORLAGET UNION · KØBENHAVN

FORSATSILLUSTRATIONER:

*Danske soldater over sig i bajonetangreb
under første verdenskrig –
for dem blev det aldrig alvor.*

*Dansksindede sønderjyder i tysk uniform
rykker frem bag gassky på Vestfronten
– for dem var det alvor
fra verdenskrigens første dag.*

ILLUSTRATIONER PÅ BINDET:

*Den sønderjyske mor og hendes søn
(Hjemmet 1916)
og Barmhjertighed ved fronten
(Hjemmet 1916)*

DE S A D E T S K E

*Danmark under I verdenskrig
er sat med Intertype Baskerville
hos Poul H. Pedersen, København
Layout: Freddy Pedersen
Tryk: A/S Adolph Holst, Aalborg*

© Forlaget Skrifola, Copenhagen
Printed in Denmark

Over tærsklen - ind i en ny tid

AF JOHS. FABRICIUS

Den første verdenskrig markerer et skel ikke blot i Danmarks historie, men i verdenshistorien. I 1914 gik en hel kulturepoke i graven, og under blodige krampetrækninger banede det 20. århundrede sig vej gennem ruinerne af det nittende.

De gode gamle tider, som mange af den ældre generation længtes tilbage til efter krigen, kom aldrig igen; den viktorianske samfundsorden og klunke-tiden konfronteredes efter verdenskrigen med en ny virkelighed: et ekspres-sionistisk Europa i politisk opløsning og socialt sammenbrud, rystet af skytte-gravskampene og hungerblokaden, af massernes oprør og kvindens frigø-relse, af psykoanalysen, jazzen og surrealismen.

Det danske samfund undgik ikke at mærke følgerne af denne dybtgående forvandringsproces for en hel kultur; også vi hørte med til den europæiske kulturkreds, og også Danmark kom til at tage del i et revolutionens år-hundrede.

Den nye tidsalder kom ikke til vort land i så brutal en form, som den antog i de kriseramte og krigsdeltagende lande. Danmark undgik som ved et mirakel at blive inddraget i den første verdenskrig, og det betød, at befolkningen med lang større legemlig styrke og åndelig ligevægt end de krigsdeltagende landes indbyggere kunne tage stilling til de nye kræfter, som helt fra grunden ville omskabe det viktorianske og wilhelmske bor-gerskabs verden og livssyn. De politiske og kulturelle brydninger fik ikke så uforsonligt et præg i Danmark som f. eks. i Tyskland og i Rusland, og i løbet af 1920'erne og 30'erne lykkedes det kulturelt og politisk at forme den ny tids kræfter til et organisk mønster, som kom til at stå sin prøve under besættelsestiden.

Det er svært for vor tids slægtled at sætte sig ind i den omvæltning, som verdenskrigen betød for den årgang, der oplevede den. Man havde igen-nem det sidste halve århundrede vænnet sig til den tanke, at kulturen var noget, der af sig selv gik fremad – krigens grusomheder og menneskedyrets afgrunde var noget, som kulturudviklingen og oplysningen af sig selv ville få bugt med. Humaniteten var jo voksende i Europa, man havde fået et Røde Kors og en international krigskonvention, og fredsbevægelser spirede i mange lande. Den stigende teknik og videnskaben gjorde livet lettere for samfundets borgere, og sygdomme bekæmpedes langt mere effektivt end før. Kulturlivet blomstrede i de europæiske hovedstæder, og jernbanerne gjorde det muligt for turisterne at rejse rundt og se sig om i deres verdensdel.

Europa før 1914 åndede en egen selvtilstrækkelig optimisme, der sugede næring af det faktum, at freden havde varet lige siden 1871 – altså næsten et halvt århundrede.

På denne baggrund kom verdenskrigen som et chock, og oplevelsen mild-nedes ikke af, at den industrielle revolution havde fået sit egentlige gennem-brud i det samme tidsrum og forsynet hærene med våben, der reducerede tidligere tiders krigsførelse til legeværk.

»Nu gik,« som den engelske udenrigsminister Edward Grey sagde det, »lygterne ud i Europa.« Den kultur, som de foregående århundreder havde opbygget i Europa, blev kastet i afgrunden, og ingen vidste, hvornår lyg-terne ville blive tændt igen.

Torden i syd

Sommeren 1914 var varm.

Det gode vejr var begyndt allerede i juni, og det blev endnu bedre i juli med skyfri himmel, bagende sol og barometre, der dag efter dag stod på »smukt«.

Hornbæk var stedet, hvor man sås og lod sig se i sommermånederne, og naturligvis var »Politiken«s medarbejder på pletten. Han kunne rapportere, at aldrig havde der været så mange smukke »baderinder« i Hornbæk som i år, og den 13. juli skrev han:

»Lørdagsballerne på kroen er begyndt. Ved sidste bal så vi det meste af vort diplomati med indenrigsministeren og hans departementschef i spidsen. Kroens overtjener, Willmann, var overbevist om, at diplomaterne var kommet til Hornbæk, fordi den schweiziske flåde havde truet med at bombardere byen, da der ikke blev spist schweizerost nok.«

Bladets kvindelige medarbejder holdt imens øje med sine medsøstre på badeanstalterne og skrev den 19. juli:

»Når man lige undtager vore regulære svømmehold, som er fikse og nydelige, ser man på badeanstalterne de græseligste sammensætninger i badedragter: gult stribet med rødt, dertil græsgrøn badehætte med brunt badebind og derover knyttet et lilla tørklæde – er ingen undtagelse. Det skulle dog ikke være så svært at sammensætte en smuk badedragt, da den ifølge sin natur helst skal være så enkel som mulig. Det mest praktiske og i virkeligheden det mest anstændige er trikotdragten, der, når den er af et tæt vævet stof, ikke røber mere i vandet end inden vandet.«

På badeanstalten »Helgoland« afvikledes dagen efter, den 20. juli, Dansk Idræts-Forbunds Danmarksmesterskab i 100 m. brystsvømning (H. J. Saxtorp sejrede i tiden 1 min. 19 sek.), og der var fuldt på tilskuerbænkene.

Men de, der var blevet tilbage i hovedstaden, havde andre fornøjelser.

Samme dag marcherede 40.000 afholdsmænd og -kvinder fra alle egne af landet fra Rådhuspladsen til Søndermarken, og tidligere havde veteraner fra Dybbøl holdt parade på Amalienborg Plads i anledning af 50-året for krigen 1864.

København havde også været rammen om et internationalt pressestævne, som kulminerede med en fest i Tivoli. Og den gamle have havde netop indviet den ny bjerg-rutschebane, men uden synderlig succes.

Et par dage efter at verdenspressen havde forladt Danmark, bragte aviserne nyheden om mordet på Østrig-Ungarns tronfølger, ærkehertug Franz Ferdinand og hans gemalinde. Det var sket i en lille by ved navn Sarajevo, og da morderen viste sig at være en serbisk student, meldte telegrammerne de følgende dage om politisk spænding mellem Østrig-Ungarn og Serbien. Men der var jo altid vrøvl dernede i Europas urolige hjørne, så det var næppe noget at fæstne sig ved.

Dagene gik, og varmen holdt sig. Rekorden nåedes den 22. juli med 34 grader i skyggen. Det var ved at blive lidt trykkende. Var der mon torden på vej?

Badedragtmode, sommeren 1914.

Mordet i Sarajevo den 28. juni 1914.
Attentatmanden bliver pågrebet
efter at have skudt på ærkehertug-
parret. Ingen anede den dag,
at de første skud i den kommende
storkrig dermed var affyret.

Prins Knud husker:

»Vi var på vej mod København om bord i DANNEBROG ... mor og far havde været på besøg i England, Frankrig, Holland og Belgien ... Vi stod ned gennem Lillebælt, idet det var tanken at gå til Fænen og aflægge et lille besøg der og bade. Om natten (den 25. juli) kom der kodetelegram til DANNEBROG ... og der blev øjeblikkelig givet ordre til at vende om og gå mod Sjælland. Vi kom op til farvandet omkring Kalundborg, og far blev sat i land, mens vi andre sejlede videre mod København. Far tog så med toget for hurtigere at være i hovedstaden.«

Den 26. juli forhandlede kongen og regeringen om den truende krigsfare.

Dønninger af en verdenskrise

Den 27. juli kl. 11 ventedes den franske præsident Poincaré til København på officielt besøg, og alt var parat til hans modtagelse på Toldboden.

De kongelige var kommet til stede, og de øvrige honoratiorens havde indtaget deres pladser. Pressefotograferne havde stillet deres klodsede apparater op, og journalisterne studerede det trykte program, som de netop havde fået udleveret. Dannebrog og Tricoloren var hejst, og der var hængt blomsterguirlander op mellem flagstængerne. Æreskompagniet var marcheret op, politibetjentene holdt tilskuerne på passende afstand.

En af dem, betjent Kirkerup, fortæller:

»Da opstod der rygter om, at præsidenten på grund af den overhængende krigsfare ville sejle forbi. Efter at der var indhentet vished for, at rygten talte sandt, forlod de kongelige og andre honoratiorens Toldboden; men publikum ville ikke tro på, at det var sandt, hvorfor jeg fik ordre til at blive tilbage og efterhånden gøre folk begribeligt, at der intet var at vente efter, men først langt hen på eftermiddagen gik de hjem.«

Fra Skagen kunne man se den franske præsident sejle forbi. Albert Abel, der holdt sommerferie deroppe, fortæller: »Vi så hans skib LA FRANCE i

Populæreste schlager sommeren 1914: »Gu' vø', hvem der kysser dig nu?«

Toldboden i Københavns havn den 27. juli 1914 kl. 11, da den franske præsident skulle være kommet. På det tidspunkt var han forlængst sejlet forbi.

fuld fart passere Gl. Skagen. Vi kunne tydeligt se de franske farver. Skibet havde en sådan fart på, at dets kølvand i den stille sommerdag forårsagede et bølgeslag mod kysten som i et stormvejr. Det skete om formiddagen kl. 10, og fire timer efter at den franske præsident således var sejlet vestpå, så man pludseligt et pragtfuldt stort hvidt krigsskib ledsaget af flere mindre komme fra Norge med østlig retning. Det var den tyske kejser, der passerede Gl. Skagen kl. ca. 2 den eftermiddag. Han kom fra de norske fjelde, hvor han havde haft ferie og var nu på ilfart sydpå. Vi var noget betænkelige ved at se dette skuespil for vore øjne, men vi håbede jo alligevel, at alt måtte gå i orden.«

Det gjorde det ikke.

Den 28. juli – nøjagtig en måned efter mordet i Sarajevo – erklærede Østrig-Ungarn Serbien krig. Rusland mobiliserede, Tyskland mobiliserede og Frankrig mobiliserede. Tyskland sendte et ultimatum til Rusland, og derpå et til Frankrig.

Kalenderen viste den 30. juli 1914. Det var nu kun et spørgsmål om timer, hvornår uvejret ville bryde løs.

Tivolis hovedattraktion sommeren 1914 var »Den gamle købstad«. Her går dansen på torvet mellem papmachéhusene.

Og uvejret kom

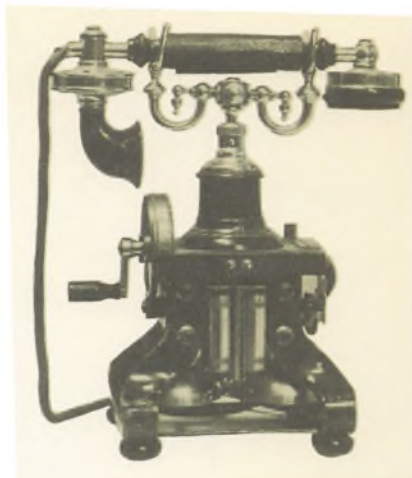
Sent om aftenen, kl. 22.28 den 1. august indløb telegram om, at den tyske ambassadør i Sct. Petersborg havde overrakt den russiske udenrigsminister Tysklands krigserklæring.

Det var sket kl. 19.30 præcis.

Alle var klar over, at krigen hermed ville udvikle sig til et verdensomspændende opgør. Men ingen vidste, at en hel epoke samtidig var forbi.

Carl Muusmann, der var journalist på »Vort Land«, oplevede krigsudbruddet på redaktionen:

»Det blev den uhyggeligste nat, jeg mindes fra min lange journalistiske virksomhed. Ustandselig kimede telefonen med forespørgsel: Er tyskerne gået i land i Langelandsbæltet? Har tyske torpedobåde afpatuljeret Skagen? Har tyskerne mobiliseret ved den danske grænse? Har den tyske flåde besat Storebælt og stoppet de danske troppers overførsel til Sjælland i nat? Er det sandt? Er det sandt? Hvad skulle vi svare? Alt var kaos med rygter om, at fjendtlighederne var begyndt mellem Frankrig og Tyskland uden krigserklæring, og at Italien ville holde sig neutral, mens England stod afventende.«

Søndagsaviserne bragte den dystre nyhed, men det fremgik ikke af telegrammerne, at Tyskland i løbet af natten også havde overskredet grænsen til Luxembourg for at sikre sig jernbanerne til det planlagte felttog mod vest. Den følgende dag, mandag den 3. august, fulgte Tysklands krigserklæring til Frankrig. Den 4. august trængte tyske tropper ind i Belgien, hvis neutralitet Tyskland selv havde garanteret i en traktat. Det var den traktat, som den tyske kansler senere betegnede som »en lap papir«.

Vejret var tørt og mildt i København lørdag den 1. august 1914. Maksimumstemperatur 21 grader. Ikke en vind rørte sig. Foran B.T. Centralens hjørne på Rådhuspladsen (herover) var der trængsel. Avisernes ekstraudgaver, som kom på gaden med timers mellemrum, blev revet væk. I den skæbnsvangre time, da den tyske krigserklæring blev overrakt i Sct. Petersborg, var der stadig mange mennesker på gaderne. Folk sad på fortovscafeerne, og Tivoli havde stort besøg. Metropolteatret spillede filmen »Det hemmelighedsfulde X – højaktuelt krigsdrama I 120 afdelinger«.

»København var i aftes en mærkelig by at færdes i. Det er sjældent, man i denne by mærker en fælles takt, enhver plejer at nynne sin egen private melodi, uanfægtet af begivenhederne. Men i aftes kunne man fornemme, at det private var gledet i baggrunden. Byens befolkning var for en gangs skyld samlet om noget, der var ud over hverdagen. Dette »noget« var krigen – den krig, der måske og måske ikke kommer. Det var det tema, der gik igen overalt, hvor folk mødte hinanden: på gader, på cafeer, i sporvogne og omnibusser. Hørte man løsrevne stumper af en samtale, skelnede man altid ord som mobilisering, indkaldelse, Tyskland, serberne, Rigsdagen, søbefæstningen . . . alle vegne kredsede interessen og samtalen om det samme emne. Bladenes ekstraudgaver solgtes overalt, og deres efterretninger drøftedes på det ivrigste. Der var ualmindelig mange mennesker på benene, og alle gik de i en atmosfære af det usædvanlige. Rigtig besked vidste ingen, men alle havde en fornemmelse af, at de hvert øjeblik kunne komme til at opleve noget, de aldrig havde været med til før. Det var en mærkelig aften i København.

Højt på himmelen lyste de milde stjerner, men ud over Sundet flakkede fra forterne projektørernes hvileløse søgen.

Først sent sov København ind under stjernernes skær, og over hele byen lå det spørgsmål: Hvad skal vi opleve i morgen?«

BERLINGSKE TIDENDE, den 2. august 1914.

Kongens budskab - og afholdsfolkenes

Også for den danske regering – radikal siden 21. juni 1913 – havde lørdagen været fuld af bekymringer. Om formiddagen var telefonforbindelsen med Berlin blevet afbrudt. Det kunne næppe betyde andet, end at Tyskland var ved at mobilisere. Regeringen besluttede, at den ville indkalde forsvarrets sikringsstyrke hen på eftermiddagen, medmindre man forinden havde fået beroligende efterretninger fra den danske gesandt i Berlin, grev Moltke.

Kl. 14 gik udenrigsministeren, Erik Scavenius, og forsvarsministeren, P. Munch, til Amalienborg for at orientere Christian X om situationen. Det blev ikke nogen behagelig samtale. Kongen antydede, at regeringen måtte gå, men han fortrød straks, hvad han havde sagt, og udbrød:

»Ja, det var ikke meningen, men jeg er så nervøs; jeg har ikke sovet i nat, fordi jeg har tænkt på alt det; Schwamm darüber.«

Da der endnu ved 16-tiden ikke forelå nogen efterretning fra gesandten i Berlin, traf regeringen beslutning om at indkalde en del af sikringsstyrken.

Samtidig udsendtes et »kongeligt budskab«, der tillige var formet som en dansk neutralitetserklæring, og om aftenen tilsluttede Rigsdagen sig den neutralitetspolitik, regeringen havde fastlagt.

STATSTIDENDE

Udgiven ved offentlig Foranstaltning i Henhold til Lov af 23. Januar 1903.

Nr. 100.

Mandag den 3. August 1914.

11. Aarg.

Kongeligt Budskab.

Under de alvorlige Forhold, som er fremkomne for vort Fædreland ved de sidste Dages skæbnesvangre Begivenheder føler vi Trang til at udtale følgende overfor vort Folk:

Ingensinde paa kaldtes stærkere end nu Ansvarsfølelsen baade hos den enkelte og hos Nationen i dens Helhed.

Vort Land staar i venligt Forhold til alle Nationer. Vi tør nære tryk Forventning om, at den strænge og til alle Sider ensartede Neutralitet, som altid har været hævdet som vort Lands Udenrigspolitik, og som ogsaa nu uvægerligt vil blive fulgt, vil blive agtet af alle.

Men naar dette er Regeringens og alle ansvarlige og besindige Mænds fælles Opfattelse, saa maa vi ogsaa stole paa, at ingen ved utildig Stemningsytring, ved ubesindig Demonstration eller paa lignende Vis gør Brud paa den Værdighed og Ro, der er saa afgørende for at skabe Tillid til vort Fædrelands Holdning. Enhver har nu sit Ansvar og sin Pligt. Vi føler os overbeviste om, at Stundens Alvor vil præge alle danske Mænds og Kvinders Handlinger.

Gud bevare vort Fædreland.

Christian R.

Zahle.

Lov

om Udtedelse af rentebærende Statsbeviser.

§ 1. Finansministeren lænsyndtlig til at udtede rentebærende Statsbeviser til et Beløb af 25 Millioner Kroner.

§ 2. Statsbeviserne indføres Aarssagen efter deres tilfærdiggørelse med deres fulde paalydende Beløb samt et Rentetilleg af 5 pCt.

§ 3. Efter Overenskomst med Nationalbanken modtages Statsbeviserne ved alle Kongelige Kasser i Betaling for deres fulde paalydende Beløb.

§ 4. Finansministeren fastsætter ved offentlig Behørdighed de nærmere Regler for Statsbevisernes Særtryk, Form og Indtættelse.

§ 5. Denne Lov træder straks i Kraft.

Midlertidig Lov

om Udbetaling af Indlaan og Sparekassemidler.

De danske afholdsselskabers landsforbund følte sig ogsaa kaldet til at udsende et budskab i de alvorlige august-dage i 1914:

»Under de nuværende alvorlige forhold tillader vi os herved at rette en indtrængende henvendelse til det danske folk. Vi håber og ønsker alle, at vort fædreland må blive holdt udenfor den ødelæggende krig, der nu hærger Europas hovedlande, og regeringen har med rette gjort opmærksom på, at hver især af os har sit ansvar for, at dette håb og ønske skal blive til virkelighed. Imidlertid er det en kendsgerning, at alkoholdrykningen er i stand til at svække evnen til selvbeholdelse og selvkontrol. Og under alkoholens indflydelse kan udtales ord og udføres handlinger, som kan blive af skæbnesvanger betydning. Derfor appellerer vi til hver enkelt og opfordrer medborgerne til ikke at nyde alkohol under disse alvorlige forhold«.

»Statstidende« havde for en gangs skyld fundet de store typer frem, da bladet bragte det kongelige budskab.

Ædle metaller - men knapt så ædle motiver

De første papirpenge, Nationalbanken udsendte, var rødbrune og blev af folkeviddet døbt »rødspætterne«. De blev afløst af blågrønne sedler, der ikke var meget kønnere. De blev kaldt »petroleumsetiketterne«.

Ikke alle efterkom opfordringen i det kongelige budskab. Mange benyttede sig af den gældende bestemmelse om, at Nationalbanken havde pligt til at indløse pengesedler med guld, og tilstrømningen til banken var så stor og panikken så overhængende, at politiet måtte rykke ud for at regulere trafikken og dæmpe gemytterne.

Lørdag aften vedtog Rigsdagen i hast en lov, som fritog Nationalbanken for guldindløsningspligten. På dette tidspunkt var banken imidlertid allerede blevet lænset for ædelt metal til en værdi af 5 mill. kr.

Da folk reagerede ved at gemme deres sølvpenge, fik Nationalbanken senere ret til at udstede 1- og 2-kroner af papir.

I sin »anmeldelse« af de nye papirpenge skrev »Politiken«: »Det er Gerhard Heilmann, der havde tegnet sedlerne. Til hans undskyldning tjener jo, at de skulle laves i en fart. Det skyldtes også hastværket, at papiret er af en så beskeden kvalitet, som tilfældet er, og at farven ikke er blevet kønnere; man måtte tage, hvad der i øjeblikket var at få. Vi byder da – trods alt – den nye seddel velkommen og håber, at vore læsere, så længe krigen varer, må have tilstrækkelig mange af dem i tegnebogen.«

Det var ikke kun småkårsfolk, der grebne af panik ønskede deres pengesedler ombyttet med guld. I mængden foran Nationalbanken sås også velhavende mennesker, hvis biler med chauffør ventede på den modsatte side af gaden.

Skal, skal ikke, skal

Der skulle ikke gå mange dage, førend Danmarks neutralitet blev sat på prøve.

Kl. 5 om morgenen den 5. august modtog flådens overkommando melding om, at tyske krigsfartøjer var i færd med at udlægge miner på dansk søterritorium mellem Langeland og Lolland. Tre timer senere indfandt den tyske gesandt i Danmark, grev Brockdorff-Rantzau sig i udenrigsministeriet for at forespørge, »om Danmark straks ville spærre Storebælt effektivt, dvs. med miner mod begge krigsførende magter, England og Tyskland«.

Dagen i forvejen, den 4. august, havde England erklæret Tyskland krig, og Danmark befandt sig derfor i et dilemma: Svarede vi ja på den tyske forespørgsel, kunne vi risikere, at England ville betragte mineudlægningen som neutralitetsbrud og muligvis erklære os krig. Svarede vi nej, ville tyskerne sandsynligvis selv spærre bæltet, og det betød krig med Tyskland.

Det blev en travl dag; først efter mange og lange forhandlinger blev der truffet beslutning om, hvilket svar, vi skulle give:

- Kl. 7. Hastigt sammenkaldt møde i marineministeriet mellem konseilspræsidenten, C. Th. Zahle, og udenrigsminister Scavenius, forsvarsminister Munch, finansminister Edvard Brandes, indenrigsminister Ove Rode, samt de militære chefer: den kommanderende general, Gørtz, og den kommanderende admiral, Kofoed-Hansen.

- Kl. 7.45 telefonerede departementschefen i udenrigsministeriet, Herluf Zahle, om den tyske gesandts besøg.

- Kl. 10 tog finansministeren til kongen for at orientere ham om situationen. Regeringen var da nærmest stemt for, at Danmark skulle svare bekræftende på den tyske henvendelse. Admiralen sluttede sig til dette standpunkt. Generalen derimod tilrådede mobilisering, men frarådede minespærring.

- Kl. 11.30. Møde i justitsministeriet mellem regeringen (hvis øvrige medlemmer, undervisningsminister Keiser-Nielsen, landbrugsminister Kr. Pedersen og trafikminister Hassing Jørgensen, var kommet til), og repræsentanter for alle partier.

Meningerne var delte.

De afgørende replikker faldt mellem forsvarsministeren og venstrelederen Niels Neergaard. Forsvarsministeren mente, at en afvisning af det tyske krav ville

betyde, at tyskerne selv lagde miner ud, og at de muligvis ville besætte Sprogø og anlægge batterier på Sjælland og Fyn til beskyttelse af spærringen. Hvis man i så fald ville nøjes med at protestere mod et sådant skridt, ville Munch gå med til at besvare det tyske krav negativt. Neergaard svarede, at besættelse af dansk territorium ville være krigsgrund. »Så må vi selv lægge minerne ud,« erklærede Munch. De radikale og socialdemokraterne sluttede op bag regeringens standpunkt.

- Kl. 12. Ministermøde efter at partiernes repræsentanter var gået. Munch fortæller:

»Her sagde først Hassing Jørgensen: »Ja, der kan da ikke være tvivl om, hvad vi skal gøre.« Rode svarede imidlertid, at han var i stor tvivl, og spurgte, hvad Hassing Jørgensen mente. Hassing Jørgensen svarede: »Ja, vi må da lægge minerne ud.« Rode sagde, at han anså det for meget tvivlsomt, om det var muligt over for stemningen. Zahle sluttede sig dertil. Brandes og jeg var af den modsatte opfattelse, men efter lidt samtale samledes det hele ligesom i, at det var en håbløst umulig situation, vi stod i, idet vi havde førerne og rimeligvis kongen imod os, desuden krav om mobilisering fra militæret. Mobilisering med afslag anså vi for ensbetydende med krig og var derfor enige om, at vi ikke ville.«

- Kl. 14. Møde mellem regeringen og kongen på Amalienborg. Scavenius husker, »at kongen inden mødet lod servere en quick-lunch for ministeriets medlemmer, som under de langvarige forhandlinger, der begyndte kl. 7 om morgenen, ikke havde haft tid til at tænke på at få noget at spise.«

Munch refererer mødet således:

»Forhandlingerne begyndte med, at Zahle sagde nogle ord om, at vi efter forhandling med partiførerne anså det for nødvendigt at nægte at opfylde det tyske ønske, da der var afgjort modstand derimod. Kongen greb imidlertid ind, stærkt nervøs. Han måtte ønske, at vi ikke nu drog tyskerne over os; vi måtte svare ja, så vi fik pusterum; ellers kunne tyskerne angribe os straks, og vi kunne ikke modstå; der var ingen fare for englænderne; han kendte fra sit besøg, hvor venligt de så på Danmark; han kunne henvende sig til kong George; nu var englænderne langt borte, tyskerne derimod nær ved; kom englænderne siden, kunne de måske blive modtaget som befriere; det var det klogeste at svare ja, ellers lagde tyskerne måske miner ud, satte

måske soldater i land; så måtte vi søge at kaste dem bort, kunne det ikke, måtte da stille os i en ring omkring dem, men det var farligt. Det var rigtigt at svare ja, så kunne han gå med til, at vi ikke mobiliserede, men indkaldte en noget større styrke.

Nu kom imidlertid Krieger (kabinetssekretæren) pludselig ind og meddelte, at der var bud fra partiformændene om, at de holdt møde i Rigsdagen kl. 16 og bad om, at der ingen beslutning måtte blive truffet, før de var hørt.

Kongen, der just havde sagt noget om, at nu stod vi sammen og måtte afgøre det uden hensyn til partiformændene, blev øjensynlig irriteret ved denne henvendelse og sagde noget om, at det kunne vi ikke tage hensyn til; når vi var enige med ham, behøvede vi ikke at bryde os om de andre.«

Også regeringen anså en gentagelse af forhandlingerne for unyttige. Der var enighed om, at Danmark selv skulle spærre Storebælt; vi skulle ikke mobilisere, men indkalde resten af sikringsstyrken.

- Kl. 16 tog konseilspræsidenten og indenrigsministeren til Rigsdagen, hvor partiformændene var samlet i værelse nr. 6. Da ministrene havde givet besked om den trufne beslutning, tog de tilbage til Amalienborg. Her havde de to militære chefer indfundet sig, og de sluttede nu begge op bag kongen og regeringen.

- Kl. 16.25 gik udenrigsministeren for at underrette den tyske og den engelske gesandt. Også de øvrige interesserede landes gesandter blev orienteret.

- Kl. 16.30. Statsråd på Amalienborg, hvor den formelle bekræftelse af den trufne beslutning fandt sted.

Ifølge stadsrådsprotokollen sagde kongen: »Danmark befinder sig i øjeblikket i en så alvorlig situation, at man ikke kan tillade sig at spille Va banque med sit land.« (Va banque, populært hasardspil, hvor alt sættes på ét kort).

- Kl. 17.30 udgik ordren til mineudlægningen i Storebælt.

- Kl. 18.40 udgik ordren til indkaldelse af resten af sikringsstyrken.

- Kl. 20.00 indfandt den tyske gesandt sig i udenrigsministeriet og udtrykte efter instruks fra Berlin beklagelse af, at den tyske mineudlægning var begyndt, »inden den danske regering havde haft tid til at klarlægge sin stilling«.

Den engelske gesandt havde, da han fik meddelelsen om den danske mineudlægning, erklæret, at det forekom ham at være et meget fornuftigt skridt fra Danmarks side.

Va banque eller ej. Danmark havde tilsyneladende spillet sine kort rigtigt.

Tre af hovedpersonerne i de dramatiske begivenheder den 5. august 1914. Fra venstre udenrigsminister Erik Scavenius, forsvarsminister P. Munch og den tyske gesandt i Danmark, grev Brockhoff-Rantzau.

Gode miner til slet spil

Den 6. august stod flådens sikringsstyrke ud af Københavns havn. Der var mange mennesker på Langelinie for at vinke farvel, og stemningen var trykket, da skibene gled forbi og skibsorkestrene spillede.

Men så tog kaptajn Broberg på torpedobåden SPÆKHUGGEREN sin råber, og over hele havnen kunne man høre hans afskedsord til konen inde på kajen:

»For alt i verden, Dagny, betal ingen regninger, før jeg kommer hjem.«

I Storebælt udlagdes to rækker miner, mellem hvilke færgefarten kunne foregå. Nordre spærring, Knudshoved-Sprogø-Halsskov, bestod af 366 miner og var færdig den 8. august. Søndre spærring over Vegeancegrunden blev færdig dagen efter. Den bestod af 126 miner.

Den 13. og 14. august blev der yderligere udlagt 30 miner i Agersøsund og 20 i Omøsund, og dermed var passagen gennem bæltet lukket for større skibe.

Det danske løb i Lillebælt blev spærret mellem Bogø og Fyn, men her behøvede man kun seks miner. I Øresund og Køge Bugt, hvor der også blev etableret spærringer, anvendtes i alt 345 miner.

Ernst Hansen, underbådsmand på mineskibet HJÆLPEREN fortæller:

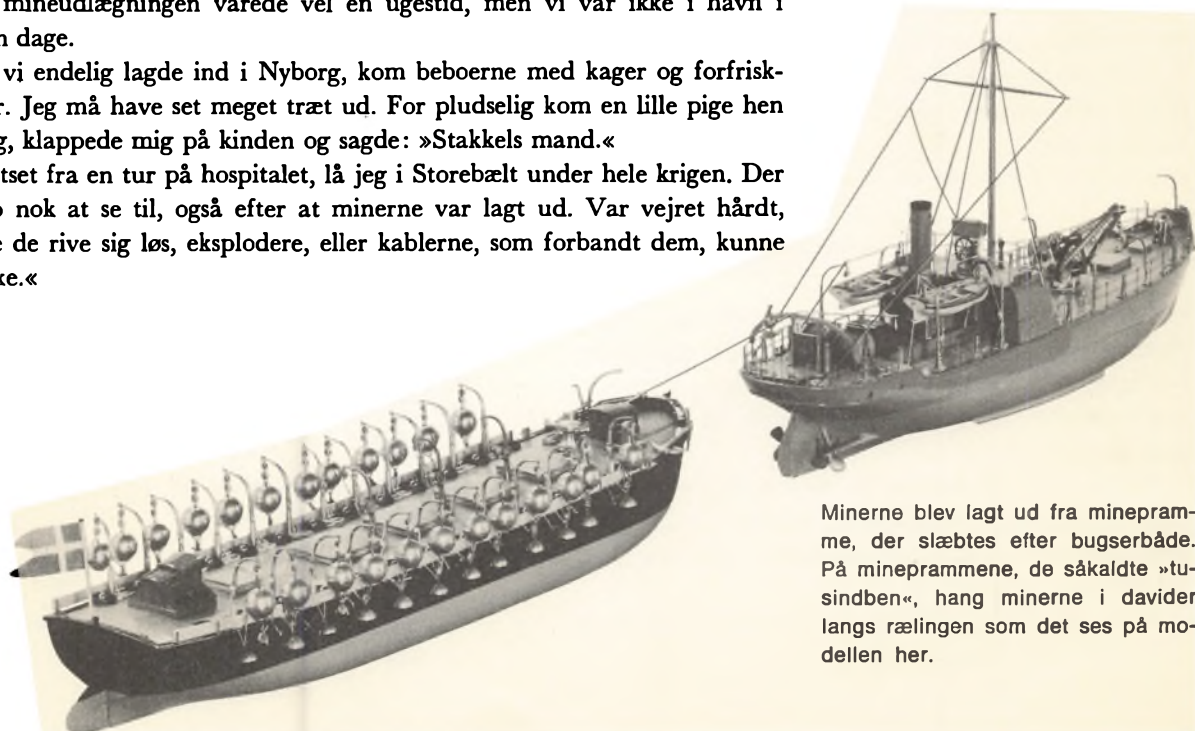
»I Storebælt gik vi straks i gang med arbejdet, og det var HJÆLPEREN, der lagde de fleste af minerne ud. Men først skulle spærringen stikkes ud, og bagefter måtte vi tage afmærkningen ind. Ellers kunne fjenden jo se, hvor spærringen var.

Det var en hård tørn. Ikke fordi vejret var dårligt. I den henseende var vi heldige. Men miner er tunge, og der var mange af dem. Vi blev purret kl. 5 om morgenen, og vi var som regel ikke færdige, før henunder midnat. Selve mineudlægningen varede vel en ugestid, men vi var ikke i havn i fjorten dage.

Da vi endelig lagde ind i Nyborg, kom beboerne med kager og forfriskninger. Jeg må have set meget træt ud. For pludselig kom en lille pige hen til mig, klappede mig på kinden og sagde: »Stakkels mand.«

Bortset fra en tur på hospitalet, lå jeg i Storebælt under hele krigen. Der var jo nok at se til, også efter at minerne var lagt ud. Var vejret hårdt, kunne de rive sig løs, eksplodere, eller kablerne, som forbandt dem, kunne knække.«

Den minetype, som den danske flåde brugte i 1914, var en såkaldt kabelmine med kviksølvstrømslutter. Minerne var forbundne med elektriske ledninger, og de kunne armeres og desarmes fra land ved et tryk på en knap. Når minen ved påsejling krængede over, sluttedes strømmen i et kammer med kviksølv, og minen eksploderede. Minen vejede 250 kg; ankeret lige så meget. Den havde en sprængladning på 60 kg skydebomuld. På grund af den urolige sø i de danske farvande, sprang mange af minerne af sig selv. 176 eksploderede i Storebælt, 66 i Øresund og Køge Bugt, ingen i Lillebælt. Man gik derfor senere over til at bruge stødhornminer.

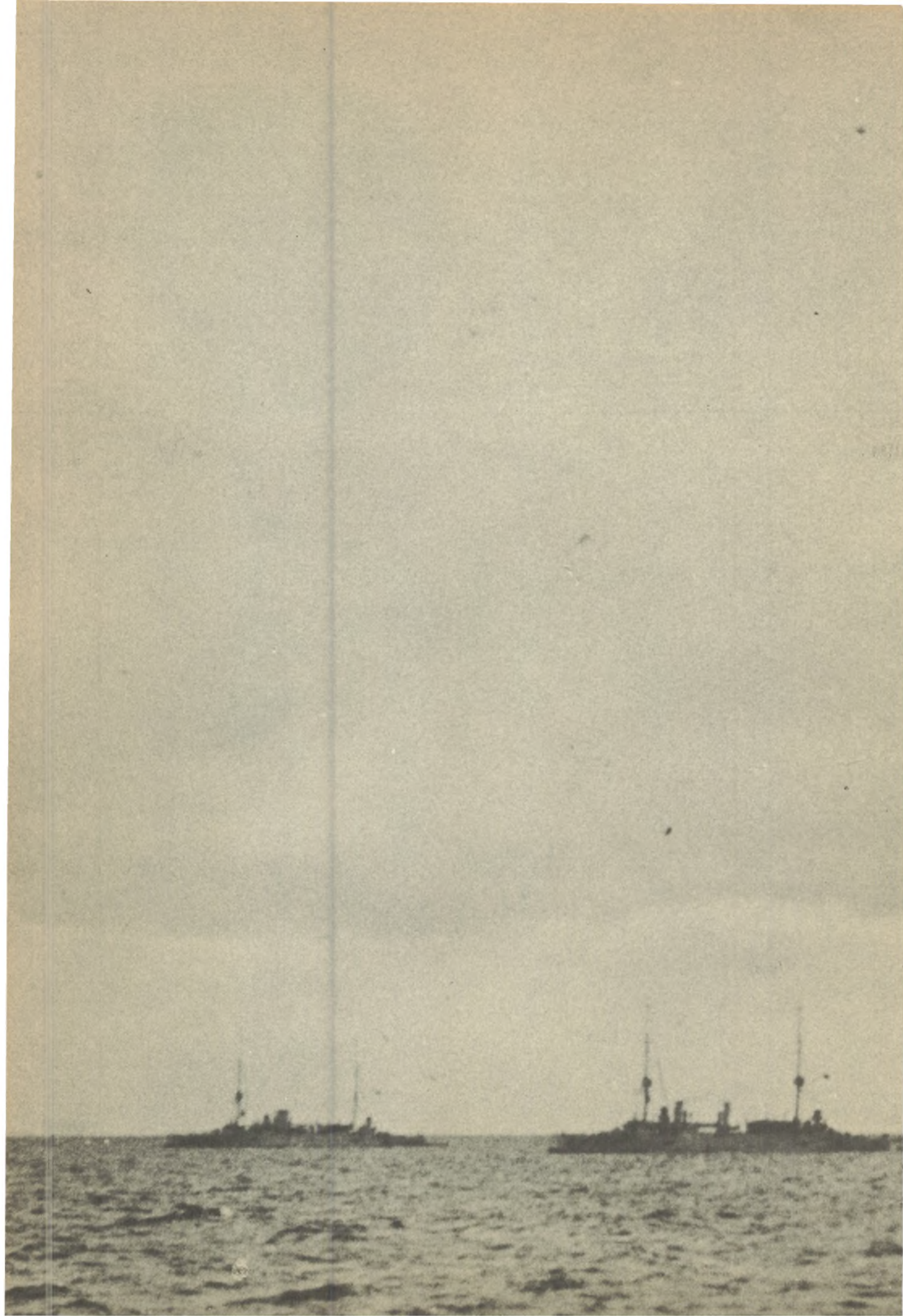
Minerne blev lagt ud fra minepramme, der slæbtes efter bugserbåde. På mineprammene, de såkaldte »tusindben«, hang minerne i davider langs rælingen som det ses på modellen her.

Kaptajn F. Fenger Eriksen på opmålingsskibet MARSTRAND fortæller:

»Mineskibet BESKYTTEREN fik en dag ved eftersyn af de elektriske ledninger fra en af stationerne i land til et af minefelterne, en syv-otte plader i skibssiden trykket ind ved presset af en tilfældig mineeksplosion, og en anden gang var jeg fra MARSTRAND vidne til, at en af samme fartøjs både, der med fuld besætning af søfolk og minører lå ved et af felterne for at reparere en sprængt ledning, af en tilfældigt eksploderende mines vandsøjle blev smidt en halv snes fod i luften, hvor båden slog en kolbøtte og lænsede sin levende last i baljen, uden at der forresten skete anden skade, end at mændene fik sig en uforudset dukkert, da de alle kunne svømme og i løbet af kort tid blev fisket op af en dampbarkasse fra moderskibet.«

I løbet af krigsårene blev et stort antal skibe lodset igennem minespærringerne: 82314 skibe i Øresund, 32084 i Storebælt og 7413 i Lillebælt.

Du danskes vej

Den danske flåde var
ret godt forberedt
og velforsynet med mate-
riel, da krigen brød ud,
selv om man ikke
havde kunnet følge med
i stormagternes
kapløb om at bygge
kæmpeslagskibe,
de såkaldte
»dreadnaughts«.

Flåden deltes ved kri-
gens udbrud
i to eskadrer med
station i Øresund
(1. eskadre) og
Storebælt (2. eskadre).

Her er fire
af 2. eskadres
større enheder
fotograferet i Storebælt.

Fra venstre
HEJMDAL, GEJSER,
HERLUF TROLLE
og OLFERT FISCHER.

Fotografiet
er det eneste eksiste-
rende af den
danske minebevogtning
under
første verdenskrig.

Spillede den ene ud mod den anden

Også de krigsførende magter havde udlagt miner – for en stor del drivende miner – der gjorde sejlads dødsensfarlig. Rederne ængstedes for deres skibe og ladninger; søfolkene var bange for deres liv.

Skibsfarten, der næsten var gået i stå, kom først i gang igen hen i august. Men først efter at søfolkene havde sikret sig en livsforsikring på 4000 kr. og havde fået krigstillæg på hyren (70 kr. til den månedlige hyre på 65 kr. for matroser). Rederne var blevet beroliget ved at regeringen og forsikringsselskaberne sammen havde oprettet to krigsforsikringsinstitutter, et for skibe og et for deres ladninger.

Tilbage stod spørgsmålet, om England og Tyskland ville tillade den danske landbrugseksport at fortsætte, men også dette problem blev løst.

- Til tyskerne sagde vi, at hvis de lagde den danske landbrugseksport til England hindringer i vejen i Nordsøen, ville englænderne standse tilførslerne af gødning og foderstoffer til Danmark. Følgen ville blive en produktionsnedgang, så enhver eksport af landbrugsvarer til Tyskland måtte stoppe.

- Til englænderne sagde vi, at hvis de forlangte den danske landbrugseksport til Tyskland standset, ville tyskerne søge at hindre den danske landbrugseksport

til England på vejen over Nordsøen, og det vidste vi, at England ikke ville risikere.

På den måde opnåede Danmark en aftale med både Tyskland og England og fik dermed gunstigere handelsvilkår end de andre neutrale lande.

Kaptajn N. Th. Brinch, der sejlede med landbrugsvarer til England i efteråret 1914, fortæller:

»Jeg lå med mit skib FYLLA i Esbjerg og skulle gå til London. Da vi kom i nærheden af den engelske kyst med kurs på Lowestoft, løb vi ind i en skotsk fiskerflåde, som lå for sine net, så vi fik zig-zag-kurs ud af det, inden vi var klar.

Kl. 3.30 om eftermiddagen ville jeg ned for at drikke kaffe; men hovmesteren var ikke inde, så jeg gik ud på dækket igen. Jeg hørte da en dampfløjte og gik op på broen; det var en af de skotske trawlere, der fløjtede. »Ham er vi klar af«, sagde andenstyrmand. »Ja,« svarede jeg, »men han fløjter jo ikke for sin egen fornøjelse«.

Vi forandrede nu kurs hen mod ham og spurgte ham, hvorfor han fløjtede. Han svarede så: »Fordi I styrer lige hen mod det tyske minefelt.«

»Blækspruttens« kommentar
til hamstringsbølgen.

Ville købe billigt og sælge dyrt

Krigsbegivenhederne ude i verden udløste herhjemme så voldsomme hamstringer og prisstigninger, at Rigsdagen den 7. august måtte vedtage en lov, der gav indenrigsministeriet hjemmel til at foretage prisreguleringer og statsopkøb.

Næste dag nedsatte indenrigsministeriet en »overordentlig kommission«, der skulle forberede alle nødvendige skridt i så henseende. Det blev en vanskelig opgave for kommissionens 19 medlemmer, og de blev ikke populære. Kommissionens telefonnummer (4063) blev landets mest optagne.

Indenrigsminister Rodes maksimalpriser var heller ikke yndede, men ministeren var overbevist om, at der ikke var anden vej at gå. I en tale i Folketinget sagde han bl. a.:

»Det er faldet i min lod at overvære mange møder i denne tid, hvor de forskellige parter har kæmpet en dyst hver for sit. Der var et møde, hvor jeg tror tretten forskellige interessegrupper var samlet for at drøfte det samme spørgsmål. Tretten forskellige interessegrupper inden for et forholdsvis lille område. Hver især fremkom med sit forslag om, hvorledes sagen burde ordnes, og hver gang en talte, rystede de andre på hovedet, som om de aldrig havde hørt noget så blottet for sund mening, så urimeligt, så uforsvarligt, så egennyttigt. Det var virkelig vanskeligt.«

»Foreløbig sørger damerne for deres mænd og deres børn. De gemmer sølvpenge væk – hvad de ikke skulle. De magasinerer chokolade i deres kommoder for dog at have noget i nødsfald. Det er smukt og rørende – men ak, unyttigt. De køber ind hos urtekræmmer og bager og apoteker og delikatesehandler uden omtanke. En køber ti hele rugbrød, der hurtigt bliver hårde som sten, en anden køber frugt, som fordærves, kartofler, som spirer og bønner, der mugner.«

»POLITIKEN«, 7. august 1914.

Englandskajen i Københavns havn i august 1914 – efter at der atter var kommet gang i landbrugs-eksporten.

En leg med døden

Chancesejladsen over Nordsøen, der efterhånden var spækket med miner, kunne ikke blive ved at gå godt: den 21. august løb DFDS's MARYLAND på en mine og sank med 7200 tons majs fra Buenos Aires – og den 22. august sank CHRISTIAN BROBERG fra samme selskab med en ladning stykgods fra Portland efter at være stødt på en mine omtrent samme sted som MARYLAND. Begge skibes besætninger blev reddet, med undtagelse af andenmesteren på BROBERG.

I MARYLAND's skibsdagbog står der:

»Fredag den 21. august 1914 kl. 4 EM., vind SV. 1, klart, retv. sejl. kurs N. 34 grader Ø. pass. Gallopper fyrskib 0.5 sømils afst. Omtrent kl. 7.30 EM rantes forskibet af en mine. Der påfulgte en frygtelig eksplosion og skibet sank øjeblikkelig med forenden. Maskinen stoppedes og alle beordredes i bådene. Under udsætningen af disse, mens de hang i daviderne midt på skibssiden, rantes skibet atter af en mine, denne gang i kul- og maskinrummet med en endnu frygteli-

gere virkning. Bunden på den ene båd om bagbord blev slået ud, og de ombordværende slyngedes ud i vandet. De tre andre både undgik eksplosionen og bagbords redningsbåd opsamlede dem, der var i vandet. Skibet sank hurtigt, men var endnu ikke gået helt under, da det forsvandt i mørket, mens bådene roede efter en fiskers lanterner. Samme nåedes i løbet af en time. Det viste sig at være en belgisk fiskerkutter fra Ostende, MARIE LOUISE. Føreren, Lus Emile tog med stor venlighed imod alle og satte straks kursen for Ostende, som nåedes den 22. om aftenen.«

Uddrag af BROBERG's kladdejournal:

»Fredag den 21. august 1914 kl. 4 EM, vind SV. 1, retv. sejl. kurs N. 35 grader Ø. pass. Galloppernes fyrskib i 0.5 sømils afst. Ca. kl. 7.30 bemærkedes, at MARYLAND havde stoppet maskinen. Kort efter sås forskibet at synke og en eksplosion skete om bagbord. Satte straks to redningsbåde i vandet og sendte dem over til assistance. Kl. 9.30 kom bådene tilbage uden at have fundet overlevende.«

Rapport over BROBERG's forlis:

»Kl. ca. 4 FM den 22. ds. lettede anker og styrede rundt om stedet for at søge efter MARYLAND's besætning. Vinden N.W. flov kuling og ingen sø, sigtbart. Kl. ca. 5¼ FM blev BROBERG ramt af en mine under maskinrummet. Begge jollerne blev da straks sat i vandet og optog hele besætningen med undtagelse af andenmester L. Jensen, der havde vagt i maskinen. Da ingen så ham efter eksplosionen og ej heller efter at skibet var sunket, må det antages, at han straks er blevet dræbt ved eksplosionen. Skibet sank i løbet af ca. 5 minutter. Mandskabet blev kort efter optaget af HMS EYRIE, der havde bemærket ulykken. Kursen blev derefter sat på Lowestoft, hvor vi ankom ca. kl. 1.30 EM.

Hverken MARYLAND eller BROBERG var assureret, så DFDS led det fulde tab på 1.600.000 kr. ved forliset. På spørgsmålet, hvorfor DFDS havde undladt at forsikre de to dampere, svarede selskabets to direktører, Cold og Høst:

»Vi undlod det, fordi vi måtte tro, at farvandet, hvor de sejlede, var absolut frit for miner. Assurancen er jo ret høj, 1 à 2 pct., dvs. henved 30.000 for denne ene fart.«

LØBESEDEL FRA POLITIKEN

Kjøbenhavn d. 23. August 1914.

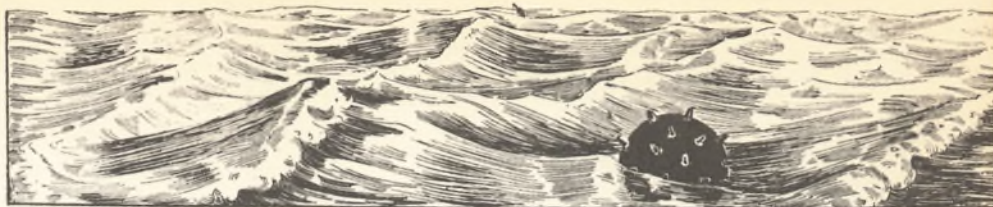
To danske Dampere sunket i Nordsøen.

Undersøiske Miner ved den engelske Kyst for-
anstalter en grufuld Ulykke.

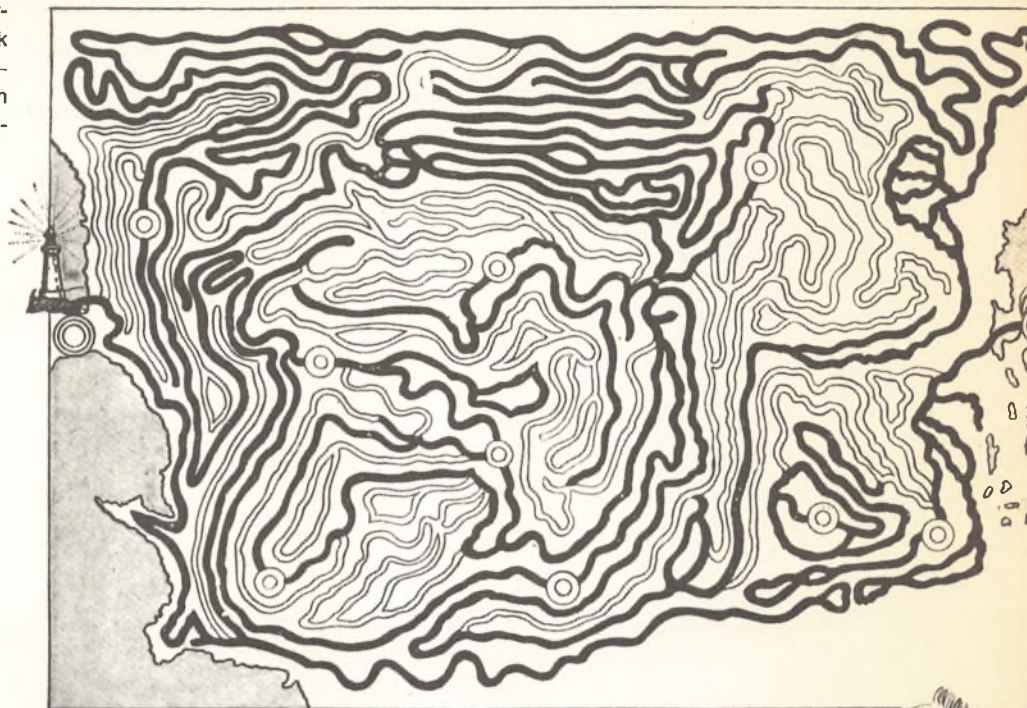
»Politiken« trykte straks en løbeseddel (herover) om ulykken og sendte reportere for at hente billeder af besætningsmedlemmerne, som formodedes omkommet.

»Vi aflagde bl. a. besøg i kaptajn Ørsteds hjem på Østerbro. I den hyggelige og smagfuldt udstyrede lejlighed traf vi kaptajnens børn. Der var seks unge piger og drenge, hvoraf den yngste var ca. 8 år. Vi lod familien blive i den tro, at deres far kom til København på tirsdag morgen«.

Hvem kan føre sit Skib frelst over Nordsøens Bølger?

Det dobbelte danske skibsforlis gjorde tilsyneladende ikke større indtryk på »Familie-Journalens« tegner – eller inspirerede det ham ligefrem til det underholdende spil, som bladet bragte på bagsiden?

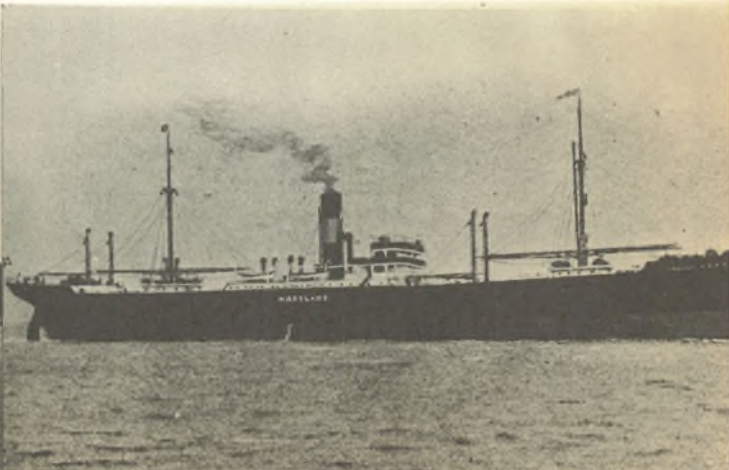
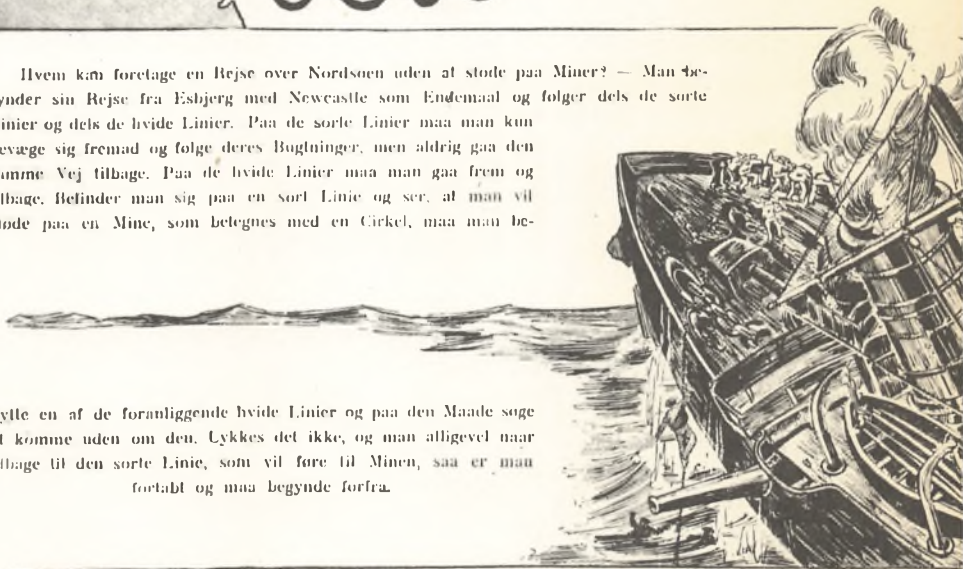

Hvem kan foretage en Rejse over Nordsøen uden at støde paa Miner? — Man begynder sin Rejse fra Esbjerg med Newcastle som Endemaal og følger dels de sorte Linier og dels de hvide Linier. Paa de sorte Linier maa man kun bevæge sig fremad og følge deres Bogtninger, men aldrig gaa den samme Vej tilbage. Paa de hvide Linier maa man gaa frem og tilbage. Befinder man sig paa en sort Linie og ser, at man vil støde paa en Mine, som belegnes med en Cirkel, maa man be-

nytte en af de foranliggende hvide Linier og paa den Maade søge at komme uden om den. Lykkes det ikke, og man alligevel naar tilbage til den sorte Linie, som vil føre til Minen, saa er man fortabt og maa begynde forfra.

S/S Broberg, 18 mands besætning.

S/S Maryland, 13 mands besætning.

Dengang de drog af sted

Minderne må have vældet op i ældre mennesker ved synet af de danske soldater, der rykkede ud i august 1914. Ikke blot var uniformerne blå som i 1864; stemningen var den samme som da jenserne drog af sted for 50 år siden. Der var jo også dem, der havde oplevet treårskrigen og »ånden fra 48« som børn.

Artiers forsvarsnihilisme var pludselig som blæst væk. Overalt hilstes soldaterne med hurraråb. Tilskuerne viftede med dannebrogflag og smykkede soldaternes uniformer med blomster. Og afdelingerne sang »Dengang jeg drog afsted«, når de marcherede forbi.

Kun én ting var anderledes: enkelte kontingenter kørte med spurvogn ud til deres stillinger.

Så ivrige var mange, at de knapt nok læste indkaldelsesordren, da den kom. Tre lægds mænd i Hjels ved Kolding, i Gudumholm ved Ålborg og i Vanthore på Lolland troede, der skulle mobiliseres. De lod kirkeklokkerne ringe midt om natten og lod opslå plakater om indkaldelse af tyve årgange.

forfatteren Helge Rode fortæller:

»En aften sad vi et lille selskab af venner, som havde besat skyttegravene ved Tårbæk, og spiste på terrassen ved Sundet. Aftenen var fred, Sundet lå sølvblankt, løvet var stille. Hvor var idyllen fjern fra os, som fyldte vor tanke nu: Krig, skrig, drøn. Men på terrassen spillede et lille orkester Offenbachs »Den unge Helene«.

Nu hændte det, at musikanterne var bleven færdige med Offenbach og tog fat på et nyt nummer, en potpourri af alskens danske melodier – tilsidst nationalsangen »Kong Christian stod ved højen mast.«

I det samme skete der noget med os, som sad her. Vi sad ikke længere, men stod med blottede hoveder. Vi havde fået føling med den verden, som nu var i os. Under andre omstændigheder ville denne højtidelighed, celebreret af nogle få mennesker, have været sædvanlig. Nu ikke.

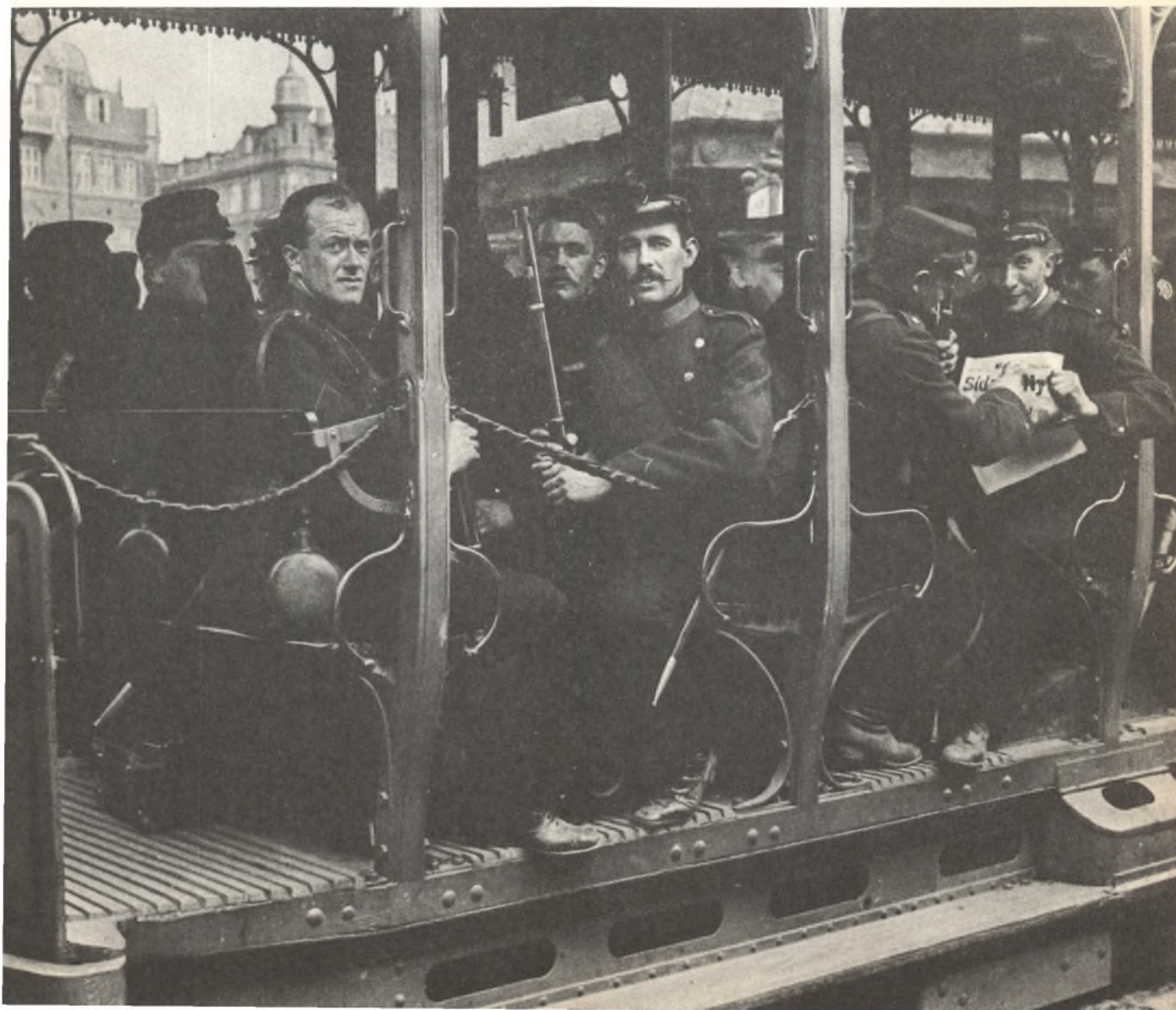
Da melodien var spillet til ende, sad vi tavse en stund – så endelig sagde en: »Jeg tror ikke, det er så svært at gå i krig.«

Poul Hansen, der var blevet indkaldt til 19. bataljons 2. kompagni i Vordingborg, fortæller:

»Den dag fik vi en smule alvor ind på livet. Kompagniet marcherede ind i kasernegården, hvor et geled slibestene drejedes. Deling efter deling trådte an, trak bajonetten, tørrede den olie af, der skulle have holdt den korte klingefri for rust, afleverede den til bøsse-magerens hjælper, og fik den tilbage med en skarp æg. Det smagte da af krig. Navnlig da to store sten også filede rusten af officerernes sabler.«

Infanterister marcherer ud ad Strandvejen i august 1914.

Fæstningsartilleristerne tog med linie 14 ud til Klampenborg til deres batteristillinger.

Verdenskrigen på Amager

»Anden fra 14« holdt sig ikke så længe, som den fra 48. Da det ikke blev alvor, sivede luften ud af den patriotiske ballon, der var pustet op ved krigsudbruddet, og efterhånden følte sikringsstyrken kun som en byrde.

Ikke mindst de indkaldte var utilfredse. Forfatteren Kai Friis Møller, der var blevet indkaldt som arbejds-soldat, var en af dem. Han fortæller:

»Jeg – og adskillige pæne borgerbørn med mig – mødte på kasernen i Hellerup allerede kl. 8 om morgenen. En sergent førte os ind i et depot for at ikklæde os – en investitur, der til vor forbløffelse viste sig at være rent symbolsk. Efter at have bemægtiget sig vore civile hatte og givet os en soldaterkasket i stedet, nøjedes man i øvrigt med som uniform at udlevere os et armbind af noget lignende art som det, reservepostbudene vansires af, med ordre til at bære samme.

Først efter flere timer fik vi oplysning om vort bestemmelsessted: Kastrup, hvortil vi transporteredes i sporvognstog, som på grund af vort ureglementerede udseende vakte munter opsigt ved alle stoppesteder.

Efter marchen fra linie 2's endestation til det østlige Amagers hovedstad belønnedes vi med indtil videre at få lov at sidde på en grøftekant under påskud af, at endnu ikke alle de indkaldte arbejds-soldater var mødt – hvad der viste sig at være rigtigt nok, idet vi af og til i eftermiddagens løb forstærkedes med små sjak fælledbisser, som kun ved politiets hjælp var blevet fremtryllet fra de kælderbeværtninger, hvor de fejrede en fugtig afsked med deres fuglefrie hverdagsliv.

At det ikke blot var af hensyn til disse forsinkede fædrelandsforsvarere, man lod os kampere i det grønne, fik vi en mistanke om, da den sidste af »Løven«s og

Der er langt hjem til Tappernøje.

Soldatens Farvel til Kæresten.

En frisk og fornøjelig Sang paa
den gamle Soldatermelodi:

„It's a long, long way to Tipperary.“

For at stive det patriotiske sindelag af, fik soldaterne udleveret en lille sangbog med følgende sange: »Tak for din død«, »Det var på Isted hede«, »Slumrer sødt i Slesvigs jord«, »Påskekløkken kimed mildt«, »Kongernes konge«, »Der er et yndigt land« og »Kong Kristian«. Den gode gamle »Dengang jeg drog afsted« var dog stadig den mest populære march-sang, men den fik hård konkurrence. Den ny krigsslager »It's a Long Way to Tipperary« blev ikke blot sunget på originalsproget; der blev digtet nye tekster til den, og Tipperary blev bekvemt oversat til det lokale Tappernøje.

Soldater af 13. bataillon i deres kvarter på et høloft i St. Magleby på Amager i august 1914.

»Flagermusen«s stamgæster for længst havde nynet sig i søvn i vor midte, og man dog stadig lod os blive i muddergrøften, skønt det nu begyndte ikke blot at skumre, men også at regne – et luftangreb mod hvilket armbindet kun ydede os en middelmådig beskyttelse.

Først kl. 9 blev vi – dygtig gennemblødt – kommanderet frem for at marchere i kvarter, thi først på dette tidspunkt – tretten timer efter at vi gav møde på kasernen – var det lykkedes de militære autoriteter at finde ud af, hvor pokker de skulle få os indkvarteret.

Det blev for mit vedkommende hos en gårdejer med det gode hollandske navn Adrian Geertsen, hos hvem et halvt hundrede af os fik anvist til soveplads et høloft med en glug åben i hver vindretning og til sengetøj den forhåndenværende halm, der lige knebent nok kunne forslå til et par heste: det blev ca. to halmstrå pr. mand.

Det var med temmelig hæse røster, man næste dag kl. 6 udvekslede morgenhilsner på gårdspladsen, hvor vi efter et hovedbad ved vandposten fik kaffen serveret af en brillant bedstemor, for hvem det ikke var noget epokegørende at skulle lave kaffe til et halvt hundrede soldater: »Det er jeg da vant til; vi havde også indkvartering i fireogtres«, sagde hun, som vi andre ville sige »i forfjor«.

Opstrammede af morgendrikken glemte vi gårdsda-

gens modløshed og hengav os til glade gisninger om, hvilke bedrifter den nye dag – vor første i felten – ville give os lejlighed til at øve.

Ak, det viste sig snart, at man havde tiltænkt os alle de mest usympatiske hverv. Nogle blev sat til at trampe øens fineste kålhaver ned under påskud af at flette pigtråd – andre, deriblandt jeg, til at fælde en række hundredårige piletræer nede langs strandvejen.

Jeg medbragte til dette hverv en lille infanteriøkse, med hvilken jeg akkurat var i stand til at kile lidt bark af den største stamme, som jeg derfor hurtigt besluttede mig til at frede: Det gamle træ, o lad det stå.

Også af rent strategiske grunde forekom træet mig værd at bevare: thi hvorfor gøre en mulig fjende landgangen yderligere let, ræsonnerede jeg, ved at berøve os den smule dækning en tyk træstamme kunne yde os?

Jeg havde ikke vanskeligt ved at overtale et par af mine kammerater til at tiltræde min anskuelse om foreneligheden af naturfredning og krigskunst og det fornuftige i at opsøge et venligt udseende lille fiskerhus i nærheden, hvor konen muligvis ville være villig til at sælge os en kop kaffe.«

Kai Friis Møller fik ikke fældet træet, og militæret fik heller ikke på anden måde glæde af ham. Han klagede til forsvarsministeren, og en uge efter blev hele arbejdsstyrken hjemsendt.

Dårligt forberedt - som sædvanlig

Den danske hær var – som sædvanlig – dårlig forberedt, da krigen brød ud.

Infanteristerne fik udleveret den traditionelle danske uniform: mørkeblå jakke med rødt kravespejl og hvide tinknapper, lyseblå bukser og lyseblå kasket med bataljonsnummer, samt sort lædertøj.

Artillerister, ingeniører og andre specialfolk havde helt igennem mørkeblå uniformer med kravespejl af forskellig farve.

Som det første af alle europæiske lande havde Danmark i 1901 taget spørgsmålet om terrænfarvede uniformer op. I 1903 bestemte man sig for en grågrøn model, og 1910 skulle infanteriet have været forsynet med den nye uniform, men projektet strandede på officerernes og underofficerernes modstand.

Regnslag hørte ikke med til udrustningen. Også det havde været drøftet, men ideen var blevet forkastet, fordi man ikke mente, at det var nødvendigt.

Et tæppe hørte derimod med til udrustningen, men dels var der ikke tæpper nok til hele styrken, dels måtte de ikke bruges uden for kvarteret. I felten måtte soldaterne klare sig med deres mørkeblå kappe.

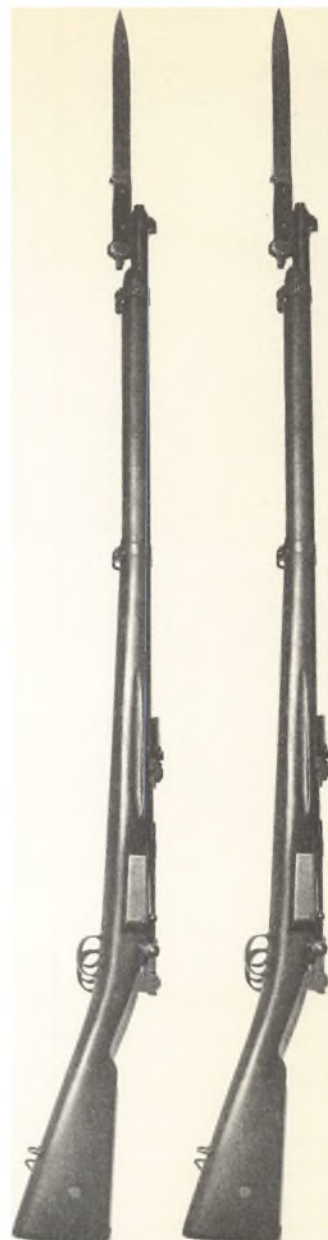
Al kogning foregik – som i 1864 – på åben mark i timandskedler. Kun fæstningsartilleriregiments 3. bataljon havde feltkøkken som de øvrige europæiske hære.

Infanteriet var udrustet med Krag-Jørgensens 8 mm gevær M/ 1889. Det var et fortræffeligt våben, men geværet kunne kun bruges som enkeltlader. Vore mulige modstandere, tyskerne og englænderne havde henholdsvis Mauser/M 1898 og Lee-Enfield M/1903, som begge var automatiske.

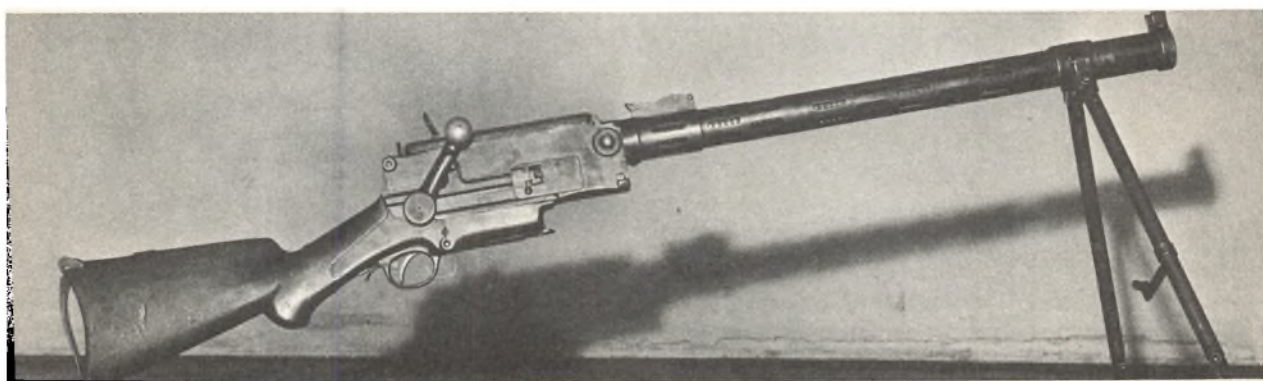
Automatiske våben fandtes kun i fæstningsværkerne og i rytteriet. Infanteriet havde således ikke ét maskingevær – det våben, som skulle vise sig at blive verdenskrigens vigtigste.

Men selv om håndvåbnene havde været i orden, ville soldaterne ikke have haft meget at skyde med. Beholdningen talte i alt 26 mill. 8 mm patroner og et forsvindende antal 9 mm patroner. Når fæstningsværkernes nærkampforsvarsvåben var forsynet, blev der ikke 300 patroner pr. mand, og normen i 1914 var 1000.

Håndgranater, som også skulle blive et af den første verdenskrigs hovedvåben, havde vi ingen af, men et privat firma, A/S Defenseur i København lå inde med 50.000, og af dem købte hæren den 14. august 5000, mens resten blev beslaglagt.

Krag-Jørgensens gevær M/1889 med knivbajonet. Nederst: Det danske Madsen-rekylgevær, som hæren kun havde 800 af. Det kunne skyde ca. 450 skud i minuttet, lidt mindre end de krigsførende magters tilsvarende våben.

Fædrelandsforsvarer anno 1914. De fandtes i alle tykkelser, og mange måtte have »livremsforlænger«, som den digre infanterist her.

Svært artilleri fandtes kun i fæstningsværkerne. Felthærens tungeste batteri, som blev stablet på benene i huj og hast den 15. august, talte tolv 12 cms haubitzer. Tyskerne og østrigerne anvendte 30 og 42 cms haubitzer under deres fremrykning gennem Belgien i de samme dage.

Det var også småt med rullende materiel. Hæren rådede over to personbiler og to lastbiler, og selv om en del privatpersoner stillede deres automobiler til rådighed for fædrelandet, måtte militærets transporter hovedsagelig klares af heste i august 1914.

Direktøren for Nordisk Film, Ole Olsen, forærede den 8. august militæret seks biler. Han fortæller: »Jeg kom forleden kørende i min bil ude ved Klampenborg, da en officer, jeg ikke kendte, bad mig bringe en skrivelse ind til Kastellet. »Har De ikke selv biler?«, spurgte jeg. »Nej«, sagde han, »vi har to, men de er altid under reparation«. Godt, tænkte jeg og kørte ind med skrivelsen. Jeg kørte så hen i Bredgade og købte seks biler, der straks rullede af sted; samme dag fik de krigsministerens mærke og blev taget i brug.«

I 1914 – kun elleve år efter brødrene Wrights første flyvning – var de krigsførende landes militære luftstyrker beskedne. Der fandtes i alt kun nogle hundrede militære fly – skrøbelige konstruktioner af træ, ståltråd og bomuldstof, hvis tophastighed lå omkring 150 km/t.

På samme tidspunkt – otte år efter Ellehammers første flyvning – var de danske militære flystyrker tilsvarende små. I 1914 rådede hæren kun over tre flyvemaskiner og flåden over tre flyvebåde.

Danske soldater i felten i august 1914. De har fået ordre til at falde ned: fjenden kan ventes hvert øjeblik. Tilskuerne synes dog ikke at regne med et nærførestående angreb.

De meldte sig frivilligt

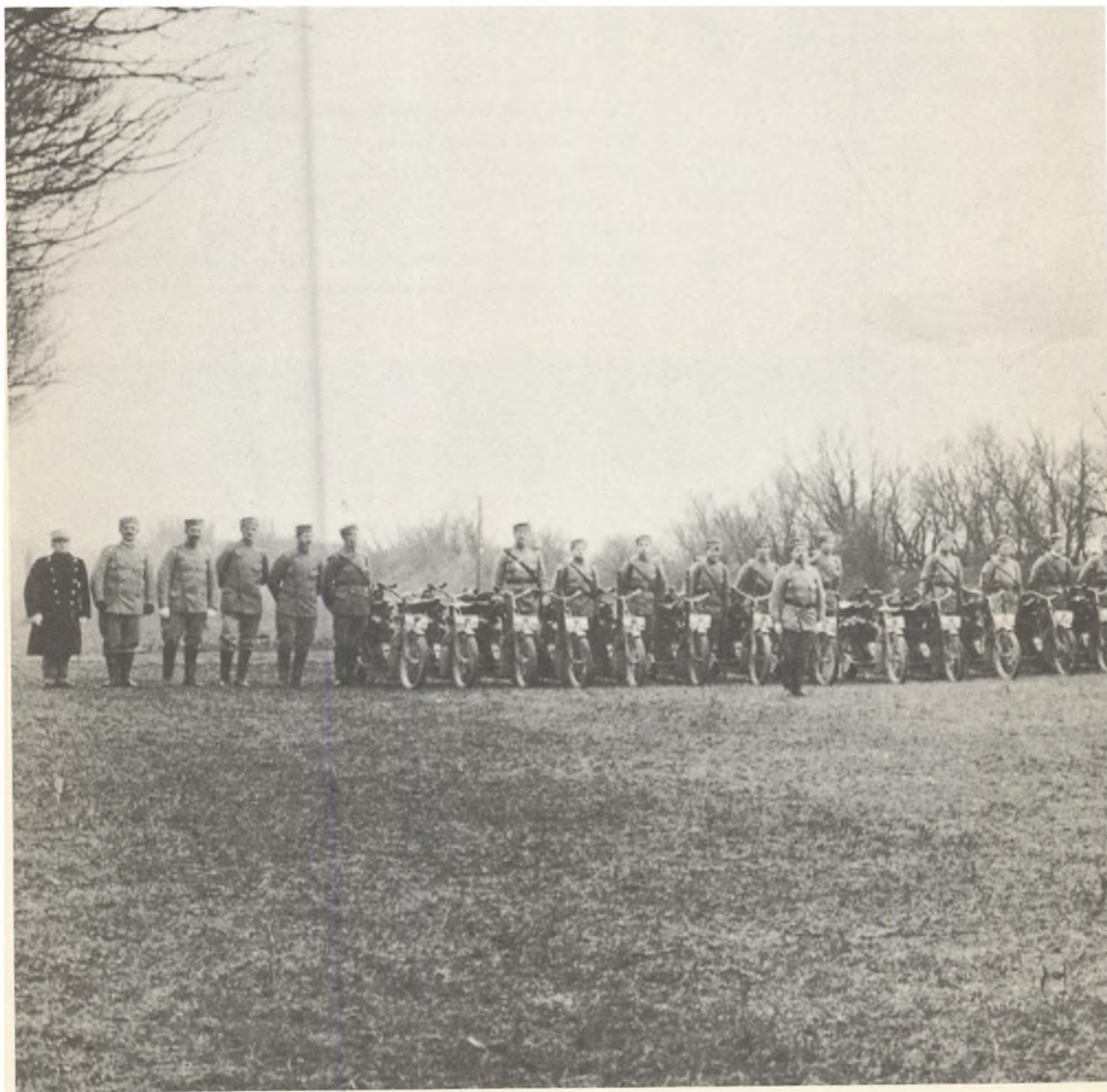
En mand havde allerede i 1908 forudset rekylgeværernes afgørende rolle i en kommende krig – men han var ikke at finde blandt hærens aktive officerer.

Aage Westenholz var ingeniør og netop vendt hjem fra et længere ophold i Siam, da han i en række skrifter gjorde rede for sine tanker. Han foreslog, at der i hvert amt og for frivillige bidrag skulle oprettes små, mobile korps på højst 100 mand, bevæbnet til tæ-

derne med rekylgeværer. Et sådant hjemmeværn kunne hurtigt være parat, hvis en krig skulle bryde ud, og det ville takket være den ildkraft, som dets rekylgeværer repræsenterede, kunne gøre samme fyldest som en hel infanteribataljon med datidens udrustning.

For egen regning oprettede Westenholz et frivilligt korps på 50 mand med et rekylgevær og en motorcykel til hver mand – og hans eksempel smittede.

Da verdenskrigen brød ud, var der oprettet i alt 21 frivillige korps med en samlet styrke på ca. 3000 mand. De var iklædt alle mulige selvkomponerede uniformer, men de udgjorde en slagkraftig styrke, som i nogen grad bødede på det regulære forsvars mangler.

De frivillige korps indrykkede
1 augustdagene 1914 annoncer i
aviserne for at få deres folk til
at give møde.

Korps Westenholz
med sine 50 motorcykler –
de øvrige frivillige korps havde
kun almindelige cykler.

Skulle spares til et nyttigere formål

De frivillige korps var organiseret under en såkaldt centralkomité, men de blev, da krigen kom, stillet under lokale militære kommandanter på linie med de regulære hærafdelinger.

Bedst kendt er vel nok Akademisk Skyttekorps, der som det eneste af de frivillige korps ikke fik tildelt nogen opgave i tilfælde af krig. Man var bange for at miste for mange befalingsmandsemner, hvis man sendte dette korps af akademikere i kamp.

Københavns Skytteforenings Rekyllkorps var derimod tiltænkt en yderst vigtig opgave, hvis fjenden kom. Det skulle besætte kaponiererne i Københavns befæstning under en eventuel mobilisering som sikring mod et fjendtligt overrumplingsforsøg.

Foruden de rekyllbevæbnede korps blev der oprettet en række frivillige specialafdelinger: Der var Motorordonnanskorpset og Frivillige Maskinister ved Landbefæstningen, dvs. polyt'er, der havde påtaget sig opgaven at bemane fæstningens projektører, endelig var der Frivilligt Dansk Automobilkorps, Krigssanitetskolonnen og et korps af sanitetshundeførere.

Tillige var der organiseret i alt 215 såkaldte bevogningskorps med en samlet styrke på 12.800 mand. De var udstyret med gevær og rødt armbind med kongekrone, og deres opgave var at bevogte jernbaner, telegraflinier, færgelejer og havne under en eventuel mobilisering og sikre dem mod sabotører.

Kaptajn Daniel Bruun fortæller:

»Begge mine sønner havde, uden at jeg i mindste måde havde influeret på dem, besluttet at melde sig til tjeneste. Frans, der var student, meldte sig ind i Akademisk Skyttekorps. Min yngste søn, Erling, som var 17 år og således for ung til at kunne indtræde i hæren, meldte sig ind i Livjægerkorpset. Da han en aften kom hjem fra byen iført livjægeruniform med geværer, rygsæk osv., faldt hans mor ham bevæget om halsen. Han søgte at trøste hende – der var jo endnu ikke krig. Vor gamle pige, som havde været med til at opdrage børnene fra de blev født, gik omkring i stuerne og gentog: »At sådan en dreng skal med.«

Thomas Dinesen, stud. polyt. da krigen brød ud, fortæller:

»Samtidig med krigens udbrud gik jeg ind i Akademisk Skyttekorps – vi kunne jo have en fjende over for os, hvad dag det skulle være – og hele efteråret havde vi nok at bestille der. Vi satte pigtråd ved vestfronten ved Roskildevejen, vi legede krig, med rasende bajonetangreb ved Mølleåen, vi skød til måls på skydebanerne på Amager og kravlede hver morgen rundt i det våde, snavsede græs på Nørrefælled. Det var uhyre fornøjeligt alltsammen. Men lige fra krigens første dag havde jeg vidst, at jeg *måtte* med for alvor.«

Han fik senere sit ønske opfyldt.

De 21 frivillige korps

Aalborg Amts Rekyllkorps. Morsø Værn.
Randers Amts Rekyllkorps. Århus Amts Rekyllkorps.
Skanderborg Amts Rekyllkorps. Vejle Amts Rekyllkorps.
Odense Amts Rekyllkorps. Nyborg Skyttekorps. 1. fynske Rekyllkorps i Fåborg.
2. fynske Rekyllkorps i Svendborg. Lolland-Falsters Rekyllkorps.
Frederiksborg Amts Rekyllkorps. Præstø Amts Rekyllkorps.
Sorø Amts Rekyllkorps. Kongens Livjægerkorps. Viborg Amts Rekyllkorps.
Københavns Amts Skyttekorps. Korps Westenholz. Akademisk Skyttekorps.
Københavns Skytteforenings Rekyllkorps. Bornholms Rekyllkorps.

Man regnede med, at det kostede 12.000 kr. at oprette et mindre rekylkorps – det fremgår af det overslag, som centralkomiteen udarbejdede til vejledning for interesserede:

°
Korpsføreren:

1 livrem	3,60
1 korttaske	7,20
1 brødpose	2,50
1 feltflaske	2,90
1 cykel	145,00
1 uniform	45,00
1 hue	5,00
	<hr/>

211,20

Sektionsførerne:

Som korpsføreren

3 × 211,20	633,60
3 værktøjstasker	15,30
Værktøj og reserve-	
dele	67,80
	<hr/>

716,70

Skytterne:

9 rekylgeværer	
å 245,00	2205,00
2 livremme å 3,60 ..	32,40
9 rygskjolde å 12,50	115,20
9 geværremme å 2,50	22,50
9 små værktøjs-	
tasker å 4,60	43,20
Værktøj m. m.	100,80
9 cykler å 145,00 ...	1305,00
9 uniformer å 45,00 .	405,00
9 huer å 5,00	45,00
	<hr/>

4305,15

Ammunitionstransport:

54 ammunitionstasker	
å 15,00	810,00
432 magasiner å 2,55	1144,80
	<hr/>

1954,80

Tilfældige og uforudsete ud-

gifter

891,90

I alt 12000,00

En af de akademiske skytter i fuld krigsmaling og med rekylgeværet på ryggen omgivet af beundrende tilskuere på Rådhuspladsen, København, august 1914.

Akademiske skytter i en skyttegrav på Københavns nordfront, marts 1918.

Københavns befæstning var stærk ...

Københavns befæstning, der var blevet bygget for Estrups provisoriske millioner i slutningen af forrige århundrede, var allerede dødsdømt (den skulle nedlægges 1922), da den blev sat i krigsmæssig stand i august 1914.

Her skulle – i følge forsvarsplanen – Danmarks eksistenskamp føres, hvis vi blev angrebet.

Vestfronten bestod af Avedørebatteriet i syd og af den 15 km lange Vestenceinte, en vold med foranliggende vandgrav. Den strakte sig i en bue fra Brøndby Strand ved Køge Bugt til Utterslev Mose ved Husum.

Nordvestfronten omfattede i første linie Gladsaxe-, Bagsværd- og Lyngbyfortet, og i anden linie batterier ved Tinghøj, Buddinge og Vangede.

Nordfronten bestod af Garderhøj- og Fortunfortet og af batterier i Ordrup Krat ved Christiansholm og Hvidøvre. Værkerne var anlagt i forbindelse med åer og søer, således at store områder kunne oversvømmes.

Til søsiden var byen dækket af Charlottenlund- og Kastrupfortet, Middelgrunden, Trekroner, Mellemførtet og fortet på Prøvestenen.

Sydfronten var ikke befæstet. Da befæstningen blev anlagt, regnede man ikke med, at en fjende kunne gå i land på den flade ø; da krigen brød ud, anlagde man i al hast en skyttegravsline tværs over øen, for nu var muligheden for en fjendtlig landgang her højst aktuell.

I krigsårene byggedes Dragør- og Kongelundsfortet, så fronten kunne rykkes helt ned til øens sydkyst.

Også på nordfronten var man i gang med at bygge et fort ved Tårbæk, og for yderligere at stoppe »hullet i nordfronten«, som Dyrehaven kaldtes, anlagdes en række små betonværker i skoven. De blev bygget af frivillige polyt'er for penge, der var samlet ind kort før krigen.

Mellem de permanente befæstningsværker og på enkelte strategisk vigtige steder blev der i augustdagene i 1914 gravet et net af skyttegrave med brede pigtrådsspærringer foran.

Og for at sikre oversvømmelserne byggedes stærke feltbefæstninger ved Lyngby, Frederiksdal, Vintappersøen og på Baunehøj.

Endelig blev Saltholmen inddraget i befæstningssystemet, idet der blev anlagt to batterier på øen, et i nord og et i syd.

Det må have løbet den danske generalstab koldt ned ad ryggen, da den allerede i august 1914 i aviserne kunne læse, hvorledes de tysk-østrigske 30 og 42 cms haubitser havde smadret de belgiske forter ved Liège (til venstre ses et ødelagt pansertårn i et af Liègeforterne). Generalstaben kunne imidlertid trøste sig med, at disse befæstningsværker var af ældre dato end de danske. Forterne i Københavns befæstning var af samme konstruktion som dem ved Verdun, og disse franske forter beviste under krigen deres modstandskraft.

Generalstabskort over København
befæstning med søkædet
bombardementlinier indtegnet
1 August 1914

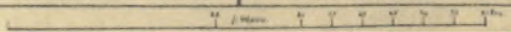

Linierenes Betydning

Linie	Linien angiver største Grænse for Beliggenhed af			Yderste Kuglegrænse for		
	Batterier med	et Skyts.net	med	svarende til	en personbatterier med	et Skyts.net
				svarende til		svarende til
				Max. afstand		Max. afstand
				km.		km.
13 om nye Kanoner				13,0	15 om 1.K.	6,0
10 om nye Kanoner				10,5	10 om - 4 Km. Tæsn. Gortsch	6,0
10 om ældre -					10 om - -do- Irgahlf.	7,0
	Hver indeholder tilsvarende farvede Linier.	Ordn.	nat.	9,5	10 om 2.K.	6,0
25-30,0 om Mortarer						15 om - 1 Panzerlevet
15 om Skutteler				0,0	100 om 2.K.	7,0
51 om Mortarer					15 om 1/20 h.2.K.	3,0

Største Skudvidde for Granatkugler er 8 km.

Største Skudvidde for Granatkugler er 6,5 km.

... men tyskerne kendte fæstningen som deres egen lomme

Tyskerne vidste tilsyneladende alt om Københavns befæstning, for allerede i 1894 kunne en oberstløjtnant Frobenius under overskriften »Die neuen Befestigungen Kopenhagens« offentliggøre en nøje beskrivelse af værkerne i go. bind af »Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine«.

Artiklen er så detaljeret, at den endog oplyser, at retiraderne på Garderhøjfortet er mindre heldigt anbragt.

Den danske generalstab var heller ikke i tvivl om, at Lyngby-Vedbækbanen, der var anlagt for tysk kapital før krigen under påskud af, at beboerne i Lyngby skulle have mulighed for at komme ud at bade, i virkeligheden var bestemt til at transportere tysk artilleri. Nemlig fra den tilstrækkeligt dybe Vedbæk havn til Mølleådalene, hvor enhver angriber ville anbringe sine belejringsbatterier.

Banen kørte med underskud, og driften blev indstillet i 1917 – samtidig med at faren for et tysk angreb på Danmark endelig var drevet over.

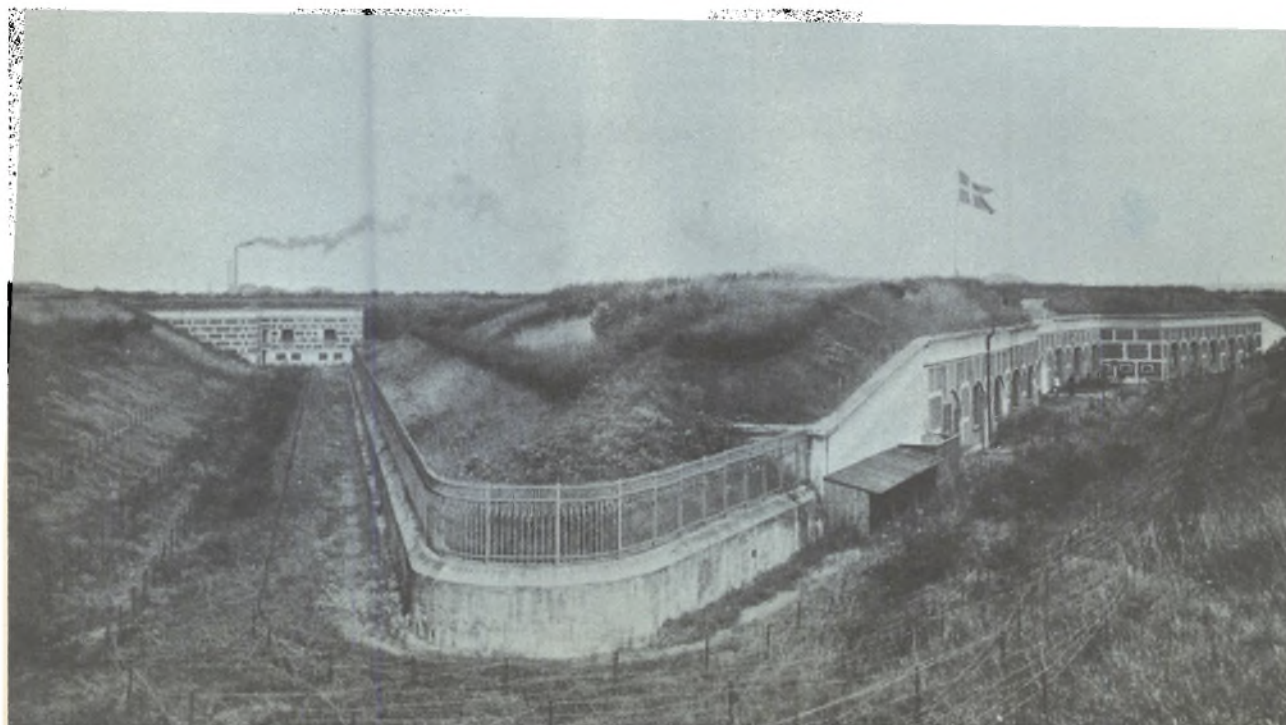
Og kældrene i visse industribygninger i Mølleådalene var utvivlsomt indrettet som fundamenter for svært belejringskyts. Industrierne arbejdede ligesom banen med underskud.

Under et besøg på Saltholm kort før krigen havde journalisten Franz von Jessen opdaget, at der var store jordarbejder i gang under ledelse af tyske ingeniører. Da han spurgte arbejderne, hvad det var, svarede de, at det var et kalkbrud. Da generalstaben sendte et par officerer til øen, kunne de se, at »kalkbruddet« i virkeligheden var forberedelsen til en batteristilling.

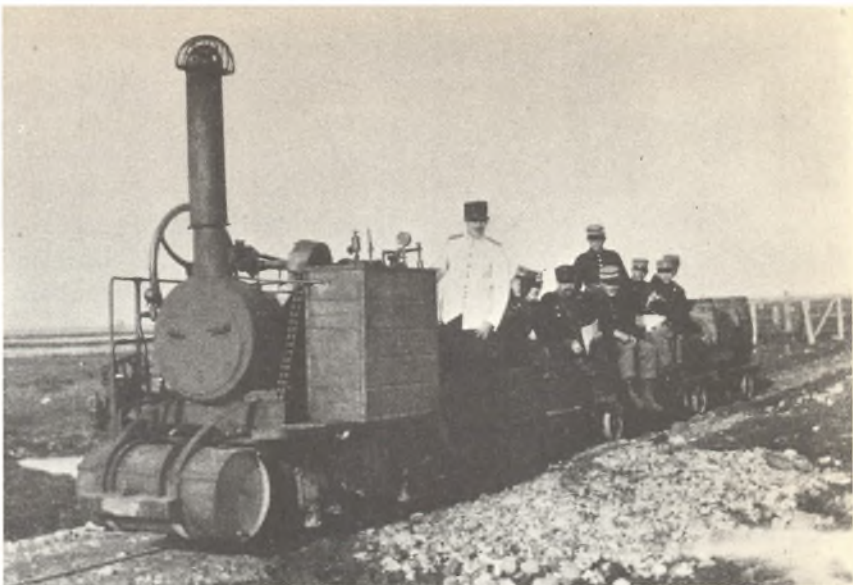
Om man gjorde noget ved det? Ja, arbejdet på Saltholm blev standset, men de øvrige forberedelser til et tysk angreb på København var så godt maskeret, at man ikke kunne komme dem til livs.

Provianten, der var anbragt i værkerne, omfattede også ankre med hvidtøl. Det var erfaringerne fra Dybbøl 1864, som man udnyttede. Skansernes besætning havde i sin tid fået varmt hvidtøl hver morgen, og det havde haft god indflydelse på troppernes kampmoral, mente man.

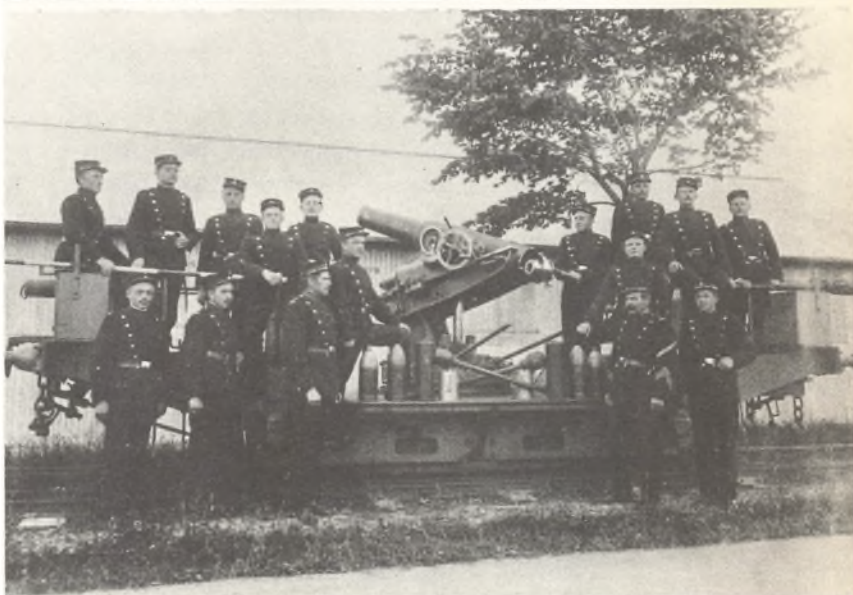
Lyngbyfortet, som ses her, var som de øvrige forter i befæstningen, anlagt som en trekantet betonklods omgivet af en tør grav med pigtråd, der kunne bestruges fra kaponierer, udrustet med fire 47 mm hurtigskydende kanoner og seks 8 mm mitralløser. Den ene kaponiere ses til venstre i billedet, de øvrige var indrettet i kasernen i fortets strube til højre i billedet. Et højt, spidst jerngitter besværliggjorde adgangen til fortets dæk, hvor fortets otte pansertårne til skytset var anbragt. Tre af dem kunne hæves og sænkes og var udrustet med en 75 mm hurtigskydende kanon og to 8 mm mitralløser. De øvrige fem tårne var forsynet med fire lange 15 cm's kanoner og tre korte af samme kaliber. I fortets indre var der ammunitions- og forråds-kamre og rum til besætningen.

Mellem de to batterier på Saltholm blev der anlagt en lilleputbane til ammunitionstransport.

Langs hele Vestenceinten løb et jernbanespor, og frontkommandøren rådede bl. a. over vogne, på hvilke der var monteret kanoner.

Vestenceinten var anlagt i zig-zag, således at den vandfyldte grav kunne bestryges fra kaponiererne, hvoraf en ses her. I volden var der betonkasematter til mandskab, ammunition og forråd og oppe på volden kanonstillinger. Voldskråningen var beklædt med pigtråd.

Spioneri? Nej, diplomati

Det var naturligvis forbudt civile at færdes i fæstnings-terrænet, men selv om området var spækket med skildvagter og afspærret med pigtrådshegn, var det vanskeligt at holde nysgerrige på afstand. Bl. a. syntes udenlandske diplomater pludselig at have fået smag for udflugter til Københavns omegn.

Ingeniørkaptajn B. Poulsen, der var chef for 2. ingeniørkompagni fortæller:

»Det var den 7. september 1914 kl. 7 eftermiddag på Christianslyst, hvor jeg som chef for 2. ingeniørkompagni havde kvarter og kontor i det første par dage efter sikringsstyrkens formering. Telefonen ringede. Det var proprietær Grut-Hansen, Kollekolle.

Han meddelte, at en tysktalende herre sammen med to damer på mistænkelig måde bevægede sig rundt i terrænet ved gården og gjorde notater, og anmodede om, at sagen måtte blive gjort til genstand for efterforskning.

Jeg var ikke selv til stede da opringningen fandt sted, men fik umiddelbart efter meddelelsen overbragt af telefonvagt, rekrut 344/1914 cand. polyt. Raaschou, som jeg så beordrede til sammen med en anden rekrut 356/1914 cand. polyt. Rasmussen at begive sig på cykel til Kollekolle for at finde de anmeldte og, hvis de fandtes mistænkelige, anholde dem.

De to rekrutter tog af sted og fandt en herre, der udgav sig for den østrigske gesandt i Danmark, grev Széchényi og de to damer. Rekrutterne erklærede østrikerne for anholdt og førte dem til Christianslyst, hvor de blev afhørt.«

Udenrigsministeriets departementschef, kammerherre Herluf Zahle, fortæller:

»Jeg var gået ud for at spise middag på »Bristol« og kom tilbage til ministeriet omkring kl. 8. Og da blev der sagt mig, at den østrigske gesandt, hans hustru og en dame, som var gift med legationsråden ved det Østrig-ungarske gesandtskab, var arresteret, anholdt eller taget i forvaring og ført til en post, som var kommanderet af en kaptajn Poulsen. Det var blevet telefoneret til ministeriet, men der havde ikke været nogen overordnet til stede. Jeg fik at vide, hvilket nummer, jeg skulle ringe til, og fik kaptajn Poulsen i telefonen. Han sagde, at en mand, der udgav sig for den østrigske gesandt, var blevet anholdt og forklarede mig de nærmere omstændigheder. Jeg sagde: »De må vel no-

genlunde kunne konstatere, om det er den østrigske gesandt; han er i en vogn, ledsaget af to damer, han har et automobilkort, hvor der står »tilhører den østrigske gesandt«, og han har vel også et visitkort, så har De vel beviser nok; men er det Dem ikke tilstrækkeligt, står han vel ved siden af Dem; kan De da ikke lade mig tale med ham?«

Jeg havde kendt den østrigske gesandt i seks år, han talte wienerdialekt og hans stemme var mig vel bekendt.

Kaptajn Poulsen lod da den pågældende komme til telefonen, og jeg talte med ham – han var temmelig oprørt naturligvis – hvorpå jeg atter talte med kaptajn Poulsen og sagde: »Den person, med hvem jeg har talt her, er den østrigske gesandt.« Ja, det ville han jo ikke benægte, men under disse omstændigheder kunne han muligvis sende ham ind med væbnet eskorte på hans automobil. Dette anså jeg imidlertid for ugørligt; man kunne anstændigvis ikke sende en gesandt ind med væbnet eskorte, så jeg sagde, at det ville jeg anmode kaptajnen om ikke at gøre, så ville jeg se at få forbindelse med højere militære autoriteter.

Jeg ringede dernæst til hærens efterretningschef, kaptajn With, og anmodede ham om at give ordre til løsladelse af gesandten. Det mente kaptajnen imidlertid ikke at være i stand til..

Tiden gik med dette, og jeg syntes, historien var meget kedelig. Jeg søgte da på forskellig måde at komme i forbindelse med overkommandoens stabschef, general Berthelsen.

Efter nogen tid lykkedes det mig at få fat i generalen – da var klokken bleven ret mange – og efter nogen samtale lykkedes det mig at overtale generalen til at give kaptajn Poulsen ordre til straks at løslade den østrigske gesandt.

Jeg mente herefter, at det var rigtigt, straks at begive mig ned i det østrigske gesandtskab for at være til stede, når gesandten kom tilbage.

Grevinden ville overhovedet ikke tale med mig og ikke give mig hånden. Greven var mere rolig. Jeg gik med op og sagde, at jeg på udenrigsministeriets vegne måtte beklage, hvad der var sket.

Derefter forlod jeg ham og aflagde referat i sagen, og så kom der en officiel undskyldning fra udenrigsministeriet; der kom også en officiel undskyldning fra den kommanderende general Gørtz. Tre af de implicerede officerer fik en irettesættelse.«

Efterretningsvæsenets chef, kaptajn With fortæller:

»Om gesandter i almindelighed tillader sig at udføre små finere efterretningsarbejder, skal jeg ikke udtale mig om, men der ligger i generalstaben en rapport, hvorefter den italienske gesandt, Carrobio, med en dame og en tysk officer kørte ud til Kongelunden, hvor man var i gang med at stille de nye Kongelunds-batteri-haubitzere op. På højde med batteriet steg den tyske officer ud, gik ned på pladsen og indtegnede med et kryds nøjagtigt det sted, hvor kanonerne stod.

Men man kan altså ikke være alt for sikker på, at de østrigske og tyske gesandtskaber ikke har været ivrigt beskæftiget med at støtte deres efterretningsorganisationer; det kan have drejet sig om en lille detalje, som andre ikke har kunnet få fat i, fordi der jo står skildvagter på de vitale steder og passer på, og ganske ligegyldige personer risikerer at blive arresteret. En gesandt risikerer mindre og kan tillade sig at falde i betragtning over et eller andet naturfænomen ude ved fortærrænet.«

Den bil, som den østrigske gesandt kørte i på turen til Kollekolle, var på dorene forsynet med gesandtparrets våbenskjolde i guld. Når det ikke var tilstrækkeligt bevis for, at det var gesandten, der var ude at køre, skyldtes det, at han havde solgt sin forrige vogn af samme mærke, og at den i sommeren 1914 kørte rundt i København som droske – stadigvæk med det grevelige széchenyiske og det fyrstelige caraman-chimæiske våbenskjold på dørene.

Et par dage efter episoden med den østrigske gesandt, så chefen for hærens efterretningstjeneste på vej til sit kontor et billede af gesandten og hans frue i fotograf Gieses vindue. Han købte billedet og sendte en premierløjtnant ud for at undersøge, om gesandten var kendt af skildvagterne ude i fæstningsterrænet. Det viste sig, at gesandten havde vist påfaldende interesse for det store stemmeluseværk i Frederiksdal. Det var et af befæstningens vigtigste punkter, da man herfra kunne oversvømme hele nordfronten. Ni rekrutter, der havde været på post ved stemmeluseværket, erklærede, at de udmærket kendte manden på billedet. Han havde tit været der. Også dagen efter arrestationen var han kl. 9,30 kørt igennem pigtrådspærringerne nordfra og var kommet tilbage en halv time senere. Efterretningschefen indsendte straks en rapport til generalstaben, men den blev arkiveret, uden at der blev foretaget videre i sagen. Man ville ikke have mere vrøvl.

Kusine Annas frugttræer blev fældet og badebroerne taget ind

Da Københavns befæstning blev bygget, havde man ikke haft penge til at oprette demarkations-servitutter, og i tidens løb var en tæt villabebyggelse skudt op omkring mange af værkerne.

Derfor måtte der foretages visse rydninger, for at skytset kunne få frit skudfeldt. Man indskrænkede sig dog til at fælde en del træer (hele Fortunens Indelukke blev f. eks. ryddet), ligesom man raserede nogle haver og gartnerier. Alle bygninger, der lå i vejen for fæstningsværkernes skyts, blev forberedt til sprængning.

Endelig blev alle badebroer langs kysten taget ind, fordi man frygtede landgangsforsøg – og det var endda midt i badesæsonen.

Johanne Einfeldt fortæller:

»Hele kusine Annas gartneri i Bagsværd med alle frugttræer, buske og hegn var raseret af soldater, fordi det lå i skudlinien for Lyngbyfortet. Det var resultatet af mange års slid og slæb, der således var udslettet på få timer. Vi besøgte kusine Anna for at se, hvor galt det stod til. Stubbene af de frodige, unge frugttræer stod der i lange rækker, mens kronerne med den umodne frugt lå på jorden over et areal af 4–5 tdr land. Jeg var trist til mode ved synet, men Annas mand sagde blot: »Lad os dog ikke klage, hvis landet kan slippe med tab som det her«. I selve Bagsværd by var hver gård undermineret, så den kunne sprænges i luften med et øjeblikks varsel, hvis krigen kom. Min kusines ældste søn var netop ingeniørsoldat i det kompagni, der blev udkommanderet til at rasere forældrenes ejendom; men hans kaptajn fritog ham for at være med.«

Carl Wilmann fortæller:

»Lidt øst for Lyngby ud ad Lundtoftevejen var der en husrække, som var bygget i de senere år. Og skønt der var ubebyggede marker lige ved siden af, lagde man skyttegravene lige ind på disse huse, drog pigtråd ind gennem små haver og fældede små frugttræer.

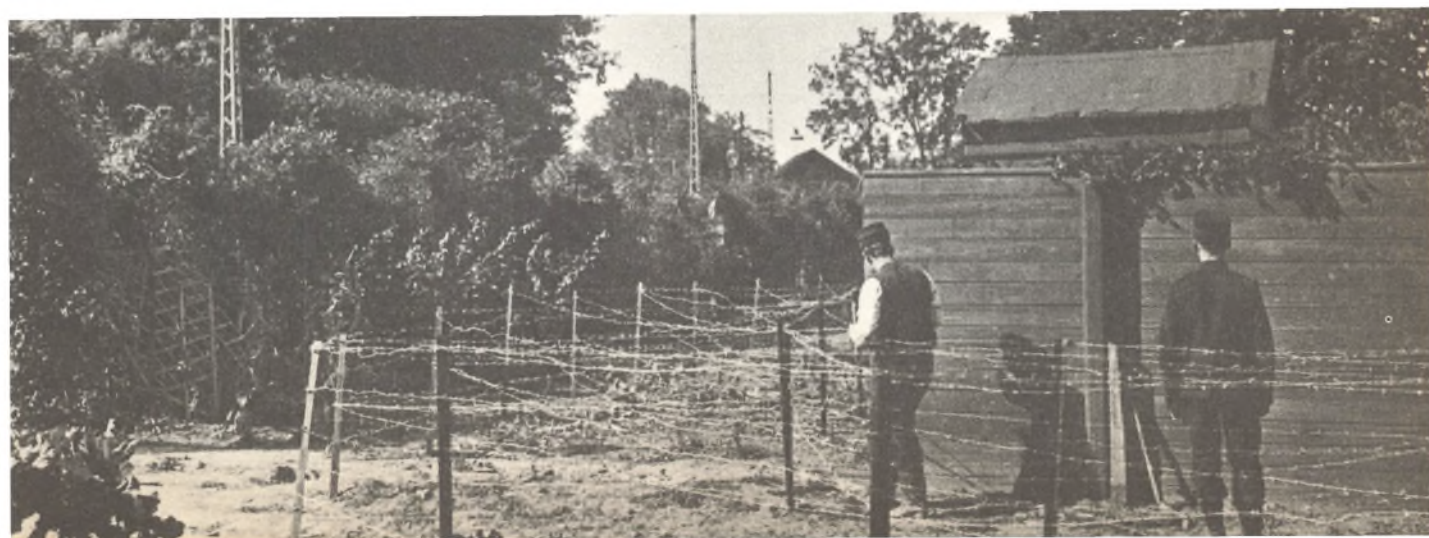
Jeg kan kun forklare mig denne fremgangsmåde ved, at der for fem eller ti år siden, da de nye huse ikke var bygget, var blevet tegnet en linie på kortet, hvor der i givet tilfælde skulle anlægges skyttegrave. Da man så skulle til at grave dem, fandt man altså nogle huse, men – ligemeget, der var nu engang tegnet en streg på kortet på det sted, og så skulle både skyttegravene og pigtråden være der.«

Der skulle bruges i alt 5000 km pigtråd til at sikre Københavns befæstning. Her er en portion i sindigt tempo på vej ud til befæstningslinien.

Der blev trukket pigtrådshegn gennem haverne...

...og gravet skyttegrave langs stranden.

Hjemmefronten og det lette kavaleri

Den almindelige patriotisme i befolkningen i august fik udløsning i en stribe komiteer, der påtog sig at forsøde tilværelsen for de indkaldte jenser. De, der havde indkvartering meldte dog hurtigt pas.

Også præsterne og KFUM var på tæerne med tilbud om hjælp af mere åndelig art; der blev rejst soldaterhjem ved mange af forlæggningerne, (da der var flest, var der 40 i gang), og der blev gennemsnitlig holdt 140 gudstjenester og møder hver måned.

Komiteerne, der mest bestod af damer, fik straks konkurrence af andre – ikke organiserede – repræsentanter for det svage køn.

Gordon Norrie, der var militærlæge, fortæller:

»Det viste sig, at der var mange patienter med veneriske sygdomme blandt de indkaldte, og navnlig folk med gonorrhoe. Belægningen på hudklinikken var allerede den 6. august om aftenen 123.«

KFUM-præsten Gunnar Engberg skrev:

»I en kirkelig egn i Jylland kom soldaterne ind i hjemmene, gik med til møder, søgte ikke kroen, og kompagniet havde blanke straffelister.

Derfra kom de til en død egn. Soldaterne gik på kroen; de overbød sognets egne unge i drik og tummel, og det haglede ned med straffe.

Nogle steder legede de om aftenen »to mand frem for en enke« med døtrene i haven, spillede krocket, fik aftenkaffe og sang aftensang. Andre steder føjtede de rundt på vejene i løse kæresteforhold.

En ung pige måtte stå af cyklen på en sti og passere, fod for fod, forbi et kompagni soldater i hvil – uden at der faldt så meget som en eneste bemærkning efter hende.

Men der var egne, hvor husmødrene sagde, at ingen kunne beholde deres piger tjenestetiden ud – af én sørgelig grund. Det kunne hænde, at når kommunen forlangte barnefaderen opgivet, vidste staklerne ikke engang soldatens navn. »Der stod 42 i huen«.

Således var tilstanden, hvor der var indkvartering.«

Malerinden Ragna Nordstrand, der havde sit landsted i Springforbi husker:

»I den tid, vi havde indkvartering, turde vi slet ikke gå ned til stranden. Soldaterne, der intet havde at bestille, huserede dagen lang nede ved vandet, de badede ustandseligt, og badedragter havde de ikke.

Middagstid fik vi først kl. 12.30 om aftenen, for jenserne skulle naturligvis fodres først. Somme tider kom vor kokkepige grædende op og erklærede, at hun var virkelig ikke engageret til at lave mad til 50 soldater, men om aftenen var hun som regel i godt humør igen. Det kunne vi se, når vi passerede køkkenet, der lå i kælderen. Så sad pigen på det store køkkenbord, omgivet af en snes kurtiserende soldater, og da skinnede hendes ansigt af henrykkelse.

Alle omegnens beboere havde til at begynde med været mageløse til at forkæle »de stakkels soldater«. Jenserne fik cigarer, chokolade, morskabsspil, masser af strikkede sokker, muffediser, halstørklæder osv. Men nægtes kan det ikke, at efterhånden blev de kære soldater dem alle til plage.«

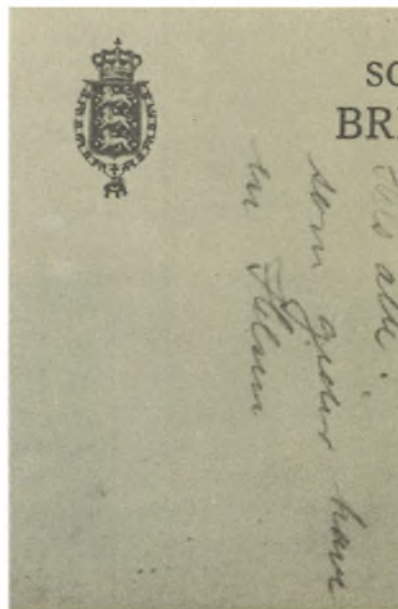
Tegning på forsiden af »Klods Hans« i oktober 1914 med følgende tekst:

»Soldaten: – Jeg ville gerne tale med pigen.

Fruen: – Er det Marie eller Anna?

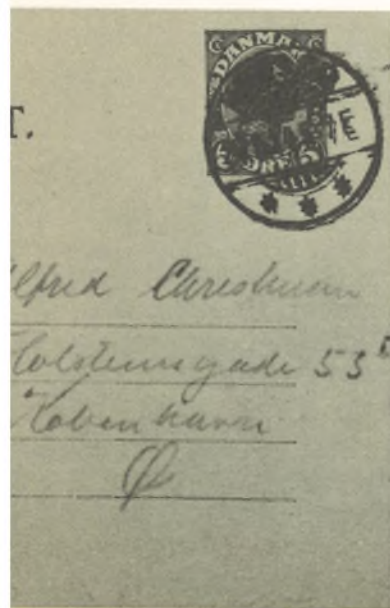
Soldaten: – Det ved jeg ikke, frue, vi har kun været forlovet i tre dage«.

Postvæsenet viste sin patriotisme ved at trykke »soldater-brevkort«, der kunne besørges for halv porto (5 øre). Bag på dette står: »Kære Tulle og Alfred. Tak for brevet. Hermed det efterspurgte kort. Der er voldsom rift efter dem. Alle beder mig sende soldaterkort. Der er vist samlermani i København efter dem. Har det ellers godt. Mange hilsner fra William«.

Overalt i landet blev der indsamlet såkaldte »kærlighedsgaver« til soldaterne. Her er to spejderpiger ved at bære pakker ud fra »Den lille komité«s depot, og soldaten på vognen er næppe ked af tjansen. »Blæksprutten« mente, at gavegiveriet gik for vidt.

Tjenesten i sikringsstyrken bød på megen vagttjeneste. Her er infanterister på vagt ved molehovedet i Skovshoved havn, hvorfra man har udsigt til flådens vagtskibe i Sundet. En af vagterne har stillet sit gevær fra sig efter at have fået damebesøg.

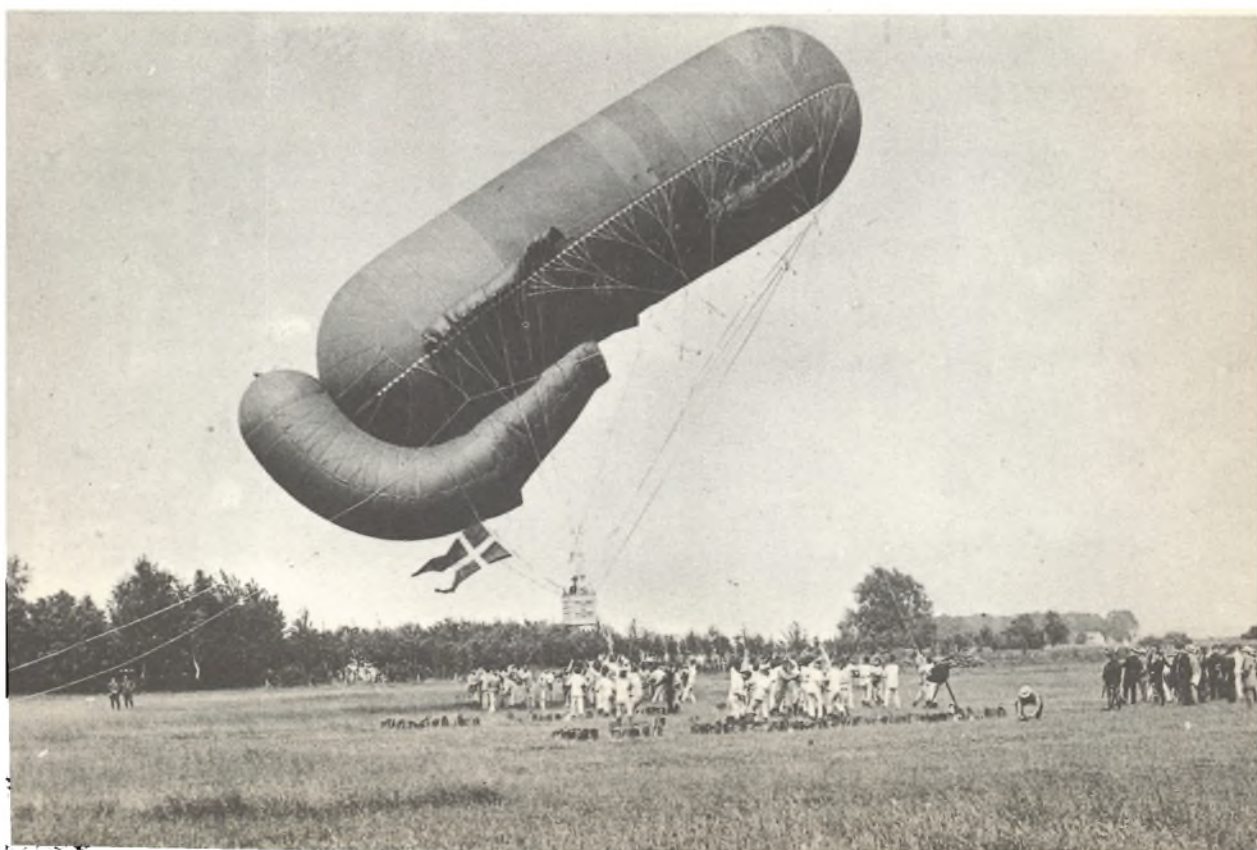
Hen i vejret

Den 17. september 1914 holdt dr. polit. K. A. Wieth-Knudsen et foredrag i Studenterhjemmet og sagde bl. a.:

»Der gik politik i de officerer, som stod i forbindelse med forsvarskommissionens arbejder fra 1902 til 1908. Deres ræsonnement var følgende: Vi må forlange så lidt som muligt for overhovedet at få venstrepartierne på gled. Men heri forregnede de sig. I flere tilfælde forlangte rigsdagsmændene til gengæld for de små indrømmelser til hærens standpunkter udtrykkelig saglige erklæringer om, at når dette eller hint blev lavet, så var sagskundskabens krav sket fyldest og den hellige fæstningsgrav vel forvaret.

Som De måske ved, gik de militære tilfornordnede fæstningsforslag i kommissionsbetænkningen ud på en fuldførelse og en forstærkelse af den nuværende fæstning. En forsvarlig ordning kunne da efter deres skøn nås med en udgift af henvend 8 mill. kr. til landbefæstningen. Da det nu viste sig, at hærens sagligt set beskedne forslag ikke vandt mindste anklang i Folketingets venstre, så fremsatte højre, atter med støtte af den militære sagskundskab et nyt forslag, hvorefter en forsvarlig udbedring af landbefæstningen skulle kunne opnås for et beløb af $3\frac{1}{2}$ mill. kr. Da også dette forslag ned-sabledes, gav generalstaben sig til at tigge Rigsdagen om nogle tusinde kroner til anskaffelse af ballonmateriel. For at nå denne bevilling offentliggjorde den daværende generalstabschef (den nuværende øverste leder af hele vort forsvarsvæsen) med navns underskrift en erklæring om, at blot man fik sådanne balloner, så kunne man foreløbig se bort fra landbefæstningens værste mangler. Han motiverede dette med, at man fra en ballon kunne få indseende i det ellers af fjenden beherskede terræn foran forterne. Således var efterhånden hele landbefæstningens forstærkning og de 8 mill. kr. blevet til en luftballon, og altsammen under generalstabschefens betydelse af forsvarligheden af en sådan forsvarspolitik.«

Observationsballonen, som hæren fik lov at anskaffe.

For sønderjyderne var det alvor

For de dansksindede sønderjyder var det alvor, da krigen brød ud. J. P. Nederby, der var gårdejer i Malt sogn ved den dansk-tyske grænse fortæller:

»Lørdag den 1. august 1914 var jeg i Askov for at tale med Jacob Appel i en eller anden sag. På hjemvejen hørte jeg pludselig Skodborg og Skrave kirkeklokker begynde at ringe. Det kunne ikke være solnedgang, da den endnu stod højt på himmelen. Men da brandhornene straks derefter satte i med deres uhyggelige tuden, og ingen brand var at se derovre, slog det mig med bange anelser, at det måtte være mobilisering – Tyskland, der kaldte sit våbenføre mandskab under fanerne.«

Samme dag noterede sønderjydernes fører, rigsdagsmand og redaktør af avisen »Hejmdal« i Åbenrå, H. P. Hanssen i sin dagbog:

»Henad kl. 17 blev der opslået kæmpestore plakater på alle gadehjørner: kejseren anordnede hærens mobilisering. Og hvad ingen på forhånd ville have holdt for muligt: hele mandskabet fra 20 til 45-årsalderen fik ordre til at møde under de preussiske faner. Folk stimlede sammen om plakaterne. Aldrig glemmer jeg billedet: blege, alvorlige mænd, dumpt resignerende, kvinder opløste i gråd, unge par, som uden at ænse omgivelserne holdt hinanden fast omslynget, hulkende børn, alle følte sig i den hårde, ubøjelige og ufravendelige skæbnes vold.

Fra Nørremølle kom min broder og svigerinde. Deres yngste søn, Svend, afgang i morgen til fronten. Deres ældste søn, Jørgen Rudolf, er undervejs fra Skt. Petersborg for at melde sig som reserveofficer i København. Broder kan komme til at stå imod broder.

Min søstersøn Jep Fink kom for at sige farvel. Han skal møde i morgen ved sit regiment og må bort fra hustru og tre små sønner. Gud give, at han må komme sund og rask tilbage.

Om aftenen var vi samlede i en snævrere familiekreds. Min søn skal først møde om tre dage. Men jeg rejser allerede i morgen til Berlin. Inden jeg kommer hjem, vil han være ved hæren.

Vi talte om fremtiden.«

Tysk pickelhue fra 1914. Overtræk-
ket skal hindre de blanke metaldele
i at blinke i solen.

De måtte rykke ud i august 1914 –
Sønderjylland leverede først og
fremmest mandskab til infanteri-
regimenterne nummer 84, 85 og 86
og til 9. feltartilleriregiment.

De tyske myndigheder forbød straks ved krigsudbruddet sønderjydernes danske aviser og arresterede en række af deres ledere.

Redaktøren for »Dybbøl-posten« i Sønderborg, A. Svensson, var en af dem. Han fortæller:

»Da vi kom hjem (fra en udflugt) satte vi os til at spise aftensmad, da vi rejste os fra bordet, lød der salbraslen ude i verandaen, og en politivagtmester trådte ind og meldte, at han havde ordre til at arrestere mig.

I løbet af et kvarterstid havnede jeg i arrestfængslet, der er sammenbygget med domhuset, hvor vi hurtigt blev flere. I alt arresteredes der vistnok den aften i Sønderborg amt ca. 50 personer. Få dage senere blev vi pludselig purret ud og omgivet af militær med skarpladte geværer ført ned til vort nybyggede forsamlingshus »Sønderborghus«, hvor der i forvejen var stor indkvartering af civilfanger, som officielt var den betegnelse, der anvendtes over for os. Den 8. august blev vi flyttet endnu en gang. Den i Sønderborg hjemmehørende bataljon var tidligt samme morgen afgået til fronten, og samtlige civilfanger, vi talte til sidst op mod 120, førtes derefter ned til Sønderborg Slot, hvor vi tilbragte resten af vort arrestantliv. Også på den tur var

vi omgivet af militær, med skarpladte geværer, og vi havde forud fået at vide, at den, der trådte ud af gælleddet eller gjorde forsøg på at opnå samtale med personer på gaden, øjeblikkelig ville blive skudt ned. Vi følte nu ikke trang til nogen af delene. Belæsset som vi var med de ejendele, tæpper, madkasser osv. som det var lykkedes os at komme i besiddelse af, havde vi nok i vort eget. Toget vakte opsigt, hvor det kom frem. Tavse danske så med sorg i sind efter os, mens skadefro tysksindede skyndte sig fra gadehjørne til gadehjørne for at få det hele med.«

Trods alt var der lyspunkter. Den 11. september skriver H. P. Hanssen efter en tur til Flensborg:

»Jeg tog i går eftermiddags i bil til Flensborg. M. Andresen ledsagede mig. Ved Kruså lod vi bilen holde og beså terrænet til begge sider af landevejen. Vi var enige om, at her ville Danmarks grænse blive sat efter krigen, hvis Pragfredens paragraf 5, som vi begge håber, bliver udført.«

De blev sat ind i august 1914 – de sønderjyske ledere blev først sat på fri fod igen den 12. september, og samtidig fik aviserne lov til at udkomme igen – dog under censur.

Dødens høst

Allerede tidligt på efteråret måtte de tyske gendarmere aflevere de første budskaber om, at en søn eller en bror var faldet, eller en hustru var blevet enke.

Den lokale tyske gendarm nåede ikke ud til gårdejer Nis Fuglsang i Kastrup ved Gram med meddelelsen om, at hans søn var faldet i russisk Polen, før familien fik følgende brev, dateret den 17. oktober 1914, fra en af sønnens soldaterkammerater:

»Det er min sørgelige pligt at meddele jer, at Nis er falden i en fægtning søndag den 11. oktober. Vi havde lovet hinanden at skrive hjem, hvis en af os gik bort. At der nu er hengået seks dage, kan jeg ikke gøre for, thi marchture og svære anstrengelser har hindret mig i at skrive. Fra det øjeblik, da Nis i Østpreussen kom til kompagniet, har vi gået sammen i række og har talt sammen om fortiden og smedet fælles planer for fremtiden. Vi har delt mangt og meget under marchen, og når aftenen kom, lavede vi vort fællesleje til rette i laden og lå tæt sammen. Vi talte om dem hjemme og sendte mange kærlige tanker hjem til alle jer, som står os nær. Så sov vi varmt og trygt, til den næste dag bragte os nye anstrengelser. Alligevel gled tiden let og hurtigt hen for os.

Sådan gik det dag efter dag, og vi nærmede os fæstningen Warschau. Den 9. om aftenen var vi i en smule fægtning. Den følgende dag og til den 11. om middagen gik vi sammen og havde aftalt at passe godt på hinanden og blive sammen. Så blev jeg afkommanderet som ordonnans under fægtningen og kom en tid lang bort fra kammeraterne. Det varede ikke længe før det gik løs mod fjenden. Det var i en stor fyrreskov med tæt underskov, og inden vi ret så os for, lød geværernes knitren, og kuglerne hvislede fra tre sider om ørerne på os.

Jeg var ikke til stede, men kammeraterne siger, at Nis straks klokken 2, inden han endnu havde fået løsnet et skud, blev ramt gennem overarmen ind i brystet. Han måtte lide endnu en stund; først kl. 7 udåndede han. Det var mig en stor sorg, da jeg hørte det, og dyb vemod greb mig, da jeg næste dag så ham blive lagt i jorden.

Han ligger i en fællesgrav sammen med 12 kammerater inde i fyrreskoven, 15–20 km syd for Warschau.

Det var en hård fægtning. Vi mistede en del. Ni dage i træk har kanoerne drønet og geværernes knitren lydt. Så mangen en ung mand, der drog hjemmefra med frejdigt mod, har her måttet lade sit liv. Når vil denne krig få ende og blive afløst af en roligere tid? Det er det spørgsmål, som stadig trænger sig frem. Men selv om vi endnu ikke kan øjne enden, og ingen ved, hvad den næste time vil bringe, så er det vor trøst, at vi endnu tør bygge på den Gamle af Dage, trygt give os hans almagt i vold, vidende, at intet sker uden hans vilje.

Jeg deler jer dybe sorg fuldt og helt. De kærligste hilsner.

Jeppe Østergaard.

Den 26. oktober faldt Jeppe Østergaard selv ved Skiernewice sydvest for Warschau.

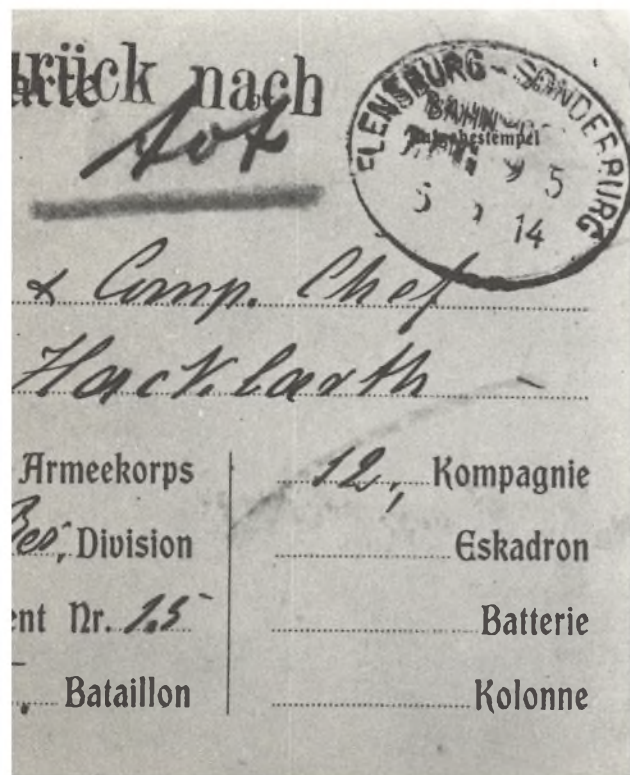
Lommetørklæde, gennemhullet af granatsplinter. Det tilhørte Andreas Møller, Høruphøve på Als. Han tjenstgjorde ved 20. feltartilleriregiments 7. batteri.

Den tyske hjælpekrydser »Mainz« skydes i sænk – billedet er taget fra et af de engelske krigsskibe.

Sådan fik familien Hønkbarth i Sønderborg at vide, at deres søn var faldet. Feltpostkortet er blevet sendt tilbage med påskriften: Tod – død.

Den 30. august 1914 skriver overmatros Theodor Duus, der gjorde tjeneste på hjælpekrydseren MAINZ til sine forældre i Åbenrå:

»Jeg er reddet, om end hårdt såret. Den 28. august er vi gået i kampen og gået under. Kampen vil jeg ikke beskrive. Blot at 16 torpedobåde og 3 små og 4 af de nyeste panserkrydsere har kæmpet mod den lille MAINZ.

Jeg var kort før skibets undergang sammen med Mertens sprunget over bord. Vi trak os helt nøgne af, da jeg var hårdt såret og havde søstøvler og svært tøj på. Så sprang først jeg og straks efter Mertens efter mig over bord. Vi svømmede i en halv time, så reddede englænderne os meget net og godt. Men mit højre øje er skudt ud og huden er brændt af begge mine arme af granatilden. Mine arme er nu atter hele, og jeg får måske her i England et glasøje. Jeg er ellers sund, rask og ved godt humør.

Efter krigen kommer jeg nok hjem igen. Jeg vil håbe at I har det godt. 130 mand er reddede af os og ca. 330 er omkommen. Af de reddede er 38 mere eller mindre hårdt sårede her på hospitalet. De ikke sårede er på et fort. Tusinde hilsner til alle derhjemme.

Jeres Theodor.«

Den 7. oktober noterer H. P. Hanssen i sin dagbog:

»Jeg har nu været i byen og afsendt en del felpakker med cigarer, pølser, bouillonterninger og chokolade til fronten, bl. a. til min søn. Han har haft det drøjt. Den 6. august rykkede han ud af Flensborg med regimentet nr. 86. Det talte da 3600 mand. Den 20. september var der, meddeler han mig, kun 340 mand tilbage af regimentet, og så havde det endda i mellemtiden fået 200 mand til forstærkning. Næsten halvdelen af regimentet var, da det rykkede ud, danske sønderjyder.«

Der var penge i heste

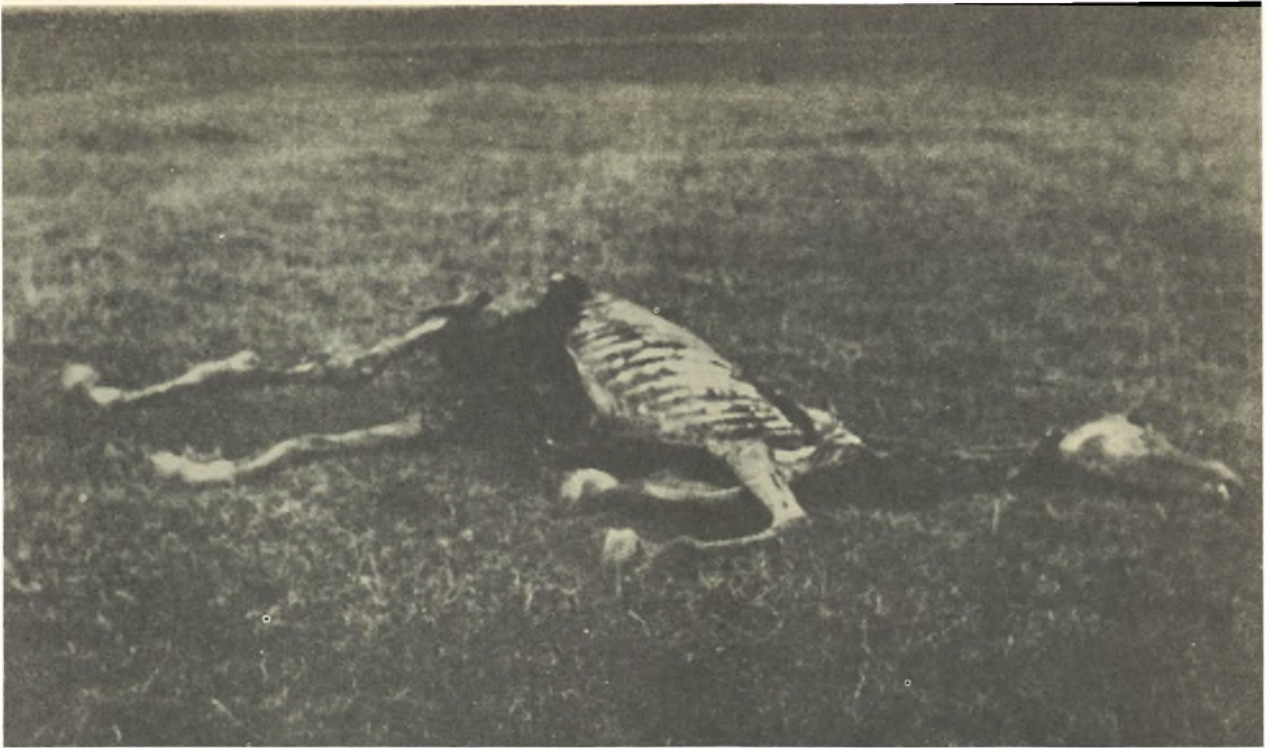
Den tyske hærs behov for heste havde, straks da krigen brød ud, skruet priserne op, og mange danske landmænd tjente store penge på at sælge deres dyr til tyske opkøbere.

Eksporsten af heste fik i løbet af få måneder et sådant omfang, at regeringen blev betænkelig. Den 23. november 1914 kom hestene med på listen over udførselsforbud.

På det tidspunkt var der allerede solgt 80.000 af den halve million heste, der fandtes i landet; den sædvanlige udførsel omfattede 20-30.000 heste årlig.

Da forbudet kom havde landmændene tjent ca. 100 mill. kr. De var meget utilfredse med, at regeringen stak en kæp i hjulet, og senere blev der med mellemrum og efter pres fra landboforeningerne frigivet heste til eksport.

Kadaveret af en hest på vestfronten i nærheden af Valenciennes.

De danske heste, der solgtes til den tyske hær, gik en ublid skæbne imøde. En fransk soldat, Paul Lintier, skriver i sin dagbog fra kampene på vestfronten i efteråret 1914:

»Langs vejene ligger døde heste, der er oppustede som læderflasker. De stive ben med de skinnende hestesko vender truende op mod himlen. Mad-diker kryber i massevis ud af et sår i en rødbrun hoppers ene side. De myldrer frem under halen og glider ned på jorden sammen med en rådden væske, der også flyder ud af dyrets næsebor, mund og hullet, som en revolverkugle har frembragt bag øret.

Ude på selve landevejen, der er helt oprevet af en granatsprængning, ligger stumperne af en anden hest; et kadaver uden lemmer; hovedet ligger afhugget ved grøftekanten, uskadet med store, endnu lyse øjne, der stirrer så underligt fremmed på kroppen. En stump kød og lidt rødbrunt skind er slynget helt op på kanten af en jordvold. Fra det tragtformede hul, hvorfra indvoldene er væltet ned og ligger i en ælte af levret blod, der efterhånden er blevet helt mørkt af solen – opstiger en blandet lugt af råt kød, forrådnelse og ekskrementer; man får stærke opkastningsfornemmelser.«

I en pjece, »Krigen og landbruget«, som blev udsendt til landmændene, hed det bl. a.:

»En hærs forbrug af heste i felten er uhyre; foruden dem, der rammes af kugler, er der mange, der ødelægges af anstrengelser, kulde og uregelmæssig ernæring; men hestens ydeevne skal netop være på det højest mulige, så at de, der ikke længere kan følge med, må kasseres. Heroverfor står Tyskland med forholdsvis få heste, kun 8 gange så mange som Danmark, mens folketallet er 23 gange vort og hæren og dens hestebestand sikkert endnu større i forhold.«

En hest bliver hejst om bord i en eksportbåd i Københavns Frihavn ...

Krigens spændende skakspil

Herhjemme fulgte man interesseret med i krigen, men de fleste betragtede den endnu som et spændende skakspil.

Foretagsomme folk udgav blade med krigsnyheder, forlagene begyndte allerede at skrive krigens historie og udsendte den i hefter, lidet anende, hvor omfangsrigt det påbegyndte værk ville blive. »Berlingske Tidende« oprettede sin telefonavis, »Politiken« viste krigsnyhederne i lysskrift, så at de kunne ses over hele Rådhuspladsen.

De første krigsfilm kom hurtigt frem i biografene, og i Christiansborg Slots ridehus holdtes »aktuelle foredrag over krigens gang«.

Den 10. november 1914 havde Biorama på Østerbrogade i København premiere på den første sammenhængende krigsfilm. Den fik følgende anmeldelse:

»Med sin nye film, »Krigens ofre« har Østerbros Biorama sat en rekord. Thi det er den første sammenhængende krigsfilm, der forevises i København. Overalt reklameres der for tiden med krigsbilleder, hvorved

forstås spredte kinematografiske optagelser fra de forskellige krigsskuepladser. De må ifølge sagens natur være revet ud af deres sammenhæng og kan derfor ikke undgå at virke mere eller mindre tilfældige. Anderledes med den nye, opsigtsvækkende film i Østerbros Biorama. Den viser krigen i dens forhold til menneskeskæbnerne. Den gengiver krigens ubarmhjertighed og barbari, og dens brutale nedtrampning af de kulturelle værdier, dens foragt for alle menneskelige følelser. Og ind imellem de mange afvekslende og spændende episoder, denne film opruller for vore øjne, er der en indre sammenhæng, som lader tilskueren ane det enkelte individs fysiske og sjælelige lidelser under felttogets strabadser. Der vil blive fældet tårer i Østerbros Biorama i disse aftener, hvor »Krigens ofre« glider over det hvide lærred«.

5 ØRE Abonnement kan tegnes på alle Postkontorer. 5 ØRE
1 Kr. 33 Øre Kvartals.

KRIG OG FRED!

∴ Sidste Nyt fra Verdenskrigen. ∴

1. Aarg. Nr. 15. Udkommer hver Onsdag og Lørdag. 26. Septbr. 1914

Da Kosakkerne blev slaet ud af Østprøjsen.

Det ovenstående Billede, der skyldes en af »Illustrirte Zeitung's« Tegning, skildrer en Scene fra Kampene i Østprøjsen, hvor Generalmajor v. Münsberg's Tropper blev tvunget til at trække sig tilbage i Bælt ved den russiske Kavaleri-General v. Rosenfeldt's Angreb.

5 ØRE Abonnement kan tegnes på alle Postkontorer. 5 ØRE
1 Kr. 33 Øre Kvartals.

VERDENS-KRIGEN!

∴ Sidste Nyt fra Verdenskrigen. ∴

1. Aarg. Nr. 15. Udkommer hver Onsdag og Lørdag. 1914.

Da Kosakkerne blev slaet ud af Østprøjsen.

Det ovenstående Billede, der skyldes en af »Illustrirte Zeitung's« Tegning, skildrer en Scene fra Kampene i Østprøjsen, hvor Generalmajor v. Münsberg's Tropper blev tvunget til at trække sig tilbage i Bælt ved den russiske Kavaleri-General v. Rosenfeldt's Angreb.

Bogtrykker Blæden, Frederiksholms Kanal 4, København udgav to blade med nyheder fra krigsskuepladserne. De kostede 5 øre, havde samme redaktør og – samme indhold. Den eneste forskel var navnene, »Krig og Fred« og »Verdenskrigen«.

ILL. FAMILIE-JOURNAL

Nr. 34.
20. August
1914.

Krigens Skakbrædt.

Forholdet mellem Brikkerens Størrelse
angiver de forskellige Landes respektive
Styrke.

Vi flyttede knappenålene

Albert Abel, forretningsmand i Ålborg, fortæller:

»Under verdenskrigen kunne man alle vegne i byen se opslag, der stadig omtalte, hvorledes krigen forløb. Der var store kort i vinduerne, og man så fronten aftegnet med forskelligt farvede knappenåle. Jeg mindes et stort Europakort i Bispensgade, hvor en bekendt redaktør her fra byen til stadighed dag for dag flyttede knappenålene. Om han var tysk-begeistret eller tysk-fjendtlig, var ikke let at sige. Men i hvert fald var der uhyre fremgang undertiden til den ene side, undertiden til den anden.«

Paul Bergsøe fortæller:

»Folk, der havde telefon, benyttede meget den såkaldte telefonavis, der kom i gang straks ved de første efterretninger om krigsudbruddet. Når man ringede op i god tid kunne man, før speakeren kom til mikrofonen, høre en svag summen fra alle de mange hundrede lyttere, der hver for sig sad og ventede. En dag blev kammerherre Bodenhoff, måske ved en fejltagelse koblet ind til telefonavisen under denne ventetid, og alle kunne høre, hvorledes han blev ved med at gentage: »Det er kammerherre Bodenhoff fra Holte . . . det er kammerherre Bodenhoff fra Holte«. Så hørtes pludselig en stemme fra en af lytterne: »Hold nu kæft kammerherre Bodenhoff fra Holte.««

Aksel Dahlerup, der gik i 3. G. 1914-15, fortæller:

»Det blev et uroligt år at læse til studentereksamen i. Vores fysiklærer, overlærer Fr. Matthiessen, var gammel artilleriløjtnant, og han begyndte hver fysiktime med at afgøre slaget på østfronten på den store tavle i fysiklaboratoriet. Først da slaget virkelig *var* afgjort, tog vi rigtig fat på eksamenspensum i dette hovedfag – da var det næsten for sent.«

Sam Fulgeblad til 4de Hefte, der udkommer d. 12. Decbr., vil medfølge ovenstående Tegning, trykt i fem Farver. Format ca. 26 X 170 Centimeter.

„Verdenskrigen“

2det Hefte er nu udkommet

Nordisk Forlag

Lørdag d. 28de var der indmeldt 10155 Subskribenter

Også en slags krigsreportage – i
"Hjemmet". Billedet bragtes under
overskriften "Fra slagplødsen", og
teksten lød: "Fjendens højre fløj
angriber bagtroppen"

Denne gang kunne de godt stå sammen

De tre høje konger med de høje hatte, som gjorde dem endnu højere, blev hyldet og karikeret (herunder) under deres møde i Malmø december 1914.

De nordiske lande søgte at koordinere deres neutralitetspolitik under første verdenskrig, og det første skridt blev taget med trekongermødet i Malmø den 18. og 19. december 1914.

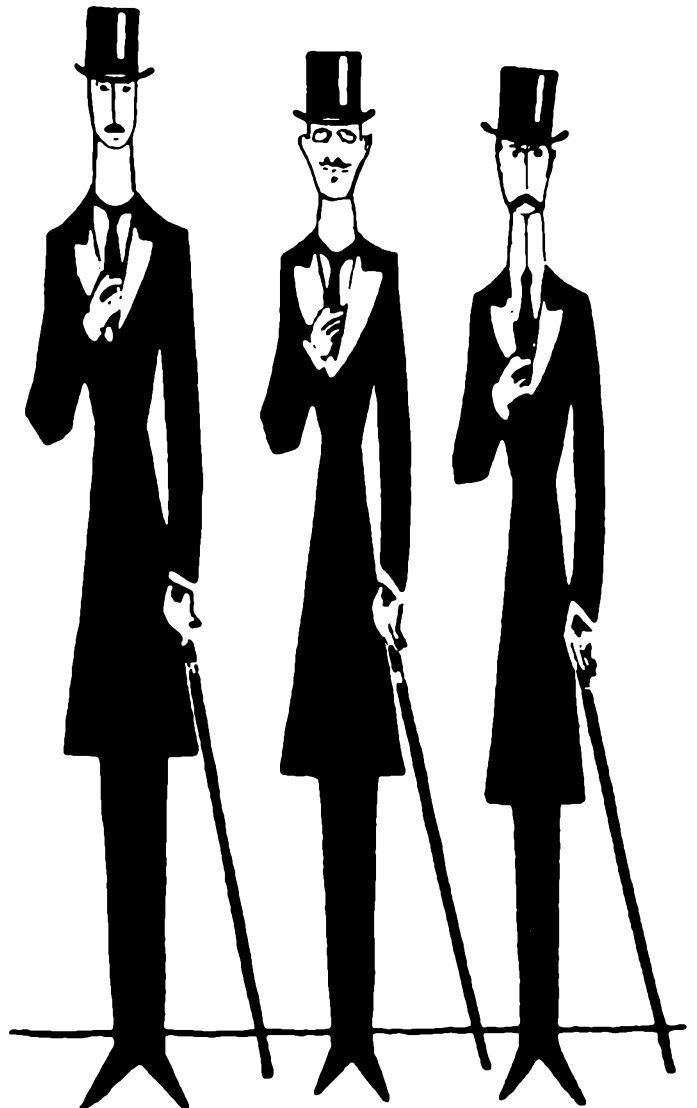
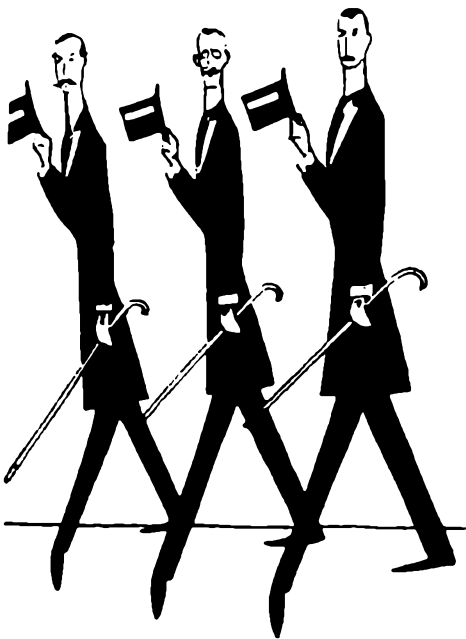
Fra Danmark kom kong Christian, fra Norge Håkon og fra Sverige Gustaf.

Allerede i november havde de tre lande udsendt en fælles note til de krigsførende magter med en fremstilling af den handelspolitik, de tre neutrale stater ville følge.

Samarbejdet blev fortsat krigen igennem; bl. a. protesterede man i fællesskab, da Tyskland proklamerede uindskrænket ubådskrig i 1917, og samme år holdt de tre konger et nyt møde, denne gang i Oslo.

Kong Gustaf sagde: »Er vi hver for sig kun små nationer, så danner vi dog tilsammen en faktor, der må regnes med, når det gælder værnet og opretholdelsen af vor frihed og selvbestemmelsesret. Lad os derfor række hinanden hånden som et tegn på vor faste vilje til at arbejde i denne ånd til lykke og velsignelse for vore folk«.

Det var begyndelsen til det nordiske samarbejde, der havde været talt så meget om gennem årene, og som gang på gang havde lidt skibbrud, når det gjaldt – sidst i 1864. Denne gang var alle tre lande i samme båd. Så gik det ligesom lidt nemmere.

Så var det jul igen

Selv om priserne på alle varer var steget i løbet af efteråret 1914, var der ingen varemangel ved juletid.

Krigen formåede ikke at ødelægge den begyndende julestemning. Som blikfang i annoncerne egnede den sig tværtimod fortrinligt, og legetøjshandlerne kunne glæde sig over, at krigen havde aktualiseret en af deres traditionelt vigtigste artikler.

De faar

Gratis Julegaver!

25 Jule- og Nytaarskort

25 kort indbundet i et eller eget Valg og til en Værdi af 2 Kr. sælges nu op mod Jul for tilsammen kun

2 Kr. 50 Øre.

Annoncen og forbilledet: Kitcheners hverveplakat.

Absolut kraftigst
virker STOMATOL Tandcrème, Tandpasta og Mundvand.
Det gør Tænderne stærke og hvide, styrker Tandkødet og dræber alle
Bakterierne i Mundhuler.

Da »Politiken« den 21. november spurgte indehaveren af legetøjsbutikken »Standard«, hvad julens legetøj ville blive, var han ikke i tvivl om svaret:

»Tinsoldater. Men i år skal det jo ikke være pænt marcherende soldater, men derimod stormende tinsoldater, soldater, der går på med bajonetten, soldater, der kryber over pigtrådshegn eller bliver slæbt af sted efter løbske heste – kort sagt kun krigssoldater. Der er en vrimmel af tinsoldater i år, og en nyhed: linoleumsoldater, der ikke kan gå itu; der er våben, og der er krigsspil, reglementeret udførte børneuniformer til både drenge og piger.«

»Vore Damer« var knapt så begejstret. Bladet skriver:

»I julen i år har man set en rekord med hensyn til legetøj, der må bringe ethvert fornuftigt menneske til fortvivlelse. Legetøjsbutikkerne har overgået hinanden med »aktuelt krigslegetøj«, og køberne har styrtet sig over det, »for det må da more børnene, nu de hører så meget om krigen«.

Fæstninger, løbegrave, våben af enhver art, soldater og kanoner er snart gammeldags og ude af kurs – nu har man meget finere sager: panserskibe, undervandsbåde og torpedoer, som kan få skibene til at springe lige i luften, hu hej, der gik den »fjende« nedenom og hjem med så og så mange tusind mand om bord. Og man har »krigsegne«, hærgede landsbyer med nedbrændte huse og sammenskudte mure, alt øde og forladt, plyndret og ødelagt for den sidste rude og sten – nej og atter nej.«

Annoncen og forbilledet: Østrigernes 30 og 42 cms haubitser, der havde spillet så stor rolle under efterårets felttog. Det var dem, der knuste de belgiske forter omkring Liège. Det kom helt bag på forsvarerne, men det var også en premiere. Så kraftigt skyts havde man ikke set før.

Tinsoldaterne og til venstre forbilledet: Tyske pikkelhuer under fremrykning i Frankrig, efteråret 1914.

Julen herhjemme . . .

»Takket være gaver fra private og foreningen »Dannevirke« og ikke mindst fra krigsministeriet, der som sædvanlig havde stillet et beløb til rådighed til festligholdelsen af julen, lykkedes det at skaffe de mange soldater, der på grund af de ekstraordinære forhold måtte tilbringe julen borte fra deres hjem, nogle hyggelige timer. På de større kaserner, hvor der findes fælles husholdning, var det overladt denne at tilberede julemåltidet, der bestod af risengrød og flæskesteg eller gås og dessert, mens soldaterne på de mindre kaserner, hvor der ikke findes fælles husholdning spiste i marketeriet. Bagefter blev der budt cigarer og forskellige forfriskninger, nogle steder var der ved privat initiativ arrangeret lodtrækninger om gaver.«

BERLINGSKE TIDENDE, den 25. december 1914.

Illustration til novelle i »Familie-Journalen« julen 1914.

»Aftenen blev som dagen, regnfuld og sølet, uden det ringeste anstrøg af vinterstemning. Stemningen i byen trykkes dog ikke af vejret. I timerne fra kl. 6 til 8 steg trafikken i gaderne til kulminationspunktet, et broget mylder af glade mennesker, belæsset med pakker, hver især på vej til juleselskab. Biler var på det tidspunkt ikke til at opdrive. De var forudbestilt flere dage i forvejen, og alt, hvad der kunne stilles på benene af hesterosker, var i virksomhed. Bilerne susede afsted, så snavset sprøjtede langt ind på fortovene, fyldte til randen af kalecherne af mennesker og julegaver, og de gamle droskeheste brugte benene som til travløb. Sporvognene var overfyldte og kunne aldeles ikke tilfredsstille publikum. Der var trængsel, støden og puffen ved alle stoppestederne.

På domhuset og politistationerne forløb aftenen mod sædvane næsten helt uden oprin. Brandvæsenet kunne også hengive sig til festens glæder, kun afbrudt af en lille gardinbrand.

Alt i alt en rolig og stemningsfuld aften, ret en vel-signet juleaften, så ægte dansk, med mange muntre selskaber. Antallet af deklarerede forlovelser var i aften efter sigende ikke over det sædvanlige.

Nu er det altså delvis overstået. Snart synker man tilbage efter den megen energiudfoldelse og gåsen og marcipanen. Første juledag er den absolut fredeligste i julen, og i dag vil vi ligge længe, og til frokost langt op på dagen spiser vi kold gås. Det er dejligt. Salt kød kan også anbefales efter det meget søde. Men det bør spises på gåsefedt.

POLITIKEN, den 25. december 1914.

. . . julen derude

Frankrig, den 25. december 1914.

Min kære Kristine.

Ja, så blev det jul igen, men hvad for en jul, en jul, som vi måtte fejre adskilte, men med håb om at komme til at fejre jul sammen igen.

Om morgenen holdt det op med at sne, solen kom igennem, sneen smeltede, og henimod aften var det frostvejr med måneskin og klar stjernehimmel, en rigtig smuk juleaftenshimmel, meget for smuk til denne syndige verden.

Da det så blev aften, klokken 6, samledes vi i en af de største huler, seks nordslesvigere, og holdt så jul sammen en timestid.

Vor stue var ikke stor. Men vi kunne være der. Jeg vil lige beskrive den. Rundt med væggen en jordbænk. Over mod den ene side et lille bord, der er opslået af et par gamle brædder. Væggene pyntet med grankviste med et par julelys på, et par papirsroser og en stjerne, og under alt dette havde vi et par julekort opslået. Bordet var dækket af en avis og der lå nogle juleblade, bibelen og et par små salmebøger på bordet. Henne ved døren vore geværer med fem skarpe patroner i og bajonetten på, parat til at tages i brug, men godt at vi slap for at bruge dem denne aften.

Da vi nu var samlede begyndte vi med at synge »Julen har bragt velsignet bud«. Jeg var forsanger. I førstningen bar sangen os, og den lød frejdigt, men allerede da vi kom midt i det første vers, begyndte stemmerne at blive usikre. En landeværnsmand, der har kone og fem børn hjemme, slap først; han kunne ikke synge med mere – han græd. Vi andre mandede os op lidt endnu, men da vi kom til slutningen af andet vers, var det forbi, vi kunne ikke mere, vi græd alle.

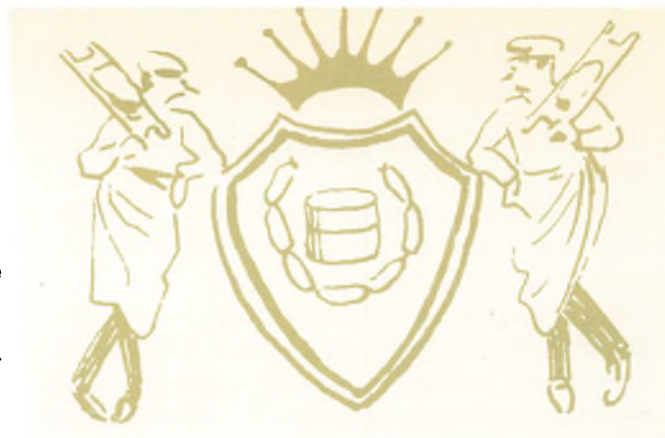
Efter sangen blev der ro en lille tid. Det var nu meningen, at vi ville læse juleevangeliet; men ingen kunne. Da kom den teologiske kandidat fra Nordslesvig, her officersstedfortræder, søn af pastor Beuk, Hørup på Als. Vi bad ham så læse det, hvilket han var meget villig til.

Jeg har det ellers godt, er sund og rask og sender jer alle en kærlig hilsen med ønsket om, at vi må få et bedre år i 1915 end 1914 og at det også må blive os forundt at komme til at leve sammen – det give Gud. Og nu de kærligste hilsner til eder alle. Din P.

Sønderjyder i tysk uniform i skyttegrav i Frankrig julen 1914.

»Klods Hans« forestillede sig den kommende udgave af adelsårbogen illustreret således med portrætter af »baron Nikolaj Frederik Gullasch og baronesse Kathinka Eulalia Gullasch, der ejer den Lobescowes'ke kunstsamling, en storslået samling af prospektkort, Tuborgplatter og 2000 grammofonplader«.

Den nye adel

Dansk adel fik tilført nyt – men ikke blåt – blod under første verdenskrig. Gullaschbaronerne blev ikke optaget i adelsårbogen, men de satte deres præg på det fine selskab, selv om det først og fremmest var i kraft af de fyrstelige summer de var i stand til at spendere.

De tjente pengene på at lave gullasch til den tyske hær, som ikke så så nøje på kvaliteten. I hver kælder blev der lavet gullasch, fabrikker skød op. Før krigen var der 21 kødkonserverfabrikker i Danmark. Under

krigen kom tallet op på 148, og de eksporterede tilsammen 50 gange så meget som før krigen.

I virkeligheden varede gullasch-eventyret ikke så længe. Efterhånden som der blev mangel på kød, krydderier og metal til emballagen, gik produktionen helt i stå.

Men navnet blev ved med at klæbe ved »de nye rige«, til trods for, at de også tjente deres penge på andre krigskonjunkturer.

Vist puttede vi ikke rotter i spegepølsen

Da produktionen var størst, beskæftigede Claus Hansens konservesfabrik på Roskildevej 43 i Valby ca. 160 mænd og kvinder (kvindernes opgave var at fylde dåserne direkte fra store kar med gullasch). Konservesmesteren, Carl Christensen, fortæller:

»Det var, hvad man kalder ungarsk gullasch, vi lavede. Med paprika. Det var det eneste krydderi, vi kunne få. Vi brugte en hel del, alt efter kødets kvalitet. Godt smagte det ikke. De arme tyskere, sagde vi tit, men de var jo sultne, så glider det lettere ned.

Der var et kilo i hver dåse. Gennemsnittet var 10.000 dåser om dagen. De blev pakket i kasser med 40 i hver. Det med etiketterne sprang vi over. Kasserne fik et stempel, og så af sted.

Rigtigt dåseblik var ikke til at få, så vi brugte dåser af jern. De var ikke gode, men bedre end ingenting. Til sidst kunne vi heller ikke få jerdåser. Så brugte

vi dritler, og det var jo begrænset, hvor længe gullasch kunne holde sig frisk i den slags emballage.

Vi lavede andet end gullasch.

Bouillonterninger f. eks. Bouillon-Søren kaldte vi ham, der stod for den del af produktionen. Han var ikke sart. Kraft var der ikke meget af i terningerne. Det var mest husblas, tilsat farve. Indpakningen blev udbudt som hjemmearbejde. Der kom kvinder helt fra Amager for at hente terningerne, der skulle pakkes ind i brunt papir. Vi gav en krone og firs for 1000.

Så lavede vi også leverpostej, selv om det ikke havde meget med lever at gøre. Og i stedet for mel brugte vi gryn.

Mens vi endnu kunne få dåser, lavede vi blodbudning. Da dåserne slap op brugte vi blærer og lavede blodpølse. For at give dem smag, røg vi dem. Over tørrede blade, vi hentede i Søndermarken. Tyskerne var helt tossede med dem.

Endelig lavede vi spegepølser, men uden spæk. De blev solgt under forskellige navne, men det var det samme, der var indeni.

Det var ikke meget, der gik til spilde. Det eneste, vi ikke brugte, var hornene på kreaturerne. Alt, hvad vi var vant til at smide væk før krigen, fandt vi anvendelse for. Sener, bruske indvolde, alt. Benene knuste vi til mel.

Det var hårdt arbejde. Vi var som regel i gang fra kl. 6 morgen til ud på aftenen. Tit arbejdede vi hele natten, når en ordre skulle være færdig. Det gav godt med overarbejdspenge, så vi tjente godt. Mens vi før krigen havde kunnet holde en ugeløn ca. 35 kr. kom vi nu op på gennemsnitlig 75 kr., men det var ikke sjældent, der var over hundrede kroner i lønningsposen.

Der var tryk på, så man så stort på mange ting. Også på hygiejnen. Når maskinerne og karrene en gang imellem skulle have en omgang, klippede vi en gammel løgsæk i stykker til klude og tørrede dem af.

Rotter var der mange af på fabrikken. Det kunne ikke undgås med al den kødmad. Vi holdt hunde for at holde dem på afstand. Satte fælder op og hældte kogende vand i deres huller.

De sagde godt nok inde i byen, at vi puttede rotter i spegepølserne, men det er løgn. Vi var ikke så nøje-regnende med kødets kvalitet. Og det skete, det havde en tanke. Men fordærvet var det ikke. Og rotter. Nej. Det skulle da kun være, hvis der røg en med af en fejltagelse. Det kunne man jo ikke garantere for.«

Dåsefabrikkerne arbejdede under højtryk, så længe der var materialer nok.

Tyske soldater omkring en gullaschkanon bag fronten i Frankrig. En sønderjyde i tysk uniform, Johs. Bossen fra Rudbøl, fortæller: »Den gullasch, vi fik, smagte forfærdeligt. Guderne må vide, hvad der var i den. Vi fik gullasch dag ud og dag ind, så det var en ret, vi blev grundigt trætte af.«

De lavede 10.000 dåser gullasch om dagen

Arbejdere og funktionærer på Claus Hansens konserverfabrik på Roskildevej 43 i Valby fotograferet foran fabriksbygningen i middagspausen. Carl Christensen, der var konservermester står som nr. 1 fra venstre i næstbageste række.

Gullaschbaron Nikkolajsen fra Svanneke

Sommerbrev fra Svanneke på Bornholm, dateret 28. august 1915 og gengivet i »Illustreret Tidende« 1. september samme år:

»Er det noget under, at krigens ringe også har bredt sig til denne verdens afkrog? Alligevel taler man om Nikkolajsen som »fænomenet«. Manden er assistent hos den lokale dyredokter, 50 kr. månedlig og fri station. Han vendte i går tilbage fra en hovedstadsrejse iført flat firkantet guldarmbånds-ur. Ti minutter efter vidste det ganske Svanneke, at Nikkolajsen havde spekuleret i gullasch og tjent sig en svimlende formue. Ja, man vidste endnu mere. Takket være sine veterinale kundskaber skulle han for en fyrstelig gage være blevet knyttet som konsulent til en bouillonterningfabrik. Selvfølgelig talte man ikke om andet resten af dagen, det var lærerigt at høre med hvilken foragt, man billedligt talt vaskede sine hænder for Nikkolajsen og hans gullasch. Ikke for alt det guld i verden ville man tjene penge på den måde – i næste øjeblik drøftedes den fattige chance for at netop ens eget idylliske hus kunne blive solgt til den nye millionær. Pengene skulle jo bruges og efter al rimelighed have hurtige ben at gå på, det hørte man om alle let erhvervede formuer.«

Konservesfabrik.

En mindre Konservesfabrik i Provinsen med store Udviklingsmuligheder er til Salg. Billet, mrk. B 5116 U, modtager Berlingske Tidende.

Til Berlin

rejser om faa Dage en med Forholdene i Rigshovedstaden kendt Grosserer. Kommissioner medtages. Billet, mrk. B. 5147, modtager Berlingske Tidende.

Gullasch

og andre Kødkonserves til Eksport købes i store Partier. Billet, mrk. B. 5148, modt. Berlingske Tidende.

Karikatur og virkelighed - ét fedt

Hr. Hansen sad i sit gemak
og gjorde sin kalkyle.
Han havde ikke tjent et hak
og ejed ej en syle.
Da tænkte han med ét som så:
I dåsemad jeg gøre må.
Når Madsen, Jensen, Olsen kan,
så kan vel Hansen li'sådan –
og lige med det vonse
han laved en annonce:

Til Købs ønskes
(NB. Kun i hele Vegoladlinger)
Dauerwurst, Sauerkraut, stegte Sild, Haarnmale, Bulle-
skinker, Knævarmere, Blommarkklumper, Trykknapper,
Svineører, handiserede Lammehaler o. s. v.
Tilbud med Prøver tilstilles Hansen, Dyrkøb 117.

Den næste dag en budehær
på Hansens trappe stimler.
Med smukke prøver af enhver
slags pøsemad det vrimler –
med dauerwurst og leverstej
og sauerkraut og svedskepaj,
konfektrosiner, æblemost
og hundemad og katteost
til Hansens store satis-
faktion aldeles gratis.

Hr. Hansen som en tapper mand
mod prøvelserne tager
med fjorten kontorister han
gør op sit prøvelager.
De ædle givere kun får
en skrivelse, hvori der står:
»Det harske stads, min mand,
De mig har sendt, ej bruges kan!«
Men næste dag han dette
i Berlingske la'r sætte:

TIL SALG
(NB. Kun i hele Vegoladlinger)
Dauerwurst, Sauerkraut, stegte Sild, Haarnmale, Bulle-
skinker, Knævarmere, Blommarkklumper, Trykknapper,
Svineører, handiserede Lammehaler o. s. v.
Tilbud med Prøver tilstilles Hansen, Dyrkøb 117.

Karikatur – Svikmøllen 1915.

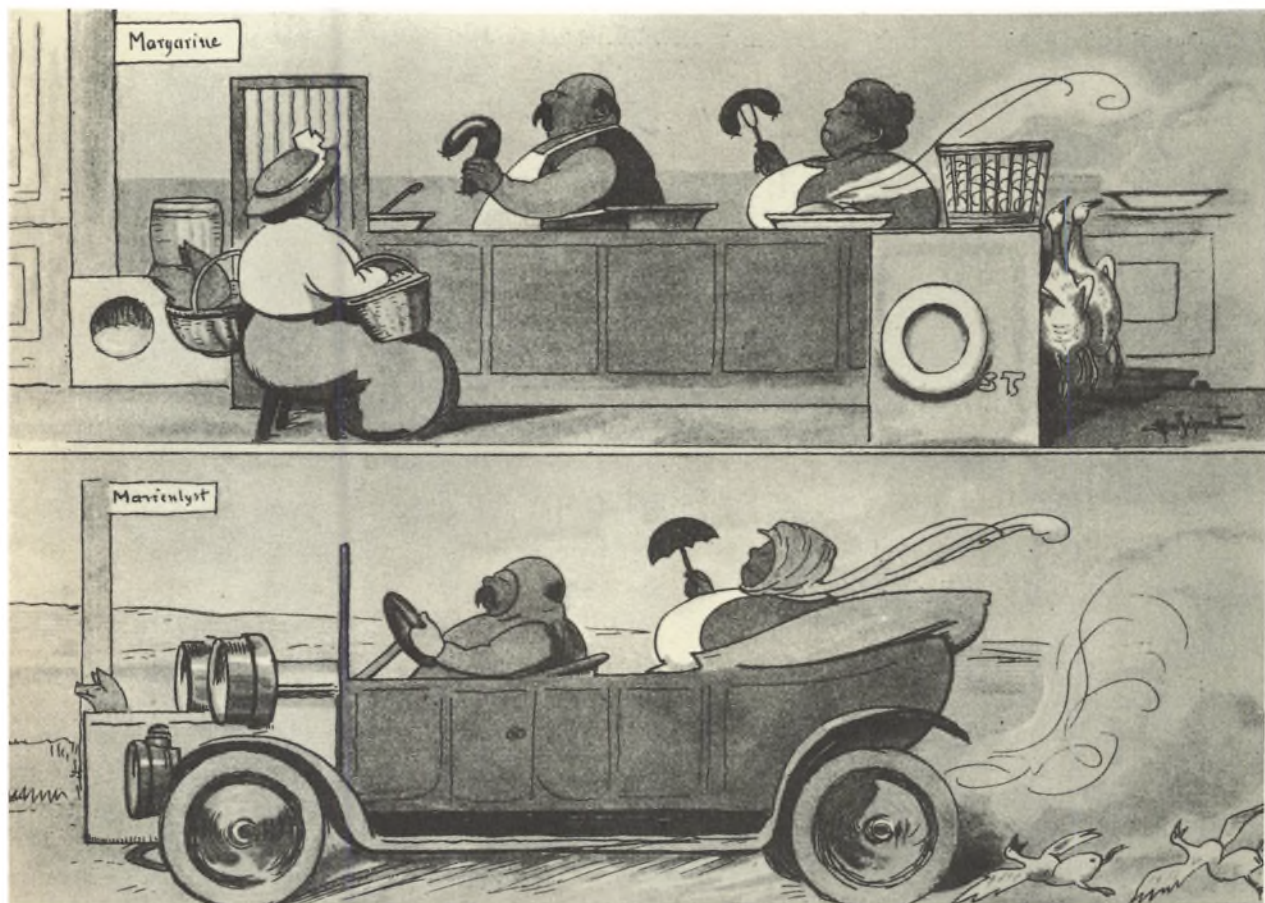
Virkelighed – københavnsk gullaschfabrik 1915.

Købte Zoo's bøfler og lavede gullasch af dem

En af Københavns største kvægopkøbere, kommissær N. P. Nielsen, populært kaldet Berliner-Nielsen, købte den 22. oktober 1915 tre bøfler af Zoologisk Have og solgte dem videre til en gullaschfabrik.

Havens direktør Dreyer sagde:

»Hvem der skal spise dem, ved jeg ikke, og det vedkommer jo heller ikke mig. Vi fik 1800 kr. for de tre bøfler«.

Foråret 1915 og efteråret 1915 («Blæksprutten» 1915).

Danmark—Tyskland.

Forretningsmand, nøje kendt med alle tyske Forhold, rejser paa Søndag til Berlin og større tyske Byer. Tilbyder at medtage Kommissioner af en vilkensomhelst Art. Nærmere igennem Billet, mrk. B. 2157, til Berlingske Tidende.

Berliner-Nielsen tjente under krigen en formue på at handle med kvæg, og han var absolut Kvægtorvets dominerende skikkelse.

»Politiken« skildrer en torvedag således:

»Kvægtorvet fik i går morges en tilførsel så stor, som det næppe nogen sinde har set magen til. Ikke mindre end 2374 kreaturer, 1284 kalve og 1100 lam holdt deres indtog, og naturligvis kunne de store haller, der dog ellers er meget rummelige, ikke afgive plads til en så stor invasion, men mange af kreaturerne måtte opstaldes i de åbne folde i gården.

Den uhyre tilførsel skyldes imidlertid i første række det forventede eksportkøb. Alles øjne søgte derfor også Kvægtorvets to matadorer i de sidste uger: den tyske kommissær Streit og hans danske værkfælle, den kendte Berliner-Nielsen. Langt om længe viste den sidste store skikkelse sig, og iført sin sædvanlige lange grå overtræksfrakke slentrede han skødesløst ned gennem Øks-

nehallen, tilsyneladende uden stærkere interesse for de mange dejlige kreaturer. Da Berliner-Nielsens interesse for kvæget ikke alene ikke syntes at tiltage, men endogså at svækkes efterhånden som timerne gik, greb utålmodigheden også de mange kommissionærer, som havde været mestre for tilførslen.

Hen på eftermiddagen dukkede imidlertid endelig den tyske opkøber Streit op, og efter en kort konference med Berliner-Nielsen begyndte endelig den sidste sin rundgang mellem kreaturerne og beså dem med kenderblik.

I løbet af eftermiddagen fandt henimod 400 kreaturer, hvoraf halvdelen tyre, nåde for hans øjne, og de vil nu omgående blive eksporteret.«

Berliner-Nielsen (til højre) i øksnehallen på Kvægtorvet i København under krigen.

Det var på Børsen, de fleste penge blev tjent

Det var på Københavns Børs, de fleste penge blev tjent i krigsårene. Da der var blevet færre varer at handle med, fandt al ledig kapital hurtigt vej til Chr. IV's bygning med dragespiret, og de ærværdige sale blev skueplads for et sælsomt liv.

En af dem, der deltog i dansen omkring guldkalven under krigen, skibskaptajn H. C. Røder, fortæller:

»Børsen var nu ikke længere hjemstedet for højhattede grosserer, men for småhandlende, mælkekuske og -drenge, ja, alle, der kunne skaffe et par hundrede kroner til veje, prøvede ad denne snart ikke længere usædvanlige vej at blive millionær.

Når børsen var overstået, og kurserne fastsat for dagen, begyndte efterbørsen i den store vestibule – og så var der ofte sjov i gaden. Børsen formede sig som oftest som en auktion, hvor de, der havde noget at sælge, gennem deres vekselere råbte sælgerprisen op. Købernes vekselere råber den pris, de vil købe til, og efter nogen købslåen bliver der som regel handel. Ved efterbørsen er der i Børsens vestibule ved hjælp af snore og reb indhegnet en plads – i meget mindende om en boksearena – hvorfra vekselererne fremsætter deres tilbud, som altid lyder på partier af 4000 kr. nominel værdi. På børsens store dage synes det hele at være et virvar af råben, skrigen og gestikuleren, og under krigen kunne psykologer her finde en rig arbejdsplads.

Mange af Børsens faste kunder var kendt under deres »kælenavne«. Der var således »Negerbøllen« – en fhv. pengeudlåner og nu ivrig baissist. Så var der »Ajax«, også kendt under navnet »Det rullende fortov« på grund af sin mærkelige gang. Han sås ofte i selskab med »Tandtrækkeren«, en tandlæge, der også på grund af sin hårfarve kaldtes »Den røde jøde«. »Gøngehøvdingen« hed sådan, fordi han altid sad og gyngede på det reb, som i vestibulen var spændt uden om noteringspladsen.«

Røder hørte ikke til de heldige børspekulanter – i det lange løb:

»Jeg var begyndt at spekulere med en kapital på 35.000 kr. og var efterhånden god for henvend 200.000 kr. Der burde jeg egentlig have holdt op, men jeg tænkte som de fleste andre, at nu gik det så godt, hvorfor så ikke lade det blive ved med at gå godt? Men så kom der pludseligt et fald i dampskibsaktiekurserne, og jeg fik en sinkadus. Jeg var også klar over, at kurserne på disse rederiaktier var alt for høje. Skibene var gamle, og de var bogførte til for høje værdier, så jeg besluttede at slå om og gå ind i baissen, men så begyndte kurserne at stige igen. Vi naive amatørspekulanter var jo ikke klar over alle de manøvrer, de kapitalstærke konsortier lavede med sammenslutning af

Aktier:				
Nationalbank	142 ¹ / ₂	142 ¹ / ₂	141	144
Privatbank	104	103 ³ / ₄	103 ³ / ₄	104
Landmandsbank	—	—	133	136
Handelsbank	142	141 ¹ / ₂	141 ¹ / ₂	141 ³ / ₄
Laane- og Diskontob.	—	—	92 ¹ / ₂	95
Private Laanebank	111	—	110 ¹ / ₂	111 ¹ / ₂
Telefon	102 ¹ / ₂	—	102 ¹ / ₂	103
Sukkerfabriker	239 ¹ / ₂	238 ¹ / ₂	239	239 ¹ / ₂
Burm. & Wain	95	94 ³ / ₄	94 ³ / ₄	95
Fören. Dpsk.	117	116 ¹ / ₂	116 ¹ / ₂	116 ³ / ₄
Danmark	120 ³ / ₄	121 ¹ / ₂	121	121 ¹ / ₄
Norden	126	124 ³ / ₄	124 ³ / ₄	125
Carl	129 ¹ / ₂	131	130 ¹ / ₂	131
Dannebrog	150	151 ¹ / ₂	151 ¹ / ₂	151 ¹ / ₂
Skiold	116	115	115 ¹ / ₂	115 ¹ / ₂
Urania	41 ¹ / ₂	42	41 ¹ / ₂	43
Dampskibss. af 1896	134 ¹ / ₂	133 ¹ / ₄	133 ¹ / ₄	134
Heimdal	131	—	130 ¹ / ₂	131
Gorm	135	136 ¹ / ₄	136 ¹ / ₄	136 ¹ / ₂
Neptun	133	133 ¹ / ₂	133	133 ¹ / ₂
Dansk-russ. Dampsk.	78	77 ¹ / ₂	77 ¹ / ₂	77 ³ / ₄
Ostas. Komp.	139 ¹ / ₂	—	139	140
Assurance	—	—	183	188
Crome & Goldschmidt	—	—	64	65 ¹ / ₂
Ballins Søner	—	—	256	257
Danske Spritfabr.	171 ¹ / ₂	170	169	170
Kastrup Glasværk	14 ¹ / ₂	—	142	144
Bryggerier	144	145	144 ³ / ₄	146
Helsingørs Værft	—	—	135	138
Hakse Kalkbrud	—	—	80	84
Papirfabriker	—	—	146 ³ / ₄	149
Filan	—	—	84	88
Glud & Marstrand	—	—	140	142
Gosch & Co.	61	—	—	—
Svovlsyre	—	—	265	269
Kulkomp.	189	—	188 ¹ / ₂	189 ¹ / ₂
Helsingørs Dpsk.	51	50	49 ¹ / ₂	51
Gorm	157	159	158 ¹ / ₂	159
Gefion	116	117	116 ¹ / ₂	117
Progress	—	—	118 ¹ / ₂	120
Skandia	—	—	133	137
Vendila	121 ¹ / ₂	123	122	122 ¹ / ₂
Oliemøller	—	—	120 ¹ / ₂	122
Svineslagterier	—	—	96 ¹ / ₂	98
Hertz's Garveri	—	—	134	135
Sodafabrikerne	116	—	115	117

Rettelse. 4 pCt. Nye jydsk Købst. 7. S
84¹/₂—84³/₄. Østasiatisk Komp. var igaar 140—
139¹/₂, 139¹/₂—140.

elskaber o. lign. Vi fik bare lov at betale gildet. Det gik rask nedad med min fortjeneste, og jeg kunne ikke sove om natten. Mine egne penge var røget, og nogle, jeg havde lånt af min kone, stod på vippen. Jeg var bl. a. i en baisse-spekulation, hvor jeg havde indsat 3000 kr. I løbet af nogle få dage gik kursen på disse aktier 150 pct. op. Jeg blev bange og sprang fra med et tab på 12.000 kr. Et par dage efter var aktierne igen faldet på den kurs, jeg havde solgt til, så havde jeg blot ventet, ville jeg have kunnet beholde skindet på næsen.

Efter en søvnløs nat besluttede jeg at klare ud i forvisning om, at jeg ikke egnede mig som børsspekulant. Jeg gav min vekselerer ordre til at »dække ind overalt« – Min vekselerer rådede mig til ikke at gå så hurtigt til værks, men prøve at komme ud af klemmen

uden for store tab, men jeg havde taget min beslutning. Mine egne penge kunne det være det samme med, men jeg kunne ikke risikere min kones fædrene arv, og jeg var også led og ked af dette børsvæsen, som egentlig var uværdigt og i alle tilfælde sled for meget på mine nerver og ødelagde min nattesøvn. Jeg var nu fri og frank – ikke noget børsvrøvl at tænke på, så nu kunne jeg slikke mine sår og udregne mit tab.

Man kan måske hævde, at jeg ved mine spekulationer mistede de 200.000 kr., som var højden af min gevinst, men det er blot ikke logisk. Jeg mistede i virkeligheden kun de 35.000 kr., jeg var begyndt med – og derfra burde egentlig trækkes alle de gode middage osv., som jeg havde nydt, når vi fejrede de store dage.«

Skidt med den halvanden million, jeg har jo været Børsens konge for en dag

For mange endte eventyret på Børsen med krak. Den 25. maj blev f. eks. den 24-årige vekselerer Svend Aage Andersen arresteret for bedrageri, og ved afhøringen i domhuset i København anslog han sit underskud til over 3 mill. kr.

Efter at have været lærling hos en københavnsk vekselerer var den unge mand begyndt at gøre forretninger på Børsen, hvortil han hver morgen ankom i bil med guldgalloneret chauffør ved rattet fra sit kontor i Pilestræde 6.

Han var kendt under navnet »Alverdens vekselerer«, og hans klienter var også af højst forskellig art. Det var restauratører, værtshusholdere, gullasch-forretningsmænd, trænerne på travbanen, pantelånere og andre mere eller mindre suspekte personer.

For disse kunder påtog Svend Aage Andersen sig køb og salg af børspapirer og sendte dem regelmæssigt notater, som skulle vise, at ordrerne var udført efter ønske. Alligevel fik de snart mistanke om, at den unge vekselerer ikke udførte ordrerne og om, at han brugte de indbetalte deposita og foretog baisse-spekulationer imod sine kunder. De havde alle foretaget deres aktiekøb med en forventet stigning for øje.

Kunderne så deres aktier stige og stige, men de havde svært ved at få penge ud af vekselereren, der klyngede sig til håbet om, at haussen ville blive afløst af en baisse, der bragte fordelene over på hans side.

Svend Aage Andersen pådrog sig langsomt en enorm gæld, og selv om det lykkedes ham at holde forretningen gående længe, nærmede krakkets dag sig med usvigelig sikkerhed.

Dagen oprandt den 25. maj. En af hans kunder, der efter de stempelforsynede notater at dømme havde 115.000 kr. til gode, havde længe ønsket at se blot nogle af sine penge på bordet. Svend Aage Andersen imødekom ham til dels, men da hans udbetalinger var for få og små, tabte kunden til sidst tålmodigheden, forlangte alle sine papirer hos vekselereren solgt og krævede hele sit tilgodehavende udbetalt. Da Svend Aage Andersen ikke kunne betale, anmeldte kunden ham til politiet.

Blandt dem, der rammes ved Svend Aage Andersens krak, var en kendt cykelrytter (15.000 kr.), en eksportør og travmatador (50.000 kr.), en inspektør i et københavnsk danseinstitut (40.000 kr.), en restauratør i Istedgade (20.000 kr.), en restauratør på Rådhuspladsen (35.000 kr.), en restauratør i nærheden af Frue Kirke (25.000 kr.), en halv snes travtrænere (fra 10.000 til 25.000 kr. hver), lige så mange tjenere (fra 1.000 til 4.000 kr. hver), en forretningsmand i billarder (50.000 kr.) og endelig den hårdest ramte, trafikassistent Reignald Kofoed (1.500.000 kr.).

Trafikassistenten, der på Børsen gik under navnet »Sporskifteren«, havde på det tidspunkt allerede tre gange været en velhavende mand, men hver gang havde han mistet alt, hvad han ejede, uden at det dog syntes at anfægte ham det mindste.

»Sporskifteren« var naturligvis på efterbørsen den 25. midtpunkt for alles opmærksomhed. Alle ville se den mand, der pludselig var blevet forvandlet fra millionær til almindelig statsbanefunktionær.

Selv sagde han: »For min halvanden million opnår jeg at være Børsens konge for en dag, og det er mig i dette øjeblik nok – jeg har min gage og mit dyrtidstillæg«.

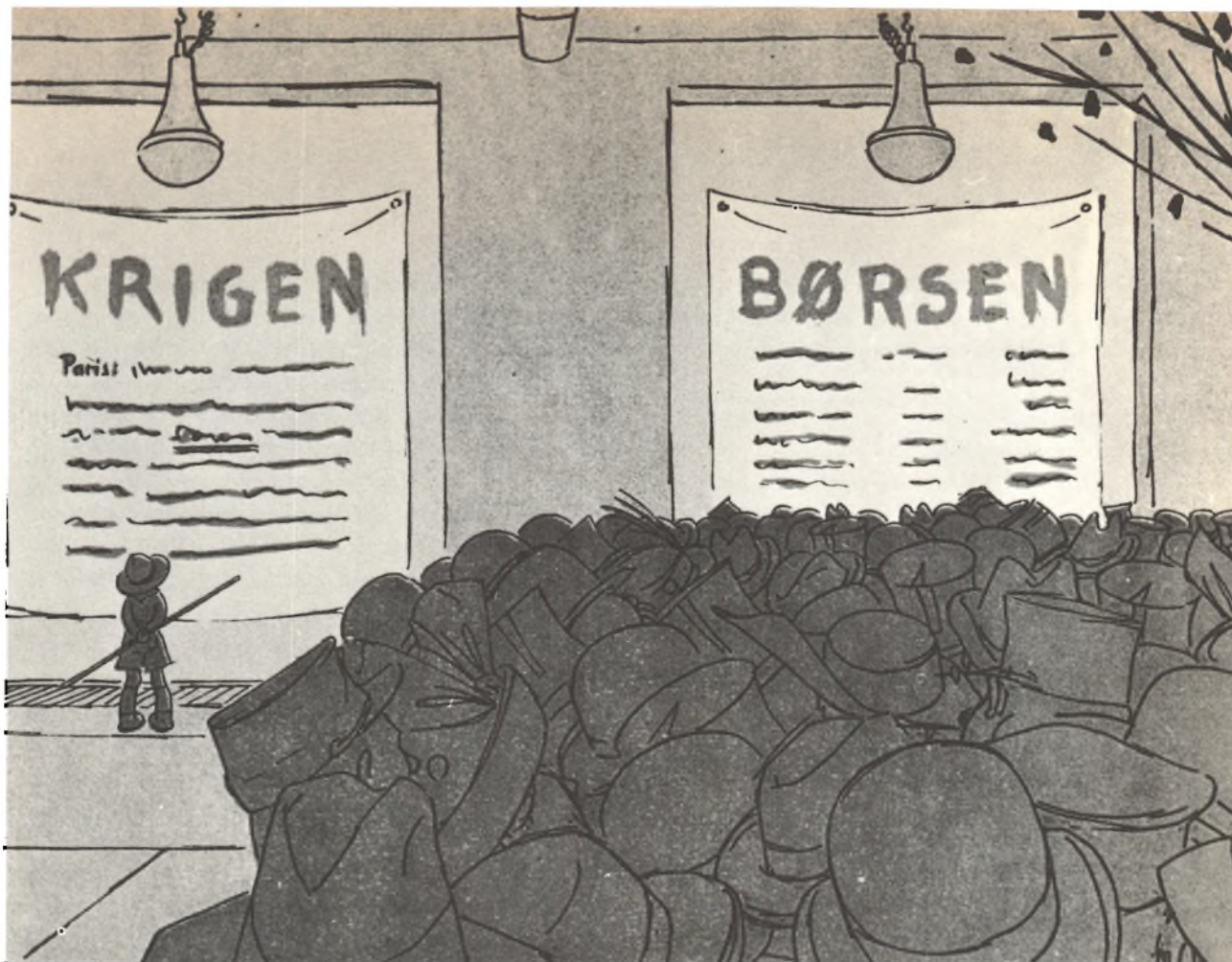
Da Reignald Kofoed senere igen blev millionær skal DSB's generaldirektør, Th. Andersen Alstrup, have givet ham valget mellem at holde op med børsspillet eller sige sin stilling i DSB op. Da han hverken ville holde op med at spille på Børsen eller gå frivilligt, skal han være blevet fyret på gråt papir.

Man fortalte, at han hævnede sig ved at købe villaen Onsgaardsvej 10 i Hellerup, hvor generaldirektøren boede til leje – og sige lejemålet op. Men ifølge Nordre Birks tingbøger er det ikke rigtigt.

»Vekselerdrengen« blev senere idømt 18 måneders forbedringshus.

Børstips.

Mine Bøger beviser, at mine forrige Tips gav 110 pCt. Udbytte paa 16 Dage, mit sidste Tips 30 pCt. paa 8 Dage. Alle Oplysninger mod en lille Andel i Udbyttet. Alt diskret. Billet mrk. 9074 modt. Bl. Kont. SB

Folk var begærlige efter nyheder
(Svikhøllen 1916).

Interessen for Børsen skabte baggrund for et nyt blad: »Finanstidende«. Redaktøren, Carl Thalbitzer, fortæller:

»Første nummer udkom den 29. september 1915. Det blev en travl tid for mig, og mine forberedelser viste sig at være meget mangelfulde. Jeg havde næppe et bord at skrive ved, kun en lånt telefon og nogle få medarbejdere, der var flinke, men lige så uprøvede på det forretningsmæssige område som jeg selv. Bladet måtte vække opsigt, når det miljø, det dumpede ned i var en heksegryde. Jeg vil ikke sige, at abonnementstilgangen var imponerende, men interessen for bladet viste sig i de mange opringninger og forespørgsler, tit af den latterligste art. Børsspekulanterne troede, de kunne få fiduser ved henvendelse til bladet. Jeg husker, at jeg en dag blev ringet op af en mig ganske ubekendt ung komtesse, eller hvad hun nu var, der betroede mig, at det var hendes bryllupsdag, og om jeg ikke nok troede, at ØK-aktierne gik op på Børsen. Det var ikke ualmindeligt, at folk sad på trappen udenfor, når bladet var i trykken, for at få et eksemplar, inden det kom ud. Men det var kun i begyndelsen, at folk var så naive.«

»Det er ikke alene det store verdensmarked, der rystes i sin grundvold ved den europæiske krise – også på fattigfolks børs sætter den sine dybe spor. Udlånene stiger dag for dag, skønt lånebeløbene gennemgående bliver mindre og mindre. I går udlåntes der 20.000 kr., hvilket er langt over det normale beløb pr. dag. Under hensyn til situationen har man allerede for nogen tid siden besluttet sig til at nedsætte lånebeløbene. Gennemgående er nedsættelsen 25 pct.«

(POLITIKEN, 7. marts 1915).

Gullasch fandtes ikke på spisekortet

Når gullaschbaroner og børsherrer skulle more sig – og bruge penge – gik de på Wivel eller Nimb, hovedstadens to største og flotteste restauranter.

Wivels kapelmester, Theodor »Tippe« Lumbye, sønnesøn af komponisten, fortæller:

»Tjenerne hos Wivel tjente styrtende med penge, og der betaltes ofte op til 50 kr. for at reservere et bord.

Når tjeneren lagde menukortet frem og spurgte, om man ønskede den store eller den lille diner, lød svaret uvægerligt:

»Sæl’følgelig den store.«

»Ønsker herskabet klar suppe eller legeret suppe, hummer eller fiskefilet, eller . . .«

»Vi ønsker alt, hvad der står på spisekortet.«

»Hvilke vinmærker må vi servere herskabet?«

»De dyreste.«

På bordene var der som regel anbragt et stort krystalglas med engelske bladsellerier, og dem fejede man væk med en bemærkning om, at man ville have ordentlige blomster på bordet.

Et mysterium for mange var serveringen af østers, for de fleste troede, at skallen også skulle spises. Det var heller ikke ualmindeligt, at man gnavede af tællen, der lå omkring den delikate strassbourger-leverpostej, at man anbragte rødvinen i champagnekøleren og stangede tænder med hummergeflerne.

Når der skulle skiftes duge, gik det ikke hurtigt nok for visse gæster, og så rev man simpelthen dugen af med hele servicet.

Gullasch var ikke et ord, man gerne nævnede, og på de fleste restauranter fandtes gullasch ikke på spisekortet.«

Journalisten og forfatteren Paul Sarauw husker:

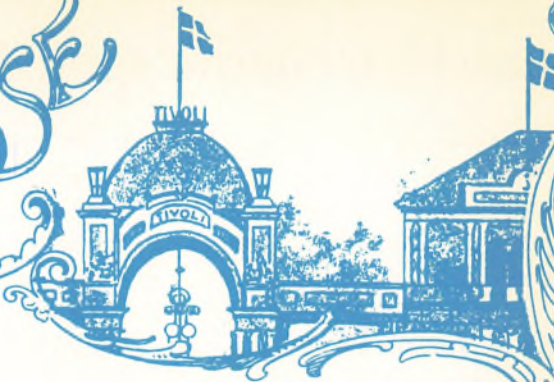
»En ung forretningsmand skulle have bryllup, og elleve af hans venner – hvoriblandt jeg – inviterede ham til middag hos Nimb dagen før han tog afsked med sin ungarletilværelse. En af indbyderne var vekselerer og fik bemyndigelse til på Børsen at prøve på at tjene til middagen. Han købte på vor fælles regning et papir og solgte det dagen efter med en fortjeneste på 6000 kr. Det var 500 kr. pr. kuvert. Da det således var Børsen og ikke os andre, der gav middagen, meddelte vi Nimb, at det var henrivende ligegyldigt, hvad det kostede. Og jeg skal love for at Nimb havde strengt sig an.

Middagen tog også hårdt på deltagerne. Jeg kan blot nævne, at da vi kom til tredje ret, havde inspektør Bursche fået den morsomme idé, at både han og alle tjenerne havde sværtet sig som negre. Det var der ingen af os, der lagde mærke til. Jeg selv har en dunkel erindring om, at jeg studsede et øjeblik ved at se de sorte ansigter, men jeg turde ikke sige noget af frygt for, at det var min tilstand, der havde forvirret mit syn. Der gik også frasagn om en kæmpemiddag, som en ung smørgrosserer gav hos Nimb, hvor maden blev serveret i omvendt orden, sådan at der først blev serveret overflødighedshorn med knallerter og papirs-huer. Midt på menuen skulle serveres andesteg, og ænderne blev båret ind i store fade med låg over. Men da disse blev fjernet, viste det sig, at det var levende ænder, der fløj ud over lokalet.«

Nimbs pompøse indgang med en imponerende dørvogter.

WIVELS TERRASSE

MENU

Den 26. April 1915

* * *

Frokostretter fra Kl. 10—2.

Fra Varmebordet (strax)

Bixemad	0.50
Skildpadde financière	0.65
Lammefrikasse	0.85
Roastbeef sce. bordelaise pom. saute	0.75
(8 à 10 Minutter)	
Beufcarbonade med Æg	0.75
Omelette Agnes Sorel	0.65
Svinecotelet med Rødbeder	0.85
Rødspætte meunière	0.75
Tarteletter à la Palermo	0.50
Æg à la Meyerbeer	0.65

* * *

Déjeuner fra Kl. 11—2 à Kr. 2.00.

Fiskefilet sce. remoulade
Kylling med Ærter
Smør, Ost og Radiser

* * *

Souper fra Kl. 9—12 à Kr. 2.00.

Fiskefilet à la Conte
eller
Ristede Østers med Spinat
Supreme de Hjerpe sce. crème Gêlé
Dessert

* * *

Diner fra 2—8 à Kr. 3.50.

Smørgeasbord.

Oxtail clair
Ristede Limfjords Østers med Spinat
eller Fiskefilet à la Regence
Gaaselevercotelet med Trøffel
eller friske Slikasparges à la Pompadour
Hjerpe Gêlé eller Dansk Kylling Salat. Comp.
Fersken à la Madame Rejane
eller friske Annanas

* * *

Diner à Kr. 2.50.

Oxehalesuppe
Rødspætte Colbert
Steppehone à la Cumberland
Glace tutti frutti

* * *

Diner à Kr. 2.00.

Asparges Suppe
Kylling i Champignons
Glace tutti frutti

* * *

NB. Det staaende Smørgeasbord til Diner à 2 og 2½ Kr. 1 Kr. extra.
Smørgeas Cabaret à 0.50.

Lumbye dirigerede, gullaschbaronerne spillede fandango

Wivels kapelmester havde et godt overblik over restauranten fra sit høje podie – her er, hvad Lumbye noterede sig, mens han dirigerede sit orkester:

»En af de bedste stamgæster hos Wivel var en kendt og meget omtalt skibсреder og bygherre, der altid troppede op med et følge på 20-30 personer. Han havde sit bestemte bord i »salen«, og hvert måltid kostede ham 2-3000 kr. Ofte hændte det, at man indtog både frokosten, middagen og aftensmaden hos Wivel, og hvis gæsterne ikke var alt for »trætte«, fortsatte samværet om natten i skibсреderens kostbart udstyrede lejlighed, hvor champagnepropperne knaldede til den lyse morgen. Og det var ikke ualmindeligt, at han engagerede mig og 6-7 mand af orkestret til at spille for sine nattegæster. Der stod så biler og ventede uden for Wivel for at bringe os til hans bopæl. Disse natlige engagementer, der blev large betalt, endte som regel med, at vi blev betragtet som gæster og deltog i det natlige sold.

Det var kutyme når et selskab sendte en opfordring op til orkestret, at der fulgte en omgang med, og tjeneren var informeret om, at denne omgang bestod af en halv flaske champagne til mig og whisky og soda til orkestret. Selvfølgelig drak jeg ikke en halv flaske champagne til 50 kr. eller orkestret sjusser til 3 kr. stykket. Vi fik beløbet udbetalt.

Man kan just ikke sige, at Wivels gullasch-gæster havde musikalske interesser ud over de revymelodier, de kendte. Og tillod jeg mig at spille et opera-potpourri eller lignende, kom der bud, at man frabad sig begravelsesmusik.

Blandt de mange originaler, der gav tonen an hos Wivel, var der en ung købmandssøn fra Nakskov, der var permanent beruset. Han havde sit faste bord i nærheden af orkestret, og i sin lallende tilstand sad han altid med et fjollet grin og talte sine mange sedler. En aften fandt han på en spøg, som han selv syntes var uhyre grinagtig. Han rullede 10-kronesedler sammen til små kugler, og ved at puste disse kugler gennem et langt papirsrør forsøgte han at ramme orkesterets medlemmer. Når det lykkedes ham at ramme en af os, var han ved at dø af latter. Vi lod, som om vi var meget fornærmede, men vi var dog ikke mere fornærmede, end at vi pillede kuglerne op og fordelte dem imellem os, mens købmandssønnen efterhånden faldt i søvn og blev båret ud til en vogn.

Af en helt anden støbning var tre unge mennesker fra et af de største vekselererfirmaer i København. På firmaets regning indtog de hver eftermiddag deres middag hos Wivel, og efter middagen tog de tilbage til deres forretning for at besørge den enorme post til kunderne. Det var tre nette og dannede unge mennesker, der havde forelsket sig i »Chagrin d'amour«, og hver gang jeg spillede valsen for dem, var der en omgang til orkestret. Denne venlige gestus besvarede jeg med at tilegne dem en lille seriøs vals, som jeg kaldte »Trekloveret«, og da jeg havde foræret dem kompositionen med dedikation, overrakte de mig nogle dage efter en smuk sølvdåse fyldt med guldstykker.

Da der ikke fandtes noget, der hed Koda, tiltalte denne form for komponistvirksomhed mig i høj grad. Jeg komponerede en letløbende og iørefaldende march, og den samme march tilegnede jeg forskellige af vore bedste stamgæster, der var meget bærede. I begyndelsen måtte jeg lade tjene-

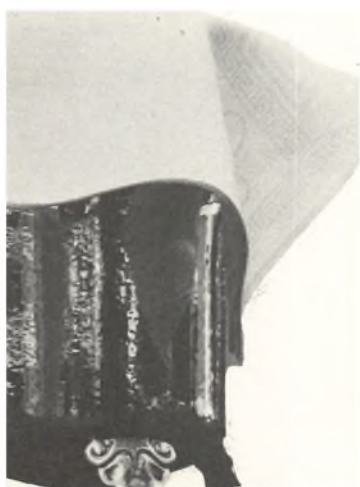

Theodor Lumbye dirigerer sit orkester i Wivel – men lægger samtidig mærke til, hvad der sker omkring ham.

ren gøre hver enkelt opmærksom på, når jeg spillede deres honnør-souvenir-salut eller æresmarch, hvad jeg nu kaldte den, men da de efterhånden lærte den at kende, kunne det hænde, at gæsterne ved flere forskellige borde sad og viftede begejstret op til mig, når jeg spillede marchen. Det var en nem og indbringende måde at slå flere fluer med ét smæk.

På de store festaftener, f. eks. fastelavnsmandag og nytårsaften tjente orkestret og jeg mange ekstrapenge. Det begyndte med, at en eller anden bedærvet levemand pludselig opdagede, at han havde en kapelmesterstav i sit tornyster, så ville han absolut vise, at han kunne dirigere et orkester. Efter at han havde erlagt 50 kr. til orkestrets forplejning i pausen, overlod jeg taktstokken til gæstedirigenten, der grinende over hele hovedet slog ud med arme og ben, mens orkestret spillede en eller anden ligegyldig melodi, og »dirigentens« venner og bekendte klappede som besatte, og han troede, at han mindst var en Johan Svendsen eller en Toscanini.

Gæstedirigentens succes smittede, for naturligvis sad der i lokalet ikke så få mennesker, der var overbevist om, at der var gået en kapelmester tabt i dem. Og jeg lod dem muntre sig. De kom ravende op ad vindeltrappen til orkesteret, og ofte måtte der et par mand til at støtte dem, når de blev stablet op på dirigentpodiet. Det var den rene dille. Publikum larmede og hujede, og der var ingen, der hørte, hvad der blev spillet. Pjaskvåde blomster fra blomsterglassene på bordene blev kylet i hovedet på den, der i øjeblikket stod på podiet.«

Vi gjorde det kun for pengenes skyld

Tjenere og kokke på Wivel og Nimb havde det knapt så morsomt som gæsterne i restauranterne – til gengæld tjente de gode penge.

Villy Valet, tjener på Wivel under krigen, fortæller:

»De nye rige fandt på de mest utrolige ting for at more sig, men det morsomme var nu til at overse, når man var tjener. Det var os, der skulle feje op, når de i overstadigt humør knuste glas, og det var os, der skulle tørre op, når de hældte hinanden over med champagne eller brækkede sig.

En dag var der en af dem, der havde fået øje på et af Tivolis orkestre. »Gå over og sig, de skal komme herover og spille for os«, kommanderede han og viftede med et bundt 100-kronesedler. Der var otte mand i orkestret, og de fik en seddel hver, da de kom. Og så fik de ordre til at spille »I skoven skulle være gilde« om og om igen.

Ofte begyndte de med frokosten, fortsatte med middagen og bad så et par af os tjenere om at følge med hjem og varte op ved en nattefest hjemme i pragtvillaen. Så smed pigerne tøjet, og champagnen flød til næste morgen. Det var noget forfærdeligt roderi. Vi gik kun med for pengenes skyld.

Men vi skulle jo også leve af, hvad vi fik i drikkepenge, og vi var mange om at dele kagen: 2 inspektører, 10 overtjenere, 50 tjenere, 8 ungtjenere og 30 tjenereløver.«

Russisk Kaviar

Ekstrafin, fersk, storkornet.
Ny Sending hjemkommen. For-
sendes overalt, en gros, en detail.

M. Tonnesen.

Norre Farimagsgade 55, 2.
Telf. Byen 3996.

Kokke i Wivels køkken og
tjenere i Nimbs restaurant
under krigen.

Peter Holm, ungtok i Wivels køkken, fortæller:

Gullaschbaronernes livretter, kaviar og gåseleverpostej kostede henholdsvis 1.50 kr. og 2.00 kr. pr. portion. Vi solgte mindst et par kg kaviar, og noget mere gåseleverpostej hver dag. Men vi var altid velforsynede. Det var såmænd ofte vanskeligere at skaffe lidt persille til at pynte retterne med.

Østers var også en stor artikel. De kostede 2.00 kr. for seks. I sæsonen brugte vi 10–12 fustager à 250 stykker om dagen.

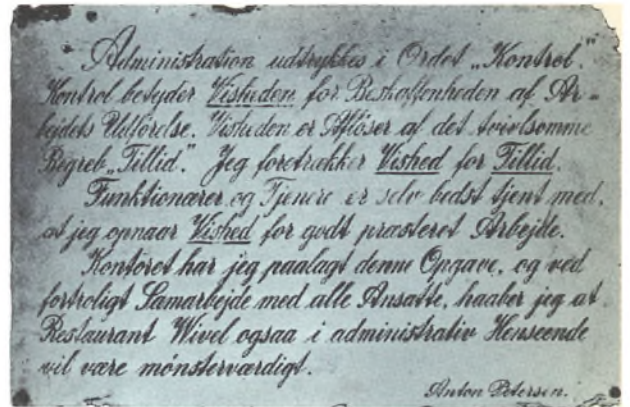
I de første krigsår havde vi aldrig fri. Senere fik vi fri en halv dag om ugen. Vi kunne gå kl. 2 om eftermiddagen, men kun hvis vi var færdige.

Det kneb også tit med at blive færdig om aftenen, for lige inden lukketid, kunne et selskab finde på at komme ned til os i køkkenet, og så måtte vi lave pandekager. Og gæsterne skulle naturligvis prøve at vende pandekagerne i luften. Det kunne godt være lidt trættende.«

Harald Petersen, der var tjenerlev under krigen, fortæller:

»En dag havde vi et selskab på ti herrer, vekselere og gullaschbaroner. De spiste en overdådig middag, og til kaffen bestilte de en lagkage til 24 personer,

altså dobbelt så stor som en almindelig lagkage. Men det var tilsyneladende ikke, fordi de var lækkersultne, for da kagen var blevet anbragt midt på deres runde bord, talte formanden til tre – og alle ti klaskede håndfladerne ned i kagen, så flødeskummet sprøjtede til alle sider. Så gav de os 30 kr. til rensning af vore uniformer og bad os bære de sørgelige rester af kagen ud igen.«

Administration udstyket i Ordet "Kontrol".
Kontrol betyder Visheden for Bestyrelsen af Arbejdets Udførelse. Visheden er Afløsning af det vigtigste Begreb "Tillid". Jeg fortrækker Vished for Tillid.
Funktionærer og Tjenere er selv bedst tjent med, at jeg opnåer Vished for godt præsteret Arbejde.
Kontoret har jeg påtaget denne Opgave, og ved forheligt Samarbejde med alle Ansatte, haaber jeg at Restaurant Wivel ogsaa i administrativ Henseende vil være mønsterværdigt.
Anton Petersen.

Wivels direktør, Anton Petersen, var en bestemt herre. Her er et porcelænsskilt, han lod sætte op.

Gullask!

Vals. *Frederik Jensen.*

Nr. 6.

mf

1. Kun-sten at frembrin-ge Guld i en Fart, den har man kendt nu i
 2. Guld!menlidt rask, det er end-nu vort Maal, sta-dig-væk flammer der
 3. Fø-rend man næ-sten har faa-et be-gyndt, saa har man kogt sig en
 4. Men saa en Dag er de ke-de af de', Vil-la og Bil er der
 5. Gul-det kan kom-me og Gul-det kan gaa, Gæld har de fle-ste og

cruc.

1. tu-sind' Aar snart. So, for-hen en Guld-ma-ger, en Al-ky-mist,
 2. Guld-ma-ger-baal: Gros-øe-rer og Sko-pud-ser, Smed og Ko-pist
 3. Tøn-de fuld Mont, og der-paa saa vip-per man Tøn-den om-kuld
 4. in-gen-ting ve', nej, Kæl-lin-gen hun vil nu høj'-re paa Straa:
 5. Guld har kun faa. Der lig-ger dog Guld paa den al-fa-re Vej.

1. tog sig med Fan-den hver Nat et Slag Whist. Og naar saa den Lod-ne en
 2. ej-er nu hver de-res Gry-de og Rist. Ja, Kun-sten er gam-mel, Me-
 3. og la'r det rul-le, det straa-len-de Guld. Man kø-ber en Vil-la i
 4. Naa, der er al-tid Te-a-tre at faa. „Aa hør, lil-le Mand: Vi har
 5. Buk Dig og tag det-det lig-ger for Dig! Ja, hen o-ver Jor-den de

rit. *dim.*

1. Nat hav-de tabt, greb Guld-mag'-ren ham i Kar-du-sen saa rapt:
 2. tno-den er ny: nu bru-ges ej Grav-rust og Kno-fedt og Bly.
 3. Ro-sen-borg-stil og Bill-der i A-len-vis, Bø-ger og Bil:
 4. Pen-ge som Græs, bliv Du Di-rek-tør li'-som han Schnedler St!
 5. Guld-flam-mer gaa, men vogt Dig, at ej Du Dig bræn-der der-paa. For

Gullaschbaronerne krævede letfordøjelig underholdning, og det fik de bl. a. i revyerne, selv om de af og til selv blev gjort til grin. Tippe Lumbye fortæller: »Da Frederik Jensen sang sin berømte gullasch-verse (herover) på Nørrebro Teater i sommerrevyen 1915, støjede og jublede gullasch-parkettet for at overtale det mere nøgterne publikum om, at det skam ikke var dem, visen var møntet på.«

a tempo

1. „Hør nu, Hr. Fan-den med to Horn i Pan-den, nu lær' Du mig at gø - re
 2. Ja, selv Hr. Fan-den med to Horn i Pan-den ej del - ta - ger di - rek - te
 3. Ud kø - rer Man-den med Brill-er i Pan-den og Ko - nen med Skind-pels og
 4. Saa fa - rer Fan-den i Pan-den paa Man-den, og snart Di - rek - tø - ren han
 5. saa gri-ner Fan-den med fem Horn i Pan-den, den gam - le Spil - op - ma - ger

1. Guld! _____ her er en Gry-de og Kul, _____ og jeg slip-per Dig
 2. i'et. _____ Nej, i vor op - ly - ste Tid _____ er der helt an - dre
 3. Slør _____ med de - res flot - te Chauf - før. _____ De skal ba - re en
 4. gi'er, _____ naa - da, hvor Kun - sten den sti'er! _____ der bli'r of - ret med
 5. véd _____ gan - ske for - trin - lig Be - sked: _____ det er end - nu som

1. ik - ke, før Gry - den er fuld!“ Fæn - den sig vred, men han maat - te jo
 2. Vej - e for Guld - na - ge - riet: Smaa Fri - ka - del - ler i Gry - den man
 3. Af - ten - tur til Hel - sing - ør. Bøn - der og Krik - ker i Vej - grøf - ten
 4. Blom - ster og med Skil - de - rier! Kunst - ne - risk Stil ja - til Skræk for „Vi -
 5. den Gang ved Dig - len han sled: Det Guld, som kom - mer for let i to

marcato

1. tø'et, og saa hæld - te i Gry - den han rask Grav - rust og
 2. hæl - der og Kød - stum - per og Rusk - om - snask. _____ Lom - men bli'r
 3. lig - ger, smaa Vov - Hun - de smad - res - pla - dask! _____ Fart med Pa -
 4. gi - lia, med a - mour og med Gnask og Da - mask. _____ For - nem su -
 5. Lom - mer, for - dam - per som Re - gel for rask. _____ Lom - men er

cresc.

1. Bly og lidt Kno - fedt og Spy - for da kend - te man ik - ke - „Gul - lask!“ *ff*
 2. fuld af det pu - re - ste Guld, for nu la - ver man Guld a' „Gul - lask!“
 3. nik i Horn med Mu - sik i - kort sagt: saa - dan fuld - endt „Gul - lask!“
 4. blim Kunst og lum - mer in - tim Kunst - ja, kort sagt: Dra - ma - tisk „Gul - lask!“
 5. fuld, og Du tror, det er Guld, og - hvad er det saa: ba - re „Gul - lask!“

København bød i krigsårene på et væld af forlystelser i den lettere genre. Der var varieté- og kabaretforestillinger, cirkus, Tivoli og Dyrehavsbakken. Af revyteatre alene var der om sommeren otte: Nørrebro Teater, Over Stalden, Thalia Teatret, Ny Ravnsborg, Phønix Paladset, Tivolis Sommerteater, Røde Kro og ikke mindst Scala, der år for år præsenterede flottere og flottere forestillinger.

Den lette kunsts tempel

Scala skråt over for Tivolis hovedindgang blev i krigsårene et tempel for den lette, men overdådigt udstyrede kunst, som gullaschbaronerne forstod at sætte pris på.

Manden bag Scala, Frede Skaarup, var også et produkt af sin tid. Han var begyndt som købmand i Ringkøbing, men han blev hurtig træt af livet i lillebyen, solgte butikken og drog med 10.000 kr. kontant i lommen til København.

I toget kom han til at sidde i kupé sammen med tre århusianere, som drøftede planer om at oprette et filmselskab i Århus. Skaarup viste dem sine mange penge og blev parthaver i det nye foretagende, som fik navnet Fotorama.

Filmmand blev Skaarup imidlertid ikke. Nordisk Film overtog selskabet, og Skaarup begyndte som teatermand i København med sin del af salgsudbyttet i ryggen: 1 mill. kr.

Selv havde han tilsyneladende helt andre ambitioner. Da han i 1912 havde overtaget Scala, sagde han:

»Jeg har hele mit liv ønsket at blive cirkusdirektør. Nu er jeg ved et tilfælde blevet teaterdirektør i stedet.«

Sine mange penge brugte han til sidste øre på sit ny teater, men han fik også noget ud af dem. Flottere og flottere blev forestillingerne; der var aldrig sparet på udstyret. Skaarup ofrede ofte mere på opsætningerne af sine revyer, end selv de udsolgte huse kunne give igen.

Han samlede tidens bedste revyskuespillere i sit ensemble: Carl og Oda Alstrup, Liva Weel, der debuterede på Scala i 1918 under sit borgerlige efternavn Olsen, Arne Weel, som hun giftede sig med, den trinde Oscar Stribolt, den smukke Amelie Kierkegaard, charmeuren Henry Seemann og Olga Svendsen.

Han havde rutinerede forfattere til at skrive sine revyer, og han engagerede veldresserede korpiger til at spjætte med benene i minimale kostumer. Successen var hjemme.

Tivoli nåede for første gang op over en million gæster i samme sæson i 1916, da dette billede blev taget. Gæst nummer en million var en københavnsk dame, og hun fik overrakt en blomsterfyldt sølvskål, da hun intetanende gik gennem tælleapparatet ved hovedindgangen. To år senere fejrede haven sin 75-års fødselsdag, og fik i en uge dispensation fra sparebestemmelserne, så man både kunne markere begivenheden med fyrværkeri og illumination.

Scalas hovedindgang i »National«s kompleks på Vesterbros passage i 1916, da teatret opførte revyen »Guldregn«.

Den første af krigsårenes revyer, »Rødt og hvidt« fra 1915, anmeldtes i »Politiken« af journalisten Paul Sarauw. Efter på Scalias lilleputscene at have set et sammenstød mellem to lokomotiver, et klippeparti med en skovsø, i hvilken korpigerne badede næsten nøgne, en skovbrand, et vandfald, en kæmpehøj m. m., skrev Sarauw:

»Hvad vil direktionen overraske os med næste gang? En damptrømler? To nye lokomotiver eller provst Fenger til hest? Vi er forberedt på alt.«

Sarauw kom selv til at give svaret. Sammen med to andre forfattere blev han opfordret til at skrive Scala-revyen 1916.

Guldregn til 100.000 kroner

100.000 kr. kostede det Skaarup at sætte revyen »Guldregn« op i 1916, men resultatet blev også så flot, at selv kongefamilien lod sig lokke i teatret, endda flere gange i træk efter premieren.

»Den største sensation var en automobilulykke«, skrev »Politiken« i sin anmeldelse. »En bil kørte ud på en bro, der knækkede midt over, og vognen styrtede med et brag fra stortrommen i dybet. Det var fælt, men kortvarigt.«

Revyen gik 196 gange, men inden den blev taget af plakaten havde den undergået mange ændringer. Bl. a. var en ny »sensation« kommet til: en flyvemaskine, der kom svævende ind over scenen på baggrund af et danmarkskort.

Paul Sarauw, der var med til at skrive »Guldregn«, mindes, at Skaarup sendte sine forfattere på landet for at de kunne få ro til at skrive:

»Så kom pludselig den dag, da man fik besked om, at man skulle tage til byen for at læse revyen for direktionen. Det eneste, der distraherede under oplæsningen for Skaarup var, at han altid sad og tænkte på, hvordan han i revyens fasttømrede handling kunne få anbragt det kæmpeudstyr, han havde været i Paris og købe uden at kende handlingen. Når jeg læste en akt, der foregik hos en urtekræmmer på en beskeden kvist i Istedgade, kunne han pludselig begejstret afbryde og sige: »Ja, Paul, og her kommer der så pludselig 24 meget, meget flotte indianere ind og danser.«

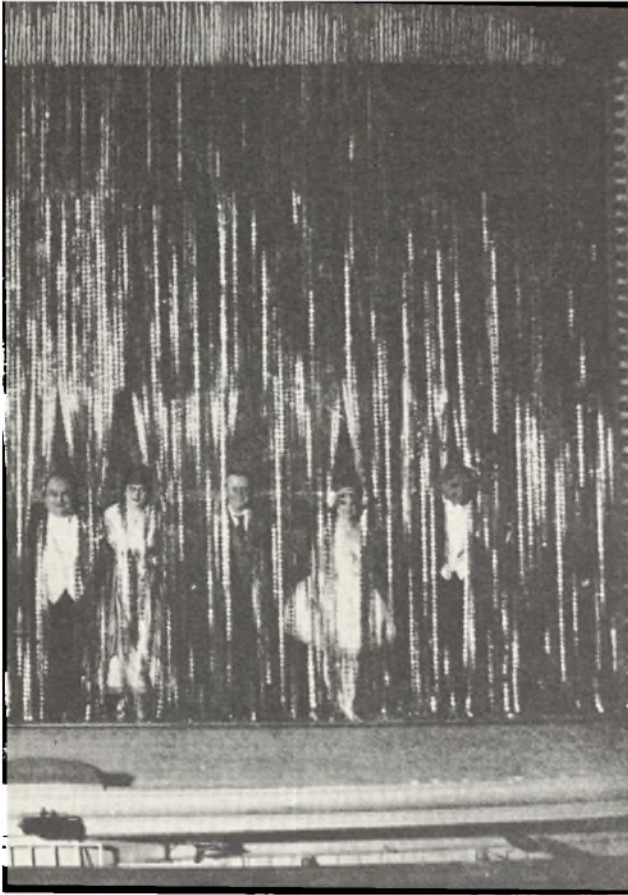
Første generalprøve var et mareridt. Der var altid dekorationer, som viste sig at måtte laves om, eller kostumer, der blev kasserede og skulle erstattes af nye til fortvivlelse for de dødtørte syersker. Atmosfæren genlød af gråd, klager og vrede ord. En sådan prøve kunne godt vare 18 timer, hovedsagelig fordi teatrets faste fotograf skulle tage henved 300 billeder.

Når Skaarup vaklede fra en af disse generalprøver, var han en sønderknust mand. Han kunne på dette tidspunkt ikke tro, at der kunne blive en præsentabel forestilling ud af dette virvar. At disse trætte skuespillere kunne vække andet end medynk, og at noget jordisk menneske kunne finde et gran af vid i disse replikker, som hang ham ud af halsen.

Til gengæld kunne ingen være mere barnlig lykkelig, når han til premieren hørte publikums sympati strømme skuespillerne i møde.«

Kgl. hofblikkenslager Torben Meyer havde til »Guldregn« lavet et fortæppe, der bestod af 43.000 forgyldte mønter, kædet sammen af loddede blikstrimler. I det store håndarbejde, som varede flere uger, deltog foruden hofblikkenslageren personlig en udvidet stab af svende, hans kone, børn, tjenestefolk, naboer, slægt og venner. Det var umagen værd, for det virkede godt i projektørløbs. En af attraktionerne i »Guldregn« var korets 50 »guldkvinder«. Her ses halvdelen af koret i finalen. Paul Sarauw fortæller: »Scala lagde vægt på, at de unge damer, der udgjorde dansekor, var veldisciplinerede og veltrænede. Kun virkelig dygtige, pæne piger slap ind i Scalas kor, og moralen var lige så høj som på Det kgl. Teaters balletskole. Men Scalas unge damer var ikke blot dygtige, de var også smukke. I årenes løb havnede adskillige af dem som rige bourgeoisfruer.«

»Sensationen«, der kom til, inden revyen var udspillet – den slags faldt man på halen over i 1916.

En kongerække på de skrå brædder

De seriøse teatre, Det Kgl., Dagmar-teatret, Det ny Teater, Betty Nansen-teatret og Folketeatret lod sig ikke påvirke af krigstiden.

Det nærmeste, man kom verdenskrigen, var Folke-teatrets opførelse af Svend Rindoms »Fred på Jorden« og Det kgl. Teaters opsætning af Einar Christiansens »Fædrelandet«. Begge stykker var skrevet før krigen, men begivenhederne havde givet dem aktualitet.

Kammersanger Vilhelm Herold, balletmester Hans Beck og skuespilleren Olaf Poulsen sagde farvel til scenen under krigen.

Til gengæld debuterede Lauritz Melchior som tenor, og i den lettere genre dukkede navne som Max Hansen og Osvald Helmuth op.

Poul Reumert forsøgte sig som teaterdirektør i Dyrehaven, hvor han opførte Offenbachs operette »Røverne« på et friluftsteater.

»Der var mange myg i teatret,« konstaterede en anmelder efter premieren.

I en enquete med spørgsmålet: »Hvorfor bør man i øjeblikket gå i teatret?«, svarede Georg Brandes:

»I fald man har tid, råd og lyst, er den omstændighed, at der er krig i Europa, ingen årsag til at blive hjemme. Af blot forfjamskelse skulle man ikke sky teatret. Men desværre synes forfjamskelse hos publikum at være et af de væsentligste resultater, den store krig har afstedkommet i Danmark.«

"Scalas"

		Inkomst 495	172150
31. Marts	1 forogkelt amarrimental Hingebæred		21500
	2 og 3 med stemme efter Kongen		43000
	1 Hingebæred stemme og Hingebæred		52000
	11 forogkelt stemme og Hingebæred efter Hingebæred		13600
	11 Gælle Hingebæred med vord. Hingebæred		16800
	Hingebæred med Hingebæred og Hingebæred		
	11 Hingebæred Hingebæred med Hingebæred		
	1 forogkelt Hingebæred Hingebæred med Hingebæred		
	11 Hingebæred Hingebæred Hingebæred med Hingebæred		

Kgl. Hofblikkenslager Meyer havde også leveret rekvisitter til Scalas »Kongerevy« 1917. I en scene i revyen så man hele den oldenborgske kongerække komme ned ad en trappe i scenens baggrund (øverst), og hofblikkenslageren havde fremstillet kronregalierne samt andet udstyr til nummeret (nederst en side af hans regnskabsbog med enkelte af posterne).

Nordisk Musikforings
autoriserede Teater-Billet-Bureau.

Olaf Poulsens

Afskeds-Forestilling

DET KGL. TEATER

Mandag den 16. April 1917
BILLETSALET BEGYNDER DEN 1. M. RTS

PROGRAM 1. Akt Jørgen 2. Akt Jørgen 3. Akt Jørgen 4. Akt Jørgen 5. Akt Jørgen		PROGRAM 1. Akt Jørgen 2. Akt Jørgen 3. Akt Jørgen 4. Akt Jørgen 5. Akt Jørgen
--	--	--

Den 28. Februar

Obs! Obs!

Shakespeares »Hamlet« blev for første gang opført på Kronborg den 25. juni 1916 med Nicolai Neiiendam i titelrollen (herover møder han sin faders ånd på slottets bastion). Nogen succes blev forestillingen dog ikke. En af arrangørerne, Carl Thalbitzer, fortæller:

»Til gene for skuespillet valgtes bastionerne ud mod vandet med slottet som baggrund, et for så vidt rigtigt valg, ja, det eneste sted, hvor dramaet kan udnytte terrænet helt til sit formål. Jeg overværede de fleste prøver. De sidste af dem var de mest betagende Hamlet-fremførelser, jeg har set. Selve festforestillingen lykkedes imidlertid ikke. Vejret var

lunefuldt, regntruende og blæsende og koldt. Det begyndte med en prolog, fremsagt af Georg Brandes, men som blev borte med blæsten, derefter fulgte et forspil af Helge Rode, lige så kedsommeligt som langtrukket. Så kom den traditionelle evigt lange kongelige teaterpause. Og så først kunne Hamlet-spillet begynde. Mørket sænkede sig, blæsten tog til, og udenfor på søen havde samlet sig en flåde af nysgerrige tilskuere i motorbåde, hvis tøffen overdøvede skuespillernes stemmer. Det meste af effekten gik derfor til spilde, og de mange tilhørere fik ikke det udbytte af festen, som de havde fortjent.«

Danske krigsfilm var en eksportartikel

Den 1. september 1917 standsede Nordisk Film på Mosedalsvej i Valby sine optagelser og afskedigede sine medarbejdere.

Direktøren, Ole Olsen, der var blevet millionær på sine film, sagde:

»Årsagen er, at eksporten af film til dels er gået i stå, samt at der er vanskeligheder ved fremskaffelse af råmaterialer.«

Dermed var den danske filmindustri glansperiode forbi. Danske film havde hidtil i kraft af kvantitet og kvalitet domineret verdensmarkedet, og danske filmskuespillere med Valdemar Psilander i spidsen var kendt over hele kloden. Ved skæbnens spil døde denne verdens første filmhelt også under krigen, men han nåede at spille hovedrollen i en række af de krigsfilm, som selskabet i Valby med vanlig aktualitetssans optog i de første krigsår.

Der var andre filmselskaber, men Nordisk Film var det største, og det var lykkedes den dynamiske direktør at industrialisere produktionen, så man virkelig kan tale om stordrift.

A. V. Hansen, der var husdigter på Nordisk Film, fortæller bl. a.:

»Det var i 1914, jeg som ung journalist kom ind i filmens eventyrlige verden. Min kollega Alfred Kjerulf var et år forinden blevet knyttet til Ole Olsens stab, og fra journalistikken kom også Carl Th. Dreyer.

På de store dage lignede filmbyen en stor markedsplads. Instruktører, kostumerede og sminkede skuespillere, statister, fotografer og scenearbejdere vrimlede omkring. Vogne kørte ud gennem porten med en stab, der skulle filme ude – andre kom tilbage. Ofte kunne der være omkring 600 mennesker på pladsen.

Der var visse forskrifter, vi skulle overholde:

»Forbrydelser, så som mord, tyveri, vekselsfalsk og lign. må absolut ikke vises, kun antydes. Det er ikke tilladt at fremstille noget nedsættende om kongelige personer, øvrigheds personer, officerer eller præster. Nihilisme, anarkisme o. lign. må ikke benyttes.«

Selvfølgelig kunne det volde besvær at skaffe manuskripter til den store produktion. I 1916 blev der således lavet ikke mindre end 120 film.«

De eksportbestemte danske krigsfilm fik gerne en latinsk titel, der også lod sig forstå ude i verden. Her er en scene fra »Pax æterna – den evige fred«, som blev optaget hos Nordisk Film i 1916. Hovedpersonerne, kronprinsen (Carlo Wieth) og sygeplejersken Bianca (Zanny Petersen) gifter sig efter en ulykkelig krig og lover hinanden, at de vil vie deres liv til et arbejde for fred. En voldgiftsret, nedsat af Røde Kors, skal fremtidig bilægge alle stridigheder nationerne imellem. Filmen havde premiere i København i februar 1917.

Pro patria - filmdrama om skæbner i en krig

Overgeneral von Wimpfen: CARL LAURITZEN

Løjtnant Erich von Wimpfen, hans søn: VALDEMAR PSILANDER

Elsa, hans datter: ALMA HINDING

Løjtnant Alexis von Kikkowen: GUNNAR SOMMERFELDT

Den unge løjtnant Alexis, nabostatens militærattaché, er forlovet med general von Wimpfens smukke datter og ven med generalens søn. Da udbryder der krig. De to venner er pludselig blevet fjender. Alexis må rejse hjem og gøre sin pligt mod fædrelandet.

Elsa siger farvel til broderen, der må drage i krig. Generalen, der også skal af sted, tager afsked med tjeneren.

Elsa og Alexis må skilles, men ved afskeden lover de hinanden troskab. De vil opretholde forbindelsen pr. brevdue.

Under det store slag mødes Erich og Alexis på slagmarken, og Erich ser på afstand venen falde i en heroisk kamp.

Sammen afsøger Erich og Elsa valpladsen og finder Alexis. Han er blevet såret og ligger med fanen knuget i sin favn.

Elsa plejer Alexis på det lazaret, der er blevet indrettet i generalens palæ, og den unge løjtnant kommer sig snart.

Erich erobrer ene mand det sidste fjendtlige fort, og krigen er endt. En fredelig og lykkelig tid vil nu oprinde.

Moden er tidens spejl

Danske kvinder blev ikke snydt for nyhederne på modfronten, selv om krigen rasede på den militære. Mændene for den sags skyld heller ikke.

Vore hjemlige modefolk holdt sig i kontakt med deres parisiske kolleger, som i tidens begivenheder fandt rigelig inspiration til nye påhit.

Grosserer Westerby var en af de første, der satte sig for, at hans magasin på Vesterbrogade i København ikke skulle lide under, at der tilfældigvis var krig i verden:

»Trods krigen havde jeg bestemt mig til at rejse til Paris medio februar 1915 for at gøre indkøb af nye forårsmodeller.

I krig som i fred er Paris uforlignelig. Krigens alvor prægede naturligvis livet – og dog. Når jeg om eftermiddagen gik omkring i de velbesøgte magasiner,

**Pariser
Nyheder**

indkøbt ved personlig Nærværelse
er nu ankomne i rigt Udvalg

**Eget Skræderi
Smaa faste Priser**

Paa Grund af rettidig Indkøb af alle Arter
Stoffer, leverer jeg eget Fabrikat til sæd-
vanlige smaa Priser

Efter Maal — Iste Kl. Udførelse

Westerby, Vesterbro gade 12-14

Annoncen, som grosserer Westerby lod indrykke i »Vore Damer«, da han var vendt hjem fra en rejse til Paris

Damehat, 1917-model med »diskret militært præg«

eller når jeg tog plads uden for Café de la Paix og det myldrende, fremmedartede liv gled mig forbi, da var det forunderligt at tænke på, at der kæmpedes dag og nat kun 100 km borte mod en stærk og hensynsløs fjende.

Ligesom i Berlin er størstedelen af damekonfektionisterne beskæftigede med militærleverancer, men skønt nogle af de store modehuse er lukkede, er der dog arbejdet på nye moder, og ved sin enklere form end i de senere år virker den mere tiltalende for det nordiske øje.

Den korte bolero og klokkenederdelen vil sikkert i dette forår fejre store triumfer og de små hatte, der i mange tilfælde har et diskret militært præg, er simpelthen bedårende.«

Det sidste Modebillede fra Paris.

To Sørgedragter, udførte i Sammenstillingen: Mat Silke og engelsk Orpè.

Fra en kvindelig Korrespondent i Paris har vi faaet tilsendt ovenstaaende Tegning af to Sørgedragter, der „forener Alvor og Gracie“. Der ses mange Sørgedragter i Øjeblikket i Paris, men alle, forsikrer vor Brevskriverinde, har de det samme Præg. Det er, som om Pariserinderne midt i deres Sorg, der er dyb og søgte nok, føler det som en national Forpligtelse at hævde det Ry, deres medfødte Olie og Ynde har skabt dem.

Den moderne Skyttegravsfrakke

(Nr. 1077)

I imprægneret Stof, i Covercoat eller Vindstof kan man sy en meget flis og klædetig Frakke til daarligt eller koldt Vejr. Vor Model har netop den for Tiden saa yndede Façon, som ogsaa de smaa Piger finder mægtlig chik.

Den er beregnet til 12 Aarsalderen, og vi leverer Mønster til den til 75 Øre.

„the Trench coat.“

Udgangspunktet for Moden paa Foraarsfrakken i Aar er den engelske Officers-Skyttegravsfrakke. Det vide Raglan-Ærme med det dybe Ærmegab, Bæltet, der gaar helt omkring Livet og selve Snittet er direkte taget fra denne Militærfrakke.

Bløde hjerter og hårde ord

Danske kvinder fik valgret under 1. verdenskrig. Alle-rede i 1912 var forhandlingerne om en ny grundlov til afløsning af forfatningen af 1866 begyndt, men krigens udbrud satte en foreløbig stopper for forhand-lingerne, og først i foråret 1915 blev grundlovssagen taget op på ny.

Den 24. marts fremlagde regeringen et udkast, og efter en række drøftelser enedes man om et forslag.

Med 111 stemmer mod én (det var Højremanden Wulffs) blev forslaget endeligt vedtaget i Folketingets møde den 5. juni kl. 10, og kl. 13.30 underskrev kongen den nye grundlov i et statsrådsmøde på Amalienborg.

Folketingsmand Peter Bojsens datter, Astrid, overværede vedtagelsen af den ny grundlov i Folketinget. Hun fortæller:

»Jeg mindes, hvordan jeg sammen med tante Jutta, der var æresformand for D.K., og mange andre kvin-der, sad i Rigsdagens tilhørerloge og hørte på, at 111 rigsdagsmænd blev råbt op. De rejste sig en efter en og

sagde et højt »ja« til den nye grundlov. Kun en en-kelt var imod.

Blandt de 111 var også min far, og da han sagde »ja«, havde jeg gråden i halsen. Der måtte ske noget, og vor glæde fik sit umiddelbare udslag, da vor æres-formand råbte et »hurra« for den nye grundlov, og vi alle med jubel råbte med. Egentlig må tilhørerne jo ikke give deres bifald til kende i Rigsdagen, og vi burde være smidt ud, men tværtimod – rigsdagsmæn-dene kom hen til os og ønskede os hjerteligt tillykke med valgetten.«

I gemakket på Amalienborg, hvor statsrådet samledes for at underskrive den ny grundlov, var der kølig luft, selv om junisolen skinnede varmt ind gennem vindu-erne på slottet.

»Mens folkeskarerne ventede uden for på pladsen kom det til en ordveksling, der kun lidet svarede til dagens stemning,« erindrer forsvarsministeren, P. Munch.

»Kongen sagde, at han ville udtale sin beklagelse af, at der var givet dispensation til udførsel af rekylgevæ- rer; det var uheldigt, at noget sådant kunne ske; man måtte vise større forsigtighed, så det ikke gentog sig.

Hans udtalelser stod i forbindelse med en kampagne, der i de foregående dage var iværksat i en del af pressen. Der var givet tilladelse til en udførsel af re- kylgeværer til Bulgarien, der på det tidspunkt var neutralt; den 1. juni havde ministeriet offentligt med- delt, at rekylgeværene mod givet tilsagn var ført til tysk havn.

Da kongen nu nævnede sagen, tog Scavenius straks ordet. Han sagde, at han var forbavset ved at høre dette, efter at han to gange havde forklaret kongen, hvad der var sket, og oplyst, hvor urimelige klagerne var. Han havde nu fra den tyske regering meddelelse om, at rekylgeværene sendtes videre til Bulgarien. Når kongen kunne udtale sig, som han havde gjort, måtte han have modtaget indtryk fra dem, der drev en ufor- svarlig og landsskadelig agitation med sådanne ting, slette borgere, der ikke tog de hensyn, de skyldte deres land; hvis disse kredse fik indflydelse, betød det landets ødelæggelse; de fordrejede alt, forstod intet af landets virkelige stilling.

Kongen svarede, at han takkede for oplysningen om, at geværene gik videre til Bulgarien. Så var det jo i orden.«

§ 30 Valgret til Folketin-
get har enhver Mand
og Kvinde, som har Indføds-
ret / har fyldt sit 25de Aar
og har fast Bopæl i Landet
medmindre vedkommende:
A. ved Dom er fundet skyldig
i en i den offentlige Mening,
vanærende Handling uden at
have faaet Æresoprejsning,
B. nyder eller har nydt Un-
derstøttelse af Fattigvæse-
net / som ikke er enten efter
givet eller tilbagebetalt /
C. er ude af Raadighed over
sit Bo paa Grund af Konkurs
eller Umyndiggørelse.

Zahle, Reichsminister, Ernst Brandes, S. Munch
S. Riiser-Nielsen, Justitsminister, Ove Rode, Højre

Ved statsrådsmødet på Amalienborg underskrev kongen den ny grundlov med en guldpen, der var fremstillet til formålet. Derefter underskrev ministrene. Hoffotograf Elfelt var også til stede og tog et billede af statsrådet. Kongen forærede bagefter hver af ministrene en fotokopi i ramme. Fra venstre ses undervisningsminister Keiser-Nielsen, forsvarsminister Munch, finansminister Edvard Brandes, konseilspræsident Zahle, kongen, kulturminister Kr. Pedersen, indenrigsminister Ove Rode, trafik- og handelsminister Hassing Jørgensen og udenrigsminister Scavenius. Statsrådssekretæren er den senere historiker Erik Arup.

Det var en lille, politisk middag hos højrepartiets formand, professor Oscar Ellinger, i villaen Mariendalsvej 24 i København den 23. marts 1915, der fik bragt grundlovssagen flot efter de mange måneders dødvande. Professorens søn, Tage, der var student på femte år dengang, fortæller:

»En aften i marts sagde far ved aftenteen, at han var blevet færdig med at skrive en grundlov og en valglov, som han mente, så nogenlunde ville tilfredsstille alle. Han bad så mor arrangere en ekstra god middag for Rigsdagens otte partiledere, to fra hvert parti: Zahle og Rode fra de Radikale, Klaus Berntsen og Neergaard for Venstre, Stauning og Borgbjerg for Socialdemokratiet og Piper foruden far for Højre. Foruden disse otte var kun mor, min søster Anne Grethe og jeg selv til stede.

Efter kaffen forsvandt de otte herrer ind i fars værelse og døren lukkedes. Timerne gik, men omsider syntes humøret at komme op derinde. Vi kunne høre det ene latterudbrud efter det andet. Endelig gik døren op, og mor rejste sig for at give pigen besked om teen. Stauning var den første, som nu kom ud. Han styrede lige over mod mor, omfavnede hende og sagde: »Fru Ellinger, i aften fik Danmark en ny grundlov.«

Kvinderne var enige om ikke at rejse noget monument for deres valgret. I stedet plantede de egetræer til minde om begivenheden.

Den 6. juni skulle der plantes en mindeeg på Himmelbjerget i forbindelse med et stort møde. Man var imidlertid klar over, at det ville være umuligt ved sommertid at plante en eg i den sandede jord på bjerget, hvis den skulle have nogen chance for at gro. Men skovfogden fandt på råd. Han ryddede et krat, der stod omkring et lille egetræ, og så gravede han lidt i jorden ved roden af træet, så det så ud, som om det lige var sat i jorden.

Det lød som tusinde lærker...

12.000 kvinder takkede for valgretten ved at gå til Amalienborg, da den ny grundlov var blevet underskrevet om eftermiddagen den 5. juni 1915.

Det var kvindeforeningerne (telefonistinderne, gymnastikdamerne, idrætskvinderne, kvindelige akademikere, kvindelige kommunelærere, KFUK, klasse- og lotterikollektorerne, jordemoderforeningerne, Sct. Lucassøstrene og diakonisserne, og handels- og kontoristforeningens kvindelige medlemmer) der deltog i optøget, og det var Dansk Kvindesamfund, der havde arrangeret det.

Kvinderne sang »Der er et yndigt land«, og da kongen kørte ud for at modtage den yndefulde demon-

stration ville jublen ingen ende tage. »Det lød som tusind lærker,« skrev en referent dagen efter i sit blad.

Politimanden, J. P. Kirkerup, der ordnede optøget og gik i spidsen til slottet, fortæller:

»Kvinderne samledes i Grønningen med forspidsen ud for Meteorologisk Institut og derefter på den brede gang hen til indkørslen til Kastellet over for Bredgade.

Først kom fanebæreren, den 18-årige frk. Ohrt, derefter fulgte tyve hvidklædte unge piger, så kom deputationen, fem damer, der skulle have foretræde for kongen, og derefter fulgte alle de øvrige deltagere.

Jeg ordnede toget i Grønningen og førte det op. Ru-

ten gik over Toldbodvejen og derefter ad Amaliegade til Amalienborg Plads, drejende til højre hen foran residenspalæet, hvor jeg skulle sørge for, at deputationen kom til at stå nøjagtig ud for indgangsporten. Det klappede, og efter at deputationen atter var kommet ud, fortsattes i samme formation ad Frederiksgade og Bredgade til Grønningen. Og så var min mission endt.

Det var oprindelig meningen, at hele toget skulle være passeret gennem Rigsdagskasernen, ind fra Fredericiagade og ud i Bredgade, men det blev opgivet, der var for lidt plads, man nøjedes med at standse et øjeblik i Bredgade ud for bygningen.«

Deputationen, som sagde kongen tak på de mange kvinders vegne

Nogle tog ud for at hjælpe, andre havde det kun i munden

Danmark sendte i krigsårene ambulancer til Frankrig, Belgien, Rusland og Serbien med i alt 37 læger og 99 sygeplejersker. Midlerne til denne humanitære indsats var samlet ind privat i Danmark.

Sygeplejerske Marie Bournonville, der gjorde tjeneste ved den russiske ambulance, skriver i et brev hjem:

»I dag er der anmeldt 40 patienter fra Dvinsk fron-

ten. Røde Kors automobilerne holder for hovedindgangen i lange rækker, i hvert automobil er der anbragt fire sårede på båre ved siden af og over hinanden.

Blege og elendige ser de ud, da portørerne bærer dem op ad trapperne, og det er ikke så underligt, at en ubeskrivelig kvalmende lugt kommer fra forbindingerne, der efter mange dages forløb trænger forfærdelig til at skiftes . . .

Doktoren, nogle sygeplejersker og en tolk samler sig om en patient. En foreløbig undersøgelse har godtgjort, at det ene øje er knust, og at amputation af det ene ben er nødvendig så hurtigt som muligt.

Dette skal nu meddeles patienten, for at han kan give tilladelse til operationen. Tolken, en smuk, ung russisk dame, tøver et par sekunder – og så taler hun til manden.

Der bliver et øjeblik dødsstille på stuen.

Det varer lidt, før det går op for patienten, hvad det drejer sig om, så udtrykker det øje, der ikke er skjult under forbindingen, en verden af rædsel, og hans stemme skærer gennem stilheden: »Åh nej – De får ikke lov til at tage det; da de forbandt mig ved fronten, lovede de, at jeg skulle blive helt rask igen«.

Doktoren ser på det knuste ben, som bærer tydelige tegn på begyndende koldbrand, så ser han fast på patienten og siger: »Jeg må gøre, som vi har sagt.« Og han tilføjer trøstende: »Men vi skal nok lave Dem et smukt kunstigt ben, så De atter kan komme til at gå godt.« Doktoren tier pludseligt. Han føler, som alle vi andre, hvor usigelig stor forskellen er mellem det, han skal tage, og det, han kan give som erstatning.«

I efteråret 1916 konstruerede en dansk læge, Ingv. Svindt et kunstigt ben af pap, som var lige så holdbart som de almindeligt anvendte, dertil lettere at bære, samt billigere at fremstille. Forud gik mange eksperimenter. Det første papben opløstes fuldstændigt, da soldaten, der skulle prøve det, gik ud i regnvejr.

I et brev 2. oktober 1916 skriver dr. Svindt:

»Jeg laver næsten hver dag et à to ben, snart til englændere, snart til franskmænd, snart til oberster, snart til menige – og altid gratis.

I dag har her været to italienske damer for at lære fabrikationen, ligesom mange franske læger og sygeplejersker kan fabrikere ben, og jeg tror, at der daglig laves adskillige »danske ben« rundt om i Frankrig.«

Direktiv for Sanitetspersonalet

vedrørende de saaredes Transport fra Slagmarkén til Forbindingspladserne eller Feltlazarettet.

De saarede falde i tre Grupper.

1) Saar i Bløddelene uden stærkere Blødning.	} I. Gruppe
kan som Regel gaa.
2) Saar i Fingre eller Hænder.	
3) " i Underarmen.	
4) " i Overarmen.	
5) " i Ansigtet.	
6) lettere Saar i Halsen.	
7) " Skud i Lungen.	} II. Gruppe
kan til nøds gaa, naar de ere vel bandagerede og den saarede støttes af en Hjælper.
8) " " i Hovedet.	
9) Saar i Foden.	} III. Gruppe
maa altid bæres eller køres.
10) " i Underbenet af lettere Grad.	
11) Svære Skud i Hovedet.	
12) " " i Halsen (gennem store Aarer eller Luftrøret).	
13) Saar i Laaret.	
14) Sværere Saar i Underbenet (med Benbrud f. Eks.).	
15) Skud gennem Rygraden.	
16) " i Underlivet.	
17) " gennem Kønsdelene.	
18) alle svære Blødninger.	
19) alle Tilfælde af Choc (svær Nerverystelse: Bleghed, Sved, Kulderystelse, Bevidstløshed).	

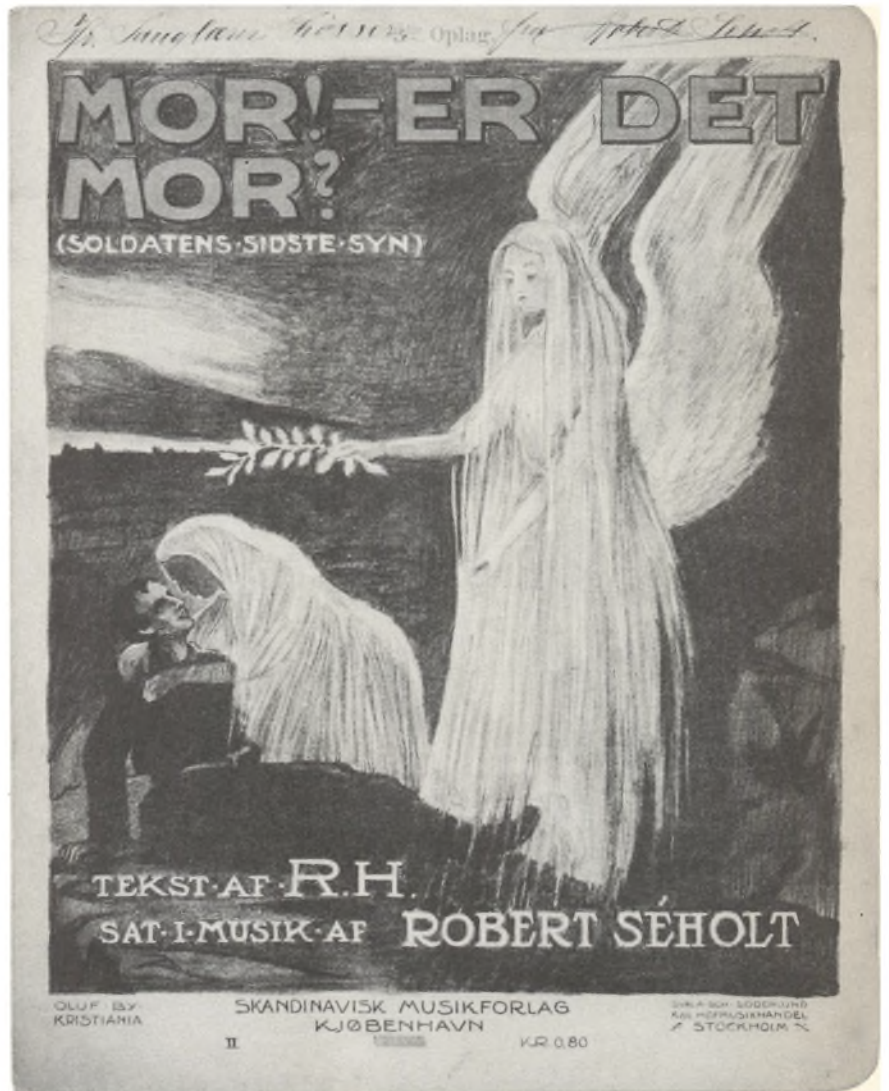
NB. Underlivssaarede: Ikke drikke! Kun skylle Munden!

*løvrigt: Lædsk den saarede!
Skærm ham for Kulde!*

I sommeren 1915 skrev Rolf Harboe sangen om soldatens sidste syn på slagmarken, som blev krigsårenes danske »landeplage« i den sentimentale genre.

Den blev trykt første gang i »Familie-Journalen«, der havde sendt digteren et billede fra slagmarken og bedt ham skrive en tekst.

Senere satte Robert Séholt musik til, og nodebladet blev solgt i oplag efter oplag; end ikke sangene fra Scalarevyerne kunne konkurrere med »Soldatens sidste syn«

Soldatens sidste syn . . .

Mor! Er det mor?
 Åh, hvor er jeg træt.
 Mor – åh, du kære . . .
 Jeg tror, du har grædt.
 Græd ikke, mor.
 Jeg er lykkelig nu.
 Tak at du kom her,
 trods al denne gru.

Se, lille mor,
 se kvinden – se der,
 sejrens gudinde
 sollys og skær . . .
 Ser du, hun rækker
 en bøgekvist.
 Tak gud, så har vi
 dog sejret til sidst.

Nu er det godt.
 Mit sind er så let.
 Jeg hviler så dejligt,
 er bare lidt træt . . .
 Sluk, lille mor, kun
 det lys ved min seng.
 Nu blev det nat – og
 nu sover din dreng.

Krigen i kukkassen

Kassen med det kikkertlignende betragtningsapparat og de 100 billeder

Aviserne bragte ikke mange fotografier fra krigsskuepladserne, mest tegninger.

Men man klarede sig endda. Man kunne f. eks. købe en interessant serie stereoskopbilleder fra krigen. 100 glasplader i en elegant kassette med et kikkertlignende apparat, hvori man kunne betragte scenerierne fra fronten tredimensionalt.

Det kunne man godt få en aften til at gå med hjemme i plyssofaen, og det var glimrende at have ved hånden, når kedsommelige bekendte kom på visit – meget bedre end familiealbummet.

Krigen i aviserne

Flere danske aviser sendte korrespondenter til krigsskuepladserne for at give læserne et mere nuanceret billede af krigens gang end de kortfattede telegrammer var i stand til. Enkelte skribenter rejste også for egen regning og risiko.

Viggo Cavling besøgte den tyske side af Vestfronten i Frankrig. Han skrev hjem til sit blad, »Politiken«:

»Skudlinien øver en dæmonisk tiltrækningskraft på den besøgende. Når granaterne hviner gennem luften, når man ser nedslagene nogle få hundrede meter borte, når maskingeværerne udspyr deres kugler, 500 i minuttet, bemægtiger en hidtil ukendt følelse sig tilskueren: man føler blodet koge i årerne, og under dødens øjne mærker man, hvad Walt Whitman kalder jublen ved at leve.

De ledsagende officerer synes at betragte sagen med et mere nøgternt blik. De kommanderer os ned i artilleristillingen, hvor der i hvert fald er dækning mod fjendens kikkerter, og da granaternes hvislen bliver

mere end sædvanlig livlig, og nedslagene sender deres jord- og metalstumper til vejrs i nærheden af krattet, forlanger de, at vi skal sætte os i bevægelse, hvad vi også gør, dog ikke uden protester. Dette er jo endelig krigen i selve dens store alvorlige frygtelighed. Her er det, og i dette øjeblik, at det mest spændende kapitel i verdenshistorien skrives.

Vi stikker hovedet op over jordvolden og stirrer over mod skråningen, hvor man får blinkene af englændernes kanoner i øjnene. I baggrunden, i en fin blålig dis, tegner sig silhouetten af Arras, den lille by, som englænderne gør fortvivlede anstrengelser for at hævde mod den nye offensiv. »Til bilen,« kommanderer officeren og vi tager plads, idet vi kaster et blik tilbage til soldaterne, der skal blive.«

Andreas Winding rejste til Frankrig og aflagde besøg på den franske side af Vestfronten:

»Herude er der mellem den yderste franske og den yderste tyske linie kun en afstand af 40 m. Man blev uvilkårlig stille. Den tætte tåge hindrede os i at se den fjendtlige skyttegrav. Vi vidste kun, at de andre lå derude i tågen, kun få skridt fra os. Vi ligesom anede dem, hørte dem også tale, enkelte løsrevne ord og sætninger og ord, hvis mening, vi ikke forstod. Det lød, som om de skændtes.

På grund af forstærket skydning blev det kun en fransk visit, vi aflagde i den yderste skyttegrav. Det var nu begyndt at klare op, og det gjaldt for os om at komme tilbage de fem kilometer gennem løbegravene og den ene kilometer over åbent land til vore automobiler i Villers, inden forårssolen fik for stor magt. Brød den helt igennem tågen, var vi ikke længere sikre.

Skyttegravene bag os begyndte at leve, en besynderlig uro bredte sig gennem gangene, kanontordenen tog til i styrke. Noget var i gære, idyllen brudt, en kamp var ved at fødes ud af stilstanden og tågen.

Men den får korrespondenterne ikke at se, selv om de ønsker det. Officererne vil ikke have vrøvl med sårede nonkombattanter. Journalisterne præsenteres kun for idyllen, til nød kan de overvære forberedelsen til kampen, resten må de udforme og rekonstruere af det, de har set eller får at se, når kampen er endt.

Så gik det da i en fart tilbage gennem gravene og over de opblødte marker. Aldrig har jeg følt mig selv så lille og ligegyldig og latterlig som her i et optog af flygtende krigskorrespondenter.«

Karikatur af Viggo Cavling i »Svikhøllen«.

Der var gang i avissalget i krigsårene
Krigstelegrammerne studeres

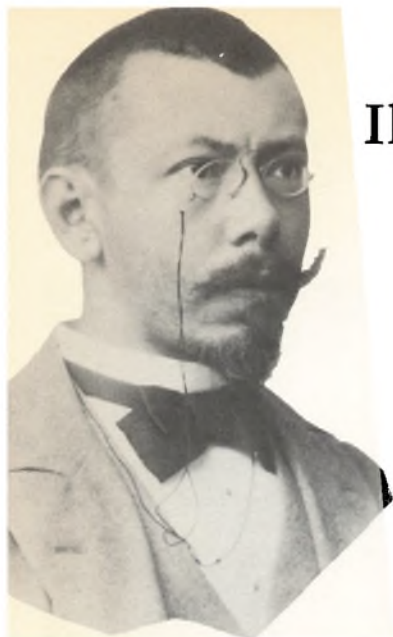
Karin Michaëlis tog til Østfronten og så sig også om bag ved de kæmpende tyske og østrigske hære:

»I den ene ende af bygningen tilberedes ammunition, i den anden laves kunstige lemmer. Det er værkstedet, hvor man går Vorherre i næringen og fuser ham i håndværket. Så rastløst som rundt om i verden kanoner støbes, granathylstre fyldes og sprængstoffer blandes, så rastløst jagende strider man her for at støbe lemmer af gips, forme muskler af træ og led af stål. Kanon og protese. Kanonerne har et vældigt forspring i vædekampen, idet deres arbejde udføres i løbet af sekunder, mens kunstige lemmer kræver megen tid og uendelig omhu.

I lange lyse sale arbejder krigens billedhuggere. Gipsstøvet pulser som mel i en dampmølle. De arbejder efter levende model.

Gennem labyrinter af underjordiske rum går vi, hvor hylde ved hylde, fra gulv til loft er optaget af endnu fugtige lermodeller, mennesketorsoer, kæbepartier, arme og ben.

Vi kommer til et oplagsrum, hvor støvle står så tæt ved støvle som i en skotøjsfabrik. Ser man nøjere til, er det kun umage støvler. Dog nej, det er ikke helt sandt – desværre. Desværre, for hvert støvlepar betyder et menneske, der mistede begge ben.«

Ikke sandt?

Danmark blev oversvømmet af propaganda fra de krigsførende magter under krigen, men også danske rørte trommerne.

I de første krigsår udnyttede Ententens propaganda først og fremmest Tysklands brud på Belgiens neutralitet, ligesom den påstod, at tyske tropper terroriserede den belgiske civilbefolkning.

Es ist nicht wahr – det er ikke sandt, svarede tyskerne i et opråb, underskrevet af 93 tyske kulturpersonligheder og distribueret i millionoplag over hele Europa.

»Dementiet« blev dementeret af forfatteren Johs. Jørgensen, og han gjorde det så overbevisende, at hans bog, »Klokke Roland« blev oversat både til engelsk og fransk allerede under krigen.

De 93 nævner kun ét konkret eksempel i deres opråb: den belgiske universitetsby Louvain, der var blevet delvis ødelagt i slutningen af august 1914.

»Det er ikke sandt«, hedder det i opråbet, »at vore tropper har faret brutalt frem mod byen. Men den var fuld af rasende indbyggere, som overfaldt vore soldater i deres kvarterer. Med sorg i hjertet måtte tropperne gøre gengæld«.

Gengældelsesaktionen kostede et halvt hundrede mennesker livet. Nogle blev henrettet som gidsler, andre blev skudt ned, når de kom ud fra deres brændende huse. 7000 ejendomme i byen blev ødelagt af brand, deriblandt universitetet, biblioteket og et af byens middelalderklostre.

Louvain var ikke den eneste belgiske by, der blev offer for tysk terror. Det gik endda værre ud over mange af de andre. Men beretningerne om Louvain gjorde stærkest indtryk på verdensoffentligheden, og byen blev overalt omtalt som det mest oprørende eksempel på tysk barbari i Belgien.

Derfor blev Louvain nævnt ved navn i det tyske

opråb, og derfor var de 93 så ivrige efter at undskylde den tyske gengældelsesaktion.

Bl. a. citeres en tysk kaptajns udtalelser til »Hamburger Nachrichten«:

»Om beboernes adfærd kan et kulturfolk som det tyske ikke gøre sig noget begreb. Jeg tror at have beviser for, at belgierne officielt er blevet opfordret af franskmændene til denne uhørte franc-tireur-krig. Det må være tilfældet, thi samtlige huse her bag ved min stilling, som jeg hidtil har undersøgt, omtrent ti i tallet, er længst sat i stand til denne fremgangsmåde. Husene har i murene fabriksmæssigt, af sagkyndig hånd fremstillede skydeskår. De er til dels jernrør gennem muren med en klap af stål, der åbner sig udad. Når de stikker geværet ud for at skyde, springer klappen op. Efter skuddet trækker de geværet tilbage, og klappen lukker sig. På flere huse er tingesterne sådan indrettet (jeg har gennemført dem alle personligt med mine delingsførere), at de udefra ser nøjagtigt ud som såkaldte blændsten, der tjener til prydelse. Midterstykket er en jernklap, cementeret udefra, og må altså være forfærdiget allerede før krigen, og min anskuelse er, at Belgien har forberedt sig systematisk herpå. I det hus (en villa, tilhørende meget velhavende folk, hvor vi opholder os, har stålklapperne alle nummer 3350. Tingesterne synes altså at være fremstillet i en fabrik, og nummereret efter de huse, hvortil de er leverede«.

Johs. Jørgensen kender tilfældigvis Louvain. 1913 holdt han gæsteforelæsninger ved universitet. Han skriver i »Klokke Roland«:

»Dette er så vanvittigt, at man ikke ved, om man skal le eller græde. Som enhver, der har levet i Belgien, ved (og som den tyske kaptajn ved forespørgsel kunne have erfaret) tjener disse jernrør til befæstelse af stilladserne ved forefaldende reparationer for ikke at ødelægge facaden (således som man gør i Danmark ved at slå huller i muren til stilladsbjælkerne). De findes især på velhavende folks huse, men i et sådant befinder vor kaptajn sig jo også. De er leverede fra en fabrik – men det er også det eneste rigtige i den tyske hypotese. De ydre klapper, som har forekommet hr. kaptajnen så særligt mistænkelige, skal naturligvis forhindre træk gennem rørene.

Og på grundlag af sligt nonsens opbygges nu en hel teori om forudgående aftale med Frankrig om at forberede en guerillakrig. Og det hele tøjeri bliver ikke vist tilbage til den stakkels forvirrede hjerne, hvoraf det er udsprunget, men nyder den ære at blive trykt af som et vigtigt vidnesbyrd mod Belgien. Intet giver en bedre forestilling om, hvor slet den tyske sag er, end at den må nøjes med slige forsvarere.«

Johannes Jørgensen

LA CLOCHE ROLAND

The Authorised Translation
of 'KLOKKE ROLAND' by
JOHANNES JØRGENSEN

Den engelske og den franske
udgave af Johs. Jørgensens
»Klokke Roland«

Indbyggerne i Louvain drives ud af deres by – sådan forestillede en engelsk propaganda-tegner sig begivenheden.

I 1917 skrev forfatteren Emil Rasmussen en bog under titlen »Barbarkvin-der«, hvori han gengav »et fransk øjenvidnes afsløringer af hårræjsende tyske tilstande« i Belgien. Forfatteren påstod selv, at bogen var tænkt som en satire, en grotesk forvrængning af de beretninger, som Ententen havde udsendt om tyskernes grusomheder i Belgien. Politiet havde mere øje for de erotiske skildringer i bogen, og den blev beslaglagt. Emil Rasmussen blev tiltalt for udbredelse af utugtige skrifter og blev senere ved Højesteret idømt 14 dages simpelt fængsel for at have udsendt bogen.

Krigen er kultur

Er krig kultur? Spørgsmålet diskuteredes herhjemme under første verdenskrig og satte sig spor i et helt lille bibliotek af pjecer, bøger og kronikker.

Nogle svarede nej, andre mente ja. Fælles for begge parter var, at de sad og skrev deres indlæg i debatten med skyttegrave, pigtråd og lemlæstede lig i passende afstand.

På den baggrund er det vel nok mest interessant at se på, hvilke argumenter, de debattører brugte, som evnede at se noget positivt i fænomenet krig.

I 1916 udgav professor Karl Larsen en lille bog under titlen »Krig, kultur og Danmark«. Han skrev bl. a.:

»Krigen er kulturfremmede først og sidst ved, at den organiserer. Heri ligger vel nok den største kultur-

mission, krigen fra de ældste tider har haft og har den dag i dag. Uden organisation før krigen og under krigen, ved fronten og bag fronten, inden for hærene som inden for den befolkning, der er hærens udspring, gives der ingen krig, men kun usystematisk anvendelse af magt, det, man med rette kan kalde for den rå magt i modsætning til krigen, der netop er magten i raffineret organisation.

Krigens kulturvirkninger ses aldrig fuldt og klart før længere tid efter, hvad jo da forresten gælder alle kulturelle bevægelser af hvad art tænkes kan.

Men den krig, vi nu for tiden oplever, har allerede under sit forløb vist sin mægtige kulturbetydning.

Hvad har ikke, eksempelvis, krigens bydende hensynsløshed bragt af rent tekniske fremskridt, der vil gå uforgængeligt i arv til freden, blot på et enkelt område som flyvevæsenet?

Alt »fremskridt« betyder magtforskydning.

Ligeegyldigt om den bevirkes gennem militære operationer eller i kraft af et parlamentarisk flertals stemmeafgivning, som påtvinger mindretallet sin vilje uanset om de færre måtte finde de fleres synspunkter oprørende »uretfærdige« og lidet økonomisk, moralsk og fysisk under deres gennemførelse.

Livet er jo ikke noget lystspil; men det er såvist heller ikke nogen akademisk afhandling. Det er måske et stort stykke af en tragedie med idylliske og komiske scener isprængte, således som de nu engang forekommer i tragedier.

Og vi lærer kun at herske over det, idet vi retter os efter det.«

I sin bog »Krig og ånd« skrev Helge Rode i 1917 bl. a.:

»Hvad skal alle disse mennesker, som går til fronten? Det, som den enkelte nødigst vil af alt i verden: Stå ansigt til ansigt med døden. Det, som var den enkelte strengest forbudt: Slå ihjel. Og dog synger de sange og bærer blomsterkranse, som om de gik til fest. Hvorledes forklare denne gådefulde jubel? Selv en slagsbror er ikke så glad, når han får anledning til at prøve sine kræfter, og heller ikke en eventyrer, når han står over for sine ønskers mål. Den enkelte kan overhovedet ikke være så glad. Både lysten til kamp og til eventyr er med i troppernes munterhed; men der er noget mere, et mægtigt plus er kommet til – det, som er storheden hos de små, det, som er stoltheden hos de ydmyge: Fællesskabets kraft, folkesjælens ild besætter

Tysk Infanteri marscherer gennem en fransk Landsby i Kampterrænet.

Tysk propaganda-billedblad i nordisk udgave, dvs. med dansk tekst på forsiden. Hver af billedteksterne inde i bladet var trykt på tolv sprog: dansk, tysk, hollandsk, russisk, engelsk, spansk, arabisk, rumænsk, polsk, bulgarsk, fransk og hebraisk.

Storms P.s indlæg i debatten 1916

dem. Den ene er i alle, og alle i den ene. Følelsen af sammenslutningens vældige kraftoverskud udlader sig i jubel.

Jo mere vi betragter nationen i krig som den højeste fuldbyrdelse af sammenslutningens lov, desto bedre forstår vi vort eget væsen. Vi ser, hvorledes kæmpen udnytter os til det yderste. Vor forfængelighed, der i fredstid er en latterlighed, som forringer os, vor nysgerrige og sladderagtige interesse for, hvad andre gør

og foretager sig, der i fredstid er en last, som fornædler os, viser sig pludselig som en mægtig sammenbindende kraft. »Lad ingen sige om mig, at jeg flygtede.« – »Lad dem fortælle, at jeg gjorde min pligt til det yderste.« – »Jeg vover mit liv og påtager mig denne halsbrækkende gerning, for der hviler mange øjne på mig.« – Således binder cellerne hinanden, tvinger gensidig hinanden til at holde sig på plads i organismen og til at fungere i et og alt til fordel for den.«

Jeg elsker dig, du ulykkelige ulykkestid . . .

De unge digtere, der debuterede i krigsårene, følte sig ikke knuget af begivenhederne ude i verden. Tværtimod opfattede de krigen som et naturligt element i den moderne, kaotiske og hektiske tid, som de begej-

stret lovpriste. Denne glæde over hvad som helst – også det negative – kommer stærkest til udtryk i Emil Bønnelyckes prosadigt »Århundredet« fra digtsamlingen »Asfaltens sange«, som han udsendte i 1918 herom:

Jeppe Aakjær skrev på sin roman »Jens Langkniv« under krigen. Han fortæller:

»Jeg kunne næsten aldrig frigøre mig for den tanke, at på et eller andet tidspunkt ville en tysk hærafdeling vælte sig ind over Jylland. Jeg kunne ikke rigtig få gang i noget arbejde. Den uro blev ved med at koge i mit blod. Men så fandt jeg på at finde frem til et emne, som jeg havde tumlet med i mange år. Jeg havde hobet stof op fra vore arkiver, jeg gennemgik endnu engang dette mægtige stof. Jeg havde jo let ved at sætte mig ind i de stemninger, som måtte have været de herskende, da Brandenburgerne i 1627 var al Jylland mægtig. For det var jo de samme, der beherskede mit eget sind i denne stund. Jeg kendte alle enkeltheder ved denne landsbesættelse, og jeg kunne yderligere uddybe dem ved omhyggelig at læse om, hvad tyskerne foretog sig i de samme dage i Belgien. Som tyskerne opførte sig i Belgien, ville de sikkert have optrådt i Jylland, hvis de var kommet herind omkring 1916; og som tyskerne opførte sig i Belgien i året 1916 har Brandenburgerne efter mine arkivstudier at dømme opført sig i Jylland i 1627. Der er intet nyt i krigen; dens grusomhed, dens grænseløse umenneskelighed er ens alle dage.

Ud af disse angstfulde stemninger formede jeg min roman; og efterhånden som jeg skrev, glemte jeg min personlige angst for nuet. Derfor tror jeg, at »Jens Langkniv« er blevet en god og sand bog, med den ægte krigsstemning over sig.«

Et af de tekniske fremskridt, som Emil Bønnelycke selv oplevede under krigen, var åbningen af den delvis underjordiske boulevardbane i København. Den blev indviet den 27. november 1917, og her kører det første tog.

Jeg elsker dig, du gådefulde tid, du seklernes sekel, der er rig på aldrig før anede omskiftelser, rig på kaos, på forvirringens skønhed, hastighedens pragt, rig på halsløse fremskridt, rig på rædsel, på en svulmende, morderisk ouverture, krigen, hvis basuner, kanonerne, og trommer, mitrailleurserne, forkynder verdensrevolutionen.

Jeg elsker din tekniske grænseløshed, jeg elsker maskinernes endnu ukortlagte land, propellernes tidsalder, hvor menneskeheden for første gang løfter sig fra jorden, hvem ved, for en gang at forlade den . . . erobre en anden klode . . . og gøre den til sin . . .

Jeg elsker alt det, som sker, og som skal ske.

Jeg elsker en sporvognsskinne for dens blanke, blå jern. En jernbaneskinne, et klaprende, præcist virkende engelsk sporskifte. Jeg elsker masser af signalmaster, broer, viadukter, banegårdshaller, tunneler. Den elektriske centralafslåsning er mindst lige så betydeligt et digt som Romeo og Julie . . . der er skrevet afhandlingerne nok om Købmanden i Venedig, dette overordentlig slette skuespil . . . jeg elsker en sporvognsmast, en plakatsøjle, en cigaret, en tændstik mere end et af Christian Winthers digte (han var jo i det hele taget en rædsom digter). Er en stejl fabrikksskorsten i jernbeton ikke nydelig i linierne? Enkel, fast og præcis. Er asfalten ikke en morsommere ting end grønsværen? Er sporvognene, bilerne, cyklerne, kioskerne, butikkerne, reklamerne, aviserne ikke en ny, frodig side af menneskeånden? Er telegraferne, telefonerne, buelamperne, elevatorerne, kranerne, togene, aeroplanerne ikke en blomstring, som pludselig finder sted i verdenshistorien efter årtusinders monotont mørke? O, du unge jord, du, som er et barn, der begynder at kunne gå, begynder at kunne tale. Tænk på din udvikling, tænk på dig selv som en kold og moden, blændende orator . . .

Jeg elsker skibene, damperne. Oceanflyveren med de fire skorstene, den pompøse bov og den indre skinrende luksus. Radiotelegrafisterne, navigatørerne. Jeg elsker skibenes ruter og deres skønne navne: Imperator, Britannic. Cunard line. ØK. Det forenede. Hamburg-Amerika-linien. Ostindiske Lloyd.

Jeg elsker waggonerne, som hviler bøjelige i deres trucker og synger sagte sange med deres stålhjul. Der er noget hjemligt ved kupeens komfort . . . Jeg elsker disse vandrende stuer, de er mit hjem . . . Jeg skuer i fortabelse det majestætiske eksprestog, der plyndrer afstandene for deres kilometre, en løbsk enhjørning.

Jeg elsker aeroplanerne, som pløjer æteren, underlægger sig skyerne og stiger i uanede højder. Jeg elsker den ubændige kraft og eksplosive larm af en gnommotor, model 1918; thi det er den lyd, der skal tone i fremtiden, propellernes sang, hastighedens øredøvende salme og dens fjerne syngen. Jeg elsker propellens slanke bygning, dens fint formede lemmer, de svungne lægge. Jeg elsker aeroplanets vinger, dets blinkende oliebeholder og hale, højderor, kabler, barduner, karburator, gear og tænder. Disse hvide og gyldne sommerfugle, myg og sejlene guldsmede skal befolke den blå luft med en uhørt trafik, en gigantisk vision. O, du nære tid, da oceanflyveren starter fra Amager-aerodromen. Amerika-båden lægger til på Rådhuspladsen. O, du tid, da sporvognene i elegante spiraler kurver sig omkring Rådhusårnet, linie 42.

Derfor er du, århundrede, seklernes sekel, indgangen til det revolutionerende i verdensbilledet. Da jorden ikke mere er jorden, men fysionomisk set Mars . . .

Derfor er du, århundrede, en gribende kombineret tid af skønhed og skræk, af angst og fryd, af rædsel og selvfølgelighed. Menneskene er ligesom blevet bange for sig selv ved følelsen af at tage magten fra elementerne . . . deres ringhed har kulmineret i krigens morderiske morads, og hvor ringheden kulminerer, begynder en storhed. Afmægtige ved synet af deres uoverskuelige forvildelse rejser de sig, retledede af deres afmagt, oplever deres genfødsel, vor tids renæssance.

Derfor er du, århundrede, en stortid, en særtid, en rædselstid, en jubeltid. Så voldsomt har menneskeheden aldrig før følt. Så heftigt har verdensstemningerne aldrig svinget.

Derfor er du, århundrede, en tid for ungdom, åndelig kamp, for vilde, nye drømme, for intellektuel hasard, for forceret liv, sport, hastighed, travlhed, jagende uro, konkurrence.

Jeg elsker dig, du lykkelige ulykkestid . . .

Jeg elsker dig, du selvfølgelige rædselstid . . .

Jeg elsker dig, du fornuftige vanvidstid . . .

Jeg elsker dig, du kaotiske systemtid . . .

Jeg elsker dig, mørkets tid, opstandelsestid, epokenes store selvmodsigelses tid . . .

Englænderne har i Nord-Frankrig paabegyndt en voldsom Generalstorm og er over en Strækning af 4 danske Mil trænet ind i det tyske Forsvarssystem.

Russerne har erobret Kolomea. -- Voldsomme Kampe omkring Thlaumont-Fortet.

(Eftertryk af Politikens Privattelegrammer er ikke tilladt.)

Verdenskrigen paa sit Stort engelsk Fremstød. Kulminationspunkt.

„Vi Tyskere maa være blinde, om vi ikke ser, at de Allierede nu af alle Kræfter søger at vanskeliggøre os Sejren.“

Berlin, Lørdag.
Privat for Politiken.

Major Moraht skriver i Dag i
Tageblatt:

»Politiken«s forside 2. juli 1916 med telegrammerne om Somme-offensiven, og – inde i bladet – reportagen fra feriebørnenes afrejse fra København

Tom Kristensen debuterede først i 1920, og han delte ikke sine samtidige digterkammeraters eksalterede begejstring for tiden. Men netop derfor blev han krigsgenerationens centrale skikkelse, en repræsentant for »årgangen, der måtte snuble i starten« på dansk grund. »Krig, krig. Det vildeste ord fra min ungdom. Det ord, som har revet hele mit sind op, fordi jeg aldrig har oplevet dets realitet,« skrev han senere.

Efter flere Dages voldsom Artilleriforberedelse er de engelske Tropper paa en 20 miles bred Front gaaet over til Stormangreb.

Jeg boede i et land, hvor intet skete,
og vaktet kun af mågens lange skrig.
Min horisont var som forladt af skæbnen;
men bag dens øde kedsomhed var krig.
Usynligt blev min skæbne til derude,
og krigen blev mit evige motiv.
Usynligt var det største i min ungdom.
Et genskræk og en genlyd var mit liv.
Men skæbnen, som var skjult bag horisonten,
blev synlig i avisens sorte skrift.
Til tobessedler blev de store kampe,
og til petit blev enkeltmands bedrift.
Jeg boede i et land, hvor intet skete,
et lille land, hvor intet skulle ske.
Usynligt var det største i min ungdom.
Kun bladets sorte skrift fik jeg at se.

TOM KRISTENSEN

Årets uhyggeligste dag oprandt den 1. juli for den britiske hær: Somme-offensiven begyndte. Tidligt om morgenen gik 13 divisioner (144.000 mand) til angreb efter at det britiske artilleri i fire dage havde overøst de tyske stillinger med granater. Kl. 7.30 gik de første »over the top«, og bølge efter bølge fulgte efter. Næsten skulder ved skulder rykkede de langsomt frem med fældede bajonetter. Men tyskerne var parat, og da dagens angreb var forbi, var 60.000 dræbt eller såret. Men næste dag angreb briterne igen. Da slaget ebbede ud hen på efteråret var det samlede tab 420.000 mand. Gevinsten var praktisk taget lig nul.

»Årets glædeligste dag oprandt i går for hovedbanegården: feriebørnene rejste. Tidligt, allerede kl. 4.30 begyndte det. Børnene kom med deres mødre, nogle havde også deres fædre med, der tog den lille fornøjelse inden arbejdet begyndte. Kl. 5 afgik det første tog til Jylland med 1300 børn og kort efter endnu et med lige så mange. I alt rejste 5500 feriebørn. De rejste med strålende humør, hurra'er og alt tænkeligt halloj. De sidste var af sted kl. 12.30, så var det forbi, men i morgen fortsættes der, således at der til den 6. juli rejser en snes tusinde børn på landet.«

POLITIKEN den 2. juli 1916.

Sådan hørte han krigen . . .

Et af dansk musiks hovedværker, Carl Niensens 4. symfoni, blev skabt under første verdenskrig.

En af komponistens venner, kgl. kapelmusikus Thorvald Nielsen fortæller:

»En formiddag netop som han arbejdede på 4. symfoni, løb jeg på ham ved en spadseretur på Christianshavns Vold. Som naturligt var, spurgte jeg, hvad han nu arbejdede på. »Ja, det er såmænd en ny symfoni. Jeg har en idé med en duel mellem to pauker, det er noget med krigen,« svarede han.»

Symfonien, som blev færdig ved nytårstid 1916, er stærkt præget af krigen, men den afspejler tillige den vitalitet, der var kendetegnende for de øvrige kunstarter i krigsårene.

Carl Nielsen kaldte sin symfoni »Det uudslekkelige«, og han forklarer selv meningen med denne titel i programmet til symfonien:

»Titlen »Det uudslekkelige« antyder det, som kun selve musikken har magt til at udtrykke: den elementære vilje til liv. Livet er ukueligt og uudslekkeligt, der kæmpes, brydes, avles og fortæres i dag som i går, i morgen som i dag, og alting vender tilbage. Musik er liv, som dette uudslekkeligt.«

Carl Nielsen fotograferet under arbejdet med 4. symfoni

47

Die Pauken müssen sich hier an die dem Schläger - auch wenn sie piano spielen - doch einen bestimmten Charakter beibehalten.

En side af partituret til »Det uudslekkelige«. Det er her, pauke-duellen begynder. I en fodnote bemærker Carl Nielsen, at »paukerne må herrra og indtil slutningen, selv om de spiller piano, dog bibeholde en vis truende karakter«

Det kunne være dette billede af en luftkamp mellem en engelsk og en tysk flyvemaskine over Vestfronten, som Alf Rolfsen omtaler i sin artikel i »Klingen«. Blad om og se, hvordan kampen endte.

Dansk malerkunst brød afgørende med fortiden under krigen. Ekspressionismen afløste naturalismen og fik sit teoretiske udtryk i tidskriftet »Klingen«, hvis første nummer udkom i 1917.

I en artikel af Harald Giersing finder man den ny generations programerklæring – tonen er den samme som i Emil Bønnelyckes digt:

»At få billedet til at knalde, få linierne til at skratte af stejl kraft og pragt, give virkeligheden, som den er, når man oplever den stærkest, en drøm af sommer, af muskler, om legemernes evige artikulation. Vi forsøger os, vi pisker os selv, stadig bedre, stadig stærkere. Det må da være godt. Det må da råbe ind i enhver, den første den bedste: dejlighed, fest, overflod.«

Så optaget var de unge malere af de nye teorier, at krigen kun sporadisk kastede skygger over deres lærereder.

I en artikel i »Klingen«s august-september-nummer fra 1918 foreslår Alf Rolfsen, at malerne søger inspiration i fotografernes billeder fra krigsskuepladsen:

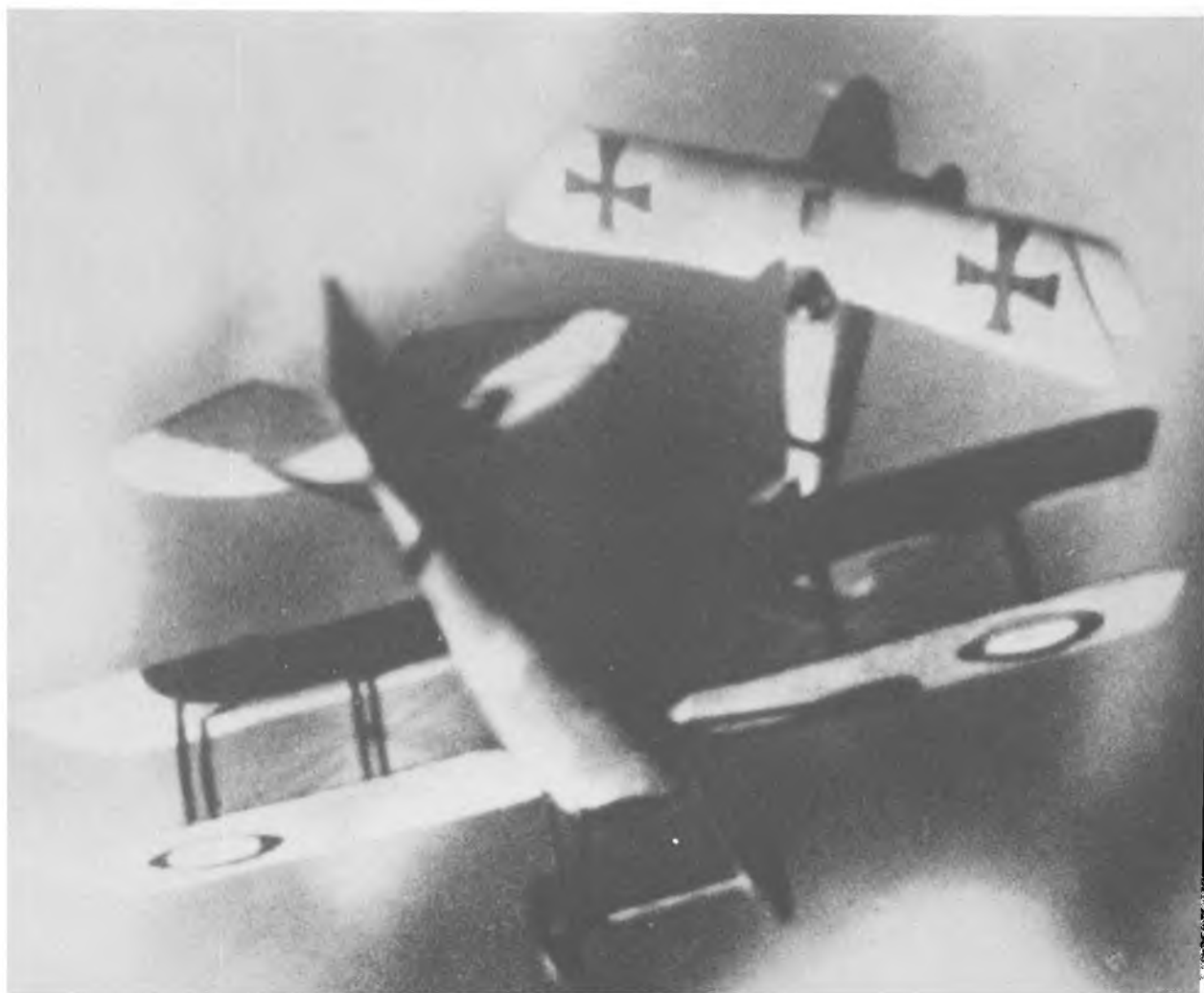
»Pressefotografernes resultater kan give stof nok til eftertanke. Der er i disse billeder, som er optaget af

navnløse og tegnet af linser, en større pragt end i de fleste maleres pragtpræstationer.

Mest fængslende og måske også mest lærerige er aeroplanbillederne. Jeg husker særlig et – to kæmpende maskiner. De flyver over og mod hinanden, den ene ses fra ryggen, den anden lidt nedefra. Uden om dem er der intet i det uendelige rum, der er kun disse to maskiner til i verden. Her er dramaet fortalt med de allerenkleste midler, kun pointet er taget med, og virkningen er vældig.

Rent billedmæssigt er det overordentlig skønt, korrespondancen mellem planerne, som duver i rummet, er fuldendt, man savner intet, ja, enhver tilføjelse ville være af det onde. En moderne maler ville sandsynligvis have illustreret maskinerne i bevægelse ved indførelsen af imaginære kurver, han ville have accentueret det dramatiske ved patetiske kontraster af skygge og lys. Han ville kort sagt præge billedet med sin personlighed og derved ville det straks blive et ringere billede.

Fotografiet viser os det nøgne faktum uden omsvøb, uden forbedringer, og se, det er såre godt. Mon ikke der skulle ligge en lære i det?«

Tilskuerne stod rædselsslagne

Også det danske luftvåben led tab under krigen. 5 af hærens og 15 af flådens fly blev ødelagt, og 11 danske flyvere mistede livet ved nedstyrtninger.

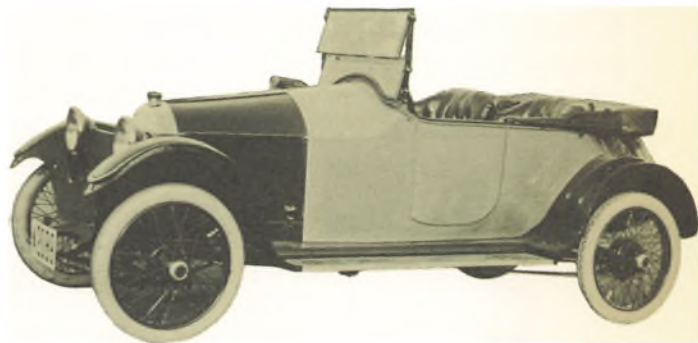
Et øjenvidne til en af ulykkerne beretter:

»Da den befandt sig mellem Lynetten og Mellemfortet, begyndte MÅGEN 1 at vakle. Der var noget i vejen med styremekanismen. Og for anden gang i løbet af 24 timer styrtede en hydroplanflyver ned. Synet var i allerhøjeste grad uhyggeligt. Fra 100 m's højde sank maskinen i rasende fart ned mod vandfladen. Faldet stod kun på i få øjeblikke, så lukkedes Sundets mørke vande sig over aeroplanet og dets fører. Tilskuerne i land stod rædselsslagne.«

Et frivilligt luftværn blev oprettet i 1916, og der blev anskaffet i alt 56 stk. luftskyts.

Pengene til luftværnet kom til dels ind ved en ind-

samling, der gav 130.422 kr. og 69 øre, og gennem et lotteri, hvor hovedgevinsten var en bil, en »Scrippers-Booth« til en værdi af 5800 kr. Dronningen ejede en vogn mage til, annoncerede lotteribestyrelsen. Bilen blev vundet på seddel nr. 59237, der havde kostet 1 kr.

Bilen, som var hovedgevinst i luftværns-lotteriet.

Der blev holdt realistiske samaritterøvelser i Danmark under krigen – her under en tænkt nedstyrtningsulykke.

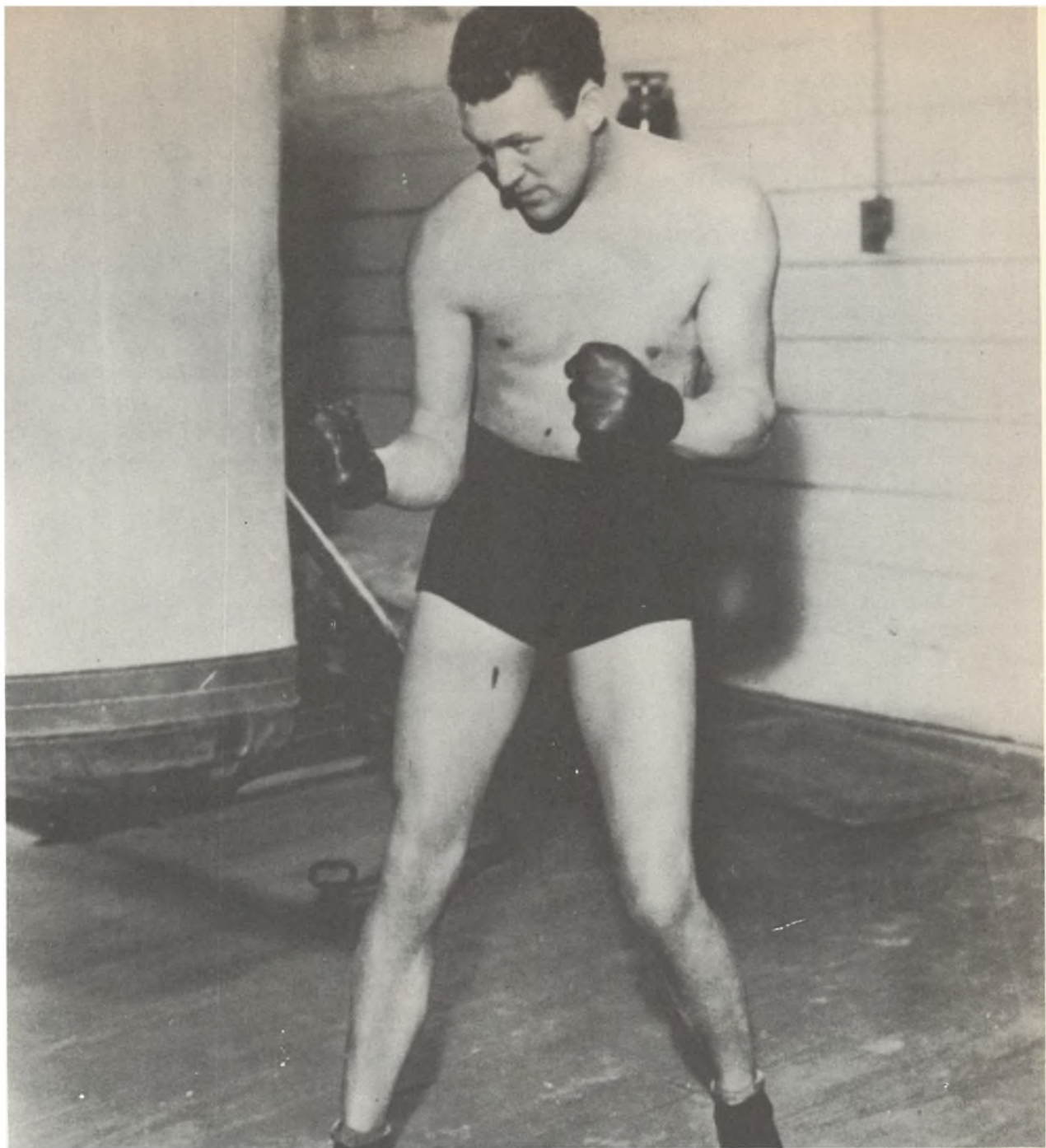
Vi slog svenskerne

De, der interesserede sig for fodbold havde grund til at være stolte af nationen i 1915. Danmark vandt over Sverige 2-0 både i København den 6. juni og i Stockholm den 31. oktober. Dengang vandt vi som regel; under hele krigen tabte vi kun én kamp til arvefjenden og én til nordmændene. Flere nationer var der desværre ikke at demonstrere talentet på. I 1915 skrev »Verden og vi«: »Der er folk, som går og er bange for, at det skal blive et dårligt fodboldår. De engelske spillere, som ellers plejer at skabe de store dage, er alle ved fronten. Franskmand og tyskere har nok at gøre hjemme, og hollænderne, som ellers nok var en holmgang værd, de ligger og bliver stive i benene af at holde vagt ved grænsen. Så er der kun svenskere og nordmænd tilbage, og vé da de kære brødrefolk.«

Den eneste gang under krigen Sverige slog Danmark i fodbold var 8. oktober 1916. Kampen endte 4-2.

»Familie-Journalen« bragte under krigen hver uge en dramatisk tegning fra krigsskuepladserne, f. eks. denne af en makaber (fodbold)kamp på Vestfronten. Da regimentet »The London Irish« den 25. september 1915 stormede de tyske stillinger ved Loos, sparkede soldaterne en forbold foran sig over ingenmandsland uden at lade sig forstyrre af eksploderende granater og knitrende maskingeværid. Da fodbolden endelig havnede i de tyske skyttegrave, råbte irlænderne begejstret: »Mål«.

De, der interesserede sig for boksning, havde grund til at være kede af det. Bokseren Pedersen blev i 1917 til danseren Brisson. Han debuterede i Vinterpaladset i en kabaretforestilling sammen med sin svigerinde, Thilde, og parret fik succes. Carl Brisson sagde for altid boksningen farvel, bortset fra en enkelt gæsteoptræden i sit gamle fag i en film, som han senere indspillede i USA (herover).

Danmarks neutralitetspolitik kom også dansk sport til gode. Vi sikrede os hele 13 guldmedaljer ved Olympiaden i Antwerpen 1920 – den første efter krigsårenes olympiske pause. Danmarks flotte placering i konkurrencen mellem nationerne havde sin forklaring: de krigsførende landes ungdom havde haft andet at tænke på end at dyrke sport – og krigens tabslister omfattede også sportsmænd.

De strandede på danske kyster

Selv om de krigsførende lande respekterede Danmark som et neutralt land, kunne det ikke undgås, at vor neutralitet af og til blev krænket. Man må snarere undre sig over, at vor lille fredelige enklave fik lov til at ligge så forholdsvis uberørt af det ragnarok, der rasede omkring den.

Den danske hær og flåde registrerede under krigen kun to virkelige neutralitetskrænkelser (se næste side), der gav anledning til dansk protest. I alt noteredes otte ufrivillige neutralitetskrænkelser, 44 overflyvninger af dansk sø- og landterritorium, 53 tilfælde, hvor fremmede skibe sejlede gennem danske farvande, 18 nødlandinger og fire strandinger. I 22 tilfælde opholdt fremmede krigsskibe sig på dansk søterritorium under bevogtning og i 18 tilfælde blev fremmede skibe opbragt.

Den 17. februar 1915 nødlandede det tyske luftskib L 3 på Fanø. Maskiningeniøren om bord, Conrad Schönwälder, fortæller:

»Den 16. februar kl. 23.30 var L 3 fløjet fra Hamburg for at undersøge en meddelelse om, at engelske u-både var på vej ind i Skagerrak. Men vi kom ind i en sydvestenstorm, der efterhånden udviklede sig til en forrygende snestorm. Stormen kom i store ryk, og luftmodstanden vekslede på en måde, der skulle vise sig at blive katastrofal for motorerne. Snart arbejdede de tungt mod stormen, snart hvirvlede de rundt, når vindstødene aftog i styrke.

Kl. 9 den næste morgen gik den første af luftskibets tre motorer, og det var umuligt at reparere den. Kl. 11

gik den anden motor, men den lykkedes det at reparere så nogenlunde efter to timers forløb. Kl. 13 tog stormen til. Vi underrettede hovedkvarteret om, at vi var ved at komme i nød, og da sigtbarheden efterhånden var lig nul, besluttede vi os ud for Hanstholm til at vende om.

L 3 gik ned i 50 m.s højde, og på trods af de internationale love søgte vi ind til Jyllands kyst og prøvede at flyve hjem langs brændingen, for at have et spor. Vi nåede ind over Esbjerg og slap over byen, og på halvanden motor humpede vi videre frem. Forsøget så næsten ud til at skulle lykkes. Men en halv time fra grænsen satte den sidste effektive motor ud, og nu tog stormen luftskibet og drev af sted med det. Det var fuldkommen hjælpeløst.

Om bord søgte vi at slippe gas ud af cellerne i et forsøg på at komme ned, inden vi nåede ud over det oppiskede hav, og lige ved Fanøs kyst fik vi skibet nødlandet. Forreste gondol tog sandet ved havstokken og blev stående, mens bageste gondol, hvori jeg befandt mig, var 75 m. til vejrs. Jeg kurede ned ad forbindelsesgangen og slap ud, men det var et held, jeg reddede livet.

Efter et kort krigsråd med officererne besluttede vi at ødelægge luftskibet. En lyspatron blev skudt ind i L 3, og i løbet af ti minutter var bomuldsstoffet og gascellerne brændt, men olien blev ved med at brænde i timevis.

Klokken var 17.30, og i det øjeblik endte min krig. En kaptajn fra den danske kystvagt kom sammen med sit mandskab og hentede os, og resten af krigen sad vi interneret i Odense.«

Luftskibets besætning under bevogtning af danske soldater på kasernen i Odense, hvor tyskerne blev interneret.

Det ødelagte tyske luftskeib L 3
på Fanøs kyst.

Den ødelagte undervandsbåd,
U 20, på Jyllands vestkyst.

186 tyskere og 15 englændere sad
interneret i Danmark under krigen.
9 af tyskerne og 4 af englænderne
(deriblandt chefen fra E 13) flygtede,
men bevogtningen var heller ikke
streng. Fangerne kunne få udgangs-
tilladelse, måtte gå i civilt tøj og
fik endog lov at tage arbejde i den
by, hvor de sad interneret.

U-båden, der havde sænket LUSITANIA mødte sin skæbne ud for Harboøre
i efteråret 1916. I strandingsprotokollen skildres episoden således:

»Søndag den 5. november strandede en undervandsbåd, U 20, tilhørende
den tyske marine. Ud for strandingsstedet observeredes ca. 600 à 1000 meter
fra land tre torpedobåde, der førte tyske orlogsflag. På U 20's dæk stod
14 mand. Redningsbådens fører, fisker Jacob Pedersen, Knopper, søgte at
komme den strandede undervandsbåds besætning til hjælp, men blev afvist.
Til strandingsstedet kom endvidere seks krigsskibe og en undervandsbåd,
som skulle søge at bringe U 20 flot. Dette mislykkedes trods gentagne for-
søg. Den strandede undervandsbåds chef meddelte derpå ind til land, at
havaristen ville blive sprængt om et kvarter. Bjergningsgodset fra U 20
blev vurderet til kr. 9243.35 efter priserne i 1914.«

Mange hjem i Lemvig sikrede sig souvenirs fra den sprængte ubåd; den
danske marine tog sig af skytset, som blev ødelagt ved gennemsavning af
røret.

Også herhjemme havde sænkningen af LUSITANIA vakt harme. Den ameri-
kanske passagerdamper blev torpederet den 7. maj 1915 ud for Irland, og
skibet sank så hurtigt, at kun 558 af de 2160 mennesker om bord blev reddet.

Så kampen fra første parket

Om aftenen den 18. august 1915 strandede en engelsk u-båd, E 13, på Holmetunge Grund ved Saltholm på dansk søterritorium.

Næste formiddag kl. 10.30 blev u-båden pludselig overfaldet af to tyske torpedobåde. De affyrede først en torpedo mod englænderen, men da den ikke ramte, åbnede de ild og skød E 13 i brand.

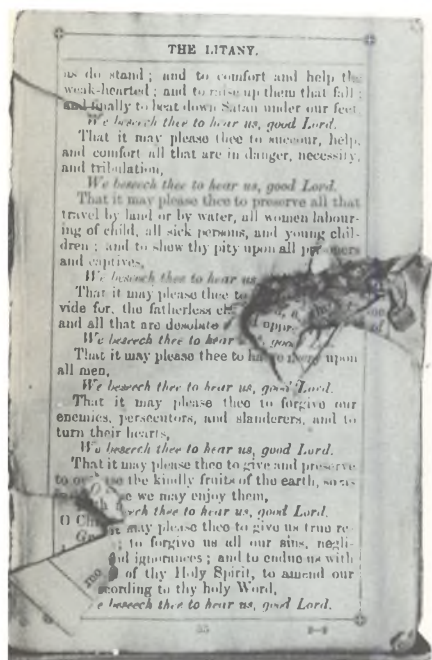
De to danske torpedobåde, SØLVEN og STØREN, der holdt vagt ved den strandede u-båd, søgte forgæves at afværge angrebet.

Jens Jensens bådelaug fra Dragør kom til at overvære kampen fra første parket. Fiskerne fortæller:

»Vi lå derovre torsdag morgen og kunne have taget alle mand om bord og ført dem i land i god behold. Der var flere af os, der klarede englænderen helt godt, og vi tilbød englænderne fri fart. De sagde pænt nej tak. Det ventede vi forresten. Chefen lod endda en af underofficererne sige, at alle mand selvfølgelig ville blive om bord.

Lidt hen på formiddagen så vi de tyske jagere nærme sig, og så talte vi jo om, at det nok ville blive alvor. Hele besætningen var på dækket. Jeg så tydeligt to mand, der sad med et skakbræt imellem sig, mens en af deres kammerater bukkede sig ned mod dem og med fingeren viste, hvad han ville have gjort.

Så kom den tyske torpedo farende gennem vandet og eksploderede, da den stødte mod grunden. Vi fik travlt med at komme væk, men mens vi sled i årerne, hørte jeg den engelske chef råbe en kort ordre. Alle mand rejste sig, og med armene korslagt over brystet stod de ret op og ned med front mod de tyske fartøjer. Det var modige mænd. De så fjenden og døden lige i øjnene. Og døden kom, thi nu faldt skuddene med vældige drøn. En granat ramte den lille kommandobro og splintrede den. Vi så jernstumper og mennesker blive slynget op i luften. Så lød et frygteligt brag, og vældige flammer slog ud fra båden. En tæt røg skjulte straks efter E 13 og de tyske jagere for os. Da røgen kort efter lettede for brisen, så vi de danske torpedobåde på vej ned mod den engelske båd, mens de tyske skibe sejlede for fuld fart mod syd.«

E 13's bønnebog, ramt af en granatsplint.

I »Illustreret Tidende« gav tegneren Chr. Bogø denne dramatiske skildring af E 13-episoden.

E 13's gennemskudte periskop.

Vraget af E 13 blev senere slæbt ind til Orlogsværftet, og efter krigen blev skibet hugget op. En jerntrappe fra u-båden endte i Farum Bios operatørrum, hvor den står endnu.

Ved 5-tiden om morgenen den 1. september 1917 blev fire tyske mine-rawlere, RINTELIN, CREFELD, ADMIRAL SCHROEDER og HEINRICH BRUNS overrasket af engelske krigsskibe i Nordsøen.

Englænderne forfulgte dem under voldsom beskydning helt ind på dansk søterritorium ud for Bjerregård på Holmsland Klit, hvor de tyske skibe løb på grund på den inderste revle. En af minetrawlere blev skudt i brand og eksploderede, og af den samlede besætning på 1000 mand blev to dræbt, mens de søgte at svømme i land.

Strandfogeden samlede de overlevende i Bjerregård, hvor de senere på dagen blev afhentet af en afdeling danske soldater til internering i Ålborg.

To jagtkammerater oplevede kampen på nærmeste hold. Den ene af dem, Svend Blæsberg, fortæller:

»Min ven og jeg vågnede før det blev lyst, ved voldsomme granatnedslag i terrænet om os og kanonskydning ude fra havet. Da vi kom ud af sengene og nåede ned til stranden kunne vi i det svage morgenlys se to tyske kanonbåde, der kastedes frem og tilbage i brændingen – jaget ind over revlerne af engelske kampenheder. Synet af den halvnøgne besætning, der i den kolde blæsende dæmring søgte at redde sig med de sårede og blødende kammerater gennem den brølende brænding gjorde et dybt indtryk på os. Her mødte vi for første gang krigens ansigt i sin sande gru og rædsel.«

Sikken et syn

Verdenskrigens største søslag blev udkæmpet i Nord-søen så nær Jylland, at folk, der boede langs vestkysten, blev holdt vågne af kanontordenen hele natten mellem den 31. maj og den 1. juni 1916.

Englænderne havde et tab på 6.097 dræbte og druknede, tyskerne 2.545. Tre britiske slagkrydsere, tre lette krydsere og otte destroyere blev sænket; tyskerne mistede to slagkrydsere, fire lette krydsere og fem destroyere.

Strategisk betegnedes slaget som uafgjort.

En dansk sønderjyde, Rasmus Brammer, der var om bord i et af de tyske skibe, fortæller:

»Kl. 14.30 var der blæst alarm, alle mand klar på deres kampstationer. Ja, vi skulle ellers lige have haft middagsmad, men det blev der ikke noget af.

Ved kampens begyndelse var der elleve krigsskibe, mens tyskerne havde fem fremme. Først senere på eftermiddagen kom de to store flåder i kamp, mellem 250 og 300 skibe i alt.

Ja, det var vel nok et helvede, som man ikke så let kan gøre sig noget begreb om.

Ved 16-tiden havde vort skib fået 24 artilleritræffere og to torpedotræffere og måtte afbryde kampen, men det var ikke så let, for vi kunne ikke sejle derfra. Skrueerne – vi havde nemlig fire skrueer – hang oppe i luften, og hele forskibet var under vand.

Ved 2-tiden blev der ringet til min kampstation, at der skulle sendes en mand op på lyskasterdækket. Jeg begav mig på vej. Og jeg var heldig, for lige efter kom der en langtræffer, som ramte mit tårn. Jeg blev af lufttrykket kastet omkuld og langt væk, men kom dog ikke noget videre til udover nogle hudafskrabnin-

Kanonade udfør Bovbjerg.

Bovbjerg, Onsdag.

Privat for Politiken.

En voldsom Kanonade hørtes i Eftermiddags ved 6-Tiden ude fra Havet i vestlig Retning. Kanontordenen var rede i ca. 1 Time.

Den første meddelelse om slaget i en dansk avis den 1. juni 1916.

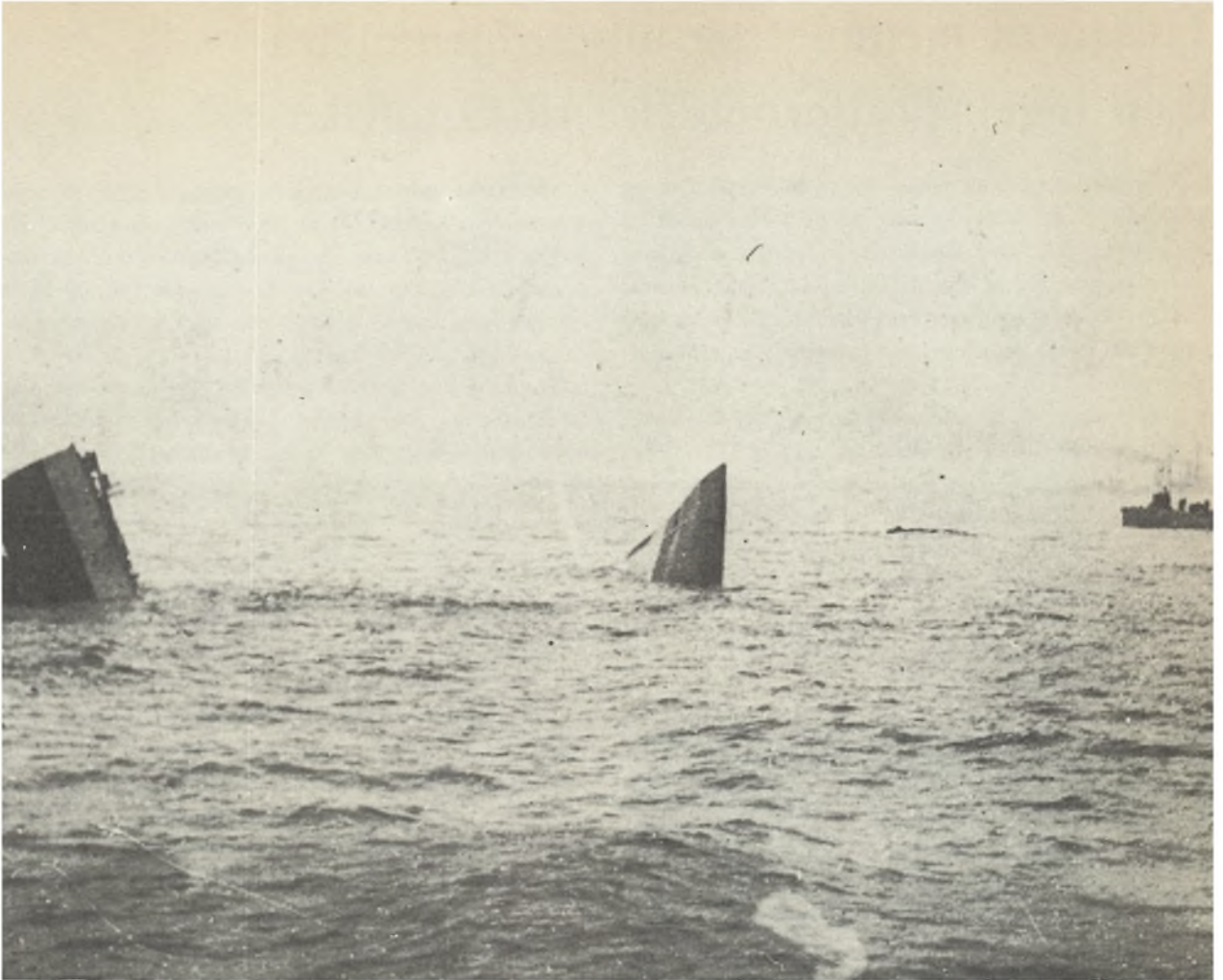
ger, men hele mandskabet, 58 mand i mit tårn blev dræbt.

Langt om længe kom jeg op til lyskasterne ved formasten. Sikken et syn, man havde deroppefra: alle de skibe, der brændte, en gang imellem fløj der et skib i luften, og samtidig denne kanontorden. Det var det uhyggeligste, jeg har oplevet i hele mit liv.

Skønt det var sommer, kom jeg til at fryse, og hvad ville jeg ikke have givet for en enkelt cigaret, men der var jo straf for at ryge.

Skibet drev rundt uden forbindelse med omverdenen, for den trådløse var skudt væk. Først fem dage efter kom der hjælp.«

Vraget af den engelske krydser »Invincible«, fotograferet en halv time efter skibets sænkning.

Det danske marineministerium traf straks foranstaltninger til at bjerge de mange lig, der drev omkring i Nordsøen og lå skyllet i land på den jyske vestkyst.

En af dem, der var med, fortæller:

»Den første ligger med ansigtet i sandet, benene er trukket op. Stortrøjen er tæt knappet og redningsbæltet halvt i stykker. Jeg kan ikke se andet af hans hud end nakken. Jeg går nærmere, tager ham i hans arm. Den, som aldrig har set døden, vil næppe kunne fatte rædslen i det, jeg så. Ansigtet var skoldet for alle hår, uden næse, uden øjne, med det voksgule hageben stukket ud gennem den sprængte kæbehud og tænderne knust bag de flossede læber. Liget lå der som noget underjordisk, et fortidsmonstrum, tredobbelt opsvulmet og forstørret for alle menneskelige mål og hvidt og atter hvidt, som havde det i sin tilværelse først nu nået frem til jordens overflade. Det var en tysk matros fra minebåd 36.

Lidt længere henne ligger en anden. Han har bukser og snørestøvler på og en åben skjorte. Kødet i ansigtet er borte, som var det gjort med en høvl. Ribbenene er blottet, og der er ingen lunger. Ud af den grønne lever kryber et ensomt krebsdyr.

Så følger de slag i slag blandt de andre ilanddrevne genstande op langs stranden.

Jeg finder elleve på en strækning af en fjerdingvej, alle tyske matroser, unge og stærke, lemlæstede og tilintetgjort. Herredsfuldsmægtigen og lægen kommer op ad stranden. Den sidste håndsækning skal gives til de døde, som til dem, der venter langt borte – i fremmede hjem, uvisse og angste og i håb.

Kroppene samles sammen og lægen tager fat. Den store med stortrøjen ligger først for. Men en krum saks skærer lægen trøjen op, som er strammet af vandet. I inderlommen finder han en lommebog og et tørklæde, men intet navn. I lommebogen ligger et fotografi. Det er en ung pige, næsten et barn.

Hos den næste kun et brev fra hans mor.«

Hilsen til hjemmet og hilsen hjemmefra men ingen postforbindelse til Østafrika

Sønderjyderne kæmpede ikke blot til søs og på Øst- og Vestfronten. En lille håndfuld af dem blev sendt til Tysk Østafrika. Her kæmpede de resten af krigen under kommando af den legendariske, tyske general Lettow-Vorbeck, som englænderne først fik bugt med i 1918 efter krigshistoriens mest fantastiske legen-hund-efter-hare.

I et forsøg på at undsætte den lille tyske hær i Afrika afsendtes den 18. februar 1915 et skib SP. A. fra Wilhelmshafen. Det var lastet med ammunition, våben, materiel og lægemidler og besætningen bestod af 30 sønderjyder, som havde fået udleveret civilt tøj og forfalskede danske søfartsbøger.

En af dem, Nis Kock fra Sønderborg, fortæller efter den første nat i rum sø:

Til julen 1915 fik de dansksindede sønderjyder i tysk uniform et lille hæfte med danske sange som en hilsen fra hjemmet.

»Nu kunne jeg se, hvad det var, matroserne og tømmermanden havde haft så travlt med om natten. De havde lavet helt om på skibet. Bogstaverne var forsvundet fra skorstenen, der nu var okkergul, og kommandobroen havde skiftet form ved, at en mængde camouflager var brudt ned.

Men den største overraskelse var dog flaget, som var hejst agterude. Nu sejlede vi ikke længere under det tyske marineflag, men under Dannebrog, det gamle danske flag, som min bedstefar havde kæmpet under både i Treårskrigen og i 1864 . . . Andenstyrmanden kom hen til mig, og vi talte lidt sammen. Han fortalte, at vi nu sejlede med S/S KRONBORG af København, på vej fra Sverige til La Plata med træ. »Ka' du nu huske det, hvis der skulle komme nogen og spørge dig om det«, grinede han.

Jeg talte også med tømmermanden om det, og han fortalte mig, at der selvfølgelig fandtes et skib i den danske handelsflåde, der hed KRONBORG. Vi kan jo ikke sådan hitte på et navn, sagde han, og englænderne er lige så kloge som andre mennesker. De har papirerne i orden, og de kender hvert skib, der løber ud fra de skandinaviske havne. Den rigtige KRONBORG skal nok være på vej fra Sverige til La Plata.

»Ser du«, fortsatte tømmermanden hemmelighedsfuldt, »vi har to telegrafister om bord, men ikke nogen trådløs, og ved du hvorfor? Det er selvfølgelig, fordi den rigtige KRONBORG ikke har radio, men vi har det alligevel, for hvad skulle vi ellers bruge telegrafisterne til. Den ligger nede mellem kullene i et særligt rum, som blev bygget, før vi tog kul ind. Indgang gennem kaptajnens kahyt. Man trykker på en knap, og en kommode svinger til side som en dør, og så er man nede i telegrafstationen. Lige over kommoden hænger et stort billede af slottet Kronborg, og på hver side af det kong Christian den Tiendes og dronning Alexandrines billeder.«

KRONBORG nåede til Tysk Østafrika den 13. april, men blev samme dag observeret af en engelsk krydser og skudt i sænk i en bugt i nærheden af Tanga – den lange rejses mål. Ladningen blev dog bjærget, og sønderjyderne sluttede sig til den tyske hærstyrke.

Nis Kock, der under marchen gennem junglen blev gode venner med en lille negerdreng, Alis, fortæller:

»Jeg gik forrest med mit gevær i en rem over skul-

Bag den tyske front kunne soldaterne i marketenderierne købe postkort med forskellige krigsmotiver, bl. a. dette. Det er Andreas Andersen, der har sendt det hjem til familien i Haderslev. Baggå har han skrevet: »Her er et kort, som jeg har købt, og det er jo ikke så lysteligt, men danne Eder en mening om »Drahtverhau«, det kan I. Det er englændere her ligge og hænge. De ere faldne, og hvem ved, måske har de også kone, ja, børn også – forbandet dem, som har voldt dette myrderi. Jeres Andreas.«

deren, kolonnens eneste våben, når undtages vore skovknive og min Parabellum-pistol ved bæltet, og greb mig i at nynne små marchmelodier, der faldt mig ind. Jeg standsede ved »Dengang jeg drog afsted« og sang den højt og lydeligt til lille Alis' uskrømtede forundring og fornøjelse. Så tog jeg mig i det og holdt op.«

Sønderjyderne i Afrika var naturligvis afskåret fra at sende hilsner hjem, og selv hørte de ikke hjemmefra i fire år, men når de var sammen, mindedes de hjemstavnen.

En morgen fortæller en af Nis Kocks bærere, at en hvid mand i løbet af natten har slået lejr i nærheden. Nis Kock opdager, at det er en gammel bekendt, lokomotivfører Søren Hansen fra Haderslev, der havde opholdt sig i Afrika, da krigen brød ud. De spiser middag sammen, og bagefter har Søren en overraskelse i baghånden.

Nis Kock:

»Med et hævede Søren Hansen hovedet: »Op med humøret, Nis, nu skal vi have kaffe«. Og virkelig, jeg kunne spore en stærk kaffelugt lige i nærheden, og et øjeblik efter stod to duftende krus kaffe på en kasse,

der tjente os til bord. Jeg havde ikke smagt det i lange tider, og – så underligt er mennesket også indrettet – jeg glemte et øjeblik mine sorger ved synet og smagen af den brune drik. »Og så skal du se,« fortsatte Søren Hansen, »her er noget, som du heller ikke har set for nylig.« Det var en flaske snaps, en helflaske. Jeg havde ikke set noget lignende siden jeg rejste hjemmefra. Hvordan i alverden kunne han fremtrylle en flaske snaps midt i det gloende Afrika. »Og nu skal vi have os en god gammeldags sønderjysk kaffepunch af den slags, som vi lavede i Sandby kro,« fortsatte Søren Hansen. Solen var for længst gået til hvile bag træerne, og natten havde sænket sig over skovene og floden. Langt borte hørte vi hyænehyl og mange andre lyde, som jeg endnu ikke kendte, men som jeg snart skulle stifte bekendtskab med, og her midt i junglen sad vi to sønderjyder og drak kaffepunch. Intet under, at vi følte trang til at synge, navnlig da vi havde fået den anden og tredie knægt. Med Søren Hansens bærere og flodens krokodiller som tavse, men sikkert interesserede tilhørere, afsang vi »Der er et yndigt land«, og så snart de sidste toner var døet bort mellem træerne, tog vi fat på den næste danske sang. Det blev en uforglemmelig nat. Da solen stod op, var flasken tom.«

Vi høstede de andres erfaringer

De dyrekøbte erfaringer, der var blevet høstet på Vestfronten i Frankrig og Belgien, kom også den danske hær til gode.

Det havde vist sig at være næsten umuligt at genembryde skyttegravslinierne med deres pigtrådsspæringer, maskingeværreder og mandskabsrum af beton; begge parter havde gang på gang forsøgt at bryde igennem, men forgæves, og ofrene var frygtelige.

Disse feltbefæstningers modstandskraft over for datidens angrebsvåben havde fået Vestfronten til at stivne, og først da englænderne begyndte at bruge tanks i store formationer i krigens sidste år, havde de held til at bryde igennem.

I efteråret 1915 fik den danske hær bevilget penge til anlæg af en skyttegravsstilling, der udnyttede erfaringerne fra Vestfronten.

Tune-stillingen, som den blev kaldt, blev anlagt tværs over Sjælland fra Roskilde Fjord over landsbyen Tune til Køge Bugt, hvor der netop var bygget et batteri ved Mosede.

Stillingerne på Vestfronten var så stærke, fordi forsvaret af dem var gjort elastisk. Under trommeilden forud for et angreb, rømmede man de forreste linier og afventede stormen i anden eller tredje linie, som lå uden for angrebsartilleriets rækkevidde. Når fjenden så kørte fast foran de intakte forsvarslinier, gjorde man modangreb og erobrede de tabte stillinger tilbage.

I Tune-stillingen udnyttede man disse erfaringer, og man drog endnu en lære af kampene på Vestfronten: infanteriet blev omsider udrustet med rekylgeværer. Ganske vist fik hvert regiment kun 24 af disse lette automatiske våben, men det var dog bedre end ingen.

Ejnar Christensen, der var med til at anlægge Tune-stillingen, fortæller:

»At grave skyttegrave, det var en hård omgang for den, der var uvant med at svinge sin hakke, sin skovl og sin spade. Det var under dette arbejde, at en af mine kammerater, 22, der var kompagniets vittige hoved, nær var kommet galt af sted, da kaptajnen råbte til en mand, der lå på knæ: »Hvem satan er det, der ligger på knæ derhenne?« 22 svarede: »Det er vist en soldat, hr. kaptajn.« Den omgang, 22 fik, forhindrede flere vittigheder den dag.«

Den lille hornblæser eksisterede ikke mere. Til gengæld var danske kompagnichefer udstyret med en lille fløjte.

I en skyttegrav ved Soissons i Frankrig – de allierede soldater har fået stålhjelme, og franskmændene har erstattet deres farvestrålende mundering med blå-grå uniformer. Her ses franske soldater, der gør klar til bajonetangreb med støtte af gas.

en skyttegrav ved Tune på Sjælland – de danske soldater har ikke fået stålhjelme, men den blå uniform er blevet erstattet af en lysegrå. Her ses en let maskingeværgruppe af 19. bataillon i en af Tune-stillingens hønsenet-beklædte skyttegrave.

Noget for noget

Tune-stillingen blev ikke noget kostbart anlæg, men alligevel følte hæren, at det blev dyrt betalt.

Anlæggelsen af stillingen kostede kun 1 mill. kr., mens f. eks. armeringsarbejderne i forbindelse med København befæstning havde tappet statskassen for mere end 2 mill. kr.

Ønsket om en stilling tværs over Sjælland begrundedes officielt med, at fæstningsværkerne omkring København lå for nær byen, til at de kunne beskytte den mod moderne, svært skyts.

I virkeligheden var skyttegravslinien beregnet til at opfange et angreb fra en fjende, der enten gik i land

ved Kalundborg, Korsør, Skelskør, Vordingborg, Præstø eller på Stevns – de seks sandsynlige landgangssteder på Sjælland.

Hverken på Nordsjællands Kattegatskyst eller på Øresundskysten regnede man med større angreb, fordi den danske hovedstyrke, der stod samlet omkring København, i løbet af relativ kort tid ville kunne føres frem mod angrebsstedet.

Inden den radikale regering bevilgede penge til Tune-stillingen, stillede den én betingelse: sikringsstyrken skulle reduceres. Hæren bøjede sig – om end nødigt – og styrken blev skåret ned til 43.000 mand.

Melodien var den samme, da den kommanderende general senere opsøgte forsvarsministeren og bad om 5 mill. kr. til indkøb af ammunition i USA.

Munch fortæller:

»Jeg sagde, at jeg kunne anerkende, at for de militære ledere var det uhyggeligt at have så meget mindre ammunition end det, som nu ansås for rimeligt, men at jeg følte mig overbevist om, at hverken ministerium eller Rigsdag kunne tænke sig en mulighed for så stor en bevilling, med mindre der skaffedes erstatning gennem formindskelse af den indkaldte styrke. Dette fremhævede jeg meget stærkt for Gørtz. Jeg erkendte, at de to ting ikke teknisk set var forbundne, men at de var det politisk og finansielt.«

Resultatet blev, at sikringsstyrken yderligere reduceredes til 35.000 mand, og så fik hæren endda ikke noget ud af sin eftergivenhed. Ammunitionen blev nok bestilt, men sendingen nåede først frem efter krigens afslutning.

Th. Muurmann, der var med til at besætte Tune-stillingen, fortæller:

»Jeg lå ved 15. bataillon, 2. kompagni, og mit nummer var 719. Mens vi lå i Grevelejren, gik vi på vagt nede ved Jersie Strand. En aften, da vi netop var kommet i seng, blev der slået alarm. Vagterne havde set raketter ude over vandet. Vi kom op i en fart. Vi troede jo, tyskerne kom. Det var blevet malet op af officererne hver dag. Så vi var ikke fri for at være lidt bange. Vi var netop trådt an, da vi så et mægtigt lysglimt. »Jamen, det er jo bare fyrværkeriet i Tivoli,« sagde 42. Og det var det. Vi kunne se det tværs over Køge Bugt.«

Muurmanns soldaterbog.

Dansk apoteker konstruerede gasmasker

Fire måneder efter tyskernes første gasangreb ved Ypres den 25. april 1915 anskaffede den danske hær 80.000 engelske gasmasker for 48.900 kr. De var imidlertid ikke videre gode, og man satte derfor (i december 1916) en ny model i produktion, konstrueret af militærapoteker, dr. phil. Johan Siim.

Siim fortalte:

»Masken er fremstillet i to modeller. En større og en mindre, af meget forskellig konstruktion og beregnet på at yde en beskyttelse af forskellig varighed. Apparatet har vist sig at have betydelige fordele frem for de modeller, der for tiden er i brug hos de krigsførende magter. I denne forbindelse må det først og fremmest nævnes, at masken – PROTECTOR kaldes den – er forsynet med et ventilsystem, som tillader soldaten at ånde så frit som muligt, luften kan ikke nå lungerne uden først at være befriet for alt giftindhold. Det samme kan derimod ikke siges om de forskellige udenlandske modeller, vi har haft lejlighed til at prøve herhjemme. Dernæst må det fremhæves, at apparatet kan sættes på og fjernes i løbet af få sekunder, og endelig kan det fremstilles for nogle få kroner. Det er konstrueret således, at det kan anvendes i forbindelse med den model, vi allerede har herhjemme, og dette betyder en overordentlig stor besparelse, da den danske hær har ca. 80.000 gasmasker liggende. De forsøg, der er foretaget, har givet det bedste resultat. Jeg kan til eksempel nævne, at en mand forsynet med en PROTECTOR frivilligt lod sig indelukke i et rum fyldt med giftig luft. Han sad derinde i over en time og læste aviser, uden at giften gjorde den mindste virkning. Derimod prøvede vi at sætte en forsøgsrotte derind, og den døde næsten straks. »Protector« er patentbeskyttet, men stillet til fri rådighed for den danske hær.«

Den engelske gasmaske, som den danske hær anskaffede.

Regiment nr. 86, et af de »danske« regimenter, under fremrykning på Vestfronten bag en gassky.

Den danske gasmaske, som apoteker Siim konstruerede.

En dansksindet sønderjyde i tysk uniform, Peter Poulsen, der tjenstgjorde ved 49. infanteriregiments 3 kompagni på Vestfronten, fortæller:

»Vi stillede kl. 12, men måtte vente til kl. 4, før artilleriilden sagtnede lidt, så vi kunne gøre os håb om at slippe ud. Vi var alle bevæbnede hver med en stor spade, og desuden havde vi vore gasmasker med, ellers intet.

Da vi var næsten derude, gik vi over et jernbaneligeme. Jeg sagde til min formand: »Hvad er det? Jeg synes, det lugter efter gas.« »Åh, snak,« sagde han, »det er ikke gas, det er krudtlugt, og så naturligvis lugten fra alle de lig, der ligger herude fra stormen, som du kan mærke.« Men jeg blev ængstelig og fik gasmasken frem og gik med den i begge hænder. Næppe var jeg blevet færdig med disse forberedelser, før gassen var der; jeg smækkede masken for ansigtet og var reddet; men sikken et virvar, der blev i kompagniet. Alle mand vendte om og styrtede tilbage. De rev hinanden over ende, stødte gasmaskerne fra hinanden, mens de under jammer og skrig løb tilbage, så hurtigt, de kunne.

Jeg var kravlet op og havde sat mig på kanten af skyttegraven; thi når man kan sidde eller stå stille, kan man sagtens hive vejret gennem en gasmaske;

men skal man gå eller løbe, er det forfærdeligt. Om-sider listede jeg bagefter de andre. Da jeg kom hjem til den hule, hvor vi boede otte mand, var der kommet en mand før mig. Vi turde ikke tage gasmaskerne af, for gassen trængte ind i alle huler, men vi fik fat i noget træuld og tændte ild i den, så tog ilden og røgen de giftige gasarter, og vi kunne uden fare tage maskerne af. Det gjorde vi. Vi så på hinanden, men sagde ikke ret meget. Vi havde en følelse af, at der var sket noget alvorligt.

Lidt efter lidt kom alle kammeraterne på én nær. Jeg sagde, jeg ville med det samme ud at søge efter ham, og straks var der en, som ville med. Vi gik ud at søge, men kom ikke ret langt, før vi hørte en klagen-lyd inde fra en lille hule, og da vi kom derind, sad kammeraten der syg og grædende. Han havde slugt noget af den farlige gas. Vi fik ham øjeblikkelig hen på forbindspladsen til lægen, og der mødte os et frygteligt syn. I lange rækker lå kammeraterne på jorden, vridende sig i de forfærdeligste smerter, stålblå i ansigtet og med den blodblandede fråde stående ud af munden.

Den første, mit øje falder på, var en kammerat nede fra Holsten. Jæger var hans navn. Jeg gik hen til ham og sagde: »Jamen Jæger, er det dig?« »Ja, det er mig.« »Kan du kende mig?« »Ja, jeg kan kende dig, Poulsen, og jeg skal dø, og jeg kan ikke dø,« stønnede han.

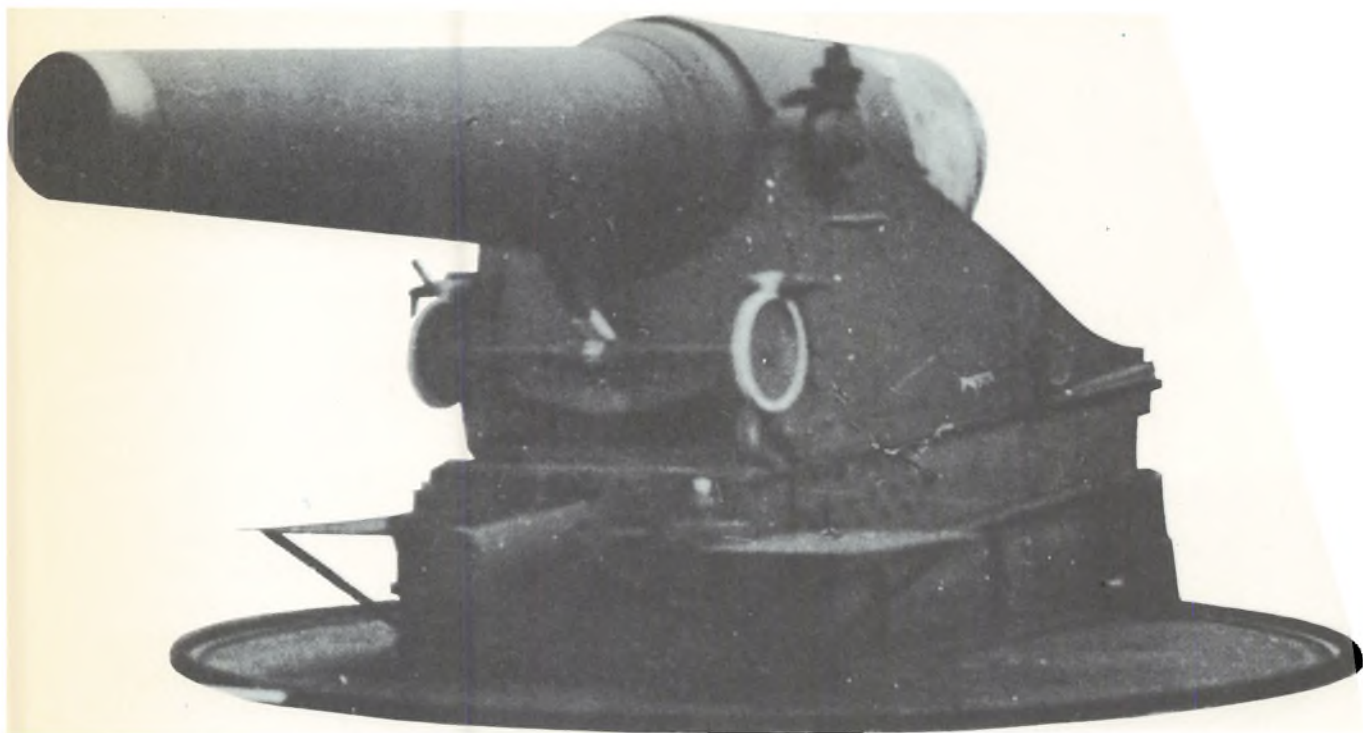
Så tog jeg den lille, spinkle kammerat i min favn og ville ile de ca. 500 m. hen til den store forbindsplads med ham, hvor de havde et ofte anvendt middel, med hvilket de kunne lække staklerne; men ak, jeg kom ikke langt, før han drog sit sidste suk.

Jeg sprang ind til lægen, som gik inde i det bombesikre betonrum og sagde: »Men, hr. doktor, har De da ingenting, vi kan lække vore kammerater med?« Den unge læge gik fortvivlet frem og tilbage og svarede: »Ak, Poulsen, vi har ingenting, slet ingenting, kun noget mineralvand, som ganske vist kun kan lække for et øjeblik; kan De få Deres kammerater sat i gang med det, så gør det.«

Jeg løb ud og råbte til mine kammerater, at de skulle skynde sig at få kasserne med mineralvand ud, slå halsen af flaskerne og så få lidt hældt i munden på vore syge kammerater.

Det var en rædsom morgenstund; i løbet af to timer havde vi mistet 200 mand i vor bataillon.«

Kanonerne, der ikke måtte skyde

- ikke den vej i hvertfald . . .

Den 28. april 1915 havde det nye Tårnbæk Fort hejst kommando. Fortet var af den mest moderne konstruktion, men alligevel var det et stykke makværk, som splitflaget gik til tops over den dag.

Som de øvrige forter var Tårnbækfortet trekantet og omgivet af en grav med pigtråd, kaponiører og jerngitter omkring fortikernen.

Det var armeret med to 120 mm. haubitser i pansertårne, og var til nærkampforsvaret forsynet med tre forsvindingstårne med 8 mm. rekylgeværer. Når man medregner rekylgeværene i kaponiøerne, der yderligere var udrustet med tre 37 mm. revolverkanoner, rådede fortet over i alt 36 rekylgeværer.

Desuden var der i jordkappen på fortets dæk støbt et skyttegravsanlæg i beton til nærkampforsvar.

Og så havde fortet et åbent batteri med fire tunge 29 cm haubitser, som kunne tage fjendtlige krigsskibe i Sundet under ild. De store »dreadnaughts« var dengang så stærkt pansrede på siderne, at de var nærmest usårlige. Dækket var deres eneste ømme punkt, og det kunne kun rammes ved hjælp af krumbaneskyts som haubitser. Selv kunne de store skibe ikke føre haubitser, da disse tunge kanoners rekyl i givet fald ville slå bunden ud af skibene.

En af de 29 cm.s haubitser, der kun måtte skyde mod mål på Sundet. Stopklodserne var anbragt på den cirkelrunde skinne, lavetten kørte på.

Kommandohejsning
på Tårnbæk Fort
28. april 1915.

Luffoto af Tårnbækfortet (det ses med tårnet til højre i billedet bag villabebyggelsen langs stranden og træerne bagved)

Beslutningen om at bygge Tårnbækfortet var truffet allerede i 1909, og der var politisk og militær enighed om, at det skulle anlægges. Men der blev strid om, hvor det skulle placeres.

Den militære sagkundskab anbefalede en placering på højdedraget syd for Eremitageslottet. Fra et fort her ville der være god udsigt til Sundet, og fortet ville samtidig kunne bidrage til at lukket »hullet i nordfronten«.

Det kunne politikerne imidlertid ikke gå med til, for det stred imod forsvarsforliget af 1894. Ifølge dette forlig måtte landbefæstningen nok vedligeholdes, men ikke udbygges, og hvis fortet blev lagt syd for Eremitageslottet, ville det betyde en udbygning af landbefæstningen.

Derfor blev fortet placeret nord for Tårnbæk kapel, og det var noget nær det dårligst tænkelige sted.

Udsynet til Sundet spærredes af en tæt bevoksning og af bebyggelsen langs kysten; for at man overhovedet skulle kunne orientere sig fra fortet, måtte der bygges et 40 m. højt observationstårn i forbindelse med værket.

Tårnet kunne i kikkert ses helt fra Helsingør og dannede dermed et fortrinligt sigtepunkt for fjendtlige krigsskibe.

Endvidere ville en fjende kunne skyde lige ned i fortet fra det højdedrag, hvor den militære sagkundskab ville have haft det placeret.

Men ikke nok med det.

Politikerne forlangte, at de fire haubitser kun måtte skyde ud over vandet; hvis de også kunne lægge deres ild ind over land, ville betingelserne i forliget ikke være opfyldt.

Man insisterede yderligere på, at der blev anbragt jernboltede stopklodser af beton i kanonernes drejelige briske, så at en ivrig fortkommandør ikke skulle få lyst til at blæse på al politik og bruge kanonerne, som situationen krævede det.

Politikerne havde dog gjort regning uden vært. I fortkommandørens kvarter hang der under krigen på et søm i betonavæggen en stor nedstryger, forsynet med en seddel med påskriften: »Til stopklodserne i det 29 cm.s batteri i tilfælde af krig.«

En ond skæbne syntes imidlertid også på anden måde at hvile over fortet, for da entreprenøren efter den festlige kommandohejsning skulle aflevere tegningerne, han havde arbejdet efter, var de stjålet.

Og det var næppe en almindelig indbrudstyv, der havde været på spil.

Spionerne arbejdede under dansk politibeskyttelse

Både England, Frankrig, Rusland og Tyskland havde spioner i Danmark under krigen, men de tyske kunne i begyndelsen arbejde under ulige bedre betingelser end deres kolleger fra Ententen.

I foråret 1915 havde den tyske gesandt i Danmark, grev Brockdorff-Rantzau, overtalt udenrigsminister Scavenius til at give Tyskland tilladelse til oprettelse af en såkaldt »Abwehrabteilung«, dvs. en kontraspionageorganisation i Danmark, og det danske politi havde fået ordre til at lade organisationens medlemmer i fred.

Ententemagterne fik ingen tilladelse; de blev end ikke gjort bekendt med, at tyskerne havde fået den.

Først i 1916, da det blev klart, at tyskerne ikke indskrænkede sig til at drive kontraspionage, som aftalen var, trak udenrigsministeren sin tilladelse tilbage.

Tyskerne havde f. eks. interesseret sig for, hvornår danske handelsskibe sejlede, hvilke ruter, de fulgte osv., og oplysningerne var blevet givet videre til tyske u-bådskaptajner.

Så længe »Abwehrabteilung« eksisterede, havde den kontor i Amaliegade 3, 4. sal, i København – på etagen over det tyske gesandtskab.

Kaptajn With, chefen for hærens efterretningstjeneste, fortæller:

»Organisationen lededes af en tysk baron von Falckenstein, og hans agenter pralede ligefrem med, at de nød særlig politibeskyttelse her i landet.

Det betød ikke en smule, at agenternes navne var opgivet til politiet, thi disse agents hjalpere og hjælpers hjalpere kendte vi jo ikke. Og hvis en sådan organisation er dygtigt ledet, breder den sig som et edderkoppespind over det ganske land, og guderne skal vide, at jeg kunne spore disse underagenter over det hele. De var ret flinke, og når vi ikke måtte røre hovedagenterne, var det vanskeligt at få fat i underagenterne.

Det fremgår klart af de papirer, instrukser, koder m. m., der efterhånden blev fundet hos arresterede tyske spioner, hvor systematisk denne spionage virkede, og vor farlig den var.

Da organisationen blev opløst, rejste von Falckenstein til Stockholm, men han efterlod sin næstkommanderende, von Kotze, i Malmø. Jeg inddrog øjeblikkelig Malmø under mit observationsområde, og når von Kotze tog med færgen til København, sad

min mand på dækket. Når han kom her til København, blev det vanskeligere. Så forsvandt han ofte for os i et automobil.

Men han havde et kontor i Holbergsgade 4, 3. sal. Der stod »Holm« på døren. Jeg har selv været deroppe for hos naboerne at undersøge forholdene. Fra dette kontor udstrålede resterne af den falckensteinske spionage.

Von Kotze er den snedigste agent, jeg nogen sinde har været ude for. Naturligvis kunne han ikke lide mig; han frygtede vist også, at jeg havde fået fat i forskellige ting, som berørte ham ilde. På et vist tidspunkt var han nemlig kommet op at skændes med en af sine underagenter, og denne var blevet afskediget. Og er der noget, en efterretningsmand slår ned på som en høg, så er det dette, at en fremmed agent kommer i miskredit hos sine foresatte. En sådan agent er da misfornøjet og til at pumpe.

Øjeblikkelig satte jeg en mand på ham og sagde, at nu måtte vi se at få tyskeren vredet op til sidste trevl for at se, om han ikke kunne fortælle noget om von Kotze, så vi kunne fremlægge sådanne beviser for justitsministeriet, at der blev grundlag for at vise ham ud af landet.

Von Kotze havde befalet agenten at bryde ind hos en russisk spion på Ørstedsvej for i tjenestens interesse at stjæle et fotografi. Manden havde promte udført befalingen. Det lykkedes ham at bryde ind, og han kom tilbage med byttet. Men han havde ikke været heldig, for von Kotze måtte beklage, at det var et galt fotografi, og han befalede denne dumrian at gå tilbage og hente hele albummet. Det nægtede manden. En gang ville han nok, men gå to gange i døden ville han dog ikke. Siden den tid gik von Kotze blandt sine egne agenter under navnet indbryderkongen.

Selv om han dermed havde overtrådt dansk lov, blev han ikke udvist. Tværtimod, kan man sige. I juni 1917 blev han udnævnt til vicekonsul i København.«

Dette pasbillede tilhørte en af tyskernes agenter i Danmark under krigen. Han kørte rundt i en luksusbil af mærket »Adler« til 16.000 kr., han holdt et koppel racehunde i sit overdådigt udstyrede hjem på Vordroffsvej i København, røg fede cigarer og drak en flaske champagne hver morgen. Hvad hans mission var, omtales på næste side.

Ententens spioner i Danmark havde én fordel frem for de tyske: befolkningens sympati. Mange danske hjalp ligefrem de engelske, franske og russiske spioner i deres arbejde.

Edouard Hansen, der var ansat i den franske ambassade i København, forsynede f. eks. det britiske admiralitet med oplysninger om de tyske u-bådes bevægelser. Hans kone, Ida, fortæller:

»Lillebælt var jo internationalt farvand, som de tyske u-både fra Østersøhavnene måtte passere, når de skulle på jagt på verdenshavene. Fra lodsernes observations-tårn på Snoghøj Pynt kunne man følge hele trafikken gennem det vanskeligt sejlbare Lillebælt, og lodserne observerede hver u-båds ankomst, opnoterede dens nummer og cyklede så ind til vinhandler Gerlach, Fre-

dericia, hvor de afleverede observationerne og til gengæld fik et par glas af hans bedste vin.

Umiddelbart efter sendte Gerlach derpå telegrafisk til den franske legation en anmodning, der officielt gjaldt »oprindelses-certifikater« for forskellige importerede vine. Sådanne anmodninger måtte selv for de tyske spioner, der eventuelt opsnaptede henvendelserne fra Fredericia-vinhandleren, synes ganske naturlige, i virkeligheden dækkede alle oprindelses-certifikatbetegnelserne over kodeord, der angav u-bådenes antal, størrelse og formodede kurs osv. I legationen på Kongens Nytorv modtog min mand vinhandlerhenvendelserne, omsatte »certifikat-ønskerne« i kode, hvorpå oplysningerne omgående gik videre til Paris, der atter sendte dem til det britiske admiralitet.

Hvordan oplysningerne nåede til London, opdagede tyskerne aldrig.«

Eksport af præservativer og revolution

Spionerne var ikke de eneste, der i krigsårene arbejdede under jorden i Danmark. Et spadestik under spionagens fintmaskede net lå forbindelseslinierne mellem de landflygtige russiske revolutionære i Vesteuropa – først og fremmest Lenin og hans bolschevikker i Schweiz – og deres tilhængere i zarens Rusland.

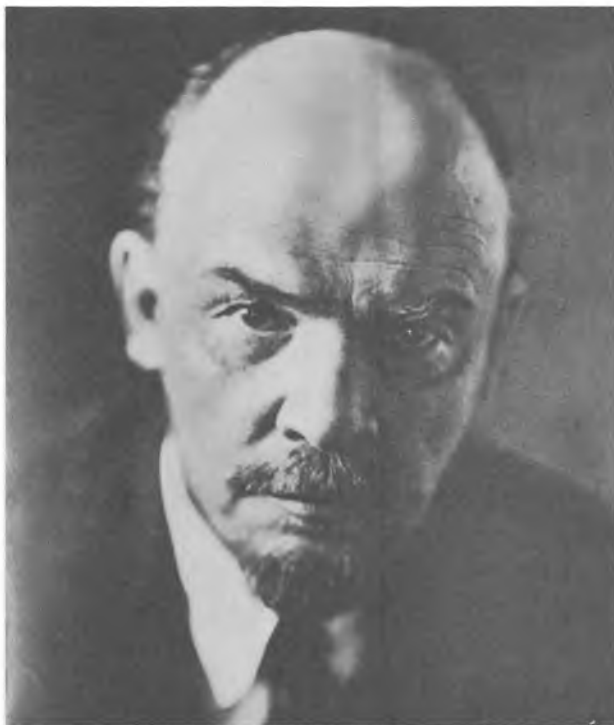
Da hele det østlige Mellemeuropa var krigsskueplads, gik den eneste vej for agenter, meddelelser, penge og propaganda over det neutrale Skandinavien; det var også den rute, Lenin benyttede, da han i 1917 tog til Rusland for at gennemføre revolutionen.

Som bekendt rejste han gennem Tyskland i en plomberet waggon, som den tyske regering havde stillet til rådighed for ham. Tyskerne så i revolutionen et middel til at svække den russiske front; en tysk sejr i øst, ville øge chancerne i vest, hvor afgørelsen måtte falde.

Da tyskerne gav Lenin frit lejde gennem Tyskland, var det ikke første gang de prøvede at hjælpe den russiske revolution på gлед.

Det begyndte allerede i 1915 – i København.

I sommeren 1915 kom en russisk emigrant, den revolutionære skribent »Parvus«, alias Alexander Helphand, til København, hvor han oprettede et »Institut for forskning af krigens følger« i en villa, Vodroffsvej 50.

Omtrent samtidig fik en polsk emigrant, den revolutionære agent »Hanecki«, alias Jacob Fürstenberg, optaget firmaet »Handels- og eksportkompagniet A/S«, Nørrevoldgade 15, i det københavnske handelsregister.

Ingen vidste, at de to foretagender havde noget med hinanden at gøre, og at Fürstenberg kun var Helphands stråmand. I virkeligheden var instituttet kun Helphands alibi, mens han gennem firmaet varetog sin hemmelige mission for det tyske udenrigsministerium: økonomisk understøttelse af den revolutionære undergrundsbevægelse i Rusland.

Det fremgår af firmaets papirer, at det bl. a. handlede med sokkeholdere, kaviar, kondomer (til soldaterbordellerne), brugte biler, kobber, tin, gummi og nikkel, korn, kemikalier, blyanter, febertermometre, injektionssprøjter og medikamenter.

Det sidste var en eftertragtet vare under krigen, især i Rusland, hvor mangelen var stor, og hvor priserne af samme grund var skruet højt op.

Handels- og eksportkompagniets forretningsgang var i hovedtrækkene den, at man købte billigt i Tyskland og solgte dyrt i Rusland, og fortjenesten lod man stå i russiske banker, hvorfra pengene overførtes til dem, de var bestemt for.

Forsendelsen af varerne skete dels legalt, dels illegalt, da det var begrænset, hvor mange eksporttilladelser, firmaet kunne skaffe.

Det er sandsynligt, at det også lykkedes Helphand at smugle store beløb i russiske sedler ind i Rusland. I december 1915 kvitterede han i hvert fald i det tyske gesandtskab i København for en million rubler i russiske sedler til fremme af den revolutionære bevægelse i Rusland.

Helphand var så optimistisk i sin tro på, at hans arbejde skulle bære frugt, at han fastsatte den 22. januar 1916 som dagen, da den russiske revolution skulle bryde ud.

Helphand blev imidlertid skuffet. Ganske vist nedlagde 45.000 mand arbejdet på »revolutionsdagen«, men strejken i Sct. Petersborg blev ikke den gnist, der tændte den store brand.

Det tog dog ikke modet fra Helphand. Han arbejdede videre og var overbevist om, at han havde andel i revolutionerne i marts og oktober 1917.

Lenin – manden bag den russiske revolution.

Helphands kvittering for en million rubler i russiske sedler til fremme af den revolutionære bevægelse i Rusland.

Habe, am 29 Dezember 1865
eine Million Rubel in
russischen Banknoten zur
Förderung der revolutionären
Bewegung in Russland von
der deutschen Gesandtschaft
in Kopenhagen erhalten

Dr. Helphand

En udsending fra det tyske udenrigsministerium, dr. Zimmer, indberetter den 6. august 1915 efter en inspektionsrejse til København:

»Den af hr. Parvus skabte organisation beskæftiger for tiden otte mennesker i København og ca. ti personer, der rejser i Rusland. Indtil nu er det lykkedes at holde hele sagen så hemmelig, at end ikke d'herrer, som arbejder i organisationen mærker, at vor regering står bag det hele.«

Den tyske gesandt i Danmark, grev Brockdorff-Rantzau telegraferer den 10. august 1915 efter sit første møde med Helphand til udenrigsministeriet i Berlin:

»Jeg anser Helphand for at være en meget erfaren kender af Rusland, hvis råd vi uden betænkelighed kan benytte os af, så længe vi har ham på vor side.«

Mens Helphand havde held til at udføre sit politiske arbejde i al ubemærkethed, var Fürstenberg mindre heldig.

Den 23. september 1916 åbnede politiet i Frederikshavn under en razzia på et skib tre kasser med 1150 termometre, 144 injektionssprøjter og 40 kg. medikamenter.

Der forelå ingen eksporttilladelse, og sagen blev overgivet til assessor Thorup, som den 17. januar 1917 anholdt Fürstenberg som mistænkt for smugleriet.

Af sagens akter ses, at det lykkedes Fürstenberg at holde tæt med, hvem hans bagmand var, og assessoren måtte opgive at komme til bunds i affæren.

Den 24. januar tilbød Fürstenberg at betale en bøde på 8000 kr. og forlade landet. Assessor Thorup accepterede resigneret, og en betjent fulgte Fürstenberg til Malmøfærgen.

De landflygtige russiske bolschevikker kunne aldrig vide sig sikre for agenter fra zarens hemmelige politi, som også opererede i København. Derfor måtte den revolutionære post sendes fra dæk-adresse til dæk-adresse. Lenin brugte bl. a. denne i København: P. Sørensen, Nansensgade 12, København.

Verdens mindste skyttegravsstilling var kun seks meter lang og lå ved Skjern

Risikoen for, at Danmark skulle blive krigsskueplads under første verdenskrig, var større, end man dengang anede.

I den hensigt at skabe en fri forsyningsvej til Englands russiske allierede, overvejede den engelske marineminister Churchill både i december 1914 og i januar 1915 at besætte Danmark.

Til held for os valgte han i stedet at gå i land ved Dardanellerne, men dermed var Danmark ikke ude af billedet.

I hvert fald blev planerne på ny drøftet i maj 1915, da den danske general Albert Arendrup besøgte lord Kitchener i »War Office« i London.

Tre gange under krigen frygtede tyskerne et angreb fra nord:

Første gang ved krigens udbrud, da 9. reserve-korps blev holdt tilbage i garnisonerne i Slesvig-Holsten.

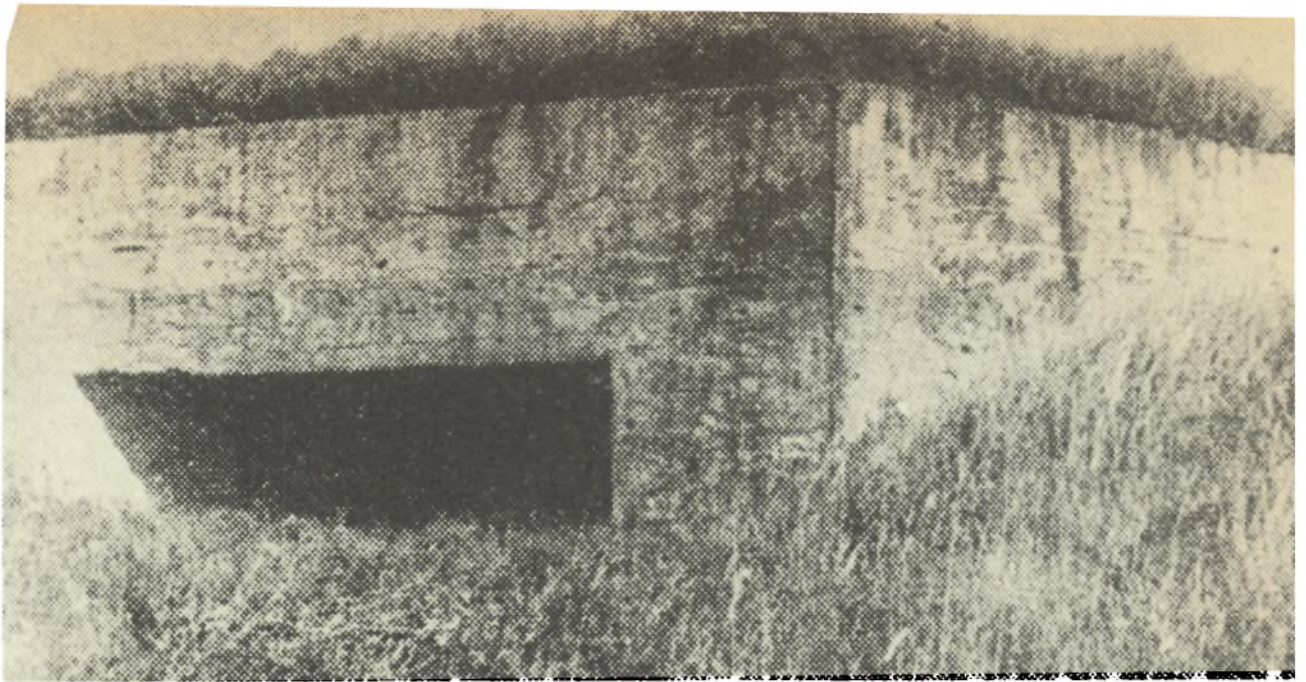
Anden gang i april 1916, da garnisonerne blev sat i alarmberedskab nogle dage, indtil det viste sig, at nogle alarmerende meddelelser om engelske landgangsforberedelser var falske.

Tredje gang i februar 1917, da Tyskland proklamerede den uindskrænkede u-bådskrig.

Forinden havde tyskerne bygget en stærk stilling tværs over Nordslesvig – fra Hoptrup i øst til Skærbæk i vest. Stillingen, der fik betegnelsen »Sicherungsstellung Nord«, var forberedt allerede før krigen, bl. a. ved bygning af jernbanen Flensburg-Vamdrup, hvis stationer var forsynet med store ramper til aflæsning af materiel. Nu blev den, bl. a. ved hjælp af 2000 strafefanger, udbygget med maskingeværreder og mand-

Længere var skyttegraven ved Skjern ikke

Tysk betonmaskingeværrede i »Sicherungsstellung Nord«

skabsrum af beton og svære artilleristillinger bag pigtrådsbeskyttede skyttegrave.

Stillingen blev besat af en styrke på 10.000 mand, og blandt officererne fordeltes i oktober 1916 generalstabskort over Danmark.

Den tyske generalstabschef, Ludendorff, regnede med, at den uindskrænkede u-bådskrig ville medføre Danmarks og Hollands indtræden i krigen, og han indrømmede, at tyskerne på dette tidspunkt ikke havde tropper nok til at afværge angreb fra disse to nationer. »Det havde været muligt for dem at trænge ind i vort land og give os nådestødet,« sagde han bagefter.

Det danske forsvar, som satsede på Københavns befæstning som hovedkampstilling, havde kun beskedne styrker i Jylland.

Forsvaret af halvøen var organiseret med en guerillakrig for øje. Den skulle føres af de jyske frivillige korps og de små regulære styrker, som skulle operere fra en basis på Mors. Først ved Limfjorden skulle kampen optages, og derfor befæstedes Glyngøre, Odde-sund, Aggersund og Ålborg, ligesom Limfjorden spærredes med miner.

Ved Esbjerg anlagdes en mindre skyttegravsstilling, nærmest som en demonstration af, at vi ville optage kampen mod et eventuelt engelsk landgangsfor-søg. En halv infanteribataljon, et halvt batteri og en halv eskadron udgjorde hele besætningen i Esbjerg-stillingen.

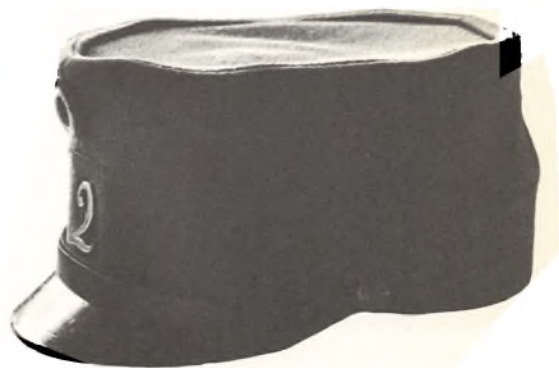
Verdens mindste skyttegravsstilling var anlagt i Skjern. Det var en 6 m. lang grav med pigtråd foran og en besætning på et halvt kompagni, omkring 50 mand, der havde til opgave at beskytte kablet til England mod tyske commando-raids.

En af straffefangerne, der var med til at anlægge »Sicherungsstellung Nord«, den dansksindede sønderjyde Peter H. Nielsen, fortæller:

»Fangelejren bestod af tre bygninger, de to var for fangerne, den tredje for fangevogterne. Alle bygningerne var omgivet af et tæt og højt pigtrådshegn. I porten og omkring hele lejren stod der vagter med skarpladte geværer.

Om dagen gik vi på arbejde i Linnet skov, hvor vi byggede dækningsrum. Det var en lang vej at gå med tomme maver. Vi marcherede ud om morgenen og kom først hjem om aftenen. Middagsmaden blev sendt ud til os med en vogn. Maden bestod af vand med et par gryn i. Kød så vi ikke. Det åd vagtmandskabet fra os. Vi blev kun betragtet som dyr og behandlet derefter.

Somme tider fik vi straffeeksercits ude i gården. Vi blev så jaget frem og tilbage i timevis. Ingen fik lov til at træde af på naturens vegne. Så gjorde vi det, mens vi løb. Det var skammeligt at se ældre folk, ofte familiefædre, blive behandlet på en sådan rå og hensynsløs måde.«

Illegalt over grænsen

Danske soldater på vagt i Foldingbro ved en spærring tværs over vejen sydpå over grænsen

Mange dansksindede sønderjyder flygtede over grænsen til Danmark, når de var hjemme på orlov. Dessertationerne blev ligefrem sat i system, og en af dem, der hjalp flest over (ca. 400), var en ung pige på 26 år, Karen Hansen. Hun fortæller:

»Når desertørerne kom til gården, blev de skjult på mit værelse eller høløftet, indtil den belejlige tid var kommet. Undertiden tog det kun kort tid, men det kunne også vente i timer, ja flere dage. Og der skulle passes godt på; thi der stod vagtposter rundt omkring gården, og vi havde en officer, en underofficer og 6 vagtsoldater indkvarteret. Da jeg havde adgang til officerens værelse, kunne jeg let få lejlighed til at kigge i hans bøger og således finde ud, hvor de enkelte poster kom til at stå, og da jeg kendte de gode vagter, satte jeg mig i forbindelse med disse. Jeg kunne også af bøgerne se, når patruljen skulle revidere vagterne, og derfor var det let at undgå de slemme.

Om sommeren 1915 opholdt jeg mig i et gæstgiveri ved Foldingbro, hvor jeg har hjulpet mindst 10 desertører over. Haven går helt ned til Kongeåen, så man kan gå derfra ind under broen. Der stod en vagt på denne, en i haven og en foran døren. Jeg hentede en flygtning om aftenen. Det var en slagtersvend, der skulle indkaldes. Jeg går foran gennem haven, mens han kravler bagefter mellem buskene. Da flygtningen er kommet ind under broen, går jeg op og snakker med vagten, mens en pige efter aftale bringer ham en grog. Uheldigvis træder desertøreren uden for stenene, som ligger på bunden af åen, hvilket forårsager, at vi kan høre ham plaske i vandet neden under broen. Vagten som også kan høre den mistænkelige lyd, vil gå hen til rækværket for at se efter, men jeg får ham overtalt til at drikke sin grog færdig, mens den er varm. Kort efter kunne jeg se slagtersvenden tale med de danske grænsegendarmene.«

Åbenlyst kunne der naturligvis ikke korresponderes om rømningsplaner m. m., men man forstod alligevel hinanden, som det fremgår af følgende to breve afsendt henholdsvis den 16. maj 1915 syd for grænsen og den 22. maj 1915 nord for grænsen:

»Kære veninde. Vi har her på egnen haft grimt vejr med torden, som har gjort megen skade. Med sundheden går det ikke for godt; i går til middag kunne jeg kun spise lidt kålrisuppe med et ganske lille stykke kød til, og om aftenen fik jeg en tynd skive brød med marmelade. Om eftermiddagen var jeg på besøg på landet. Konen viste mig 4 dejlige æg, som hun havde samlet ind om formiddagen. Jeg fik rugkaffe: der var vist ½ pund smør på bordet og et helt pund skinke. Min søstersøn ønsker at komme bort fra hjemmet, men han ved ikke, hvor han skal tage hen. Venlig hilsen Anne Thomsen.«

(Oversættelse: I den sidste tid er der kommet efterretning om mange døde og sårede. Kålrabi og marmelade spiller vedvarende en stor rolle i ernæringsspørgsmålet, og rationerne er så små, at de slet ikke kan slå til. Konen har hamstret 4 æg, ½ pund smør og et pund skinke. Søstersønnen agter at desertere til Danmark. Hvor kan han bedst komme over?)

»Kære veninde. Tak for dit kærlige brev. Jeg længes efter at tale med dig; men det er umuligt at komme over grænsen, da tyskerne har alt i komplet orden. Vi har godt vejr og barometret stiger. Du må af sund-

hedshensyn tage i besøg på landet; det hjælper til at holde humøret oppe. I går var jeg oppe på Ribe domkirkes tårn og så derfra i østlig retning en prægtig regnbue, vistnok lige over grænsen. Det virker så beroligende og trygt at se disse rene farver. På snarligt gensyn. Din veninde Maria Hofgaard.«

(Oversættelse: I Danmark har vi det godt, og håbet om tyskernes nederlag stiger. Prøv om du kan hamstre nogle fødevarer på landet. Tyskerne bevogter grænsen skarpt, men lige øst for Ribe skulle der være en dygtig mand, der kan hjælpe søstersønnen over.)

Nyheder fra Tyskland blev også smuglet over grænsen. Kaj Rosenstand, der var journalistelev ved »Ribe Stiftstidende« under krigen fortæller:

»Min redaktør, Carl Willemoes, var ualmindelig godt underrettet om begivenhederne syd for grænsen. Det lykkedes ham gang på gang at komme først med nyheder fra Tyskland, og ofte var vort lille provinsblad citeret i de store danske og udenlandske aviser, bl. a. for nyheden om, at den tyske krydser KARLSRUHE var gået til bunds med mand og mus i Det karaimiske Hav.«

Willemoes modtog både fra internationale telegrambureauer og fra den engelske efterretningstjeneste tilbud om at træde i deres tjeneste, men han sagde nej.

Tysk soldat på vagt på »Frihedsbroen«, der var blevet afbrudt. Her førte vejen nordpå over grænsen

Tre små øer til 8 mill. dollars stykket

Danmark solgte sine tre vestindiske øer, Sct. Croix, Sct. Thomas og Sct. Jan til USA under første verdenskrig og fik 25 mill. dollars for dem.

Allerede i 1913 havde et salg været på tale, men den danske regering havde dengang stillet sig afvisende.

I oktober 1915 rettede USA en ny henvendelse til Danmark og begrundede nu ønsket om overtagelse af øerne med, at det eller kunne blive nødvendigt at besætte dem af hensyn til forsvaret af Panamakanalen.

Forhandlingerne førtes i al hemmelighed, og da dagbladet »København« begyndte at skrive om sagen, dementerede finansminister Edvard Brandes kategorisk alle rygter.

Kort efter viste det sig, at rygterne alligevel havde talt sandt; forhandlingerne havde endda ført til afslutning af en aftale med USA om salg af øerne.

En storm af protester brød løs, og den radikale regering så sig tvunget til at acceptere en ordning, hvorefter De Konservative, Venstre og Socialdemokraterne fremtidig skulle have hver sin repræsentant i regeringen. Disse såkaldte »kontrolministre«, (Stauning for Socialdemokraterne, I. C. Christensen for Venstre og

Rottbøll for De Konservative) skulle kunne deltage i ministermøder og statsråd og have ret til at kræve lovforslag og vigtige regeringsforanstaltninger udsat, indtil de havde forhandlet med deres partier.

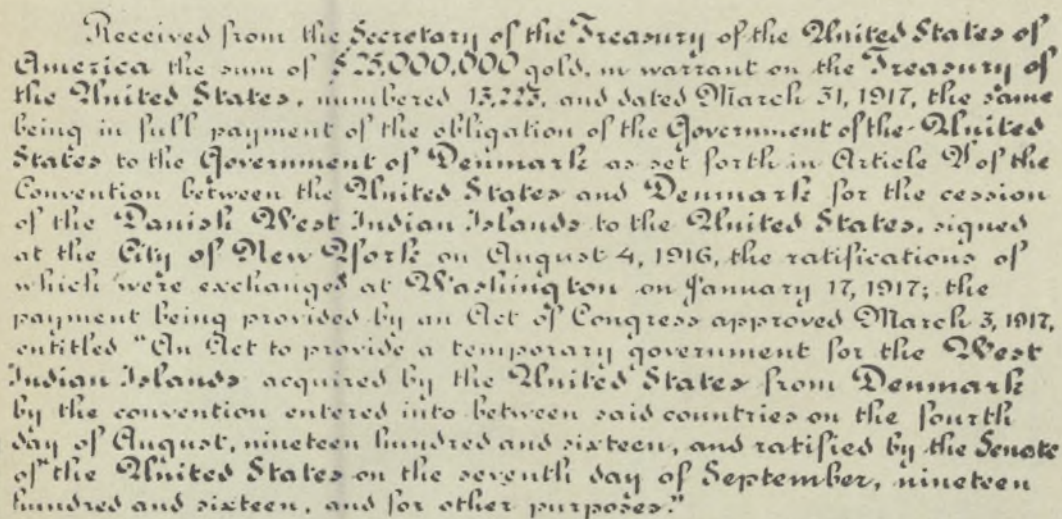
Der blev nu nedsat en ø-salgs-kommission, og da den anbefalede salg med 23 af 30 stemmer, blev der holdt folkeafstemning den 14 december 1916.

284.000 stemte for salg, 158.000 imod, og dermed var sagen afgjort.

Den officielle overdragelse af øerne til USA blev fastsat til den 31. marts 1917 kl. 16.

Udenrigsminister Scavenius fortæller:

»Forhandlingerne åbnedes gennem den amerikanske gesandt i København, mr. Egan, der henvendte sig til mig på sin regerings vegne. Det var fra første øjeblik en gensidig forudsætning, at der på begge sider skulle udvises den størst mulige diskretion. De indledende forhandlinger fandt væsentligst sted som personlige samtaler i udenrigsministeriet på Kgs. Nytorv. Når mr. Egan henvendte sig skriftligt, skete det ved hjælp af små, håndskrevne noter, der ikke var forsynet med nogen signatur men kun et mærke eller initial.«

Received from the Secretary of the Treasury of the United States of America the sum of \$25,000,000 gold, in warrant on the Treasury of the United States, numbered 13,225, and dated March 31, 1917, the same being in full payment of the obligation of the Government of the United States to the Government of Denmark as set forth in Article V of the Convention between the United States and Denmark for the cession of the Danish West Indian Islands to the United States, signed at the City of New York on August 4, 1916, the ratifications of which were exchanged at Washington on January 17, 1917; the payment being provided by an Act of Congress approved March 3, 1917, entitled "An Act to provide a temporary government for the West Indian Islands acquired by the United States from Denmark by the convention entered into between said countries on the fourth day of August, nineteen hundred and sixteen, and ratified by the Senate of the United States on the seventh day of September, nineteen hundred and sixteen, and for other purposes."

Washington, D.C.,
March 31, 1917.

C. Brin

Danmarks kvittering for de 25 mill. dollars

Arbejderske og brudepar
fotograferet på Sct. Thomas 1916.
De farvede udgjorde ca. 98 pct.
af befolkningen på de tre vest-
indiske øer, og af de hvide var kun
et mindretal danske. Øernes
befolkning talte i 1916 knap 30.000.
Den var i støt tilbagegang. Alle
danske forsøg på at ophjælpe
øernes økonomi var hidtil slået fejl.

For og imod

Agitationen forud for folkeafstemningen om De vestindiske Øers salg var voldsom – her er synspunkter for og imod, formuleret af en række kendte mænd og kvinder:

- Overretssagfører Erik Henrichsen: »For et land, der som Danmark har flere landsdele, der ligger på afstand af hovedlandet, er det en meget farlig sag at give slip på båndet, hvormed disse fremmede landsdele er knyttet til det. Det er et dårligt eksempel at give islændere, færinger og grønlændere, hvis Danmark sælger sine vestindiske øer. Det er en advarsel til andre stormagter, hvis Danmark nu erkender, at Amerika har bedre betingelser end vi selv for at besidde disse øer.«

- Forfatteren Valdemar Rørdam: »Nationalt vil jeg føle det som en dyb nedværdigelse, hvis vi stryger flaget over Dansk Vestindien. Riget har, i kamp med overlegne magter mistet nok.«

Negerdrengene leger uden for Sct. Thomas havn – det var dem vi ville sælge.

Hvorfor vi stemmer Ja!

- Fordi** Bestielsen af de vestindiske Øer, hvis der kommer Kamp i Forbindelse med opbringelse eller urolige Forhold paa Øerne, kan bringe Danmark i alvorlige internationale Forviklinger.
- Fordi** Danmark ikke har Betingelser for at styre Tropekolonier.
- Fordi** Øerne i to Menneskealdr har været i stadig Tilbagegang.
- Fordi** de danske Ophjælpsforening ikke har kunnet hindre fortsat Tilbagegang.
- Fordi** der ingen som helst Udsetigt er til, at nye kostbare Ophjælpsforening vil kunne standse Tilbagegangen.
- Fordi** Øerne under amerikansk Styre i Tilnærmelse til den Stat, de geografisk, økonomisk og nationalt hører sammen med, har Udsetigt til meget bedre Forhold.
- Fordi** Øernes Befolkning, baade Hvide, Farvede og Sorte, ønsker Forening med De forenede Stater.
- Fordi** Danmark ingen Ret har til mod Befolkningens Vilje at bevare Herredømmet over dem, naar den paa anden Vej har Udsetigt til bedre Forhold, end vi kan yde.
- Fordi** Vedtægten: Amerikantale af Danmarks Udvidelsesret i Ophæng af Ydelsen af 25 Millioner Dollars er meget større end ved nogen tidligere Forhandling.
- Fordi** det er lidet værdigt for Danmark anden Gang at afvise en Traktat med en fremmed Magt, der er sluttet i Tillid til Rigets og Befolkningens gennemgjorte Meningsudvekslinger kendte Ønske om Afskedelse.

Derfor udfylder vi Stemmesedlen saaledes

Ja	X
Nej	

Fra afstemningen 14. december 1916.

- Forfatterinden Thit Jensen: »Jeg husker den unge mand, som smilende fortalte mig, hvor han netop havde været. Han havde været på et bladkontor for – pr. kommission – at prente sin tantes, stiftsdamens navn på protestadressen. Ø-salget er en stiftsdame-sag. Dvs., i sidste instans er det naturligvis politik, men en politik, der søger sin støtte i landets stiftsdamefølelser.«
- Formanden for Danske Kvinders Forsvarsforening, Charlotte Norrie: »Skulle vi ikke kunne tænke os den mulighed, at der en dag igen bliver formuer at vinde for dansk foretagsomhed i Dansk Vestindien? Danmark dyrker sine heder og moser. Skulle det danske folk ikke også en dag finde udveje til at få vor tropiske jord under kultur?«
- Socialdemokraternes ordfører i folketinget, redaktør F. J. Borgbjerg: »Sælger vi, er der ikke spor mening i at sige, at der er noget ydmygende i det salg. Skulle der f. eks. være noget ydmygende i, at en gårdmand solgte en udlod, der kun gav ham underskud, for en så glimrende pris, som han aldrig havde drømt om.«
- Forstander for Roskilde højskole, Thomas Bredsdorff: »I samme øjeblik, øerne er solgt, vil ingen savne dem, fordi praktisk talt ingen virkelig har følt noget over for dem, men kun en enkelt gang spurgt, hvor meget vort økonomiske tab årligt beløber sig til.«

Hvorfor bør alle danske Vælgere møde den 14. Decbr. 1916 for at stemme

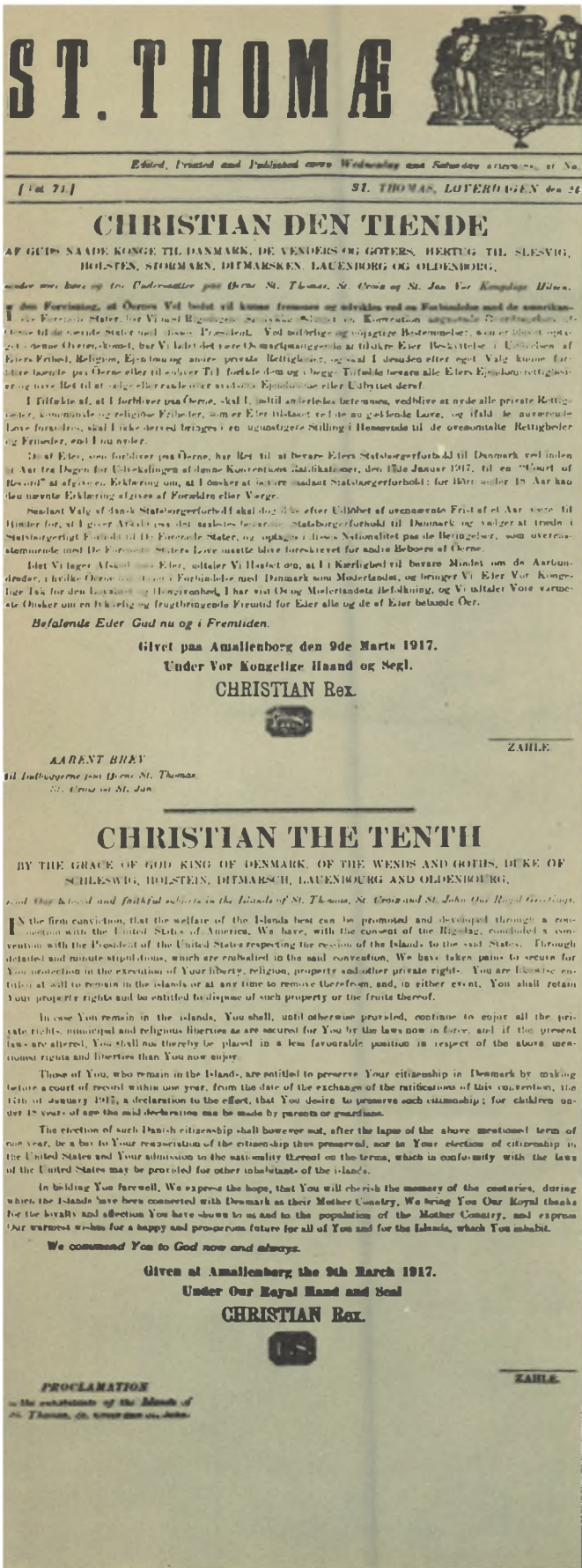
Nej!

- Fordi** vi ikke ere tvungne til at sælge de dansk-vestindiske Øer! Herom er hele den vestindiske Kommission enig. Ogsaa Plattallet siger i sin Betænkning, at det efter at være gjort bekræftet med de paagældende udenrigsministerielle Aktstykker, ikke mener, at der har foreligget nogen Tuangsituation.
- Fordi** vi ikke har sælge noget af den danske Stat! Ogsaa Flertallet erkender i Virkeligheden dette, idet det i Betænkningen siger: „Vi ansæ det af mange Grunde for uheldigt, at der under Verdenskrigen sker en Overdragelse af en dansk Kolonialbesiddelse til en fremmed Magt.“
- Fordi** Øerne – særlig St. Thomas – ere meget værdifulde for Danmark! St. Thomas ligger i den ypperste i Vestindien, liggende som Havelstation paa Verdensruten Europa–Panamakanalen–Syd- & Nordamerikas Vestkyst, af største Betydning som Støtte for Udløskingen af vor oversøiske Handel.
- Fordi** Øerne – ogsaa Landbrøget paa St. Croix – kan bringes til Blomstring, naar Staten fuldtud støtter de private Bestræbelser. Der er af private danske siden 1902 anvendt 15 Millioner Kroner til at ophjælpe Øerne og bringe Jorden paa danske Hænder. Derud er meget udrettet. Ved Statens Hjælp vil Staten naaa.
- Fordi** Øernes Befolkning kun har stemt for Salg paa Grund af den danske Stats Ligegyldighed. Kun de stadslige Salgsplaner og Statens Forsømmelse har alet Ønsket om Afstans. Ifølgningen har tillige altid hængt ved Danmark.
- Fordi** Øernes Befolkning har længt bedre Udsetigt under dansk end under amerikansk Styre. Negrene har ingenomhelst Udsetigt til Ligeberettigelse under de forenede Stater.
- Fordi** vi med ringe Anstrængelser kan haa Øerne til en smukt Udvikling. Med en Kapital af 10 Mill. Kr. vil alle de vigtigste Opgaver kunne løses. Kolonialforretningen vil kunne bringes til alene at forrente denne Kapital.
- Fordi** det er en Skam for os danske at kaste Ansvaret fra os og derved erklære os udygtige, – en Skam for os at opgive Land, der i 250 Aar har hørt til den danske Stat og været ledet og styret af danske.
- Fordi** vi mindst af alt bør tage Penge – selv en stor Sum – for at opgive dette Land og vore Pligter overfor det.

Stem derfor imod de dansk-vestindiske Øers Salg ved at stemme

Nej!

Alex. Poss. A. Praetzel. M. Godskesen. C. G. Jørg. Holger Petersen. A. Richelieu. Jul. Seavelein.
Medlemmer af den vestindiske Kommission

Dannebrog blev strøget Stjernebanneret gik til top

Toldkassereren på Sct. Thomas, V. Bay, fortæller:

»Den 31. marts 1917 oprandt mørk og regnfuld, hvilket for så vidt stemte godt med vor triste sindsstemning, men op ad dagen klarede det op, og da tidspunktet for overdragelsen nærmede sig, var det det sædvanlige pragtfulde vejr, hvilket jo hjalp lidt på stemningen.

Allerede ved 2-tiden begyndte folk at stimle sammen på kasernepladsen, hvor overdragelsesceremonien skulle foregå, ligesom en stor mængde tog opstilling på politikammerets flade tag, hvor der efterhånden var stuvende fuldt, og hvorfra der var en glimrende udsigt. På pladsen samledes officererne fra VALKYRIEN, civilembeds mænd, kolonirådsmedlemmerne, konsulerne og andre særligt indbudte inden for en afspærring af gendarmeri, matroser og politi, som imidlertid havde et »nemt« job med at holde orden, da publikum opførte sig upåklageligt.

Lidt før kl. 16 rykkede det amerikanske æreskompagni ind på pladsen og tog opstilling med front mod kasernen, og kort efter forkyndte 15 kanonskud, at den amerikanske officer, der skulle overtage øerne, gik fra borde.

Omtrent samtidig hørtes horns signaler som tegn på, at kommandør Konow gik i land ved molen.

Noget efter affyredes atter kanonsalut til ære for den amerikanske guvernør, da han gik i land og modtoges af den danske, hvorefter de sammen passerede æreskompagniets front og blev hilst med hornsignal. Begge gik derefter langs fronten af embedsmænd m. fl., som havde taget opstilling neden for politikammeret, og kommandør Konow præsenterede hver enkelt af os for amerikaneren, hvorefter de med deres følge fortsatte til kasernens officerskvarter, hvor fuldmagterne til at foretage overdragelsen skulle prøves, og hvor protokollen skulle underskrives.

Ventetiden blev temmelig lang, men den blev på en behagelig måde afbrudt ved ankomsten af det danske æreskompagni, som under anførsel af en af VALKYRIEN's officerer med prisværdig appel marcherede ind på pladsen og i snorlige række tog opstilling over for det amerikanske.

Efter at overdragelsesprotokollen var underskrevet, trådte de to guvernører ud på pladsen, tog plads foran

Sådan fik øernes befolkning meddelelse om overdragelsen

Dannebrog blev strøget...

... og Stjernebanneret gik til tops

hver sit æreskompagni og trak deres sabler, samtidig med, at æreskompagnerne præsenterede gevær, og der påfulgte nu under dødstilhed nogle for alle tilstedeværende uforglemmelige minutter.

Kommandør Konow udtalte så tydeligt, at alle kunne høre det: »In the name of His Majesty, King Christian the Tenth of Denmark I hereby proclame the transfer of the Danish Westindies to the President of USA«, hvorefter han til flagvagten kommanderede: »Hal ned Dannebrog«, og under kanonsalut fra batteriet og samtlige krigsskibe og til nationalsangens toner sænkedes vort gamle flag for sidste gang over de dansk-vestindiske øer – et for alle danske meget beskæmmende øjeblik.

Da flaget var strøget, skiftede æreskompagnerne plads, hvorefter det amerikanske flag under kanonsalut og til tonerne af den amerikanske nationalsang hejstes på flagbatteriet og samtlige offentlige bygninger, hvorpå det danske æreskompagni afmarcherede samtidig med at kommandør Konow forlod pladsen med sin stab.

Man havde ventet, at hejsningen af det amerikanske flag skulle give anledning til glædesdemonstrationer, men for dem, der ventede det, blev det en skuffelse, idet der kun lød nogle spredte hurraråb, og de tilstedeværende amerikanere, som havde medbragt nogle amerikanske flag for at vifte med dem, når »Old Glory« gik til vejs, foldede dem stilfærdigt sammen og puttede dem i lommen, da de så, hvor smukt og roligt ceremonien gik for sig, hvilket i første række skyldtes kommandør Konows værdige udførelse af sit vanskelige og sørgelige hverv.

Det blev, som adskillige amerikanere skal have sagt, og som vi selv følte, en begravelsesceremoni.«

Frederik VI's navnetræk på guvernørbollgen – det fik lov at blive siddende.

Sænket af tysk u-båd

Det var ikke blot minefaren, der truede den neutrale skibsfart under første verdenskrig; tyske u-både var en langt alvorligere trussel.

Tyskerne undersøgte alle skibe, der vovede sig ind i farezonerne i farvandede omkring England, og hvis lasten bestod af kontrabande-varer, blev skibene sænket.

I krigens første år fik søfolkene som regel tid til at gå i redningsbådene, inden deres skibe blev torpederet, brændt eller skudt i sænk. Derfor var tabene af menneskeliv til at begynde med forholdsvis små. Først i 1917, da Tyskland proklamerede uindskrænket u-bådskrig, ændredes billedet.

Kommandanten på en af de tyske u-både i Nordsøen aflagde efter et af sine togter i efteråret 1916 følgende rapport til u-bådskommandoen i Zeebrügge:

»Ingen krigsskibe i syne. Tilbagelagt på 17 dage i alt 1452 sømil (ca. 2500 km.), deraf 371 sømil under vand (ca. 600 km.). 11 af de 17 dage var vejret så dårligt, at ingen angrebsvirksomhed var mulig. 5 dage kunne den befalede handelskrig gennemføres. I alt er 20 skibe blevet standset og undersøgt. Deraf sænkede:

Norsk bark **RANDI**, 467 BRT, props, 20. oktober 1916
Svensk bark **SVARTVIK**, 322 BRT, props, 20. oktober 1916

Svensk skonnert **LEKNA**, 205 BRT, props, 20. oktober 1916

Norsk damper **GRÖNHAUG**, 437 BRT, stålbarer, 21. oktober 1916

Norsk motorskib **THOR**, 214 BRT, kemikalier, 22. oktober 1916

Dansk skonnert **LONDON**, 184 BRT, kemikalier, 22. oktober 1916

Norsk trædamper **FRIIZOE** sendt som prise til Cuxhaven 21. oktober 1916.

Undersøgt og frigivet 5 danske, 6 norske og 2 svenske skibe.«

Sejlskibet »Marie« på 15 bruttoregister-tonns blev sænket den 15. august 1915 af den tyske U-17 ud for Skotlands nord-vestkyst. Inden skibet gik ned blev det observeret fra et engelsk krigsskib, som tog besætningen om bord. En af englænderne tog dette fotografi af det synkende skib.

Skønt danske skibe fik malet dannebrogflag på siderne (billedet), kunne de ikke være sikre på, at tyske u-både respekterede deres neutralitet.

Det var Q-skibenes skyld.

De lignede almindelige handelsskibe, men de var i virkeligheden kraftigt armeret; skytset stod blot skjult, og den militære besætning var klædt på som almindelige sømænd.

Falske papirer og fingerede radiomeldinger mellem Q-skibet og dets »rederi« fuldenkte billedet af et almindeligt handelsskib.

Når en tysk u-båd nærmede sig, opførte besætningen en vel iscenesat komedie, der kun tjente det formål at lokke tyskeren så nær som muligt. Lykkedes det, kastede Q-skibet forklædningen og skød u-båden i sænk.

Forklædningen kunne f. eks. være dansk. I hvert fald var det Q-skib, som nær havde sendt den tyske U-23 til bunds i Atlanten den 12. februar 1916 forsynet med dannebrogflag på siderne. Desuden havde

Q-skibet det danske flag vajende fra agteren og skibet selv bar navnet KAJ – DANMARK.

U-bådens kommandant, kaptajnløjtnant Siegfried Ziemer fortæller:

»Jeg var sikker på, at det var en harmløs dansk damper, så jeg løb langsomt nærmere. Jeg anede ikke uråd, men pludselig ser vi, at væggen på damperens rorhus falder, og bag den står en kanon på 12–15 cm.s kaliber. Kanonen åbner ild, og granaterne falder tæt om u-båden. Jeg giver ordre til dykning. En af granaterne rammer os, inden vi er kommet under vand, men den gør ingen større skade, og det lykkes os på få sekunder at nå ned på 40 m.s dybde. Et par dybvandsbomber eksploderer over os, men heller ikke de gør videre fortræd, og vi fortsætter i zig-zag-kurs bort fra stedet. Vi afgiver omgående melding om det passerede for at advare andre tyske u-både mod den »danske« u-bådsfælde.«

Hønen med guldæggen

Indbydelse til Aktietegning i Rederiaktieselskabet „VICTORIA“.

Underopnævnte Indbydelse har ved 10 Aftensmøder i Rederiaktieselskabet „Victoria“. Selskabets Formål er at drive Fragtforretning med Solf-, Motor- og Dampskibe og har allerede for sin Regning af Kr. 250,000 indkøbt 4 Skibe og 3 nye Dieselmotorer, hvis samlede Tonnage udgør ca. 4000 Tons Dødsvægt. Alle Skibe er i fuld Drift med Udrustning af det mest Vidunderlige, der skal leveres i løbet af 3 Måneder. Der lever Underbesiddelse over alle de yderligere Tonnager. Som Forretningsfører er sataget Direktøren R. F. C. Rasmussen.

250,000 Kr.

Indbydelse til offentlig Tegning af Kr. 250,000. Begynde den 11. September kl. 10. Aften. Vedtægtsforretning i Bygningen af Rasmussen i Kjøbenhavn og indskrivning af alle nye Indtægter med Undtagelse af Indtægterne, der senere ændres med Aftensmøder. I Bestyrelsen for Rederiaktieselskabet „Victoria“:
O. O. Christensen, Direktør.
Louis Frankh, Direktør.
Hagen Jørgensen, Direktør.
A. Falbo, Direktør.
Arnold Skibsted, Overrevisor.
Jørgensen & Rasmussen, Valutarer, Ansvarstegnere.

I Hæft 10 af Oversigtning af den 21. og 22. Tegning af oversættelse af Aktier i Rederiaktieselskabet „Victoria“.
250,000 Kroner

I Tilfælde af Oversigtning af den 21. og 22. Tegning af oversættelse af Aktier i Rederiaktieselskabet „Victoria“.
Jørgensen & Rasmussen, Valutarer, Ansvarstegnere.

Indbydelse til Aktietegning i AIS Dampskibsselskabet „Primula“.

Indbydelse til offentlig Tegning af Aktier i AIS Dampskibsselskabet „Primula“.
Selskabet har allerede for sin Regning af Kr. 1,750,000 indkøbt 10 Skibe og 3 nye Dieselmotorer, hvis samlede Tonnage udgør ca. 10,000 Tons Dødsvægt. Alle Skibe er i fuld Drift med Udrustning af det mest Vidunderlige, der skal leveres i løbet af 3 Måneder. Der lever Underbesiddelse over alle de yderligere Tonnager. Som Forretningsfører er sataget Direktøren R. F. C. Rasmussen.

Kr. 1,750,000.—

Indbydelse til offentlig Tegning af Aktier i AIS Dampskibsselskabet „Primula“.
Selskabet har allerede for sin Regning af Kr. 1,750,000 indkøbt 10 Skibe og 3 nye Dieselmotorer, hvis samlede Tonnage udgør ca. 10,000 Tons Dødsvægt. Alle Skibe er i fuld Drift med Udrustning af det mest Vidunderlige, der skal leveres i løbet af 3 Måneder. Der lever Underbesiddelse over alle de yderligere Tonnager. Som Forretningsfører er sataget Direktøren R. F. C. Rasmussen.

I Hæft 10 af Oversigtning af den 21. og 22. Tegning af oversættelse af Aktier i AIS Dampskibsselskabet „Primula“.
Kr. 1,750,000.— Aktier

I Tilfælde af Oversigtning af den 21. og 22. Tegning af oversættelse af Aktier i AIS Dampskibsselskabet „Primula“.
AIS Dampskibsselskabet „Primula“
Valutarer, Ansvarstegnere.
Henry Tegner & Co.

Indbydelse til Aktietegning i Dansk Trawl- & Havfiskerielskabet „Vesterhavet“.

Under 22. September d. A. er der stiftet et Aktieselskab med det Formål at drive Havfiskeri og derved forøge de Viskomheder. Selskabet har overtaget følgende Fiskekølle:
„Eller“, Motorkraft 55 H.K., Tonn 22.
„Fenla“, Motorkraft 55 H.K., Tonn 22.
„Dorthea“, Motorkraft 55 H.K., Tonn 27.
„Ansgar“, Motorkraft 55 H.K., Tonn 41.
„Vesterhavet“, Motorkraft 55 H.K., Tonn 22.

De fire førstnævnte Både er i Fort ved Selskabets Regning, medens „Vesterhavet“ er i Drift i Østerrig. Foruden de nævnte Fiskekølle har Selskabet erhvervet sig 1000 m. sønder i røde Kæller. Sine Selskabets korresponderende Reder er sataget Direktør A. Priess, Gjøgers. Aktiekapitalen er fastsat til 200,000 Kr., fordelt i Aktier à 1000 Kr. pr. Stk. Heraf er overtaget 200,000 Kr. med de resterende

Kroner 100,000

Indbydelse til offentlig Tegning af Kr. 100,000. Overretten med Prædning af Selskabets Formål.
Tegningen under Sted Tirsdag den 3. Oktbr. d. A. på Nørre Børs, København, i Tilfælde af Oversigtning indskrives Indskrivning. Selskabets Direktør er Høsten, første Regnskabsaar slutter 31. Decbr. d. A. Gjøgers, den 22. Septbr. 1916.

I Bestyrelsen:
Niels Gjødde, Esbømd, Dørop.
Chr. Jørgensen, Fiskeposten, Gjøgers.
A. Priess, Direktør, Gjøgers.
H. Gjerholdt, Fiskeposten, Lemvig.
Niels Ovesen, Sagfører, Nykøbing Mors.

Trods tab af tonnage tjente rederne tykt på skibsfarten. Det viste sig på selskabernes generalforsamlinger i begyndelsen af 1916, hvor årsregnskaberne blev fremlagt.

Dampskibsselskabet »Torm« satte rekord med et udbytte på 100 pct. Det uddelte således hele aktiekapitalens pålydende, i alt 1.100.000 kr., og så var der endda henlagt 1.500.000 kr. til reserve- og fornyelsesfond og 557.000 kr. til imødegåelse af krigsskatten.

Fragtprisen var naturligvis steget i takt med efterspørgslen og den virkede stærkt fordyrende på alle importvarer.

Indenrigsminister Rode benyttede lejligheden til at foreslå en afgift på 20 pct. af den indtjente fragt med mulighed for at mindske eller øge denne afgift, således at fragterne kunne holdes på et rimeligt prisniveau.

Rederne protesterede kraftigt og blev støttet af De Konservative og af Venstre, hvis leder, Niels Neergaard, erklærede, at man skulle passe på, »ikke at dræbe hønen, som lægger guldæggen.«

Resultatet blev et forlig om oprettelse af et fragtnævn, der skulle søge at skaffe billig tonnage.

Da indenrigsminister Rode forelagde forslaget om en fragtagt i Landstinget den 17. marts 1916, sagde han bl. a.:

»Jeg har en opgørelse over 29 dampskibsselskabers stilling nu, efter at de har opgjort deres forhold for 1915. Disse 29 selskaber havde tilsammen en aktiekapital på ca. 79 mill. kr. De har i 1915 haft et rent driftsoverskud på 90 mill. kr. Altså betydelig over aktiekapitalens samlede beløb. De har til deres aktionærer udbetalt i udbytte et samlet beløb af 26½ mill. kr. Dividendens størrelse har varieret fra for nogle enkelte selskaber 10 pct. til for et enkelt 100 pct., flertallet af dividenderne ligger omkring 30-40-50 pct. af kapitalen. De samme selskaber har endvidere udbetalt en tantieme til en forholdsvis lille kreds af bestyrelsesmedlemmer, direktører og personale på ca. 5 mill. kr.

Jeg beder de ærede medlemmer sammenligne, at det forslag, som er fremsat, gående ud på at yde dyrtidstillæg til tjenestemændene, er opgjort for de mange tusinde mennesker i statens tjeneste til at andrage de samme 5 mill. kr., som disse 29 dampskibsselskaber har udbetalt i tantieme. «

Skibsfører H. C. Røder fortæller:

»Entrepreneure folk fik den tanke, at der faktisk ikke var aktiemateriale nok på Børsen til at jobbe med, og fra denne tanke til handling var der ikke langt. Der skulle stiftes flere rederier. Fremgangsmåden var denne: en kreds af mænd med nogen tilknytning til dansk skibsfart sluttede sig sammen, fik en eller flere gamle dampere på hånden til en bestemt pris (skibets alder og tilstand var uden betydning) og dannede så et aktieselskab, hvis aktier den dividendehungrende børs var hurtig til at snappe op. Også sejskibene fik deres renaissance, og det var de mest mærkværdige skuder, der kom ud fra havnene.«

Aviserne indeholdt daglig annoncer med indbydelse til aktietegning i nystiftede rederier, og aktierne blev revet væk.

Indbydelse

til Aktietegning i

Rederiaktieselskabet „Dragør“.

Med det Formaal at udnytte de gode Fragtkonjunkturer og de Fordele, som den kombi-
nerede Motor og Sejldrift byder, har undertegnede Dags Date under ovenstaaende Navn dannet et Aktie-
selskab, der har købt nedennævnte Motorskibe, hvilke alle forsynes med 1ste Klasses Motorer:

3/mastet Motorskib, bygget 1909, lastende 180	Tons	d. w., nu i Fart, Overtagelse straks.
2/mastet „ Nybygning, „ 350	„	d. w., Overtagelse Novbr. d. A.
4/mastet „ „ „ 600/25	„	d. w., Overtagelse 1. Decbr. d. A.
4/mastet „ „ „ 600 25	„	d. w., Overtagelse April n. A.
4/mastet „ „ „ 600/ 5	„	d. w., Overtagelse Juli n. A.

Alle Skibene er af Staal med Undtagelse af Nybygningen paa 350 Tons d. w., der er bygget af Træ/paa Staalspant.

Selskabets Aktiekapital er fastsat til Kr. 1.000.000.— fordelt paa 1.000 Aktier à Kr. 1.000.—, hvoraf er fast overtaget Kr. 600.000.— til en Kurs af 100 pCt.

De resterende

Kr. 400.000.—

vil blive fremlagt til offentlig Tegning ved

Kjøbenhavns Laane- og Diskontobank,

hos hvem ogsaa Selskabets Love udleveres.

Som Forretningsfører for Selskabet er antaget Skibsmæglerfirmaet Wonsild & Søn, hersteds.

Kjøbenhavn, den 24de August 1916.

I Bestyrelsen for Rederiaktieselskabet „Dragør“

Svend Ammitzøel,
Assurandør. fhv. Skibsfører.

Vilh. Lund,
Maskininspektør.

O. F. Kiør,
Kaptajn, Driftsbestyrer.

H. Illum,
Skibsbygmester.

Chr. Lund,
forhv. Dampskibsfører,
J. Wonsild,
Skibsmægler.

I Henhold til ovenstaaende modtager vi Tegning paa

Kr. 400.000.—

Aktier i Rederiaktieselskabet „Dragør“

To forlis og en dato . . .

Den 1. februar 1917 proklamerede Tyskland den uindskrænkede u-bådskrig: de hidtidige farezoner udvidedes, og for fremtiden ville også neutrale skibe, der sejlede inden for disse zoner, blive sænket uden varsel.

Den tyske erklæring kom som et chok for Danmark. Skibsfarten gik i stå. Rederne turde ikke sende deres skibe af sted, og søfolkene var bange for at sejle.

De tre nordiske lande protesterede i fællesskab i Berlin, men protesten gjorde ikke indtryk.

Forskellen på den tyske u-bådskrig før og efter den 1. februar blev illustreret gennem to danske skibsforlis:

Den 28. januar, altså et par dage før proklamationen, blev S/S *DAVSY* sænket i Atlanterhavet, men besætningen fik tid til at gå i redningsbådene.

Den 4. februar, altså et par dage efter proklamationen, blev S/S *LARS KRUSE* torpederet uden varsel i Kanalen, og af de 18 besætningsmedlemmer omkom de 17.

Søforhør den 2. april 1917 kl. 12 middag i anledning af S/S *DAVSY*'s forlis:

Af besætningen mødte: Kaptajn B. Christian Jørgensen, førstestyrmand M. Winther, andenstyrmand A. P. Hansen, første maskinmester N. K. Svendsen, andenmaskinmester J. G. Svendsen, maskinassistent K. F. L. Thordal, hovmester R. F. Petersen, kok L. Pedersen, tømmermand K. Christensen, dreng H. Andersen.

Skibet var på vej fra Arzew til Preston med espartofiber i lasten.

Der fremlagdes uddrag af skibets logbog: »Søndag den 28. januar 1917 kl. 3.05 EM blev et skarpt skud affyret over skibet. Der opdagedes en tysk undervandsbåd i misv. N. t. O. ca. 4 sømil borte med signalet T. A. F. (send Deres papirer om bord) oppe. Maskinen stoppedes straks, og styrbords båd blev sat i vandet og roedes hen til undervandsbåden med kaptajnen og fire mand om bord. Der blev forlangt oplysninger om, hvor skibet kom fra, og hvorhen det skulle, samt om ladningens beskaffenhed, espartofiber til papirfabrikation. Besætningen fik ordre til hurtigst muligt at forlade skibet, der skulle sænkes. Der blev da sendt fire mand fra undervandsbåden med bomber om bord i *DAVSY*, hvorefter besætningen roede bort fra skibet.

POLITIKEN

Nr. 32

Torsdag den 1. Februar

1917

Tyskland erklærer hele England i Blokadetilstand.

**D. F. D. S. standsør fra i Dag Farlen
paa England.**

Ministermøde i Aftes.

Lukket Rigsdagsmøde i Dag.

Tyskerne firede da en hel del sække og bylter ned i den tomme redningsbåd, indeholdende en del af *DAVSY*'s proviant og skibsinventar, samt alle skibets søkort, hvorefter lunterne til bomberne blev antændte, og de fem tyskere gik med ned i båden, hvorefter båden roedes over til undervandsbåden, hvori alt, hvad der var medtaget fra *DAVSY* blev langet om bord. Ligeledes to søkort over Biscayabugten, som styrmanden havde medtaget for ved deres hjælp at finde ind til en spansk havn, samt nogle brød, medtaget til bådens besætning. Ca. ti minutter senere eksploderede en bombe i *DAVSY*'s maskinrum, og skibet sank.

Stedet, hvor skibet sank, var på 44 grader, 26 minutter Nord. og 9 grader V. lgd. Undervandsbåden kom derefter tilbage og bugserede båden i sydlig retning hele natten. Mandag morgen kl. 6 kom en damper i sigte, hvorefter båden blev kastet los og undervandsbåden forsvandt. Et fyr på den spanske kyst var da i sigte. Roede derefter ind mod land mod vind og høj sø, hvori båden arbejdede hårdt og tog vand over, så fremgangen var kun ringe. Kl. lidt over 2 EM fik vi en lille fiskerdamper i sigte, der kom ud for at yde assistance. Begge båden blev derefter bugseret ind til Cedeira, hvor ankomsten fandt sted kl. 3.30 EM. Hele besætningen blev indlogeret på det stedlige hotel.«

Søforhør den 12. april 1917 kl. 12.30 i anledning af S/S LARS KRUSES forlis:

Af besætningen mødte: Maskinmester B. E. A. Møller.

»Han forklarer, at LARS KRUSE var fragtet af kommissionen for majs fra Buenos Aires til Rotterdam og førte de i den anledning foreskrevne mærker, nemlig på hver af de to master en ballon, et flag og en vimpel, på hver side var fastgjort lærred med betegnelsen »Belgian Relief Comité, Rotterdam«, men da lærrederne var for store til skibet, og det ene delvis gået itu, kunne de ikke holdes udspændte. Det danske nationalitetsmærke kunne derimod ses på begge sider af skibet, ligesom skibet førte dansk flag.

Det var månelyst. Andenstyrmanden havde vagt, andenmester havde vagt i maskinen. Komparenten lå i sin kahyt. Lige efter afløsningen kl. 12 midnat, inden den afløste endnu var gået op fra maskinen, skete en voldsom eksplosion. Tredjemester sagde senere, at maskinuret havde vist nøjagtig 12.10, og andenstyrmandens ur, som komparenten bragte med hjem, var gået i stå kl. 12.15.

Kaptajnen havde om aftenen meddelt, at de kl. 10 havde passeret Ushant i 16 kvartmils afstand og at kursen var blevet sat efter startpoint. Straks efter eksplosionen kom komparenten på dækket sammen med hele besætningen. Efter ordre til at stoppe maskinen, hvis der indtraf en eksplosion, var maskinen blevet stoppet straks, da eksplosionen skete, og sikkerhedsventilerne åbnede.

Da de kom på dækket, viste det sig, at skibets ene side var fuldstændig revet op i 3-4 meters længde ud for den agterste luge nr. 4, og skibet var begyndt at synke, og der blev straks gjort foranstaltninger til at gå fra borde i bagbords redningsbåd, da det var umuligt at forblive på skibet. Skibet sank i løbet af 3-4 minutter, inden farten var gået af det, og det lykkedes ikke, efter at redningsbåden var kommet i vandet, at få denne fri.

De var alle komne i båden; da den ikke var kommet langt nok ud fra skibet, blev den, da skibet sank, kæntrret af en david.

Komparenten mistede ikke bevidstheden og kom straks op til overfladen, hvor han imidlertid kun så seks mand, hvem det sammen med komparenten lykkedes at komme op på båden. Der hørtes nogle skrig fra forskellige andre, men det hørte hurtigt op, det var ikke muligt at redde dem.

Jollen kom ikke op, og den anden redningsbåd så komparenten en timestid senere var kæntrret og ituslået uden agterende, og der var ingen på denne. De syv mand forsøgte forgæves at bringe redningsbåden på ret køl, men måtte blive liggende, tre over kølen og to ved hver af enderne i vandet.

I nattens løb så komparenten de seks, der foruden ham hang ved redningsbåden, dø, nemlig matroserne Jens Regnar Petersen og Frederik Carl Herman Møller, fyrbøderne Carl Erland Berger og S. C. Christensen, letmatros Otto Tinus Nørgaard og sidst tredjemester Otto Strand.«

Skib i sigte - torpedo klar

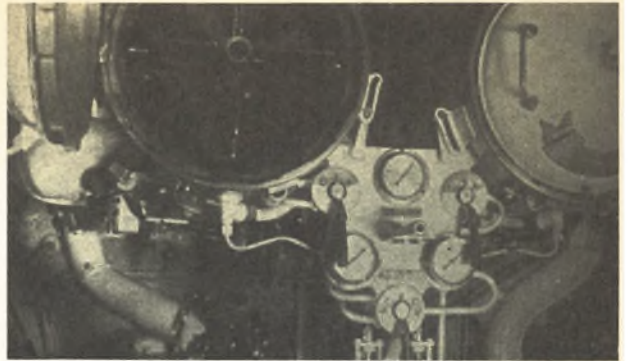
Tyske u-både sænkede i alt 5.234 (deraf ca. 250 danske) skibe under 1. verdenskrig, mens kun 178 af u-bådene kom til at dele skæbne med ofrene.

Søløjtnant Ernst Hasshagen om bord på den tyske U-21 fortæller:

»Kl. 3 om eftermiddagen får vi et skib i sigte. I den klare luft med stor sigtbarhed er vi forsigtige nok til at dykke under alarm, allerede da vi ser mastespidserne. Vi hænger med »øjet« lige over vandoverfladen og ser skibet langsomt komme nærmere. På ordrerne, som kommer fra chefen, kan man omtrent danne sig et billede af, hvad der sker deroppe. Maskine- og ror-kommandoer veksler hyppigt. Efter dem at dømmes synes skibet at ændre kurs mod øst. Nu bliver torpedorørene vædet, og endelig synes vi at skulle til det. Nu er lejligheden der. De sidste ordrer bliver givet; afstanden formindskes hurtigt. På 1100 meter falder vort skud. Sekunderne går. Torpedoen bryder to gange vandoverfladen under sit løb, ser kommandanten gennem periskopet, men den har den rette kurs, konstaterer han. Efter yderligere nogle sekunders forløb får en dump detonation båden til at sitre. »Træffer i agterskib, fjenden synker hurtigt,« kommer efterretningen gennem talerøret. Kommandanten lader mig kaste et blik i periskopet. Skibet synker så hurtigt, at der knap når at komme redningsbåde i vandet. Efter fire minutters forløb er hele agterskibet allerede under vand. Efter yderligere tre minutter forsvinder stævnen i søen. Utallige tønder, bøjer og et par redningsbåde tæt besat med søfolk driver om på stedet, hvor damperen er sunket. Mange er blevet trukket med ned. Vi løber bort under vandet på 20 meters dybde, og vender efter et par timers tid tilbage igen for at fiske vraggods op og for at finde ud af skibets navn. Da vi nærmer os, ser vi endnu redningsbådene på stedet og desuden en norsk og en bevæbnet engelsk fiskerdamper, som har taget de overlevende op. Vi opgiver derfor vort forehavende og løber atter derfra under vandet.«

Damper fotograferet i 1000, 500 og 250 meters afstand gennem periskopet i den tyske U-62. Det sidste billede er taget, efter at damperen er blevet ramt af u-bådens torpedo. Damperen er allerede ved at synke. Sådan så de tyske u-bådschefer også de danske skibe, som de torpederede

Ved periskopet i en tysk u-båd – skib i sigte

Ved torpedorøret i en tysk u-båd – klar til skud

Chefen på den tyske U-67, kaptajnløjtnant Karl Neumann fortæller:

»Om eftermiddagen meldte vagten, at han havde fået en damper i sigte fire streger om bagbord. Endnu var kun mastespidserne at se, men snart efter dukkede skroget op, og vi kunne nu tydeligt se, hvordan damperen styrede i zig-zag-kurs for at undgå tyske u-både. Mon han anede, hvor nær hans ende var? »Klar til dykning.« Tårnlugen, den sidste forbindelse med oververdenen, lukkes, og snart efter dukker u-båden under, idet luften fra tankene brusende forlader dem. Få sekunder efter er der ikke noget af u-båden at se.

Gennem periskopet betragtede jeg damperen, der intetanende kom nærmere. Torpedoen klar i røret, angrebet kunne begynde. Det var vanskeligt at tage sigte på grund af damperens zig-zag-kurs, men endelig havde jeg damperen i mållinien. I periskopets $6\frac{1}{2}$ gange forstørrelse kunne jeg se folkene om bord gå fredeligt omkring på dækket. Et let tryk på den elektriske affyringsknap, og torpedoen forlod røret. Jeg fulgte dens boblende bane gennem vandet, den løb som en snorlige streg hen imod damperen. Ti sekunder efter en voldsom eksplosion, så selv u-båden rystede. En høj røgsøjle steg op fra damperens forskib. Torpedoen havde ramt. Damperen stoppede op og blev liggende. Men besætningen forlod ikke skibet, og det sank ikke.

Jeg løber med u-båden et stykke bort under vandet for at kunne angribe damperen med skytset og tilintetgøre den. Trykløftpumperne bringer os hurtigt op til overfladen, og i samme øjeblik er vort skyts besat og åbner ild. Snart har vi en træffer i agterstavnen, og besætningen indser, at spillet er ude. En båd bliver sat i vandet, og folkene forlader skibet, som hurtigt løber fuld af vand og synker.

Den engelske kyst er i sigte, så de skibbrudne er i sikkerhed, men jeg tør ikke blive længere. Hvert øjeblik kan et engelsk kystvagtskib dukke op. Jeg dykker igen og forlader stedet uden at indhente nøjere oplysninger om det sænkede skib.«

Sejlede trods alt . . .

Der gik lang tid, før der atter kom gang i skibsfarten, og den fik langt fra det omfang, den havde haft tidligere.

Af sikkerhedshensyn dirigerede man Englandsbådene en omvej gennem nordisk søterritorium til Bergen, hvorfra de blev konvojeret gennem farezonerne i Nordsøen af britiske krigsskibe.

Alligevel gik mange skibe tabt, og mange søfolk omkom.

Forsikringsmanden Oscar Reckendorf fortæller: »Da Tyskland begyndte den uindskrænkede u-bådskrig, blev tabene uventet store for forsikringsselskaberne; man klarede sig dog ved at gennemføre en meget kraftig forhøjelse af krigspræmierne, og som helhed blev den egentlige krigsforsikring i det lange løb lønende for forsikringsselskaberne.«

Søfolkene krævede også højere betaling for den risiko, de løb. På Englandsbådene fik en matros efter forhøjelsen i alt 388 kr. om måneden (178 kr. i dyrtidsreguleret hyre plus 210 kr. i krigstillæg), og desuden blev hans livsforsikring sat op til 10.000 kr.

Rederne dækkede sig ind ved at sætte fragtpriiserne i vejret.

Maskinmester Henrik Bischoff skulle tilbage til Danmark efter at have bragt landbrugsvarer til England med DFDS's MARACAIBO.

Han fortæller:

»Tirsdag den 11. december 1917 om formiddagen lettede vi og stod ud af Lerwicks havn; her udenfor

samledes konvojen, der bestod af ti skibe, og under eskorte af to engelske torpedobåde og to armerede trawlere afgik vi kl. 0.30.

Til at begynde med havde vi frisk vestenvind; men den sprang snart over i øst og blæste op til en forrygende storm. Konvojen, der hidtil nok så nydeligt havde dampet af sted med en trawler foran, en agter og en torpedobåd på hver side tværs ud for skibene, blev snart splittet og lå nu og red stormen af, så godt hvert skib nu kunne.

Stormen rasede dagen igennem og hele den følgende nat; men næste morgen løjede det så meget af, at konvojen kunne begynde at samle sig.

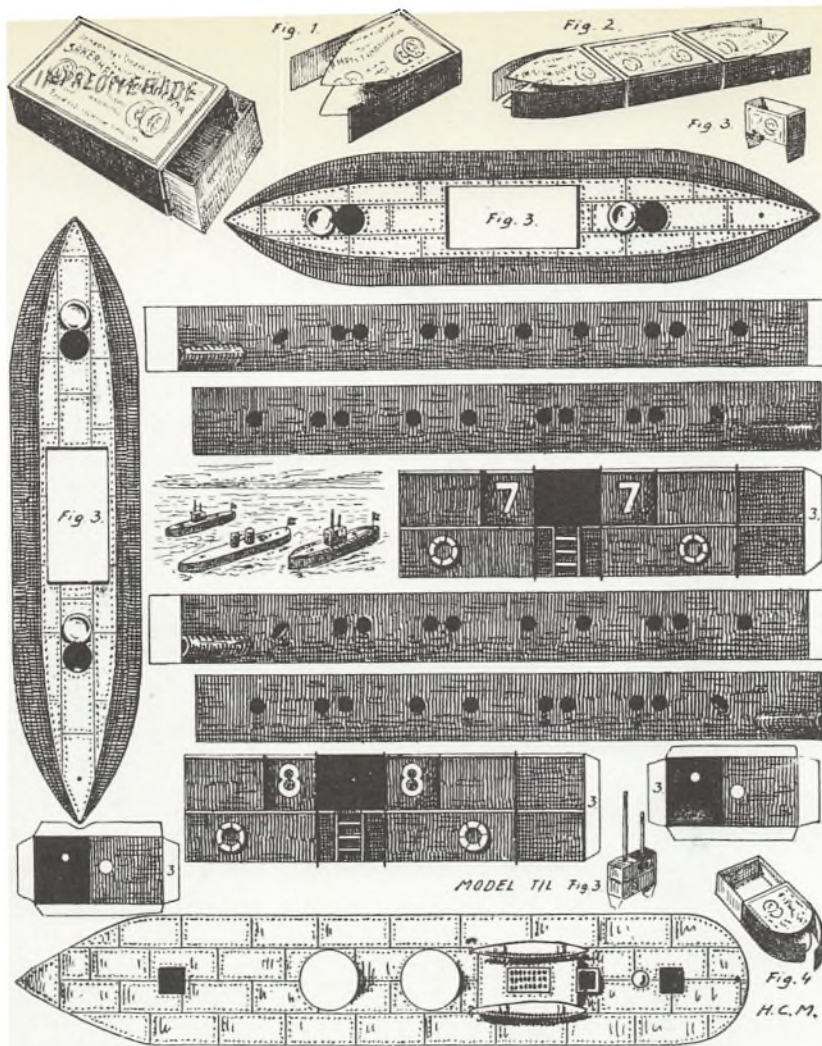
Det var næsten blevet fuldført, da vi ved 8 glas om middagen pludselig blev beskudt. Kikkerterne kom frem, og i største spænding afventede vi resultatet af observationerne. I den sydlige synskreds opdagedes tre større og to mindre skibe, og da vi lidt efter så, at vore fire ledsagebåde løb tæt op til hinanden, skønnede vi, at det måtte være tyskere, der nærmede sig.

Det passede. Konvojchefen signalerede til alle skibene, at konvojen skulle sprede sig og søge at flygte, og mens begge trawlerne gik vestover, gik de to torpedobåde frygtløst til angreb. Men tyskernes flådeafdeling, der bestod af tre krydsere og to torpedojagere, modtog dem med en frygtelig og overmægtig ild. Først sænkede de torpedobådene, derefter trawlerne, og så tog krydsernes langtrækkende kanoner fat på os andre, så det var håbløst at løbe fra dem.

I MARACAIBO var vi straks begyndt at sætte rednings-

En Torpedo- og U-baads-Flotille af Tændstikæsker.

»Familie-Journalen« gjorde sig atter bemærket med aktuel underholdning for sine mindreårige læsere.

bådene ud; men begge bådene kæntrede, da de nåede vandet. Skydningen blev kraftigere og kraftigere, granaterne regnede bogstavelig talt ned over os, vi fik flere store træffere, og da skibet begyndte at synke, sprang vi alle over bord.

Efter at MARACAIBO var gået ned, svømmede jeg rundt i nogen tid, før jeg var så heldig at få fat i en stor trærist. Den klyngede jeg mig til, og lidt efter, da nogle af vore folk havde fået bådene på ret køl, kom de hen og bjærgede mig.

Efterhånden fik vi samlet alle op, og for at vi ikke skulle komme fra hinanden, lod kaptajnen bådene forene ved hjælp af en lang trosse, og da tyskerne forsvandt, satte vi sejl for at søge mod land.

Vi havde sejlet en halv times tid, da vi så nogle røgskyer nærme sig med stor fart. Vi var naturligvis bange for, at det skulle være tyskerne, der kom tilbage for at gøre en ende på os, og vi bjærgede derfor sejlene for at være mindre synlige. Heldigvis viste det sig hurtigt, at det var tre engelske torpedojagere, og de bjærgede både os og alle de reddede søfolk fra konvojens øvrige skibe; de var alle blevet skudt i sænk.«

Kaptajn N. Th. Brinck, der førte FYLLA, fortæller:

»I Methil lastede vi kul til Århus og kom sammen med flere andre skandinaviske dampere i konvoj op over Lerwick, hvor vi var i land for at få vore instruktioner for rejsen til Norge. Vi skulle afgå om aftenen. Vi havde stille, godt vejr og gik vore 8 mil, som vi skulle.

Kl. 11 om formiddagen blev der signaleret: »U-båd forude«. Kursen blev ændret til ret nord med fuld speed, men kl. 12 fik vi igen ordre til at slå ind på den gamle kurs, endskønt man vidste, at u-båden var forsvundet i den retning.

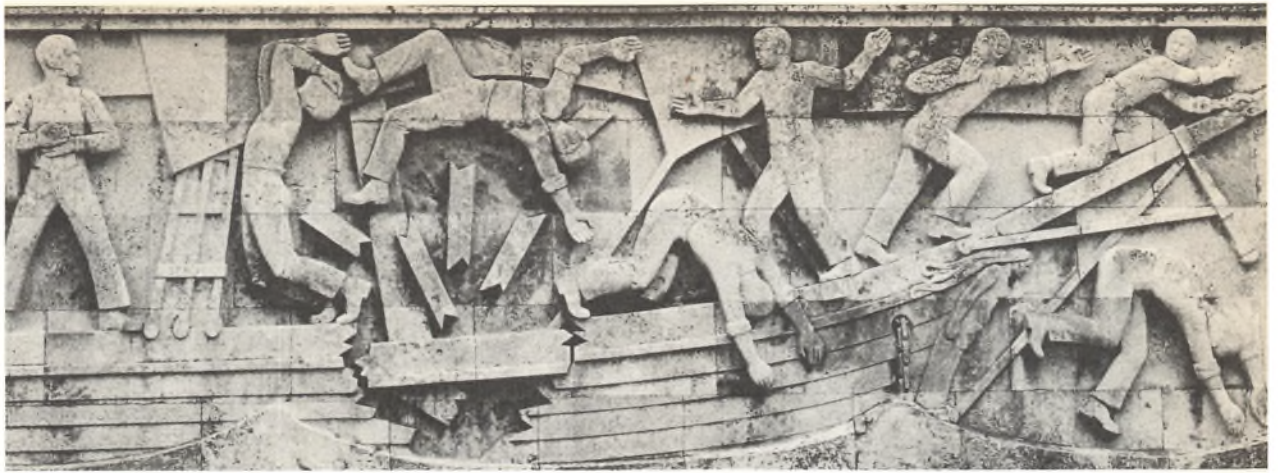
Enhver holdt nu den plads, han havde i konvojen. Vi var nr. 4, og efter en nordmand. Kl. 3 om eftermiddagen blev nordmanden ramt af en torpedo ud for fokkeriggen. Masten gik øjeblikkelig og skibet begyndte at synke. Vi havde ordre til ikke at stoppe for at bjærge folkene; det skulle trawlerne og torpedobådene gøre. Men det var hårdt at skulle sejle tæt forbi dem uden at måtte bjærge. Vi smed redningsbælter ud til dem for at de i det mindste kunne klare sig til torpedo-bådene fik dem bjærget.«

De døde

Den danske handelsflådes tab under 1. verdenskrig var store: 667 danske søfolk mistede livet. Deraf 54 kaptajner, 68 styrmænd, 52 maskinmestre, 66 hovmestre og kokke, 267 matroser og tømmermænd, 85 fyrbødere, 55 fiskere og 21 skibsdrenge. Desuden omkom 50 søfolk af fremmed nationalitet, forhyret på danske skibe. 305 danske skibe gik tabt. Heraf 166 damp- og motorskibe, 144 sejlskibe og 15 fiskerfartøjer med en samlet vægt på 281.834 bruttoregister-ton. Det repræsenterede 16 pct. af den danske handelsflåde. Langt de fleste skibe, nemlig 218, blev torpederet, 30 blev minesprængt, 16 blev ødelagt på anden måde og 41 forsvandt sporløst.

Detaljer af Sv. Rathsacks og I. Bentsens monument over de omkomne søfolk under første verdenskrig. Monumentet står på Langelinie i København.

J. RASMUSSENS / VE E. PETERSEN / IM
VIELS MADSEN / VE E. PETERSEN / KPT.
VUNDET 1918 / KPT. S. C. VALLENTINS / ACTIV / FOR
ND P. C. CHRISTENSEN / VE A. HJERSTANG PETERSE
COLUMBIA / TORPEDERET I MIDDELHAVET
S. JØRGENSEN / I. B. HOTTSS / INDIEN / SÆV
H. GLRSJER. N. P. NIELSEN / S. INDIEN / ISTM.
A. FAGERLUND. KOK N. OIIRE. DÆKSBESETN. S. T.
K. TTE-LARSEN. J. P. PETERSEN. F. E. MØGENSEN
RICHARDSEN. A. J. A. SØNDERVANG. A. NIELSEN.
INSON. K. HANSEN. E. W. LARSEN. DRENGE. G. H. BRAUN. I
ATROS / S. HELENE / KPT. N. H. CLAUSEN, I
TERSEN / S. HELENE / IM M. J. ARENTZEN. D
STASSENKET 1918 / KPT. P. DE HEMMERT-HEN
DÆKSBESETN. J. K. G. PEDERSEN. F. JOHANS
SPRÆNGT 1918 / S. SANSØ / KRIGSFORLI
RM. J. O. HØJLUND / S. SANSØ / IM C. C. T. JØRGE
RENSSEN. O. JENSENS / S. HEIMDAL / FORSVU
A. D. T. JESSEN / S. HEIMDAL / DÆKSBESE
REM / FORSVUNDET I ATLANFERHAVET 1918 / K
ATROS / S. CARMEN / MINESPRÆNGT
ODSKESEN / S. CARMEN / IM J. C. BERTHELSEN
TH. A. M. V. PEDERSEN. DÆKSBESETN. E. G. JENSEN. L. E. H. L.
BESETN. O. HANSEN. S. V. PEDERSEN. J. C. LAURITZSEN
VUNDET 1919 / KPT. O. SIGURDSSON. STM. O. OLAFSSON
DNASON. G. HELGASON. T. JØELSSON. MOTOR
O. H. M. NIELSEN. KOK A. O. I. JENSENS / S. DANM
ESBESETN. G. NIELSEN. J. P. A. MIKKELSEN / S. DANM

PRÆNGT I KATTEGAT 1918. SKATTHIA
 SMUSSEN. LETMATROSE H. C. LARSEN /
 VET 1918. KPT. J. A. M. BRANDT. STM. H. NILSEN. KOM. V. A. J.
 I. S. JENSEN. P. G. PEDERSEN. H. HANSEN. H. P. L. H.
 VERIDA KRIGSFORLIST 1918. STM. C. W. BAA
 H. H. V. N. C. ANDERSEN. N. D. KSBEST. KOM
 I ATLANTERHAVET 1918. KAPTAIN. A. V. KIER
 FALK. STM. A. S. SØRENSEN. II. M. G. LASSON. II. M. V. GRO
 RSEN. P. LEMPIAINEN. C. WOLSEN. P. C. JORGE
 ANSEN. MASINBESÆT. C. F. E. PETERSEN. G. P. V
 MER. N. G. NYSTRØM /
 VAVEL FORSVUNDET
 D. AH SING. KOH SING /
 VAVEL SKIPPER C. C. D. JOI
 RTS /
 DAGNY TORPEDERET I ATLANTERHAV
 T /
 KOK. C. C. SØRENSEN. MATROSE J. KA
 ED. STM. A. BAIRDSE /
 SURANIENBO
 MOTORPASSER H. OLSEN /
 1918. I STM. H. F. JØRGENSEN. II. STM. C. V. D. R. S. V.
 II. M. E. T. LOUS. H. O. LARSEN. I. KSBEST. N. G. V. S. R. G. P.
 1918. KPT. H. HANSEN. STM. A. H. LARSEN. FOR. H. H.
 HANSEN. J. P. H. B. HANSEN. A. E. M. PETERSEN. I. JOR
 SONNE S /
 MARS FORSVUNDET 1918-19. KPT. P. K
 VISEN /
 A. C. MADSEN. FOR. P. H. PEI
 KPT. N. IVERSEN. I STM. A. J. JEPPESEN. II. STM. V. A. PED.
 M. V. P. V. SØRENSEN. I. S. A. S. HELLEMANNA. H. O. M. A. S.
 I. VARASMUSSEN. II. K. L. O. MORTENSEN S /
 SØRENSEN. DRÆNG S. P. I. RASMUSSEN /
 RIGV
 KSBEST. K. LAURSSON S /
 CARL FORSVUNDET
 J. JOHANNSSON S /
 CARL KPT. S. ANDL
 I FORSVUNDET 1919. KPT. J. G. JENSEN. STM. C. B. RASM
 K. D. KSBEST. C. O. PETERSEN. C. R. G. JENSEN. BRASA
 I. S. JENSEN. P. G. PEDERSEN. H. HANSEN. H. P. L. H.

Seks hektoliter til hver

Tysklands uindskrænkede u-bådskrig lammede ikke blot Danmarks eksport, men også landets import. Den alvorligste konsekvens blev kulmangel.

Importen af kul gik i 1917 ned med en tredjedel af, hvad den havde været i 1916, eller med en fjerdedel af importen før krigen.

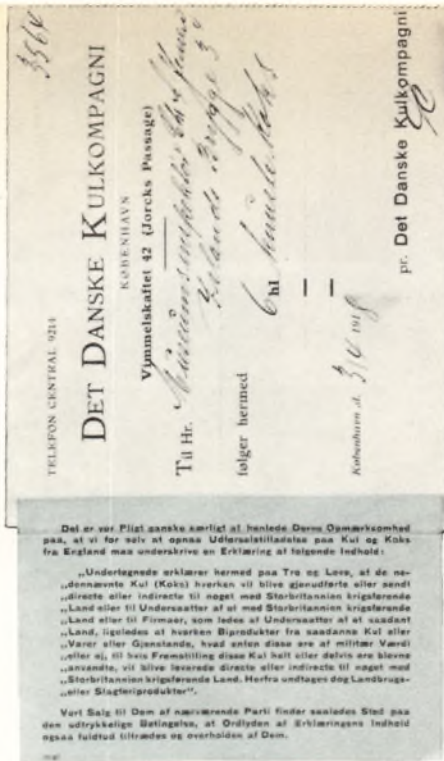
Regeringen greb omgående ind for at afbøde kulmangelens værste følger, og da vinteren kom, kunne der månedlig blive 6 hl. kul til hver husstand.

Regeringens indgreb var både mange og drastiske:

- Alle biografer, teatre, varieteer og andre forlystelsesetablissermenter skulle lukke kl. 22 (dog to gange om ugen kl. 22.30). Senere strammedes bestemmelserne, så der kun måtte gives forestilling tre gange om ugen.
- Alle restauranter skulle lukke kl. 23.
- Sporvognene i København kørte kun til kl. 23, og både sporvejskørslen, jernbanetrafikken og passagerfar-ten til søs indskrænkedes.
- Gadebelysningen slukkedes om aftenen.
- Gaspriserne sattes op. Private husstande kunne hver måned få 50 kubikmeter kogegas til gammel pris: 12 øre pr. kubikmeter, merforbrug kostede 35 øre pr. kubikmeter. Ligeledes 50 kubikmeter lysgas til gammel pris: 18 øre pr. kubikmeter, merforbrug 50 øre pr. kubikmeter.
- Butikker, fabrikker, skoler, hoteller, teatre osv. kunne kun få en tredjedel af normalt forbrug til gammel pris.
- Elektricitetspriserne hævedes også. Hver husstand kunne kun få 25 kilowattimer i kvartalet til gammel pris: 35 øre pr. kilowatttime, merforbrug 1 kr. pr. kilowatttime.
- Alle opfordredes til at spare, og staten viste et godt eksempel: på alle museer skruedes der ned for varmen. På Statens Museum for Kunst f.eks. fra 12 til 4 grader.

Kulpillerne havde travlt

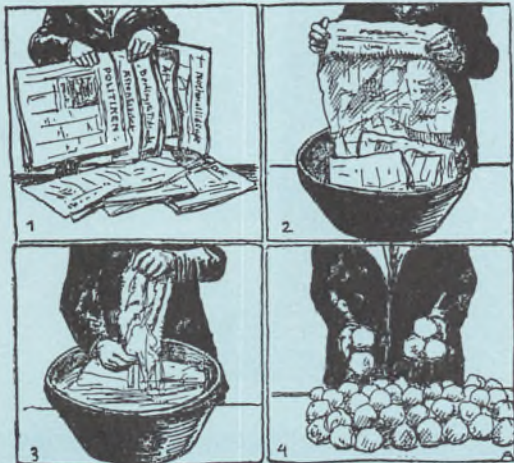

Dir. Anton Petersen, Wivel, var ikke glad for regeringens påbud:

»Vor omsætning er gået nøjagtig 50 pct. ned. Vort publikum, i hvert fald den del, der kom her efter teatertid, er som blæst bort. I går, da der var udsolgt i alle teatrene, foretog jeg en optælling af de gæster der indfandt sig i vore lokaler efter kl. 10. Der kom i det hele – 30. Publikum kan kun tilbringe en god halv time på cafeerne efter teatertid, og det har åbenbart ikke lyst til at spise sin souper i dette knapt tilmålte tidsrum. Her sætter vi under disse omstændigheder 4–500 kr. til om dagen. Vi har ganske vist haft et par gode år og har derved haft anledning til at opspare en lille reservefond, men i den periode, der nu indledes, er det ikke godt at vide, hvor lang tid, den strækker til. Jeg er ikke pessimist, men skulle det vise sig nødvendigt at opretholde de nugældende bestemmelser ret længe, kan Wivel lige så godt lukke.«

Selv om det kun drejede sig om 6 hl. måtte køberen på tro og love erklære, at han ikke ville genudføre koksene

Hvordan man laver Husflidsbrændsel.

Gamle Aviser forvandles til Briketter.

For nogen Tid siden bragte vi i vor „Tekniske Tidende“ nogle Artikler om Papirets Anvendelse som Brændselmateriale. I disse Dage, hvor Kulspargemaallet spüler en saa fremtrædende Rolle, har alle andre Brændselmuligheder en udpræget Interesse, og vi giver derfor her en illustreret Anvisning paa, hvorledes man selv kan fremstille Papirbriketter.

Det er uhyre let. Man tager en hal Mængde gamle Aviser (Billed 1), lægger dem én for én (Billed 2) ned i en Skaal eller Balje, holder Vand over dem, saa meget, at Vandet helt dækker Aviserne, og kommer en Haandfuld Salt i Vandet. I mindet fireogtyve Timer lader man derpaa Aviserne staa i Blod, saa at de kan blive fuldstændig gennemtrængt af Vandet, derpaa tager man dem op, atter én for én (Billed 3), trykker Vandet haardt af og presser hver Avis kraftigt sammen til en Kugle (Billed 4). Naar Kuglerne er færdige, lægger man dem ind i en Oven eller paa en Kækkelovnaplade og lader dem langsomt tørre igennem. Naar de er tørre, vil de være saa haarde som Kul. Papirbriketterne lægges oven paa et Underlag af Koks, bedækket med et tyndt Lag Aske; de kan brænde længe og udsender en stærk Varme.

Der gik sport i at spare

Der gik hurtigt sport i at spare, og opfindsomheden kendte ingen grænser, når det gjaldt om at fremme denne samfundsnyttige egenskab. Men det var også nødvendigt. Efterhånden var enhver vare mangelvare.

I »Politiken« kunne man finde trøst i denne lille opsats:

»Der findes næppe et par mennesker, der i disse dage er så meget omtalt som vore bedsteforældre. Hvert øjeblik på dagen appelleres der til dem. Når husfaderen med stille skadefryd går hen og drejer om på kontakten og konen og børnene gør vrøvl, erklærer han: »Husk på vore bedsteforældre, de sad ved en tælleprås og det faldt dem aldrig ind at beklage sig.«

Når husassistenten slår med nakken, fordi hun skal sørge for at sætte vand over til varme på kakkelovnen i stedet for at dreje op for varmtvandsledningen, siger husfruen: »Tænk på, hvorledes pigerne havde det i gamle dage. Hos mine bedsteforældre måtte pigerne tænde op på komfuret, hver gang der skulle bruges en kedel vand, og de havde alligevel pigerne i tjeneste i mange år.«

Når et selskab sidder og drøfter, hvor underligt det bliver, når hele livet skal standses kl. 10-11, er der straks en, der er parat: »Ja, det ville vore bedsteforældre endda kalde sent. De gik tidligt i seng, og de befandt sig udmærket derved.«

Ja, når indskrænkningssystemet efterhånden berører os forskellige af vore behagelige sædvaner vil trøsten straks være: »Se nu til vore bedsteforældre. De havde hverken gas eller elektricitet eller andre af vore moderne bekvemmeligheder og de var ganske anderledes tilfredse med livet.«

I enhver Husholdning er

Sparekedlen
uundværlig!

Anvendes som Grydelaag.

Nordiske Auer Komp., Frederiksholms Kanal 6.

Faas hos de fleste Isenkræmmere her i Landet.

I april 1917 patentanmeldte Carl Ballum, Store Kannikestræde 5, København, en »lampe-koger« (t. v.), som kort efter kom i handelen til en pris af 1 kr. Patentet bestod af et messingrør, som forvandlede en almindelig petroleumslampe til et miniature-komfur, samtidig med at lampen kunne lyse. Sådan kunne man spare på sin petroleum, for også den var rationeret. Herunder tre modeller af carbidlampen og spareråd i bogform.

1
14,00

2
17,00

3
20,00

KAREN BRAAE og E. VESTERGAARD
SPARE-KOGEBOG
 DYRTIDS-OPSKRIFTER
 RAAD OG VINK

NYT NORDISK FORLAG

ØJEBLIKKETS SYLTEBOG
 af FruConstantin

Opskrifter og Anvisninger til uden Sukker eller med meget lidt Sukker at henkoge, tørre og salte Frugt og Grøntsager.

CYLDENDALSKE HOGHANDEL

»Ved madlavningen kan der spares utroligt meget gas. I de huse, hvor der er kogerum i kakkellovnen, sættes to kedler med vand skiftevis over, så der til stadighed er kogende vand. Hvor intet kogerum findes, stik der ind i kakkellovnens øverste hul en af de i øjeblikket aldeles uundværlige lange fløjtekedler. Dette vand vil være tilstrækkeligt til et normalt forbrug til at vaske sig i, til opvask, til børnevask og til maden. Ingen gryde må nogen sinde sættes over gassen uden brug af dette varme vand, koldt vand bruges slet ikke. Når maden så efter en ganske kort stund er bragt i kog over gassen, f. eks. 10 minutter til kartoflerne, sættes den i hækassen. Kog mad til flere dage ad gangen, og brug ikke to varme retter hver dag.

På vasken kan der spares overordentligt. Alle lyse vaskekjoler, hvide skørter, forklæder, kapper o. lign. bør gemmes hen til bedre tider. De daglige duge kan erstattes af et stykke hvidt voksdug, servietter kan man give af papir i hvert fald til muligt selskabsbrug, hvor der anvendes forholdsvis mange.

På strygingen kan der spares endnu mere. Linned, natkjoler, lommeværklæder, forklæder o. lign. kan man lade være at stryge, når der lægges færre stykker om rullestokkene, så at tøjet bliver pænere rullet og dernæst lagt smukt sammen.«

(VORE DAMER, 1917)

En helt ny fornemmelse

Allerede i januar 1917 var sukker blevet rationeret, men derved blev det ikke. I maj 1917 måtte brødet holde for, og fra januar 1918 kom smør, flæsk og kaffe også på kort.

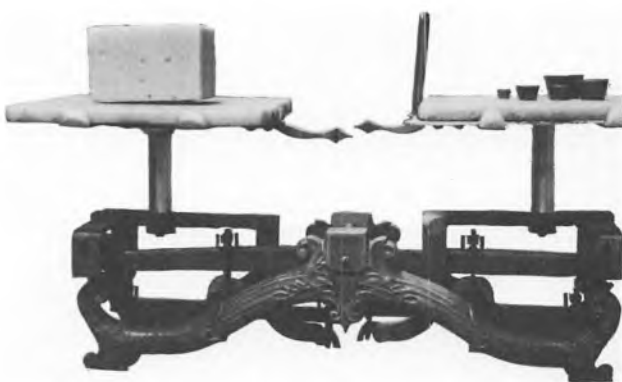
Redaktør og folketingsmand Niels Andreasen, Næstved, fortæller:

»Jeg havde sæde i dyrtidsudvalget og skulle sammen med to kolleger føre kontrol med, at brød og brødkorn ikke blev anvendt til foderbrug. Selv havde jeg en skotsk hyrdehund, som var vant til at få et par skiver rugbrød morgen og aften, og meget betænkelig ved den foreliggende situation, begav jeg mig en dag op på amtskontoret for at forhøre amtmand Vedel om, hvorledes man skulle forholde sig i denne prekære sag. Jeg vidste, at amtmanden også holdt hund. »Får De ekstra brødkort,« spurgte kammerherren mig straks. »Nej, nej,« svarede jeg. »Ja, så mener jeg, at De uden risiko kan dele Deres brød med Deres hund; således gør jeg selv,« bemærkede hr. Vedel.«

Overlæge Helms på Nakkebølle Sanatorium på Fyn fortæller:

»Som sognerådsformand havde jeg meget at gøre med rationeringen, og den skaffede mig ikke ringe besvær. Det var jo ikke et lille arbejde at uddele kort til alle sognets beboere, foruden at en stor del skulle have

godtgørelse for afleveret rug. Jeg havde averteret, at det hele foregik i forsamlingshuset en dag fra kl. 2 til 6. Min nabosognerådsformand spurgte, hvad jeg bildte mig ind, om jeg mente, jeg kunne klare det på fire timer: i hans sogn havde det varet fra ni morgen til ti aften. Det tog mig kun tre timer, men jeg havde rigtignok også gjort alle forarbejderne hjemme, endog holdt generalprøve på udleveringen.«

De handlende blev under rationeringen mere nøjeregnende, når de vejede varer af, og kunderne måtte lære kunsten at stå i kø i timevis, når det rygtedes, at en butik havde fået et parti mangelvarer hjem.

Det lykkedes i januar 1918 at få et skib med varer fra Østen igennem til København. Det var Ø.K.'s FIONA, som kom med en ladning på 3337 tons ris og sago. Ladningen blev fordelt med 250 g. til hver, og rationen udleveredes på sukkerkortenes talon, som »overklippes efter en linie, der går mellem de to første k'er i »sukkerkort« og gennem r'et i »januar« til talonens perforerede underkant, således at venstre, mindre del giver ret til 250 g. sago- eller risengryn«.

Johanne Einfeldt fortæller:

»Til julen var det galt. I den butik, hvor jeg havde indleveret mine mærker, indrettede man det således, at grisene blev skåret ud i så store stykker, som mærkerne lød på; om stykkerne egnede sig til at koge eller stege, kom ikke spækhøkeren ved. Jeg var så uheldig at få et stykke, der var godt at koge ærter på, men ikke spor af godt som julesteg.«

Hun fortsætter: »Rigtig kaffe havde vi ikke set i lange tider. De fleste brugte ren løvetand. Det smagte ikke godt. Men vi kunne få lidt byg, fordi vi havde nogle høns. Lidt af byggen brændte jeg som kaffebønner og fik dem malet på en kværn. Det hverken lugtede eller smagte som kaffe, men det var alligevel den bedste erstatning, der fandtes.«

Selv om rationeringen herhjemme stort set halverede forbruget, var rationerne ikke urimeligt lave – i hvert fald ikke sammenlignet med rationerne syd for grænsen på samme tidspunkt.

- Vi fik 2 kg. sukker pr. måned, foruden en ekstra tildeling syltesukker om sommeren. Tyskerne fik 800 g.
- Vi fik 8 kg. rugbrød og 4 kg. hvedebrød om måneden eller et tilsvarende kvantum mel. Hårdtarbejdende kunne få 4 kg. ekstra rugbrød. Wienerbrød blev regnet for hvedebrød, men kager var ikke rationeret. Tyskerne fik godt 5 kg. rug- og hvedebrød.
- Vi fik 250 g. smør om ugen. Tyskerne fik sjældent smør. Af fedtstoffer fik de 70 g.
- Vi fik 280 g. flæsk pr. uge (120 g. rygflæsk og 160 g. svinekød). Tyskerne fik 150 g.
- Kaffen udrationeredes kun efter nærmere bekendtgørelse, som regel i portioner på 50 g. Fra og med sommeren 1918 var lagrene tomme, men det lykkedes at få forsyninger hjem til julen, så hver person kunne få en ration på 50 g. til juledagene.

På det tidspunkt kunne de færreste tyskere huske, hvordan kaffe overhovedet duftede.

Gør det selv

Den lille Industri

N. M. Nielsen, Hobro.

60 praktiske og prøvede Opskrifter
til selv af fabrikerne 60 i det daglige Liv forekommende
Artikler, som kan fabrikeres for en Brøkdæl af hvad
de almindelig koster i Handelen.

Ellertryk forbydes.

HOBRO.
Trykt i Hobro Bkappes-Trykkeri
1915.

Sådan forestillede
Storm P. sig den
fynske tobaks-
produktion
(»Blæksprutten
1917«), og de, der
havde smagt de
fynske cigarer, var
ikke utilbøjelige
til at give ham ret.

Den hårde danske spiritusbeskatning blev indført i foråret 1917. Den 28. februar udstedte regeringen totalt spiritusforbud og bekendtgjorde, at overtrædelse af forbudet ville blive straffet med bøder på indtil 10.000 kr. eller fængsel. En måneds tid efter, den 26. marts blev forbudet atter hævet, men spiritussen var i mellemtiden blevet beskattet, og priserne var ca. 125 pct. højere end de hidtil gældende. Nu kostede en flaske snaps f. eks. 2.40 kr., en flaske whisky 9 kr., en flaske cognac 14 kr. og en flaske caloric 6 kr.

I september fik vinen samme omgang, og samtidig var det begyndt at blive vanskeligt at få et andet kært nydelsesmiddel: tobak.

Med forudsende folk havde allerede startet en dansk produktion, og danske cigarer fandt rivende afsætning, da de udenlandske slap op – selv om smagen ikke var helt den samme.

Før nogen vidste, hvor kortvarigt spiritusforbudet ville blive, blæste afholdtsfolkene sejrxfanfarer, men indenrigsminister Rode måtte skuffe dem. På et møde den 2. marts 1917 sagde han:

»Spiritusforbudet tilsigter ikke nogen principiel afgørelse af alkoholspørgsmålet. Nej, her er spørgsmålet, om vi skal bruge vor beholdning af gær til fremstilling af brød eller brændevin.«

Arbejdet i Plantagen

Tørring af Raastofferne

Cigarerne rullet

Den færdige „Flora danica“ prøves

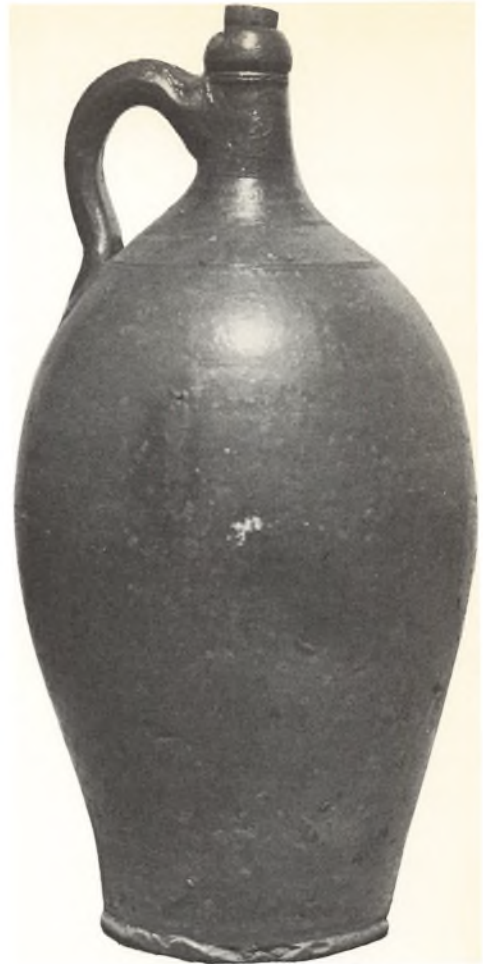
På »Politikens« forespørgsel under spiritusforbudet, svarede direktør Chr. H. Olesen, De danske Spritfabrikker:

»Selvfølgelig kan vi fremstille whisky. Vi forsøgte for tyve år siden med meget gunstigt resultat, om end vi ikke nåede så højt som de engelske og skotske fabrikker, fordi vi ikke herhjemme har samme vand – fjeldvandet, der giver den skotske whisky dens smag. Men vi vil ikke prøve nu, fordi vi anser tidspunktet for uheldigt. Englænderne, der jo så at sige har haft monopol på fremstillingen, ville antagelig meget nødig se, at vi begyndte at konkurrere dem ud på et tidspunkt, da den engelske industri er ude af stand til at optage kampen.«

Johan Hurtigkarl, der var slagteriarbejder, fortæller:

»En dag jeg kom forbi Carl Lundstrøms slagterbutik, stod han udenfor sammen med sin bror, Wilhelm, maleren. De stod og røg. Da jeg spurgte, hvor de havde fået tobak fra, svarede Carl bare: »Hvordan synes du den dufter?«. »Godt,« sagde jeg, »men hvad er det?« Så pegede Wilhelm bare op på kastanien, de stod under. »Det der,« sagde han. Jeg fik lov at smage, og det smagte i hvert fald bedre end den fynske tobak.«

Også en anden fornøjelse måtte man give afkald på: det blev forbudt at bruge biler til vædekørsel, og automobilkørsel blev forbudt fra kl. 24 til kl. 6 på grund af benzinmangel.

Spiritusforbudet og den hårde beskatning bagefter satte gang i hjemmebrænderierne og spiritusmugleriet.

Her er et af de hjemmelavede apparater, politiet beslaglagde, og nogle af de konfiskerede beholdere, der brugtes til indsmugling af de eftertragtede våde varer.

Bolignød for første gang

Under første verdenskrig fik vi for første gang bolignød herhjemme. Byggeriet havde på grund af krigsforholdene ikke kunnet holde trit med behovet, så mange mennesker stod pludselig uden tag over hovedet.

Det var begyndt allerede på flyttedagen den 17. oktober 1916. Om aftenen opgjordes antallet af husvilde i de større byer, og det var store tal, det drejede sig om. I Århus 125 familier med 405 børn, i Ålborg 41 familier med 161 børn, i Odense 37 familier med 154 børn og i København 171 familier med 607 børn, og der kom flere til i de følgende dage.

De husvilde blev indkvarteret på skolerne; i København også på Sundholm og i kvindefængslet på Christianshavn. Lejen for et klasseværelse eller en fængselscelle var 40 øre om dagen.

Samtidig var huslejen steget så stærkt, at regeringen så sig tvunget til at gribe ind. Den fik vedtaget den første huslejelov, hvorefter kommunerne skulle nedsætte huslejenævn. Nævnene skulle sørge for, at huslejen ikke steg urimeligt, og i København skulle nævnet godkende alle opsigelser.

Flyttedagens helt uvante forløb afspejledes i avisernes reportager dagen efter. Berlingske Tidende fik situationen belyst fra denne vinkel: »Trods travlhed fik byfogeden, hr. Eiler Nygaard, tid til at besvare vore spørgsmål, da vi ringede ham op.

– Ja, det begyndte med uroen allerede i går. Vi måtte foretage fem udsættelser, og i dag er vi foreløbig ude på syv, og der ligger bestillinger på fem til i morgen. Men der kommer nok mange flere. Den egentlige store udsættelsesdag falder jo først efter selve flyttedagen. Forholdene i år er meget anderledes end tidligere. Endnu i fjor hjalp det som regel, at vi meddelte, at vi kom, så rømmedes lejlighederne godvilligt. Men i år hænger folk sig formelig fast. De mener vel, at der vil byde sig en chance i sidste øjeblik. Til sammenligning kan jeg oplyse, at der i forbindelse med flyttedagen 1915 kun foretoges to udsættelser.«

Storm P. lod sig inspirere af den aktuelle situation hjemme og ude med nedenstående tegning, hvis tekst lyder: – Det er så mærkeligt med den bolignød – der er dog slået ikke så få millioner ihjel i de sidste år.

Ikke kun et krigsfænomen

Indenrigsminister Ove Rode blev den store organisator af dansk økonomisk liv under krigen. Han var overbevist om, at den gamle liberalisme var død, og han betragtede ikke den planøkonomi, han skabte i krigsårene, som et krigsfænomen; også efter krigen ville det være nødvendigt at staten greb regulerende ind, fordi det moderne samfundsmaskineri var blevet så kompliceret. At hans indgreb satte ondt blod, siger sig selv. Han fik flere fjender end venner, men som tiden gik, måtte selv hans modstandere bøje sig for hans synspunkter, én ting var alle enige om: hans arbejdsindsats under krigen var fantastisk.

Her er et par citater fra Ove Rodes taler under krigen:

»Jeg vil have lov at sige, at der fra alle sider i den overordentlige kommission og af ministeriets embedsmænd er krævet og ydet et overordentligt arbejde, så usædvanligt som det sjældent kræves af mænd. Under dette arbejde har fejlgreb selvfølgelig ikke kunnet undgås, men hvorledes skulle overhovedet dette være muligt i en tid, da verden er anderledes, end menne-

Ove Rode – han fyldte 50 i 1917.

skene nogen sinde tidligere har kendt den. Vi er ude af stand til at bygge på erfaringer, vi må prøve, famle os frem. Nu ved vi allerede mere end ved krigens begyndelse, men jeg advarer på det mest indtrængende imod at overse, hvad disse erfaringer lærer os.«

Det nye Christiansborg blev færdig under krigen. Her taler Rode ved kranshejsningen, mens kongen i ensom majestæt sidder i æreslogen. Det var koldt og blæsende den dag, så indenrigsministerens ord om efterårsvejret over Danmark kunne også tages bogstavelig:

»Tiden er ikke til fest, men glæden over et fuldført værk har ret til at finde udtryk, og derfor er med kongen i spidsen mænd fra rigets højeste myndigheder kommet herhen for sammen med bygmesteren og hans arbejdere at glædes ved det øjeblik, da efter gammel skik krans og flag over tårne forkynder, at arbejdet er nået højest op.

Efterårsstorme farer over landet, og Danmarks himmel er skyfuld og grå, men som vi i dag samles på historisk grund, med fortiden under os og omgivet af dens vælde, er det vort faste håb, at rigets borg, det nye Christiansborg må stå under slægtens gang som samlingssted for et frit og uafhængigt folk, der under historiens vekslende kår, under med- og modgang må skride fremad til enighed i lykkelig, fuldført gerning.«

»Ingen djævel kan hitte ud af nævnene«, sagde venstremanden Niels Neergaard i Folketinget i 1917.

»Klods Hans« kommenterede udtalelsen med denne forside-tegning af Alfred Schmidt. Djævelen bærer Neergaards træk og i baggrunden ses indenrigsministeren.

Den »overordentlige kommission« fra august 1914 havde – til erhvervenes fortvivelse – formået sig ved knopskydning i tidens løb.

I hver by- og landkommune var der nedsat lokale tremandskommissioner, der stod direkte under den store kommission i hovedstaden, og desuden blev der i krigsårene oprettet følgende organer med særlige opgaver:

Bagernævnet, benzinnævnet, brændselsnævnet, brændselsolienævnet, byg- og maltnævnet, carbidnævnet, cementnævnet, chilesalpeternævnet, fragtnævnet, kaffenævnet, majs-nævnet, møllernævnet, saltnævnet, spiritusnævnet, transportnævnet og huslejenævne (58 i byerne, 56 i landkommunerne). – Endvidere: Acetylenlampeudvalget, udvalget for blodfødemidler, fiskeudvalget, husholdningsudvalget, kuludvalgene (fastlands-kuludvalget og ølands-kuludvalget), konsumudvalget, kornudvalget, det stående landbrugsudvalg, det tekniske landbrugsudvalg, udvalget for eksportberettigede svineslagterier, udvalget til fremme af brændselstilsættelserne, erhvervenes fællesudvalg, kødudvalget, mælkeudvalget, oste-eksportudvalget, premier-jus-udvalget, smørekseksportudvalget og indenrigsministeriets arbejdsudvalg. Endelig: Ernæringsrådet, industrirådets studiekommission og vurderingskommissionen ved ekspropriation af korn og mel.

Her går det skidt

Selv om det til en vis grad lykkedes at holde handelsforbindelsen med udlandet i gang under den uindskrænkede u-bådskrig, viste tallene for den samlede ind- og udførsel en brat nedadgående kurve i krigens sidste år.

INDFØRSEL:	UDFØRSEL:
1913 7603 mill. kg	1913 1348 mill. kg
1914 7251 mill. kg	1914 3109 mill. kg
1915 7865 mill. kg	1915 1133 mill. kg
1916 7211 mill. kg	1916 1128 mill. kg
1917 4113 mill. kg	1917 749 mill. kg
1918 3780 mill. kg	1918 557 mill. kg

Udførselsforbudene var med til at begrænse Danmarks eksportmuligheder: listen over de varer, der ikke måtte udføres var efterhånden blevet både lang og detaljeret.

Og det var kun en af de kriseforanstaltninger, regeringen måtte gennemføre under krigen.

Aksel Dahlerup, nybagt student, fortæller:

»Første gang, jeg virkelig fik en praktisk opgave at løse, var, da jeg blev ansat i justitsministeriets udførselskontor, som havde til huse i øverste etage i Slotsholmegade 10. Telefonen kimede altid – og der var stadig stort postyr med centraldamerne: det stred jo ganske mod deres opfattelse af verdensordenen, at vi i perioder lod telefonen ligge på bordet – for blot at få lov til at skrive under på en enkelt ting eller give et kort svar til dem, der altid stod i kontoret for at spørge efter deres »sager«. Det var ikke så sært, at de løb der; for »sagerne« var jo kostbare vareladninger, der ikke kunne tåle at fordyres med for mange »liggedage« (det var der en gullasch-grosserer, der udtalte »liggedasje«. Det løb rundt for ham med alle de nye, fine ord, han havde lært, emballage og arbitrage; hvorfor ikke?) Der var god grund til at skynde på os, og det blev forsøgt med alle midler. Snart fandtes en flaske whisky, diskret gemt under en stol, snart et hjerteligt, naivt forsøg på ganske åbenlys bestikkelse. Princippet var: skidt, hvad det koster, bare tilladelsen kommer hurtigt.«

Samtlige love og bekendtgørelser
om kriseforanstaltninger i krigsårene
1914–18 – bunken er 42 cm høj.

Den lange liste

I henhold til lov af 6. august 1914 må følgende varer ikke udføres uden særlig tilladelse fra justitsministeriet:

1. Foderstoffer (herunder oliekgager, hør, halm, maltspirer, soyaskrå, klid, kornaffald, alle slags foderroer, runkelroer, kålroer, kålrabi, turnips og gulerødder, sukkerroer, vikker, blodmel, blodfoderkager, ærter, såvel koge- som foderæerter, bønner og linser), korn, malt og maltbyg, kartofler, herunder maizena og brød af enhver slags), gryn (herunder sagogryn, risengryn og boghvedegryn) samt makaroni.
2. Guld og sølv, smeltet eller i barrer (fremmede guld- og sølvmønter, udvalgte sølvplader og guldslagslod).
3. Kul, koks, petroleum, benzin og andre brændselstoffer samt smørestoffer (herunder vaselin og glycerin samt benolie).
4. Våben af enhver art, derunder indbefattet jagtvåben, samt enkelte dele deraf, der er kendelige som sådanne.
5. Ammunition af enhver art, enkelte dele deraf, som er kendelige som sådanne.
6. Krudt og sprængstoffer, samt råmateriale til fremstilling heraf (herunder svovl, svovlsyre, salpeter, natronsalpeter, chilesalpeter, salpetersyre og glycerin).
7. Elektriske kabler.
8. Motorkøretøjer (herunder alle enkelte dele af disse, også slanger og dæk).
9. Instrumenter og apparater, som udelukkende er forfærdiget til fabrikation af krigsammonition, til fabrikation af eller reparation af våben og materiel til land- eller søkrig.
10. Råmateriale til bygning eller reparation af jern- eller stålskibe, samt til fremstilling af våben eller ammunition, herunder: aluminium og fabrikata heraf, antimon, asbest, alt bly, gammelt og nyt, fortinnede og forzinkede jernskibspigurer, alt kobber, gammelt og nyt (herunder f. eks. kobberrør), alt messing, gammelt og nyt, alt rørgods, uforarbejdet nikkel og nikkeltråd, sømløse stålrør (kedel- og damp rør), alt tin, gammelt og nyt, vanadiumerts, volframerts, zink i blokke og i plader, aske af bly, kobber, messing, rødgods og tin.
11. Hæmatit-jernerts, hæmatit-råjern, jernkis, kromerts, kromjern, kiseljern, nikkelerts, tinerts, tinklorid og tinoksyd.
12. Aluminiumsalte.
13. Antimonforbindelser.
14. Kobbervitriol.
15. Ferromangan, ferromolybdæn, ferronikkel, ferrotitanium, ferrovolfam og ferrovanadium.
16. Grafit og grafitmelteidgler.
17. Mangan og manganmalm.
18. Svovlkis og kobbererts, samt afbrænding af disse.
19. Træ i blokke, planker og brædder.
20. Pigtråd.
21. Tvistaffald (pudsetvist).
22. Forbindsstoffer (herunder tøjerejute og hygroskopisk bomuld).
23. Vegetabiliske olier og steariner til anvendelse i margarinefabrikation.
24. Talg, såvel okse- som fåretalg.
25. Margarine.
26. Kopra, sesamfrø, jordnødder, soyabønner, palmekerner og bomuldsfrø.
27. Hørfør.
28. Linoliefernis.
29. Kløverfrø.
30. Brunsten.
31. Medicinalvarer.
32. Majsstivelse, risstivelse, kartoffelstivelse, sagostivelse samt hvedestivelse.
33. Termometre og håndsprøjter til medicinsk brug.
34. Tørrede blåbær.
35. Spiseløg.
36. Alt terpenolinolie, såvel rektificeret som urektificeret.
37. Harpiks.
38. Parafin og parafinlys.
39. Uld (uld af får og lam).
40. Vævede og strikkede uldne trikotagevarer, samt uldgarn, uanset den procentdel, ulden udgør.
41. Alle vævede uldvarer, med undtagelse af gardin- og møbelstoffer, samt possementmagerarbejde (under forbudet indbefattes hele og delvis forarbejdede klædningsstykker).
42. Bomuld, bomuldsgarn samt bomuldsaffald.
43. Uldne og halvuldne klude, samt kradsuld.
44. Strikkemaskiner og strikkemaskinnåle.
45. Svinehuder, alle rå kvæghuder, samt kalveskind på mindst 8 kg. saltvægt pr. stk. (og tørrede kalveskind på mindst 4 kg. pr. stk.).
46. Lamme- og fåreskind, undtagen skallede skind, alle lamme- og fåreskind såvel beredte som uberedte.
47. Alle beredte huder og skind, med undtagelse af gedeskind, samt læder.
48. Alle ikke fuldt forarbejdede lædervarer (herunder alle tilskårne, sammenlignede eller sammensyede halvfabrikata, herunder skødeskind).
49. Læderdrevremme og alt saddelmagerarbejde.
50. Garvestoffer.
51. Tjærefarvestoffer og organiske mellemprodukter fra tjærefarveproduktionen, herunder navnlig anilin- og anilinforbindelser, benzol, cresol og metacresol.
52. Tomme bomuld- og jutesække, samt jutelærred til sække.
53. Rå hamp og rå jute, samt tovværk og garn, forarbejdet heraf, kokusgarn og heraf forarbejdet tovværk.
54. Rågummi (herunder gummiopløsning), afvulkaniseret gummi og gummiaffald.
55. Cykelslanger og cykeldæk, samt andre varer, der hovedsagelig er fremstillet af gummi.
56. Alle forarbejdede kunstgødninger, herunder superfosfat, blodgødning, benmel og svovlsur ammoniak, samt råstoffer til forarbejdning af gødning, herunder rå og kogte ben (samt gasvand).
57. Brugt gasrensemasse, ammoniak og ammoniaksalte (samt stenulstjære).
58. Alle kalisalte, såsom kaligødning og klorkalium, samt kalium, klorsurt og overklorsurt kali og kalisalpeter.
59. Levende svin.
60. Svinefedt (herunder fedt til teknisk brug).

Assessoren er i telefonen

Industrirådet og Grosserer-Societetet havde ved private forhandlinger med de krigsførende magter opnået tilladelse til at importere visse krigsvigtige varer, men både Ententen og Centralmagterne stillede den betingelse, at varerne ikke via Danmark fandt vej til fjenden.

Man ville ikke risikere, at engelske soldater skulle storme mod engelsk pigtråd, der var leveret Tyskland gennem Danmark, eller at tyske skibe blev sænket af engelske kanoner med sigtemidler af tysk oprindelse, solgt til England gennem Danmark.

De to organisationer garanterede for, at betingelsen blev opfyldt, men helt kunne de såkaldte klausulbrud naturligvis ikke undgå. Klausulbryderne kunne imidlertid straffes hårdt i henhold til en særlig lov af april 1916, og assessor Viggo Thorup i 7. undersøgelseskammer i Domhuset i København, hos hvem klausulsagerne kom til behandling, blev en frygtet mand.

Han slog med hård hånd ned på alle, der havde ladet sig friste af de store fortjenester, der var at hente ved at »æde klausuler«, som det kaldtes. Og assessoren kendte ikke forskel på småhandlende og store grosserere.

Husassistenten: Assessor Thorup er i telefonen
(»Blæksprutten« 1916).

Her er en typisk klausulsag, trevlet op af assessor Thorup i 7. undersøgelseskammer, pådømt i kriminal- og politiretten og afsluttet med delvis stadfæstelse ved Højesteret den 19. juni 1917:

Toldvæsenet standser og beslaglægger tre jernbanevogne med klipfisk ved den tyske grænse, fordi det afsløres, at der er afgivet erklæring om, at partiet, som er importeret fra Island, ikke må udføres fra Danmark.

Sagen overgives til assessor Thorup, som arresterer eksportørerne Holm og Jensen. De driver en eksportforretning sammen, og det viser sig, at de har mange klausulbrud på samvittigheden.

Deres synderegister omfatter 345 tdr. lammekød, købt gennem Chr. Bruun og Co. og 10 tdr. af samme vare, købt gennem firmaet Tommerup i Løgstør, 330.915 kg. islandsk klipfisk, købt gennem firmaet Lykkeberg, 87.090 kg. gennem firmaet Chr. Bruun og Co. og 520.733 kg. gennem firmaet A/S Mercur, alt mod erklæring til Grosserer-Societetet om ikke at genudføre varerne.

Alligevel sælger de til tyskeren Walter Huusmann i Altona. Han er opkøber for den tyske regering, og varerne går til den tyske og østrig-ungarske hær.

Assessor Thorup opdager nu, at der også er noget mistænkeligt ved et af de firmaer, der har solgt klipfisk til Holm og Jensen, nemlig A/S Mercur, der drives

af to speditører, Petersen og Rørdal. Det parti på 520.733 klipfisk, som de har solgt Jensen og Holm har de selv købt hos en importør ved navn Bryde – også i dette tilfælde mod erklæring til Grosserer-Societetet.

Da assessor Thorup graver videre, konstaterer han, at Bryde har købt partiet af en anden importør, Jacobsen, der har taget klipfisken hjem fra Island og ligeledes har afgivet erklæring til Grosserer-Societetet om, at varerne er bestemt for Danmark og ikke må udføres. Bryde og Jacobsen er ganske vist i kompagniskab, men den lille mellemhandel kaster jo også lidt avance af sig.

Petersen og Rørdal har sammen haft en avance på 13.000 kr. på forretningen; Bryde og Jacobsen har tjent 19.700 kr. på deres transaktion.

Partiet, der er blevet standset i de tre jernbanevogne, før det gik til Tyskland, omfatter 1100 kg. klipfisk, som er gået samme vej fra Jacobsen til Bryde, til Petersen og Rørdal og videre til Holm og Jensen.

Alle implicerede tilstår, at de har været klar over, at varerne ville blive udført til Tyskland; de har bl. a. pillet mærkerne af kasserne og sendt partierne en tur til provinsen først i et forsøg på at slette sporene.

Klipfisken er formentlig bragt over grænsen ved hjælp af falske fragtbreve eller bestikkelse til told- og jernbanefolk, men det lykkes ikke assessor Thorup at få disse tråde redet helt ud.

Holm og Jensen idømmes hver to måneders fængsel, Rørdal, Petersen, Bryde og Jacobsen slipper med 40 dage. Desuden konfiskerer assessoren 17.792 kr. og 75 øre, som er kommet ind ved salg i Danmark af klipfisken i de tre jernbanevogne.

Højesteret stadfæster dommene.

Men dermed er sagen ikke slut. De seks dømte har i deres erklæringer til Grosserer-Societetet skrevet under på, at såfremt klausulen bliver brudt, er de pligtige til at betale et erstatningsbeløb, der svarer til det dobbelte af de ulovligt udførte varers værdi på det europæiske marked, hvor prisen er højest. Og de er desuden hjemfaldne til bøder på indtil 10.000 kr. – at betale til Grosserer-Societetet.

»For mig repræsenterer hr. Thorup et princip, der er langt mere landsskadeligt end alle landets klausulædere tilsammen. Det er mig uforståeligt, at regeringen, retsembedsmænd og borgere i længden vil tåle denne mands af galleriet applauderede virksomhed.

Palle Rosenkranz, baron.«

Indlæg sendt til dagbladene i februar 1917.

Yngste kontorist: Det er assessor Thorup
(»Svømmøllen« 1916).

Det gode skib Carmen

Også sager, hvor udførselsforbudene var overtrådt, hørte under assessor Thorup – f. eks. sagen om skuden CARMEN og dens ladning af kobber, der skulle smugles til Tyskland.

Toldvæsenet fik et praj om, at der var noget galt, af to havnearbejdere, Carl Jensen og Asger Petersen, som var blevet antaget til at stuve skuden med sildetønder.

At der hverken var sild eller sukker i, mærkede de to havnearbejdere på vægten af tønderne, men de kunne ikke få at vide, hvad der var i dem.

Carl Jensen fortæller:

»Da vi kom om bord, blev vi straks forestillet for kaptajnen, Christensen hed han, som spurgte os, om vi var dygtige til at stuve et skib. Vi blev enige om 70 øre i timen, og så begyndte vi at svinge ballerne. De kom kørende på vogne fra forskellige steder i byen. Oppe på land stod en kammerat, Edvard, og landede an fra vognene. I middagspausen sagde vi til Edvard, at han skulle spørge kuskene, hvor de kom fra. Selv kunne vi ikke spørge dem, da vi havde vor plads i lasten. Edvard spurgte dem, men han fik ikke svar. Imidlertid tabte Edvard en tønde, og i faldet gik bunden ud af den. Vi så, den var fyldt med kobber. Det var kobberkedler og lignende genstande af kobber, der var klippet i små stykker. Vi fik fat i en toldbetjent og viste ham den ituslåede tønde, og et par timer efter kom toldvæsenet og stoppede arbejdet.

Vi havde da stuvet lasten omtrent halv fuld, og hver balle vejede op mod 700 pund.

Vi henledte også toldernes opmærksomhed på en svensker, der havde været nede på kajen for at se på arbejdet. Vi kaldte ham »grosserer«, han hed Carl E. Nilsson. Han gav øl og lovede os en stor dusør, hvis vi skyndte os. Desværre glemte han at give os dusøren, men han var lovlig undskyldt. Assessor Thorup beholdt ham efter det første forhør.«

Det viste sig, at skuden var svensk, og at den i virkeligheden her GAMMEN. De tre første bogstaver var blevet malet over og erstattet af tre andre, så skuden var kommet til at hedde CARMEN. Desuden var den forsynet med hjemstedsbetegnelsen »Køge«, men den havde aldrig været i denne by. Dens rigtige hjemsted var en lille svensk havneby.

CARMEN skulle have taget en ladning på 60.000 pund kobber om bord, og da prisen på kobber i Tyskland var 4 kr. pundet – dobbelt så meget som herhjemme – ville det have været en god forretning at sælge det dernede.

Det var meningen, at skuden skulle være sejlet til Køge Bugt, hvor den skulle møde et tysk dampskib. Det tyske skib skulle have taget ladning og besætning om bord, og CARMEN skulle være sejlet i sænk, så alle spor kunne være slettet.

Kaptajnen skulle have haft 10.000 kr. for sin ulejlighed.

Kobberet var herhjemme opkøbt af direktør Albert Jensen, kulfirmaet KKKKK, Københavns Kul og Koks Kompagni, et firma, der var startet for tysk kapital. Direktøren havde købt kobberet for et tysk firmas regning gennem en mellemmand, grosserer Carl E. Nilsson, der havde kontor i Amaliegade 26.

Til sælgerne sagde man, at kobberet skulle til Køge eller Århus og videresælges der.

Da assessor Thorup var kommet til bunds i sagen, havde han fået seks implicerede i nettet og kunne klapse dem af: Direktør Albert Jensen, grosserer Carl E. Nilsson og hans to agenter (den ene var han selv i familie med, den anden var en slægtning til kuldirektøren). Endvidere skipperen, Jens Christensen og dens bror.

»Carmens« navnebræt – der stod oprindelig »Gammen« og så navnet på en svensk by.

»Salatfadet« fotograferet 1917
– sidder smuglerne fra
»Carmen« i det?

Storm P.s
kommentar til tidens
mange ulovligheder.

Hvad sagde premierløjtnanten

Ustandselig måtte de militære retter behandle »sager«, der som regel drejede sig om forholdet mellem befalingsmænd og menige.

F. eks. havde en premierløjtnant, Christensen, ved 37. bataljons 2. kompagni fremsat nogle udtalelser, som var faldet nogle af hans folk for brystet. Han blev suspenderet og stillet for en stabskrisret. Her gengives i uddrag:

»Under en mørkeøvelse, der den 15. august f. a. fra kl. ca. 20.30 til 22.30 under tiltalte ledelse afholdtes med kompagniet, og hvorunder der bl. a. foretoges en fremrykning på ca. 500 m., således at mandskabet skulle falde ned og gå frem eftersom en lygtes skin viste sig og forsvandt, fremkom tiltalte ved denne øvelses slutning over for mandskabet med nogle bebrejdende udtalelse om dets forhold under øvelsen.

I en artikel i »Sydsjællands Socialdemokrat« for den 17. s. m. med overskrift: »Er han gal? Forrykte udtalelser af en premierløjtnant«, siges det, at tiltalte ved nævnte lejlighed udtalte »at han ville ønske for hele den danske nation, at den kunne komme i lag med pikkelhuerne, da der i den danske hær var mange bløddyr, som kunne trænge til at pilles ud«; senere i samme artikel hedder det: »At samme hr. Christensen skælder soldaterne ud for »hoveder« og »bøfler« er ikke til at undre sig over.«

Tiltalte bestrider at have udtalt sig som i den nævnte artikel gengivet og har forklaret, at hans udtalelser, der var foranlediget ved den af mandskabet under øvelsen udviste slaphed, sløjhed og mangel på disciplin – det var uopmærksomt og der lød flere gange fløjten og anden uorden i delingerne – gik ud på, at dets holdning var slap og sløj, at det var et udslag på mangelfuld disciplin og blødgøthed, når de under lette øvelser som disse følte sig overanstrengte og udviste dårlige forhold, at de skulle huske på, at hvis det blev alvor, og vi kom til at stå over for virkelige fjender, pikkelhuer eller hvem det nu måtte blive, så ville vi komme til at stå over for modstandere, der var soldater i ordets rette forstand, og det var måske noget, som vi blødgøt mandfolk havde godt af at prøve, vi var blødgøt og aldeles ikke soldater, i hvert fald ikke alle sammen.«

Aviserne modtog mange indlæg fra utilfredse soldater; »Politiken« oprettede ligefrem en militær brevkasse, hvorfra følgende eksempel er hentet:

De bedes venligst besvare os følgende spørgsmål: 1) Kan en kaptajn nægte de indkaldte at besøge Glostrup Kro og Turistpavillon, når de har tilfaldelse til at forlade afsnittet? 2) Kan en kaptajn nægte soldaterne den frihed, som krigsministeriet har givet os? 3) Hvor mange pct. kan få fri fra lørdag eftermiddag til søndag aften?

Flere fæstningsartillerister.

Svar: ad 1) Nej; ad 2) En befalingsmand kan selvfølgelig ikke træffe dispositioner, der er i strid med de direktiver, som er givet af de ham overordnede myndigheder; ad 3) 20 pct. (heri ikke medregnet de 10 pct., der kan få orlov i indtil fire dage).

To soldater af 34. bataljon ved frokostbordet – en sikringsstyrkesoldat fortæller: »Spiritussalg til soldater var jo forbudt, og følgen blev en storslået industri for civile 8-års drenge, der tog opstilling uden for købmanden. Drengene fik penge af os og mod en ringe betaling gik de ind og købte den velsignede brændevin eller »kunstnernes befordrer«, den lagrede Carlsberg. Resultatet blev naturligvis, at drukkenskaben florerede.«

Skæbnens blodige ironi

I april 1917 foreslog forsvarsminister Munch på ny, at sikringsstyrken skulle skæres ned, denne gang med 25 pct. Han anede ikke, at han dårligt kunne have valgt et mere skæbnesvangert tidspunkt.

I begyndelsen af måneden havde den ny franske overgeneral Nivelles stablet en offensiv på benene i Champagne med fire armeer, der efter et bombardement af de tyske stillinger mellem Soissons og Rheims med 11 mill. granater skulle storme frem og foretage »det endelige gennembrud af den tyske front og gøre en ende på krigen«.

Men tyskerne vidste, hvad der var i gære (Nivelles havde bl. a. selv underholdt damerne ved et selskab i Paris med sine angrebsplaner), og allerede den første dag kørte de franske soldater fast.

Nivelles gav imidlertid ordre til, at angrebene skulle genoptages, og det fik bægeret til at flyde over for de krigstrætte poilu'er. Den franske hær gjorde mytteri – sandsynligvis det største mytteri i en stormagts hær i moderne tid.

Forsvarsminister Munch fortæller:

»Da jeg fredag den 13. april om formiddagen kom til partimøde, stod Slegerik og talte i meget stærke ord om, at partiet måtte forlange, at sikringsstyrkespørgsmålet nu blev taget op. Jeg sagde da, at opfordringen for så vidt var overflødig, som jeg allerede før påske havde sagt partiet, at det var min hensigt og at der var aftalt møde af de radikale ministre til samme aften om fremgangsmåden.

Om aftenen samme dag mødtes da de radikale ministre for at tale om sagen. Jeg sagde, at som det hele

havde udviklet sig, troede jeg ikke, at der var anden vej end ligefrem at forelægge forslag ved et samlet ministermøde. Det måtte gå ud på en indskrænkning på 25 pct.«

Munch fortsætter: »Efter mødet i folketinget den 27. april holdt vi partimøde. Slegerik fremhævede nødvendigheden af, at indskrænkningen nu gennemførtes. Jeg nævnede, at den franske og den engelske militærattaché havde været i krigsministeriet og i en nervøs tone havde spurgt, om det var sandt, at Danmark nu ville sende sin sikringsstyrke hjem.«

I første omgang blev kravet om en nedskæring afvist, men hen på efteråret tog forsvarsministeren sagen op igen og det lykkedes ham at få bragt sikringsstyrken ned på 30.000 mand.

Også i den danske hær var en disciplinkrise på vej, selv om baggrunden var knapt så forståelig som den, der førte til de franske mytterier. De danske soldater var trætte af at ligge inde.

Som protest mod nedskæringen af sikringsstyrken gik den kommanderende general Gørtz, og han blev afløst af general Tuxen.

Session i 1917 – der blev indkaldt færre og færre, men stadig for mange mente man.

De ville ikke være med

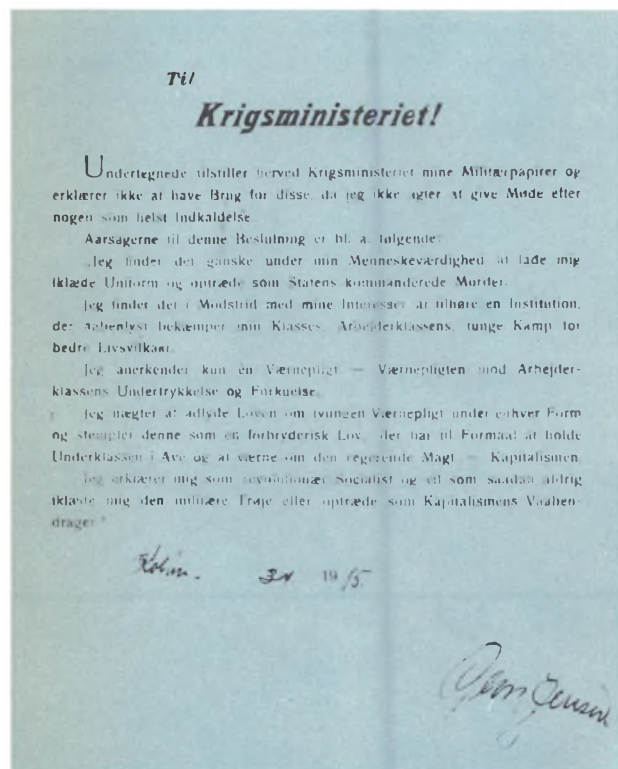
Med sikringsstyrkens indkaldelse var et nyt fænomen dukket op: militærnægtere.

De rekrutteredes først og fremmest blandt unge socialdemokrater og syndikalister, som var blevet skuffet i deres tro på, at Arbejderinternationalen kunne hindre en europæisk krig i at bryde ud.

Den 17. september 1915 stiftede lagerarbejder Georg Jensen, tømrer Alfred Mogensen, kobbersmed Niels Johnsen og maskinlærling Johannes Nielsen »Foreningen af konsekvente antimilitarister«, og medlemmerne forpligtede sig til at nægte militærtjeneste.

Det var lettere sagt end gjort.

Militærnægterne vidste, at de ville blive afhentet af politiet, når de udeblev fra den afdeling, de var indkaldt til. De vidste også, at de ville blive sat i arresten, når de derefter nægtede at trække i uniformen. Men så var det deres plan at sultestrejke, indtil militæret gav op og sendte dem hjem.

Det første, de unge militærnægtere gjorde, da de havde stiftet deres forening, var at udarbejde denne »krigerklæring«. De sendte den til krigsministeriet, men fik den retur. De havde ikke været klar over, at lægdsrullen sorterede under indenrigsministeriet.

De militære myndigheder var imidlertid klogere. Når en militærnægter havde sultet nogle dage, blev han erklæret for syg og sendt på militærhospitalet, og så snart han var kommet nogenlunde til kræfter, blev han sendt tilbage til afdelingen. Genoptog han så sin sultestrejke, kunne komedien begynde forfra igen.

Da resultaterne således udeblev, besluttede foreningen, at nægterne fremtidig også skulle sultestrejke på hospitalet.

Johannes Nielsen fortæller:

»Det var i 1916, vi tog den beslutning, og kort efter blev det min tur. Efter at jeg havde sultet fem dage i arresten i hovedvagten på Kastellet, blev jeg – som mine kammerater før mig – indlagt på militærhospitalet. Det kom helt bag på lægerne, at jeg fortsatte min sultestrejke på hospitalet, og de må åbenbart have ment, at jeg var tosset. I hvert fald blev jeg efter fire dages forløb overført til 6. afdeling på Kommunehospitalet.

Jeg blev ikke erklæret for sindssyg, men overlægen på afdelingen beholdt mig i den tro, at han nok skulle gøre mig mør.

Det varede fem uger, før han gav op, men på det tidspunkt var jeg også mere død end levende. Det var værst i starten. Så forsvandt sultfornemmelsen. Til sidst kunne jeg se igennem min hånd, når jeg holdt den op mod lyset. Jeg var ikke andet end skind og ben. Jeg var så mat, at jeg måtte holde sengen hele tiden, og jeg frøs, selv om jeg lå under flere lag tæpper.

De prøvede naturligvis alle sammen at overtale mig til at spise, og overlægen var den mest raffinerede. Han gav ordre til, at middagsmaden hver dag skulle sættes ind på bordet ved min seng. Så kunne jeg ligge der med duften i næseborene.

Imens holdt mine kammerater møder, hvor de oplæste de breve, jeg fik smuglet ud, og de arrangerede opløb uden for hospitalet, så politiet flere gange måtte rykke ud.

Da der var gået fire uger, blev jeg forkølet, og nu begyndte overlægen at blive nervøs. Hvis forkølelsen udviklede sig til lungebetændelse, ville jeg jo gå ud som et lys, og det turde han ikke risikere.

Så blev krigsretten sat i 6. afdelings lægeværelse, og jeg blev rullet derind i min seng. Det endte med, at jeg blev idømt fem dages vand og brød, men samtidig blev jeg erklæret for »midlertidig kasseret«.

I forbindelse med
årsberetningen udsendte
»Foreningen af
konsekvente antimilitarister«
et »mindeblad«
med portrætter af »heltene«.

Mens jeg lå og ventede på, at hospitalets bil skulle blive klar til at køre mig hjem, kom en af sygeplejerskerne og sagde: »Vi har sødsuppe til middag i dag, vil De nu ikke have en tallerken?«

Det kunne jeg ikke sige nej til, og efter 44 dages faste, var det pragtfuldt at spise igen. Men madro fik jeg ikke. Alle de oppegående patienter og læger, sygeplejersker og portører stod omkring sengen og så til.

Efterspillet var knap så gemytligt. Jeg havde ikke råd til at blive liggende i min seng. Jeg var tvungen til at tage arbejde igen, og så pådrog jeg mig en lungehindebetændelse, som var lige ved at tage livet af mig.

Men militæret var jeg da blevet kvit. Straffen på de fem dages vand og brød har jeg stadig til gode.«

Den 13. december 1917 vedtog Rigsdagen en lov, hvorefter værnepligtige, »for hvem militærtjeneste må anses at være uforenelig med deres samvittighed«, kunne sættes til civilt statsarbejde i 20 måneder i en lejr på Kompedal Hede.

At militærnægterne ikke billigede denne løsning, fremgår af den beretning, som »Foreningen af konsekvente antimilitarister« udsendte i begyndelsen af 1918 – her er uddrag af den:

»Under pres af sultestrejkerne har regeringen set sig nødsaget til at beskæftige sig med sagen og resultatet foreligger jo allerede nu, nemlig den nye lov om civil værnepligt. Vi fralægger os ethvert ansvar for, at denne lov er fremkommen, og vi vil bekæmpe den med alle midler, der står til vor rådighed. Vi har ikke siddet i fængselsceller eller døjet sultestrejkens lidelser for at slå os til ro med en udvidelse af den tvungne værnepligt. Vort mål er denne lovs afskaffelse.

Der er fældet i alt 36 domme, deraf 17 afsagte af militære og 19 af civile domstole. Det samlede antal afsonede straffedage andrager i alt 1332 dage eller 190 uger.

Det er omtrent fire år af vor bedste tid, der er henvundet bag fængselsmure eller i mørke militærarrest, fordi vi ikke vil bøje os for en forbrøderisk lov.«

Efterhånden som der kom flere foreninger til, oprettedes en landsorganisation med kontor Korsgade 7 A, København.

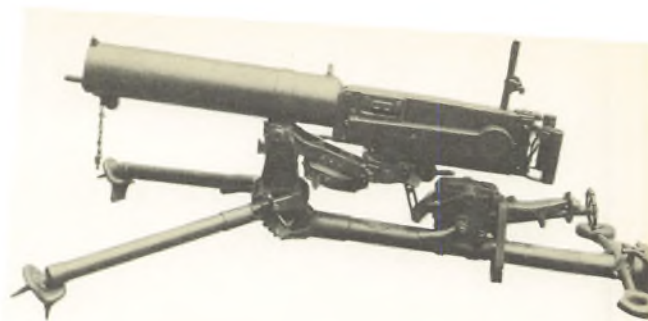
Rotterne i ingenmandsland

De dansksindede sønderjyder i tysk uniform havde kun et alternativ til helvedet i de mudrede skyttegrave på Vestfronten: at forsøge at lade sig tage til fange. Men det straffedes med døden, så de fleste kæmpede videre.

Rundt regnet 30.000 dansksindede sønderjyder gjorde krigen med, og ca. 6000 af dem faldt. Hvis de nordslesvigske amter skulle være sluppet med at miste forholdsvis lige så mange, som hele kongeriget og her-tugdømmerne i 1864, ville dødslisterne kun have indeholdt 300 navne.

N. A. Christensen fra Gråsten skriver i et brev:

»Efter en timelang, yderst trælsom march gennem 40–50 cm. dyb lervælling og morads når vi byen Mero-mont i nærheden af Bapaume. Her ligger fjendens spærreild tæt og regelmæssig. Vi kommer ikke uden om den. Dyb alvor, talen forstummer. Atter lurer døden alle vegne på os. Her begynder infanteriets verden. Ingen anden formation går så langt frem. Et kort hvil foran indgangen til ruinhoben af den tidligere by. Vor fører spejder efter et svagt punkt i spærreilden. Intet ord høres i denne larm. Vi afventer næste serie granater og shrapnells, så går det gruppevis march-march i løb for livet ind i den vældige sky af ild, røg og stank. Ingen ser til højre eller venstre, kun fremad. En serie af svære brisantgranater fylder luften med et gurglende hyl og hugger brøllende ned kort foran os. Af sted – af sted. Uden for ruinerne samles vi for at trække vejret, lungerne arbejder vildt, og vi må samle kræfter til det sidste fremstød. Der er endnu ca. 4 km til forreste linie. De sidste kilometer er der udlagt ledebånd, for at vi kan finde frem, og med snoren i hånden famler vi os omsider hen på morgenstunden frem til den såkaldte stilling, mens vi atter og atter forstyrres af

Tysk Maxim maskingevær, brugt på Vestfronten under første verdenskrig.

idelige og planløse granatoverraskelser. Uden ledebånd er det håbløst at finde frem gennem denne ørken af granathuller, der er så store som mergelgrave eller mindre søer.

Tilsølet fra top til tå, med en brun lerskorpe, fuldstændig udasede, gennemsvedte og gennemvåde dumper vi ned i vor stilling.

Her er vi altså den yderste forpost. Ja, i grunden er det slet ikke en stilling, kun en række dybe granathuller, som i allerbedste tilfælde er gjort endnu dybere ved hjælp af 3–4 trærammer. En gruppe på otte mand i hvert hul. Ingen tag over hovedet. Ingen ovn, knapt nok en siddeplads, som er nogenlunde tør. Ovenfra løber vand ned til os, så en mand må øse uafbrudt nat og dag. Her skal vi tilbringe de næste ti dage, altså både jul og nytår.

Fjenden ligger næsten 300 m. borte bag det øde ingenmandsland, og ved vor mindste synlige bevægelse pisker maskingeværilden straks over til os. Større kamphandlinger ventes for øvrigt ikke i dette vanskelige terræn midt om vinteren, nærmest kun skinangreb og artilleridueller under masseanvendelse af ammunition.«

Tyske soldater i et granathul – de regulære skyttegrave var forlængst skudt sammen.

Gennemskudt tysk stålhellem, der har tilhørt sønderjyde i tysk uniform.

Vestfronten var efterhånden blevet fuldstændig koparret af granathuller – og nede i muddret kæmpede millioner af soldater på liv og død.

Jens Jensen, Sod, fortæller: »Vi fik af og til forstærkning fra garnisonen. Disse nye folk var jo ikke indlevende i forholdene i skyttegravene. Jeg hørte en dag en af de nye, der i fuld alvor påstod, at ligene derude i ingenmandsland var ved at blive levende igen, han havde tydeligt set dem bevæge arme og ben. Påstanden var i og for sig heller ikke urigtig, men det skyldtes rotterne, der vrirlede inde i uniformen og gnavede kødet af de faldne, så det til tider kunne se ud, som om de bevægede lemmerne.«

Nikolaj Kræmer, Sønderborg, beretter: »Jeg kom med en kammerat til at ligge i et granathul, som vi prøvede at gøre lidt dybere; men vi fik kun gjort nogle få spadestik, før vi stødte på en død soldat. Det fik os til at flytte over i et hul ved siden af. Her var resultatet dog det samme. Vi var klare over, at det ikke nyttede noget at flytte igen. Før dagen gryede var vort hul fyldt med jord; men foran os så vi, at der var opstået et nye granathul, og da det var stort, tog vi det i besiddelse. Heri lå tre døde soldater. Vi havde altså selskab.«

Skyttegravens husflidsarbejder

For at få tiden til at gå under de lange vagter i skyttegrave og granathuller gav fingernemme soldater sig ofte til at fremstille små prydenstande af, hvad der var for hånden af materialer. Her er nogle prøver på, hvad sønderjyderne lavede.

Fingerring, forarbejdet af granatstumper.

Broche, lavet af tre belgiske mønter.

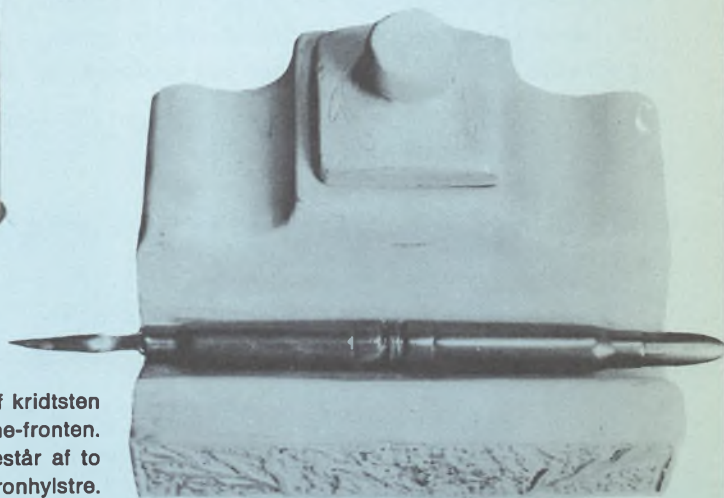
Blomstervase, lavet af et hylster til en fransk 7,5 cm's granat og med indgraveret hilsen fra Ypres.

Papirkniv, forarbejdet af et granatsprængestykke.

Arming, fremstillet af granatmetal.

Skrivetøj, fremstillet af kridtsten fra Champagne-fronten. Penneskæftet består af to sammensvejsede patronhylstre.

Ja, bare tyskerne ikke blev fornærmede

Entente-magterne tog særligt hensyn til de tyske soldater, der var rekrutteret blandt mindretallene i Polen, Elsass-Lothringen og Slesvig, når de blev taget til fange.

Men det var ikke med den danske regerings gode vilje, at sønderjyderne blev begunstiget.

»Berlingske Tidendes« korrespondent i Paris, Franz von Jessen, fortæller:

»Det officielle russiske telegrambureau udsendte meddelelse om, at den russiske og franske hærledelse havde truffet aftale om, at tyske soldater af polsk og elsass-lothringisk oprindelse, som blev taget til fange af henholdsvis de russiske og franske armeer, skulle evakueres til særlige lejre.

Så snart denne meddelelse var kommen mig i hænde på »Temps«s kontor, telegraferede jeg – uden kommentarer – dens indhold til »Berlingske Tidende«. Men herved kunne jeg ikke blive stående. Polakker og elsass-lothringer var ikke de eneste undertrykte folk, som havde måttet levere soldater til den tyske hær. Den talte også mange tusinde danske sønderjyder. At de var glemt i den russisk-franske overenskomst, harmede mig som en uretfærdighed. Mine kolleger på redaktionen skaffede da oplyst, at rette forum for en henvendelse ville være den afdeling af udenrigsministeriet, hvis chef var ambassaderåd Louis Clement-Simon. Uden opsættelse satte jeg ham ind i sagen; han viste den varm interesse og beklagede med mig, at en lejlighed til i gerning at vise danske slesvigere og dermed det danske folk Frankrigs sympati ved en forglemmelse var bleven forsømt. Han lovede at tale med den russiske ambassade og den russiske militærattaché derom, og allerede næste dag meddelte han mig telefonisk, at

de franske og russiske autoriteter ville udstrække de omtalte begunstigelser til tyske soldater af dansk nationalitet, og at jeg var bemyndiget til at offentliggøre denne aftale.

Samme dag afsendte jeg da til »Berlingske Tidende« følgende telegram:

»Jeg har nu den store tilfredsstillelse at kunne meddele, at jeg har grund til at tro, at efter stedfundne forhandlinger mellem Paris og Petersborg vil tyske soldater af dansk nationalitet, der tages til fange af franskmænd og russere, komme til at nyde de samme begunstigelser som elsass-lothringerne og polakkerne.«

Berlingske Tidende bragte et par dage senere følgende indlæg:

»Ifølge »Berlingske Tidende«s morgenummer har bladets korrespondent i Paris, hr. F. v. Jessen henvendt sig til de franske myndigheder for at opnå en særlig gunstig behandling af eventuelle tyske krigsfanger af slesvigsk afstamning. Da den form, som korrespondenten har givet sin meddelelse, er blevet mistydet derhen, at han skulle have haft en eller anden art af bemyndigelse til sin optræden, må udenrigsministeriet ønske at oplyse, at en sådan antagelse er fuldkommen i strid med det faktiske forhold. Korrespondentens henvendelse må anses for uforsvarlig og under de forhåndenværende forhold i høj grad skadelig.«

Franz von Jessen: »Det kan vel ikke undre, at jeg blev vred. Jeg sendte følgende telegram til Scavenius:

»»Berlingske« for søndag i dag modtaget. Jeg protesterer mod Deres kritik, som De ikke ejer beføjelse til, og mod Deres uforskammethed, som De mangler myndighed til at kunne tillade Dem.«

Tyske krigsfanger
– der var mange sønderjyder
imellem.

I Frankrig blev sønderjyderne samlet i en lejr i Aurillac, i England kom de til Feltham-lejren, og i Rusland blev de først anbragt i en lejr i Pawlowo-Possadskii, senere blev de flyttet til Jurjeff Polskii-lejren.

I Frankrig var det professor Paul Verrier, der sørgede for, at sønderjyderne blev samlet i en særlig lejr, i England tog den danske sømandspræst i New Castle-on-Tyne initiativet, og i Rusland gjorde enkekejserinde Dagmar en stor indsats for sine landsmænd.

I Danmark organiseredes et hjælpearbejde af gymnastikinspektør N. H. Rasmussen. Et af de breve, han modtog fra en af fangerne i England, lød:

»Gode ven Rasmussen. Jeg vil skrive et par ord til Dem og takke Dem mange gange for de smukke bøger, jeg har modtaget fra Dem af. Der er dejligt her i den nye camp, her kan man dog gå roligt for tyskerne, og det er jo meget værd, for de kunne ikke så godt lide os, der, hvor vi kom fra, da vi talte vort danske sprog, og de prøvede også at forbyde os dette. Fange nr. 122, sect. A, Prisoners of war camp, Feltham, England.«

Blomster til krigsfangerne

Efter anmodning fra Det internationale Røde Kors begyndte Danmark i maj 1917 at modtage syge og sårede krigsfanger. Fangerne blev anbragt i to lejre, en i Hald ved Viborg og en i Horserød ved Helsingør.

Det var meningen, at krigsfangerne efter nogen tids rekreation i Danmark skulle sendes hjem, såfremt de ikke var krigsduelige, og de fleste af fangerne glædede sig til hjemsendelsen – undtagen russerne.

I Rusland var revolutionen jo brudt ud, og det rygtedes hurtigt, at en af officererne i den første transport til Petrograd, en adelsmand fra Kaukasus, var blevet skudt straks efter ankomsten.

Det gav stødet til, at Fritjof Nansen fostrede sin plan om særlige pas, »Nansen-pas«, som de blev kaldt. Både den danske og andre regeringer anerkendte, at fanger, der af politiske eller andre årsager ikke ønskede at vende hjem, kunne blive i deres værtslande.

Astrid Ibsen, gift med den kommanderende general i Tunestillingen, stillede sig i spidsen for en forening, »Le sourire«, der skulle drive velgørende arbejde blandt de russiske krigsfanger i Horserød.

Efter sit første møde med fangerne fortæller hun:

»Jeg var gået lidt ud ad vejen til Kronborg og mødte der vognene, mest åbne charabancer, der skulle bringe krigsfangerne ud til lejren. Ved første øjekast blev jeg som slagen med rædsel. Var dette mennesker. Sådan tilredte, sådan mishandlede, den frygtelige krig. For første gang så jeg dens ofre, arme udsultede mænd og unge drenge, nej, det var uudholdeligt. Rystende, halvt grædende kom jeg hjem, fortvivlet over verdens ulykke. Jeg syntes ikke der var nogen mulighed for mine egne daglige sysler. Det var just en af dagene min fødselsdag – jeg fik en mængde dejlige blomster – om eftermiddagen kørte en vogn blomsterne og to store lagkager ud i lejren.«

Generalinden sørgede for, at en reproduktion af Niels Skovgaards »Hyrden, der vasker lammets sår« blev hængt op som altertavle i Horserødlejrens kirke. Hun skaffede dog også fangerne mere praktiske fornødenheder. Her er nogle af de breve, hun fik til tak:

»Horserød 1. 5. 18. Ærede generalinde fru Ibsen. Vær så venlig at sende en fodbold til de russiske soldater i Horserød (den gamle er caput). Med højagtelse fra alle soldater på Fodboldlisten. Barak 56, stue 11.«

»Fodboldspillerne blandt de russiske soldater overbringer hermed generalinden deres hjerteligste tak for den tilsendte bold. Med højagtelse. Horserød 8–15. 18.«

»Til formanden for selskabet »Le sourire«. For de af Dem sendte 16.000 cigaretter bringer vi hermed vor hjertelige tak. Vi benytter lejligheden til at udtrykke over for Dem, som komiteens formand, vor erkendtlighed og beder Dem overbringe den til selskabets medlemmer. De russiske soldater.«

»Deres Excellence. Hermed tillader jeg mig at takke Dem for de tilsendte noder. Vi er meget taknemmelige, fordi »Le sourire« så venligt opfylder vore ønsker. Formanden for soldaterrådet.«

Generalinde Ibsen sørgede for, at hver russisk soldat, der ankom til Helsingør på vej til lejren i Horserød som velkomst fik overrakt en lille buket blomster. Her er generalinden selv i aktion.

En dag indbød biografdirektør Oluf Jensen de russiske krigsfanger til filmforevisning. Generalinde Ibsen fortæller: »Frk. Stemann (lejrens danske sygeplejerske) foreslog, at det ville være dejligt, om soldaterne, der havde marcheret den lange vej til byen, kunne få en lille forfriskning under en pause i forestillingen, f. eks. øl og wienerbrød.

Vi telefonerede straks rundt, men vi var rationerede og hos hver købmand var det kun muligt at købe 6 à 8 flasker øl. Vi begyndte at regne og indså, at »Le sourire« ikke kunne tillade sig så stor en udgift til forfriskning.

Men – ideerne kom altid, og gode ånder hjalp til deres udførelse. Et øjeblik telefonsamtale med direktør Heise, Wibroes Bryggerier – og de to dage, biografforestillingerne fandt sted, var der hver dag en vogn med 300 flasker øl til de russiske soldater. Og »sourire«-wienerbrød en masse.«

58 af de russiske krigsfanger, 3 officerer og 55 menige, døde under opholdet i Horserød og blev begravet på Hornbæk kirkegård. Generalinde Ibsen fortæller: »Selv stod jeg mange gange i skoven på den arden side af vejen og betragtede den højtidelige ceremoni. Når Hornbæk kirkes lille skingre klokke kaldte til de fremmedes jordefærd, fyldtes kirkegården af nysgerrige, men mange, det er jeg vis på, følte inderlig medlidenhed med den fremmede unge mand, der ikke skulle nå hjem – altid hvile i fremmed jord.

Borte fra fædrelandet måtte jo millioner unge mænd dø, ældre også, i denne forfærdelige krig, men disse var nu havnet her, og hvad vi ser for vore egne øjne gør dybere indtryk og er ganske anderledes levende, end hvad vi hører andre beskrive eller læser om.«

Flæsk
140 øre pr. kg

Kliffisk
80 øre pr. kg

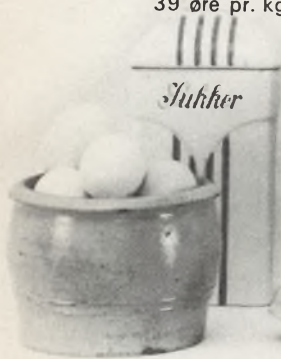
Kalvekød
110 øre pr. kg

Priserne juli 1914

Sukker
39 øre pr. kg

Ris
50 øre pr. kg

Havregryn
40 øre pr. kg

Æg 8 øre pr. stk.

Smør 230 øre pr. kg

Fedt
110 øre pr. kg

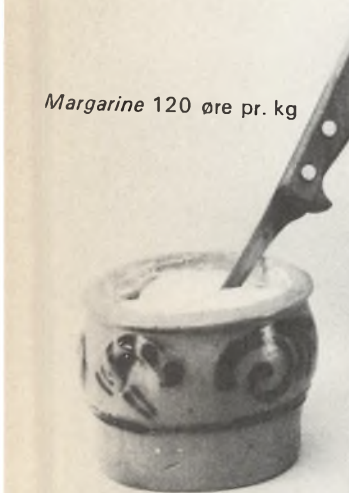
Margarine 120 øre pr. kg

Ost
50 øre pr. kg

Kaffe
210 øre pr. kg

Rugbrød 31 øre

Mælk 19 øre pr. l

Sild 8 øre pr. stk.

Kartofler 6 øre pr. kg

Frankbrød 20 øre

Flæsk
165 øre pr. kg

Klipfisk
236 øre pr. kg

Kalvekød
334 øre pr. kg

Priserne januar 1918

Sukker
57 øre pr. kg

Æg 24 øre pr. stk.

Ris
58 øre pr. kg

Smør 320 øre pr. kg

Havregryn
78 øre pr. kg

Fedt
168 øre pr. kg

Margarine 290 øre pr. kg

Kaffe
440 øre pr. kg

Rugbrød 44 øre

Mælk 40 øre pr. l

Ost
238 øre pr. kg

Hvem kan leve for 16 kr. om ugen?

Mange virksomheder havde måttet lukke, da Tysklands uindskrænkede u-bådskrig standsede importen af råstoffer til Danmark, og arbejdsløsheden voksede.

1914 havde arbejdsløshedsprocenten været 9,9; højkonjunkturerne begrænsede de følgende to år procenten til 7,7 (1915) og 4,9 (1916), men 1917 steg den til 9,7, og i 1918 blev tallet 18,1.

Ved nytårstid 1918 var ca. 40.000 arbejdsløse, og nøden blandt dem var stor. Ganske vist fik de både dyrtidshjælp og understøttelse, men disse foranstaltninger havde ikke kunnet holde trit med prisstigningerne, så sult og kulde var ikke ukendte fænomener i arbejderhjem.

Uroen gærede – også under indtryk af revolutionen i Rusland i 1917 – og demonstrationer hørte efterhånden til dagens orden.

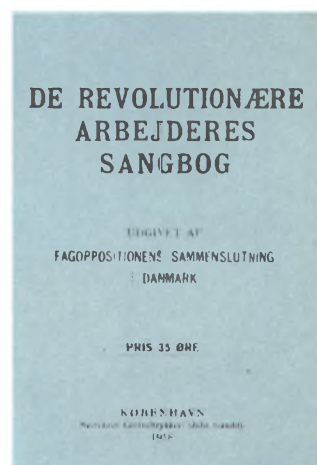
Især var såkaldte syndikalistiske grupper, organiseret i Fagoppositionens Sammenslutning aktive. De opfordrede gennem deres organ »Solidaritet«, arbejderne til »direkte aktion«.

De samvirkende Fagforeninger og Socialdemokratiet havde under disse forhold vanskeligt ved at holde styr på tropperne, og ulovlige strejker gennemførtes ofte på trods af de faglige lederes advarsler.

Den 29. januar 1918 gik de arbejdsløse i demonstrationstog til rigsdagsbygningen og krævede hjælp. Regeringen havde allerede fremsat et lovforslag om afhjælpning af de arbejdsløses nød, og deputationen, som demonstranterne havde sendt ind til forhandling, fik yderligere løfte om, at der ville blive stillet ekstraordinære bevillinger til rådighed. Men det tilfredsstillende ikke demonstranterne. De drog til Amalienborg og søgte at trænge ind på slotspladsen, men det lykkedes politiet at holde skansen, og lidt efter lidt opløstes demonstrationstoget.

Sættes pristallet i juli 1914 til 100, var det året efter oppe på 127, endnu et år senere på 178, og i 1917 nåede det 249 og i juli 1918 var det 302. Ved prisreguleringer og dyrtidstillæg var der sørget for, at detailpristallet ikke steg mere end til 182, men alligevel indhentede arbejdernes lønninger først prisforhøjelserne i løbet af 1918.

Fagoppositionens Sammenslutning udgav en sangbog i 1918 med arbejdersange. De skrappeste var dog ikke med, men de blev sunget tit. Bl. a. følgende:

Vi er den røde hævnnerskare,
heja, hoho,
som sidst skal lege hund med
hare,
heja, hoho.
Drukn i vand, blod og brand,
hæng på lygten op den fine
mand.

Og pengefyrstens datteril,
heja, hoho,
vi sendte fluks ad helvede til,
heja, hoho.
Drukn osv.

En hævnens nat vi hadets kys,
heja, hoho,
skal give borgerskabets drys,
heja, hoho.
Drukn osv.

Vi er den røde hævnnerskare,
heja, hoho,
det er kun gammel gæld, vi
svare,
heja, hoho.
Drukn i vand, blod og brand,
hæng på lygten op den fine
mand.

De arbejdsløse medbragte transparente og plakater i demonstrationstoget, der her ses foran rigsdagsbygningen i Fredericiagade. Inskriptionerne lød: »Vi er 40.000 arbejdsløse, der sulter og fryser«, »200.000 mennesker lider nød«, »Det fattige barn bør ikke fryse«, »Vi kræver føden og husly«, »16 kr. i ugentlig understøttelse. Højere arbejdsløn«, »Kapitalisterne lever højt – arbejderne betaler«. »En kronprins 1000 kr., en arbejder 16 kr.« og »Kan en rigsdagsmand leve af 16 kr.?«

Vi købte tre fastelavnskøller og stoppede dem i inderlommen

De eventyrlige summer, der stadig blev omsat på Børsen, ophidsede naturligvis de arbejdsløse, og på et møde den 11. februar 1918 besluttede de at storme Børsen. De ville jage alle børsherrerne ud og hængte et skilt op på døren med teksten: »Børsen er lukket af de arbejdsløse.«

Skibssmed Andreas Fritzner, en af de ledende syndikallister, fortæller:

»Vi var fire i en lille fortrop. Vi var klar over, at hvis de arbejdsløse nærmede sig Børsen, kunne den betjent, der stod ved indgangen ganske roligt smække døren i, når han så de arbejdsløse nærme sig og derved forpurre hele foretagendet.

Vi fire havde besluttet at forhindre dette. Når jeg siger fire, så er det måske en overdrivelse. Vi var ganske vist fire, men den ene var en kvinde, det var min kone, hun fulgtes med os ind ad Købmagergade, men hun skulle jo ikke være med til at storme Børsen.

Det var fastelavnsmandag den dag, og vi stoppede op ved Kina & Japan-huset på hjørnet af Købmagergade og Landemærket og købte tre fastelavnskøller, som vi så puttede i inderlommen. Vi skulle rigtig ud og slå katten af tønden.

Da vi nåede ned til Børsen så vi imidlertid ikke noget til de arbejdsløse. Vi vidste ikke, at der var en lille standsning i demonstrationen ved et improviseret møde på Kulturvet.

Vi stod ved børsrampen og ventede på, at de arbejdsløse skulle komme, og endelig så vi dem oppe på Højbro Plads. En politikæde søgte at spærre dem vejen, men den var ikke ret stærk, og politikfolkene gjorde ikke noget alvorligt forsøg på at standse demonstrationen.

Da de arbejdsløse nåede Frederik den 7.s statue, gik vi op ad rampen, og da de nåede hen til foden af rampen, trængte vi tre ind i børssalen, trak vore knipler og begyndte at slå løs på børsherrerne.

Betjenten ved døren må have fået et chok, for han kunne jo bare have drejet nøglen om, så havde vi tre været indespærret blandt flere hundrede børsherrer, og vi kunne jo være blevet klemmt som et vist dyr mellem to negle.

Men det gjorde han ikke, og vi tre, Gissemann, Mogens og jeg trak altså vore knipler, og Gissemann råbte med sin bekendte kraftige stemme: »Kan I så se at komme ud, alle I slyngler og tyveknægte og bandit-

ter.« Og vi slog løs på børsfolkene, og snart myldrede de andre arbejdsløse jo ind gennem døren, og i løbet af kort tid var hele Børsen ryddet for sine daglige gæster.

Jeg havde været med til at rydde et lille sidelokale og da jeg kom ud i den store hal igen, var den fuldstændig øde og tom. Politiet var imidlertid arriveret og havde besat indgangene til Børsen, og der stod jeg. Men jeg gik ud gennem hoveddøren, og mærkværdig nok fik jeg uantastet lov til at gå ud på gaden, hvor der stadigvæk var slagsmål mellem politi og demonstranter.

Et par dage efter anholdt politiet nogle af os, men ganske mærkværdigt, når man tænker på, hvordan domstolene ellers i disse år slog ned på os med straffe, forbedringshusstraffe og vand-og-brød-straffe, så fik Gissemann og jeg efter stormen på Børsen, hvor vi dog havde været hovedmændene, en latterlig lille dom på 500 kr. i bøde for gadeuorden. Hvordan de fandt på det, ved jeg nu ikke, for vi havde ikke lavet spor uorden på gaden. Vi havde gået ganske stille og roligt ned til Børsen, og hvis der var nogen uorden, så skete det først nede på Børsen.

Vi begyndte at sidde bøden af, men da Fagoppositionens Sammenslutning havde kongres i påsken, samlede kammeraterne sammen, så resten af vor bøde blev betalt og vi kom ud.«

En af de børsherrer, der fik de arbejdsløses kærlighed at føle under stormen på Børsen, konferensråd Gammeltoft, sagde bagefter:

»Jeg fik et nakkedrag, og mine lorgnetter blev slået i gulvet. Det var det hele, og det vil ikke afholde mig fra at besøge Børsen som sædvanlig.«

Disse evindelige klager over arbejdsløsheden irriterer mig ubeskriveligt. Man skulle sgu tro, det var så yndigt at bestille noget. (Eigil Petersen).

Længe efter at de arbejdsløse havde ryddet Børsen, fortsatte urolighederne på slotspladsen. Politiet mødte op med 100 mand under ledelse af politiassistent Heiberg, og mens betjentene brugte stavene, benyttede de arbejdsløse en dynde murbrokker, som de havde fundet ved det nyopførte Christiansborg. Inspektionsbetjentene Klittegaard og Sloth blev ramt i ansigtet af de arbejdsløses kasteskyts og måtte på hospitalet. Midt under kampen dukkede brandsprøjterne op, hidkaldt af det automatiske signalapparat i Børsen, som demonstranterne havde knust. Da en afdeling soldater tilfældigvis passerede pladsen samtidig, blev syndikallisterne bange og flygtede. I alt arresterede politiet elleve af de demonstrerende. I Børsen var de skindbeklædte stole blevet flænget med knive, benene var revet af møblerne og bordpladerne brækket af. Adskillige ruder var knust.

Herremanden morer sig

De arbejdsløse kunne nok have grund til at være forargede over »de nye rige«, som gav pokker i de alvorlige tider og kun var optaget af at overgå hinanden i at bruge penge.

I foråret 1918 købte en tidligere tobaksrepræsentant, Otto Biegler, herregården Bangsbo syd for Frederikshavn for 400.000 kr. og istandsatte og indrettede den i forløren borgstil for et tilsvarende beløb. Han havde tjent omkring 3 mill. kr. på Børsen, og nu skulle pengene bruges.

På egnen fik den nye godsejer snart tilnavnet »baronen«, og det blev en yndet folkeforlystelse at overvære glimt af det eventyrlige liv, som levedes på gården – fra skjul bag parkens træer.

Til indvielsesfesten på herregården havde Biegler indbudt 100 gæster, som han lod sejle til Frederikshavn med en ekstra damper. Middagen var eventyrlig flot, og for at foregå gæsterne med et godt eksempel var værten allerede ved suppen så fuld, at han i kådhed gik hen og dunkede sin kone i panden med en champagneflaske, så hun sank besvimet under bordet. Det ødelagde dog ikke stemningen, der tværtimod steg til sådanne højder, at samtlige herrer efter desserten svømmede om kap over den gamle voldgrav iført kjole og hvidt.

Indvielsen skulle være en ugestid, og for at gæsterne skulle få den bedst mulige forplejning og service, havde Biegler engageret en stab af tjenere og kokke fra Wilvel. Gæsterne kunne i deres salige tilstand ikke skelne mellem, hvem der var tjener eller hvem der var gæst, for tjenerne fra København bar med mere medfødt naturlighed deres elegante kjolesæt end de opsvulme-

de og ræbende krigsmillionærer, der lå og flød i stole og på sofaer med en flaske champagne i hånden.

Et orkester og flere grammofoner spillede op til dans, ofte samtidig, og grammofonpladerne benyttede man til at spille kegler med på godsets elegante mahognikeglebane. Der blev også indgået væddemål om, hvem der kunne trampe de fleste strenge i stykker på et af flyglerne, der bagefter blev fyldt med champagne, så skummet sprøjtede op på malerier og tapeter.

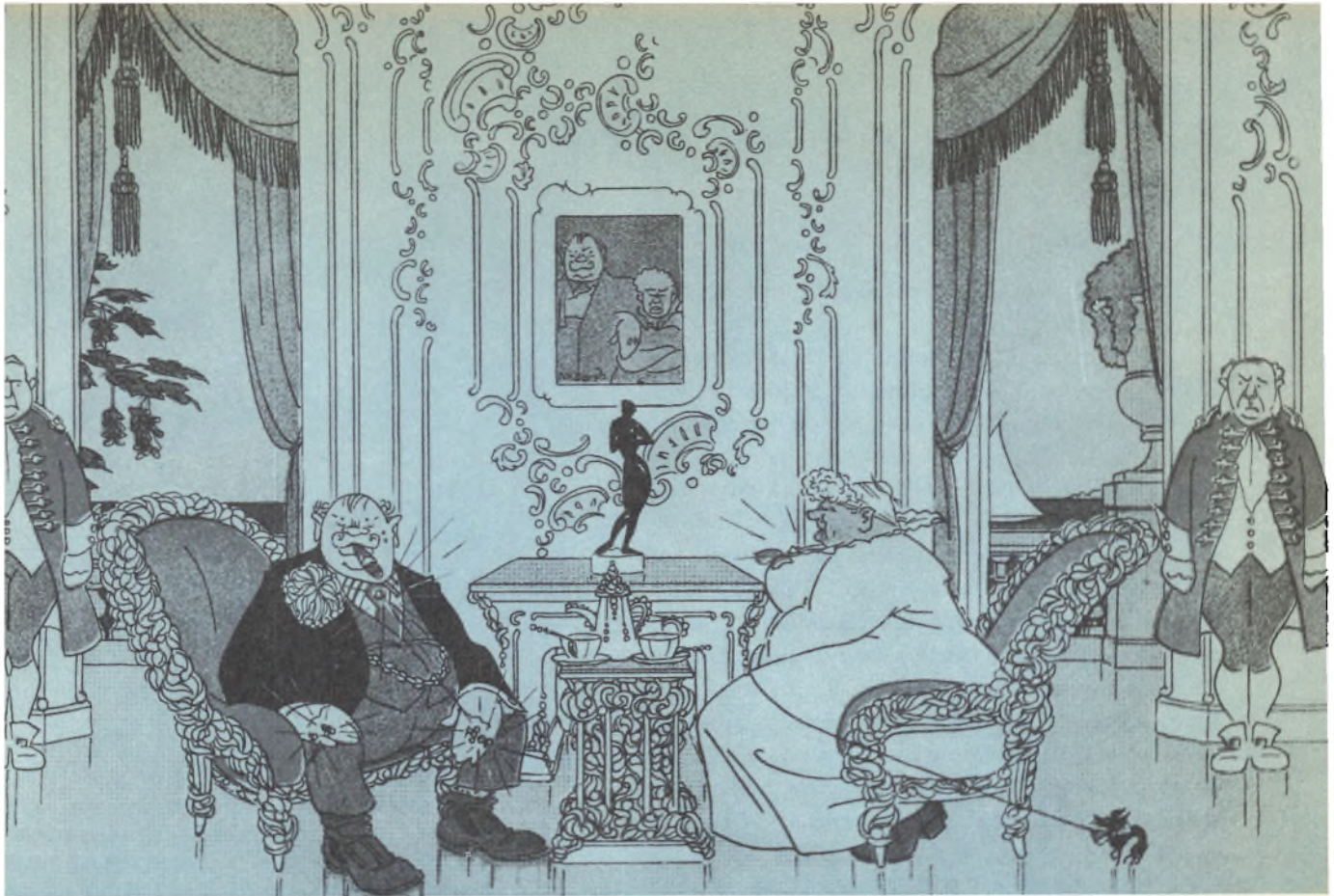
Som afslutning på den festlige uge foreslog ejeren efter middagen et fakkeltog i parken. Gæster og tjenere blev opfordret til at forsyne sig med alt, hvad der fandtes af sølvstager og bronzekandelabre. Med ejeren i spidsen gik man i gåsegang parken rundt. Da man kom til den store sø i parken, stillede gæsterne sig i rundkreds omkring den, og på et givet tegn blev stager og kandelabre kastet i vandet, hvor de forsvandt i det mudrede dyb, mens hurraråbene gjaldede gennem parken.

I den nordre fløj indrettede Biegler en gildessal, og en fast trio spillede taffelmusik, når han og hans gæster gik til bords. Blev gæsterne så støjende, at de overdøvede musikken, havde Biegler aftale med musikdirektør Larsen og hans hornorkester i Frederikshavn om at komme og bistå trioen.

Bieglers yndlingsmelodi var »Dengang jeg drog af sted« spillet på tuba, mens musikeren marcherede rundt på gårdspladsen.

For at få ryddet af bordet i en fart kunne værten efter middagen finde på at samle dugens hjørner sammen over alt servicet, hvorefter han bar den klirrende bylt ud til broen over voldgraven og lod den forsvinde i dybet.

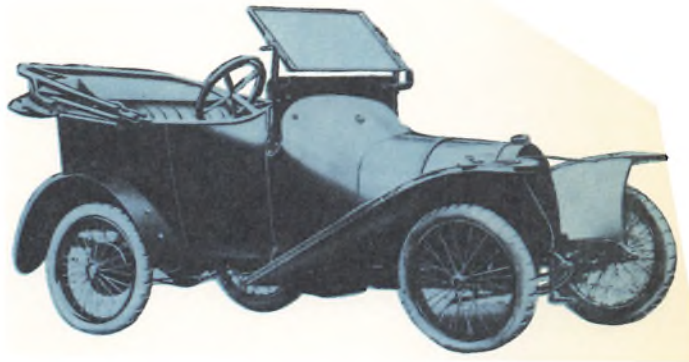
I uvante omgivelser («Svømmøllen» 1915).

En aften efter en herremiddag præsenterede Biegler sine gæster for sine nye »kvindestatuer« i parken. Som en kustode fremviste han derefter en stribe letpåkledte damer opstillet på hver sin sokkel, og i betragtning af, at det var tilladt at berøre de udstillede genstande, kan man forestille sig med hvilken interesse, kunstskerne i selskabet har omfattet den særprægede udstilling.

Når han havde ærinde i Frederikshavn, kørte Biegler helst i landauer, forspændt to frederiksborghingste. Kuskene var i liberi og seletøjet bar ejerens monogram i sølv. Når han kørte gennem byens gader, kastede han penge i grams til børnene.

Under et besøg i »Musikhuset« købte han en dag en grammofoon til 250 kr. og ville betale med en 500-kroneseddel. Da ekspedienten ikke kunne give tilbage på så stor en seddel, spurgte Biegler, hvor meget forretningens spejlglasrude kostede. »Omkring 200 kr.«, var svaret. Biegler jog sin stok igennem den, så glasskårene raslede om ørerne på ham og gik med bemærkningen: »Så passer pengene.«

Foruden landaueren havde Biegler en åben, grålakeret fransk bil. Til trods for, at der var forbud mod at

køre, tog han en dag hele vejen fra Frederikshavn til København og fik en klækkelig bøde for hvert nyt amt, han kom igennem.

Han havde fået den idé, at han ville køre med stråhat. Det skete naturligvis adskillige gange, at hatten fløj af, men Biegler tog bare en ny frem fra bunden af vognen. Han havde købt 30 til turen.

Herligheden varede kun et års tid. I 1919 måtte »baronen« forlade Bangsbo, efterladende en dyng ubetalte regninger.

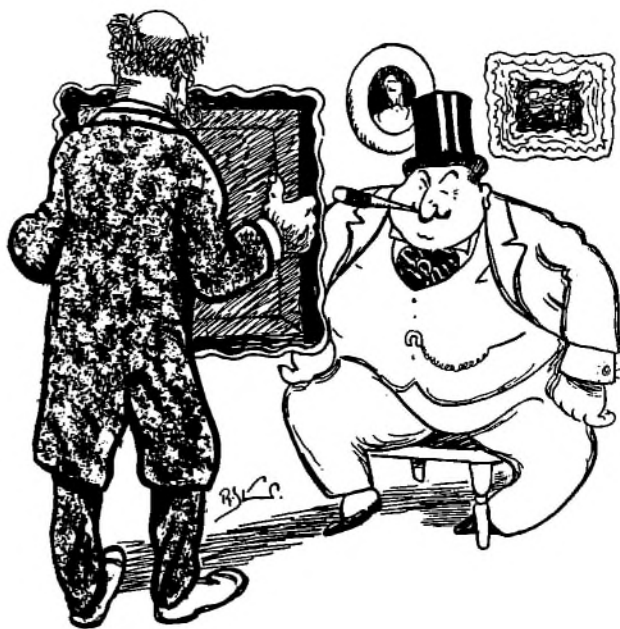
Bangsbo set fra indkørslen – det var i fløjen til højre, orglerne fandt sted.

Sådan boede »de nye rige«

»De nye rige« købte kun det dyreste, når de skulle indrette deres hjem.

Aage Ranje, der var møbel- og interiørtegner hos Lysberg, Hansen & Terp under krigen fortæller:

»Vi monterede mange store villaer og herregårde fra kælder til kvist. Vi var også med til at indrette Bangsbo i Vendsyssel. Ofte drejede det sig om en snes værelser eller mere. Vi har også monteret herregårde med 30 værelser. Der blev så indrettet flere saloner, kabinetter, soveværelser, gæsteværelser, bibliotek, billardværelse, spisesal m. m., og vi leverede alt, de kostbareste møbler, ægte tæpper, brokadegardiner, silketæpper og bronze- og krystallysekroner. De fleste ville helst have møblerne i de gamle stilarter, empire, renæssance og barok. De foretrukne træsorter var mahogni, nød, eg og citrontræ, og meget af det blev udstyret med bronzeornamenter eller billedudskæringer. Det var meget flot alt sammen, og pengene spillede ingen rolle. Flere købte for over 1 mill. kr. hos os på én gang.«

- Dette er en sjældenhed af høj rang – en ægte Velazquez – prisen er 85.000.
- Det ta'r jeg – men ka' vi la' maleren hedde noget andet – det navn er der jo ingen, der ka' udtale.

Et af gullaschtidens mest imponerende monumenter, det såkaldte »Lille Amalienborg« i Østre Allé i København, blev bygget 1916 af tømmerhandler Harald Simonsen, dengang bedre kendt som »Guldharald«. Han tjente ikke sine penge på gullasch, men på skibe. »Jeg byggede huset, da jeg tilfældigvis havde tjent et temmeligt stort beløb på en gammel bark,« fortæller han. Han tog også en stor fortjeneste hjem, da han fandt på at bugsere en kæmpemæssig tømmerflåde, i alt 2100 standard træ, fra Finland til Danmark. På den måde fragtede han lige så meget træ, som tre store dampere kunne laste, og fragten kom kun til at stå ham i en femtedel af, hvad han skulle have betalt for at få træet hjem pr. skib.

Denne Bogsamling med Reol koster

1000 Kr.

og for kontant Betaling ydes 6% Rabat

Den her afbildede Bogsamling med Reol koster 1000 Kr. med 6% Rabat for kontant Betaling. Den er indrettet til at rumme ca. 1000 Bøger. Den er indrettet til at rumme ca. 1000 Bøger. Den er indrettet til at rumme ca. 1000 Bøger.

En Pryd for ethvert dannet Hjem

Gyldendalske Boghandel N.F.

Statussymbol anno 1918.

Servantestel i tidens stil.

Sådan skulle spisestuen helst se ud.

Ikke alene gullaschbaroner og børs herrer tjente penge under krigen.

William Andersen, der var manufakturhandler i Vejle, fortæller:

»I 1914 var min omsætning 125.000 kr. om året. Min omsætning steg på et år fra 125.000 kr. til 150.000 kr. for i 1918 at ende i godt 800.000. Resultatet af den store omsætning i det samme lokale med det omtrentlig samme personale gjorde, at jeg i de fire år, krigen varede, tjente lige så meget som i de foregående 25 år.«

Takt og tone for »nye rige«

17. TUSINDE

TAKT OG TONE

HVORDAN VI OMGÅS

AF
EMMA GAD

14. OPLAG

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1920

Emma Gad, der var 70 i 1918, kunne øse af et rigt erfaringsmateriale, da hun gav sig til at skrive »Takt og tone«. Hendes og admiral Gads hjem hørte til de største i København, og det afspejlede tillige to sider af datidens gode selskab: dels de eksklusive københavnske adels- og officerscirkler, som stod kongehuset nær, dels de kredse, som repræsenterede det moderne, europæiske kulturliv.

Inspireret af »de nye riges« udskejelser skrev admiralinde Emma Gad sin bog »Takt og tone«, der udkom i 1918. Hun skrev bl. a.:

»Tro ikke, at De frembringer virkning af elegance ved en overvældende masse af retter eller geledder af vinglas. De opnår det stik modsatte, nemlig at komme til at virke som en nyopdukkende rigmand, der ved hjælp af håndgribelige og let påviselige udgifter forsøger at dække over mangelen på virkelig kultur. Dette bliver særlig grelt, når nogen som helst art af priser bliver omtalt, selv om det blot sker i form af at gæsterne underrettes om, at rødvinen er fra 1868, for så ved man, at den er dyr ...

Luksus gør det visselig ikke. En tre værelses lejlighed kan virke på en som et indtagende smil og et slot lade en kold. Selv om man er berøvet det, der benævnes skønhedssans, bør man helst ikke lade andre, selv anerkendte specialister, møblere sit hjem for sig.

Læg ikke vægt på, om folk er rige eller ikke ved valget af Deres omgang. Det er i dette forhold kun sympatien og de fælles interesser, der bør føre folk sammen. Tro ikke at rige folk, når de er elskværdige, er mere fordringsfulde i selskabelig omgang end de mindre velbeslåede. Det modsatte er snarere tilfældet. Rige mennesker er så forvante med hensyn til luksus, at de som oftest, hvad det selskabelige angår, sætter langt mere pris på det morsomme end på det kostbare. Her som alle vegne er det, der kommer indefra, hovedsagen.«

»Takt og tone« er en fuldstændig håndbog over tidens omgangsformer. Men Emma Gad er ikke blot inde i alle etikettens snirkelkroge, hun er også en klog dame, som godt ved, at formen ikke er alt. Hun skriver:

»Ét er sikkert. Den læser, som vil fornøje sig mest over disse forskrifter er den, der om et par hundrede år finder denne bog på en støvet hylde i et bibliotek. Han vil med fryd kaste sig over den og studere alle disse skikke, der vil forekomme ham lige så snurrige som de, der til vor moro beherskede menneskene i længst tilbagelagte århundreder. Og dog – hans tid vil være lige så fuld af nye former for menneskenes naragtighed. Kun én hovedregel for alt menneskelig samkvem bliver aldrig forældet. Det er den at handle mod sine medmennesker ud fra et godt hjerte.«

Moderne dannelsesanstalt i
»Blækspruttens« version.

Da Emma Gads bog udkom, forelå allerede »Ledetråd i god tone«. Den var kommet i serien »Kamlas håndbøger« og kunne købes i alle boglader for 24 øre. Her er et udpluk af bogens gode råd:

»Forhåbentlig er det overflødigt at bemærke, at kniven kun bruges til at skære maden itu med, men aldrig må føres til munden.

Man gør klogt i at iagttage sine bordfæller hver gang der er et eller andet, man er i tvivl om.

Når der bliver budt Dem af et fad, så betænk Dem ikke, men tag uden at vælge det stykke, der ligger Dem nærmest.

Drik aldrig af nogen kop, hvori der står en ske.

En herre må helst bruge så få smykker som muligt, en urkæde, smukke manchet- og skjorteknapper, en enkelt ring og muligvis en slipsnål er alt, hvad der kan tillades ham at bære.

For at kunne vælge et åndrigt samtalestof, bør man læse flittigt, på alle måder udvide sin ånd og være godt inde i alle dagens spørgsmål.

Tal aldrig om noget, De ikke forstår Dem på. Ti hellere fremfor at røbe Deres uvidenhed.

Benyt ikke fremmedord, som De ikke er helt fortrolig med.

Det hører ikke til god tone at fløjte, sukke eller gabe, når man er ude mellem fremmede.

Man må aldrig pege med fingeren på en person.«

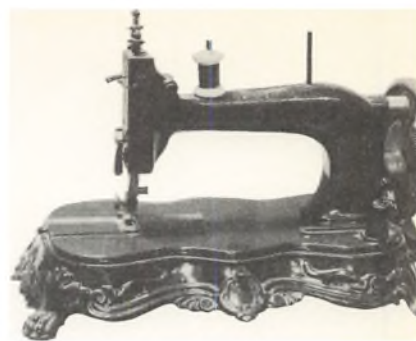
Spytbakke – fast inventar
i ethvert velindrettet hjem – og
den blev brugt flittigt.

Første kvinde på tinge

De politiske partier havde holdt borgfred under krigen, men striden havde hele tiden ulmet, og den brød ud i lys lue under valgkampen i 1918. Det var først og fremmest regeringens reguleringspolitik, der var genstand for angreb fra oppositionens side. Det mest bemærkelsesværdige ved valgkampen var imidlertid, at kvinderne for første gang var med. Udenrigsministeren, P. Munch, der var opstillet på Langeland, fortæller:

»En særlig farve fik valgmøderne derved, at kvinderne nu for første gang var vælgere og selvsagt stærkt interesserede i, at der var en kvindelig kandidat. Det lå ellers lidt uden for tilvante forestillinger, at kvinderne skulle beskæftige sig med politik; men denne gang mødte de frem i stort tal ved møderne. Jeg mindes, at jeg ved et af møderne, hvor de næsten syntes at være flest, spurgte en af mændene, hvordan det kunne være, og fik svaret: »Ja, begge to kan jo ikke så godt gå hjemmefra på en gang, og det er så rimeligt, at det bliver konerne, der går til møde; de skal jo til at lære dette her – vi andre kan det i forvejen.«

Fru Elna Munch
på Folketingets talerstol.

Kvinderne fik først brug for deres nyerhvervede stemmeret ved folketingsvalget den 22. april 1918. Ved valget, som gav den siddende regering en tillidserklæring, fik kvinderne fire repræsentanter ind i tinget.

I mellemtiden var Rigsdagen flyttet fra det tidligere landkadetakademi i Fredericiagade, hvor den havde haft til huse siden Christiansborgs brand i 1884, til det nye Christiansborg, der opførtes på brandtomten.

Det var her, den ene af de fire nyvalgte kvinder, forsvarsministerens kone, Elna Munch, som første kvinde på Folketingets talerstol holdt sin jomfrutale den 19. juni 1918.

Hun tog ordet under behandlingen af den sidste sag på dagsordenen: lov angående lønforhold m. v. ved skoler i København, Frederiksberg og Gentofte kom-

muner, der overtages af staten, og naturligvis var det kvindesagen, der kaldte fru Munch frem. Hun sagde:

»I lovforslagets paragraf 1 og 2 er der indført en forskel i aldersgrænsen for mænd og kvinder, idet bestyrere og lærere ikke må være fyldt 65 år, hvis de skal opnå fast ansættelse. Når man har gjort denne forskel, er det under hensyn til, at det siges at være almindeligt, at lærerinder tager deres afsked tidligere end lærere, idet de skulle være svagere end disse. Det synes imidlertid et urimeligt princip. Nogen statistisk opgørelse foreligger der, så vidt jeg ved, ikke, og forholdene er sikkert ganske individuelle. Jeg håber derfor, at der, selv om uligheden gennemføres i den her foreliggende lov, ikke derved må blive skabt nogen præcedens.«

Politisk interesserede kvinder stod i kø uden for det nyopførte Christiansborg for at komme ind og overvære forhandlingerne i folketinget, når en af deres repræsentanter skulle tale.

Begyndelsen til enden

Efter at russerne havde underskrevet fredsbetingelserne med Tyskland den 3. marts 1918, kunne tyskerne overføre så store styrker til Vestfronten, at der var skabt mulighed for en offensiv. Tyskerne slog til i slutningen af marts og rykkede i løbet af få dage så langt frem, at de kunne beskyde Paris med langtrækkende skyts. Først i denne nødsituation koordinerede Ententen sine styrker under en fælles ledelse. General Foch blev udnævnt til øverstkommanderende, og i forening med de friske amerikanske tropper, der var begyndt at komme til Frankrig efter USA's krigserklæring i 1917, lykkedes det franskmænd og englændere at vende krigslykken.

Imens arbejdede de krigsførende landes propaganda-maskinerier ufortrødent videre. Tyskerne og englænderne forsynede os bl. a. med illustrerede kalendere for året 1918 (herunder og til højre), og i Paris tryktes et kort, hvis geograf rundhåndet delte ud af det – forhåbentlig snart – besejrede Tyskland. Danmark var, som det ses, betænkt med en fed bid.

De tyske Sejre vil forhaabentlig skabe et udvidet Grundlag for en varig Fredstilstand indenfor det europæiske Statssamfund.

BEGIVENHEDER I APRIL

1. 1918. Tyske og Franske tropper i Champagne.
3. 1918. Tyske tropper i Champagne.
4. 1918. Tyske tropper i Champagne.
5. 1918. Tyske tropper i Champagne.
6. 1918. Tyske tropper i Champagne.
9. 1918. Tyske tropper i Champagne.
10. 1918. Tyske tropper i Champagne.
15. 1918. Tyske tropper i Champagne.
15. 1918. Tyske tropper i Champagne.

APRIL 1918

BEGIVENHEDER I APRIL

17. 1918. Tyske tropper i Champagne.
18. 1918. Tyske tropper i Champagne.
23. 1918. Tyske tropper i Champagne.
23. 1918. Tyske tropper i Champagne.
24. 1918. Tyske tropper i Champagne.
25. 1918. Tyske tropper i Champagne.
30. 1918. Tyske tropper i Champagne.

APRIL 1918

1	M	9	Ti	17	O	25	T
2	Ti	10	O	18	T	26	F
3	O	11	T	19	F	27	L
4	T	12	E	20	L	28	S
5	F	13	L	21	S	29	M
6	L	14	S	22	M	30	Ti
7	S	15	M	23	Ti		
8	M	16	Ti	24	O		

KALENDER OVER TYSKE FORBRYDELSER

18 APRIL, 1916. OPSLÅNEDE PLAKATER OM MASSEDEPORTATIONER FRA LILLE.
 M. Briand har i sin Protestnote til neutrale Magter med følgende Ord opsummeret de trygtelige Gerninger, der forvirkede denne hellige Uge: "... Omtrent 25,000 franske Undersaatter, unge Piger mellem 16 og 20 Aarsalderen, unge Kvinder og Mænd op til 55 Aarsalderen er, uden Forskel i Samfundsstilling, blevet bortslæbt fra deres Hjem i Roubaix, Tourcoing og Lille, uden Barmhjertighed skilte fra deres Familier og tvungne til Markarbejde i Departementerne Aisne og Ardennes." Frankrig kæmper for at fri disse stakkels Slaver saa vel som sine elskede Børn i Elsass-Lothringen, der har været pinte siden 1870.

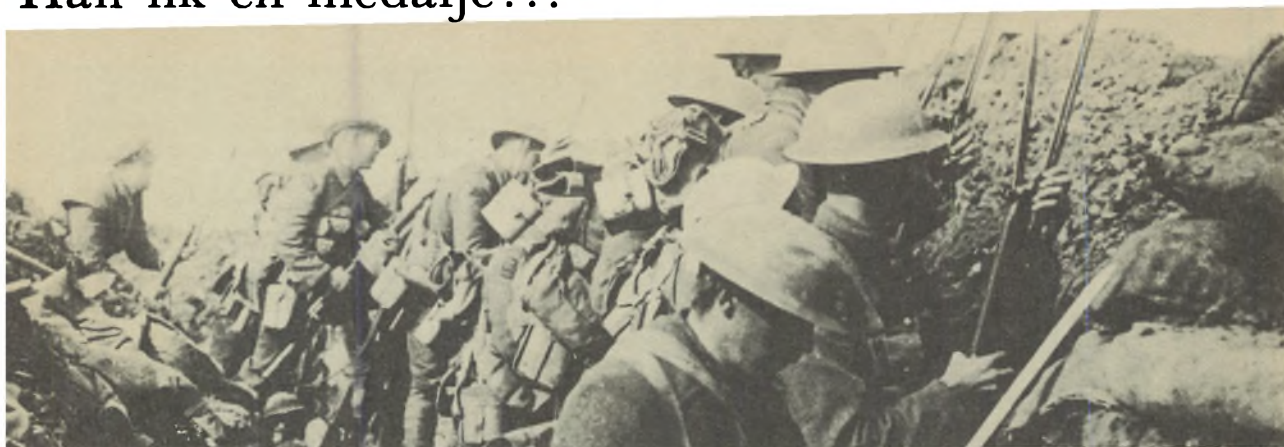
1918

APRIL

1918

Søndag	-	-	*	7	14	21	28
Mandag	-	-	1	8	15	22	29
Tirsdag	-	-	2	9	16	23	30
Onsdag	-	-	3	10	17	24	*
Torsdag	-	-	4	11	18	25	*
Fredag	-	-	5	12	19	26	*
Lørdag	-	-	6	13	20	27	*

Han fik en medalje...

En skyttegrav på Vestfronten. Canadiske soldater sætter bajonetten på. Om et øjeblik skal de storme de tyske stillinger på den anden side ingenmandsland.

Over 2000 danske kæmpede som frivillige i Ententens hære under første verdenskrig. Blandt dem var den unge stud. polyt. Thomas Dinesen, der var rejst til Canada og havde meldt sig som frivillig ved Royal Highlanders of Canada, »Black Watch«, i Quebec. Efter rekrutuddannelsen blev han som »private« nr. 2075467 i 42. bataljon sendt over Atlanten og indsat i kampene på Vestfronten i Frankrig.

Den 12. august 1918 gjorde han sig fortjent til den højeste udmærkelse, Victoriakorset, og dagen efter skriver han i skyttegravene mellem Foquescourt og Parvillers følgende beretning om kampen i sin dagbog:

»Angrebet var gået i stå . . . efter vore sørgelige erfaringer var der ingen af de andre, som var ivrige efter at gå først; men Mac og jeg havde fået blod på tanden og var villige nok.

Jeg drejer rundt om et hjørne, hurtigt – to grå tyskere lige foran mig – to røde glimt slår imod mig – færdig allerede altså – men de rammer ikke, nu er det min tur – et kasteskud mod den ene – den anden styrter af sted rundt om hjørnet og vejen er fri. »Come on boys« – ved næste hjørne ryger riffelkugler og håndgranater mig om ørerne fra en maskingeværstilling – jeg fyrer og fyrer, smider riflen, da magasinet er tomt, og kycler bomber, så trenchen står én i røg. Mac er kommet op på siden af mig – bagfra kaster de bomber i snesevis, uden småligt hensyn til, hvor de falder, de hyler og vræler: »Give them hell, boys.« De tyske dynamitbomber falder i trenchen og på volden rundt om Mac og mig – vi smider os fladt ned i bunden af trenchen, når en ruller ned alt for tæt op ad os, og vi bliver kun overdænget med grus. Jack kommer op bagfra med en ny forsyning af Mills bombs – dér har I en bombe lige i synet og dér en til. Tyskerne løber fra stillingen, og vi maser lige efter dem, flænger hænder og kilt på pigtråden, hopper over det væltede maskingevær og den dræbte besætning, løber sveddryppende og stønnende gennem den tørre, hårde trench, hjørne efter hjørne – indtil vi render mod den næste spærring og går løs på den, hylende, med riffelskud, bomber og bajonet, kampglade, ligeglade med alt i verden undtagen dette ene: at komme frem og dræbe . . . Jack påstod at have talt 32 faldne tyskere. Nogle af dem havde jeg jo ramt, men jeg ved ikke, hvor mange.«

Victoriakorset, som Thomas Dinesen fik for sin indsats den 18. august 1918.

Thomas Dinesen gemte en af de håndgranater, som han havde fået udleveret, som souvenir.

...han fik ingen

En anden af de danske frivillige, smed Jules Eliassen, der havde meldt sig til den franske fremmedlegion i 1915, fik ingen medalje, skønt det var derfor, han var gået i krig. Her er uddrag af hans breve hjem til familien i København:

Fronten, den 2.7.1915.

Kære forældre og søskende. Vi har i de sidste dage haft meget at bestille. Vi har bl. a. været i bajonetkamp om en vigtig stilling, som vi tog. Det gik hårdt til; over pigtråd så bukser og lægbind flængedes, imod maskingeværild og shrapnels. De første kompagnier blev blæst om, men vi fløj over de faldne kammerater og kom ned hos tyskerne, og imod os kan Tysklands bedste troppér ikke nær hamle op. Jeg fik tilfældigvis tre tyskere på bajonetten, to sloges jeg med. Den ene sparkede mig på skinnebenet, jeg slog med kolben og stak skaller. Det er godt, at jeg er så dygtig til det, som jeg er. Og en, som var ved at kvæle en lille franskmand, sparkede jeg lige i synet.

Bag fronten, den 20.7.1915.

Kære broder. Du skrev, at der var en, som mente, det var løgn med de tre tyskere. Men tænk dig, hvis ikke at nogen skulle slå tre ihjel, ville det jo være umuligt at tage en skyttegrav. Når der bliver stormet, falder der jo en masse før vi når helt over til fjendens linier, og hvis de, som slipper helt for skrammer, ikke skulle kunne dræbe eller såre 1-2-3-4-5 stykker, ville det jo ikke kunne lade sig gøre. Der var en, som sagde, han havde stukket seks.

»I dag den 9. maj holder vi fest for vor sejr ved Arras sidste år. Det var den dag vi begyndte, men jeg kom jo herop lidt senere. Jeg havde jo dårlig hånd dengang. Dengang havde jeg fortjent krigskorset; jeg bad doktoren mindst ti gange om at få lov til at rejse til fronten, skønt armen var i bind. Så tog jeg uden videre bindet af og bevægede armen frem og tilbage og sagde, at den var rask, så fik jeg lov til at rejse, men få dage efter måtte jeg tage bindet på igen, og så stod jeg vagtpost med én arm. Jeg har jo ikke været så heldig at blive såret siden, så jeg har kunnet få en medalje, men du, jeg vil have den; før holder jeg ikke op, om så jeg skal med i en krig til.«

(Brev til broderen Jens 9. maj 1916.)

Jules Eliassen faldt under Somme-offensiven 1916.

Så lyder fløjten. Det er signal til angreb. Og soldaterne går »over the top«.

Angrebet er i gang. Canadierne er kommet op af skyttegravnen og stormer frem. Men tyskerne har allerede fået øje på dem. Maskingeværbyggerne pisker ind mellem de angribende.

En af dem bliver ramt, i samme øjeblik han viser sig over skyttegravens rand. Han glider tilbage, samtidig med at sidste mand forlader skyttegravnen.

Den spanske syge

Til krigens øvrige ulykker kom i efteråret 1918 en frygtelig influenza-epidemi, den spanske syge, som krævede flere tusinde døds ofre herhjemme.

Allerede om sommeren, den 9. juli, var de første tilfælde blevet registreret. Den dag kom torpedobåden **TUMLEREN**, som patruljerede i Øresund, ind til Helsingør, fordi der var sygdom om bord. En læge konstaterede influenza hos 18 af de 21 mand om bord.

Først i oktober begynder den spanske syge imidlertid for alvor at gribe om sig, og der træffes i slutningen af måneden foranstaltninger til at begrænse sygdommen.

Skolerne lukkes, universitetet og de højere læreanstalter lukker, justitsministeriet påbyder lukning af alle teatre, biografer, varietéer og danselokaler. Caféer og restauranter får fortsat lov til at holde åbent, men de må ikke have musik. Der udstedes også forbud mod sportsopvisninger, koncerter og andre møder. Børsen lukkes, og gudstjenestetiden i kirkerne indskrænkes til en halv time. Sporvognene må kun medtage et begrænset antal passagerer, og dørene i vognene skal holdes åbne.

Kontorer og forretninger lukker »på grund af sygdom«, og i mange virksomheder indfører man en længere middagspause, så det raske personale kan få lejlighed til at trække frisk luft.

Komitéer organiseres for at yde hjælp i hjemmene, spejderorganisationerne mobiliseres til at bringe mad ud i de mange hjem, hvor hele familien ligger syg.

Sundhedsstyrelsen lader fremstille en stor, rød plakat med anvisninger på, hvordan man skal forholde sig under epidemien. Også aviserne er fulde af gode råd. De er dog ikke alle lige velovervejede. Nogle anbefaler f. eks. enebærolie, hvidløg eller tørrede lavendler, og en indsender foreslår, at der bliver malet »spansk syge« på dørene til huse med influenzapatienter.

Københavns lægevagt blev oprettet under epidemien, og der blev stillet 100 biler til rådighed for lægerne, 25 af Taxa, resten af private. I mangel af benzin brugte man benzol, selv om den var dyr. Man måtte regne med 1 kr. pr. km.

Yngre og ældre Læger,

som maatte have visse Tider af Dagen til Disposition til Praksis i Byen, bedes omgaaende melde sig til

Lægevagten, Central 2280.

Angaaende Løn og Arbejdsvilkaar giver Lægevagten nærmere Oplysning. Praktiserende Læger kan, om ønskes, i deres Praksis faa Hjælp af ældre medicinske Studerende ved Henvendelse til Central 2280.

Vilh. Asmund.

Sundhedsstyrelsens plakat
indeholdt tolv råd.

lagttag den størst mulige renlighed.
Hold hånden for munden, når De hoster eller nyser.
Pas på at ingen hoster, nyser eller taler ind i ansigtet på Dem.
Hold telefontragten ren, særlig hvor den bruges af mange.
Sørg for god udluftning af værelserne.
Hold de raske så vidt muligt borte fra de syge.
Undgå unødvendige besøg hos de syge.
Stå ikke for tidligt op efter sygdommen.
Undgå steder, hvor mange mennesker er samlet.
Udsæt større møder og forsamlinger.
Kør ikke mere end nødvendigt med sporvogn.
Sørg for at børnene er så meget som muligt i fri luft.

Marinere på et midlertidigt
lazaret for spansk syge i den gamle
rigsdagsbygning i Fredericiagade.

Niels Schæfer, der var læge på Nørrebro i København, fortæller:

»Jeg har mødt de sørgeligste forhold under denne epidemi. Mange steder ligger hele familien syg og de har ingen til at hjælpe sig. Mad og pleje kan de ikke få, men ligger hjælpeløse hen. Men også de mange syge logerende er frygteligt stillet. Særligt de, der har et værelse uden kost. De ligger i deres senge, ofte uden at nogen bekymrer sig om dem. Rædslen for sygdommen er jo så stor, at folk ikke tør gå ind til en syg. Ja, selv ældre mennesker, for hvem smittefaren er ganske ringe, tør ikke påtage sig at yde hjælp.

Et sted fandt jeg en familie, hvor mand, kone og tre børn lå syge, mens det fjerde barn lå lig ved siden af.

Et andet sted lå en mand og et barn i sengen ved siden af den døende mor.

Et tredje sted sad en værkfører og hans kone ene tilbage. På fire dage havde de mistet deres tre døtre af spansk syge.«

En pudsig polemik udspandt sig i »Politiken«, efter at overlæge Jersild på et møde, som blev refereret i avisen, havde anbefalet folk at skrue tragten af deres telefoner for at mindske smittefaren.

Telefondirektør Johansen sendte »Politiken« følgende indlæg:

»Overlæge, dr. O. Jersild har foreslået, at telefontragten fjernes af hensyn til den spanske syge. Hr. Jersilds mening beror sikkert alene på tankeeksperimenter uden virkelige undersøgelser af forholdet. Den telefontekniske side af sagen er, at tragten er af stor betydning for at opnå virkelig god tale, ja, det er endog nødvendigt for at få den fuldkomne gode tale så tæt ved tragten som muligt. Ganske vist er talegodheden i København således, at man i de fleste tilfælde ikke behøver at tale umiddelbart i tragten, men under mange forhold og især på længere afstande vil det være nødvendigt.«

Overlæge Jersild svarede:

»Over for hr. direktørens henvisning til tragtenes telefontekniske betydning må jeg fastholde, at praksis har vist mig, at tragtenes fjernelse ikke i nævneværdig grad svækker talen, i hvert fald i byen. Ønskes lyden forstærket, kan for øvrigt den noget hulede hånd holdes under indgangen til mikrofonen. Hr. direktøren vil sikkert indrømme mig, at vi under den behagelige samtale, vi havde i går forstod hinanden fuldstændig – også telefonteknik set.«

Derefter opgav telefondirektøren ordvekslingen med overlægen og indrykkede nedenstående annonce i dagbladene.

711

Telefonabonnenterne.

Fra forskellige Sider er der i Anledning af Influenza-Epidemien anmeldt Forsigtighedsregler ved Telefontragterne. Sublimatvand kan ødelægge Mikrofonen. Saadant maa af Selskabet betragtes som Overlast, der maa erstattes. Nye Mikrofoner kan ikke fremkøbes og Afbrydelse af Telefonforbindelsen kan da risikeres.

Centralerne beklager sig over, at mange Abonnenter hører dårligt. Ved nærmere Undersøgelse har det vist sig, at Tragtenes saadanne Steder er aftaget. Da Telefonistinderne paa Grund af den store Sygelighed allerede er stærkt overbelastede, kan de ikke taale yderligere Anstrængelse ved utydelig Tale, og Selskabet er sig derfor nødsaget til at afbryde Telefoner, der afsender dårligt.

Københavns Telefon-Aktieselskab.

Dødens høst

Den 3. november satte begravelsesvæsenet i København rekord med over 90 begravelser – det normale var 2–3 pr. dag. Det var umuligt at lægge alle begravelseshandlingerne på forskellige tidspunkter, skønt de første begyndte kl. 8,30 om morgenen og den sidste sluttede ved 16-tiden om eftermiddagen. Nogle af højtidelighederne måtte derfor forlægges fra kirken til selve graven.

Omtrent samtidig meddelte begravelsesvæsenet, at det blev nødvendigt at sætte taksterne op. De blev gennemgående forhøjet med 33 pct., dog sattes taksten for gravning af graven op med 50 pct. og taksten for stampning af jorden op med 100 pct.

Ivan Osier, der var med i lægevagten, fortæller:

»Alt, hvad der var af læger, var i aktion døgnet rundt i de måneder sygdommen rasede. Jeg havde netop anskaffet mig en motorcykel. På den kørte jeg rundt til patienterne. Ofte blev det til tredive besøg i løbet af dagen og aftenen. Vi sov så godt som aldrig.

Vi kunne ikke stille ret meget op. Vi kunne kun give patienten noget styrkende – mest kamfermixtur.«

Apotekerne havde også travlt. Apoteker A. Antons fortæller:

»Det, vi mest solgte under epidemien var feberstillende midler som kinin, aspirin og acetylsyrepulver, men også desinficerende ting som paraformtabletter og til gurglevand brintoverilte og formaldehydopløsning. Omsætningen var tre gange så stor som under normale forhold.«

Højskolelærer Helge Hostrup og hans kone, Astrid, fortæller:

»Da den spanske syge kom til vor skole, beordrede lægen, at eleverne skulle sendes hjem. Der var ca. ti syge, og de kunne selvfølgelig ikke rejse. Vi, der var oven senge, passede de syge, og lægen kom hver dag og gik stuegang. Han var selv så dødtræt, så jeg gav ham gerne et glas vin at kvikke sig op på. En af de raske elever hjalp til. Han fik en dag et termometer og skulle gå rundt og grade patienterne. Stor blev vor forskrækkelse og forfærdelse, da han kom og fortalte, at de alle havde 40 graders feber. Da vi fik det undersøgt nærmere viste det sig, at han ikke havde slået termometeret ned. Det var heldigvis kun den første, der havde så høj feber.«

Københavns Lægeforening offentliggør følgende af Københavns Sundhedskommission godkendte

Vejledning for Befolkningen under Influenzaepidemien

Influenza er en smitsom Febersygd, og Smitten overføres fra Person til Person.

Smitstoffet maa antages udelukkende at komme fra Patientens Næse og Mund. Derfor skal den Syges Opspyt opsamles i en Kop med en desinficerende Vædske.

De Personer, der plejer de Syge, skal bære et særligt Overtræk (Kittel, Kjole), medens de er beskæftigede i Sygeværelset, og dette Overtræk maa kunne vaskes. Desuden maa de vogte sig mod, at den Syge hoster eller nyser eller taler direkte ud imod dem. Endvidere bør de vaske Hænderne og skifte det nævnte Overtræk (eventuelt Dragt), naar de forlader Sygeværelset, og de bør indtage deres Maaltider udenfor dette.

Den Syge skal af Hensyn til andre og sig selv straks gaa i Seng. Den Syge skal blive i Sengen, til Feberen har været borte et Par Døgn, og derefter — ogsaa af Hensyn til Smitten — holde sig i Hjemmet i 3-4 Dage.

Efter **Spansk Syge**

anbefales

Kongens Bryghus

Maltextrakt

fra

De forenede Bryggerier

Mange måtte som konditor Bach
indstille virksomheden
mens epidemien rasede.

+ + DØDE + +

Det bekendtgives herved, at min elskede Søn, vor kære Broder og Svoger, **Knut Jørgen Petersen**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Frederiksberg, d. 30. Oktbr. 1918.
Marie Petersen,
I. Knudsen,
Hildegard J.
Begravelses Sted: Ved Gl. Strand Kirke Søndag d. 3. Novbr. Kl. 10.
Min kære Mand, Proprietær **Aage Chr. Stenbjørn**, døde i Aften, 41 Aar gammel. Frederiksberg pr. Randers, d. 27. Oktober 1918. Dagmar Stenbjørns. I. Schmidt.

Begravelses foredrag Mandag d. 4. Novbr. Kl. 11 fra Kapellet i Brøndum.

Vor kære Broder, Svoger og Onkel, **Peter Wartberg Ulndal**, døde Tirsdag den 28. Oktober. Begravelses foredrag på Bjerst Kirkegaard ved Rolting Søndag den 3. Novbr.

Paa Familien Vegne **Helene Alfred Thorsen**.

Vor kære Søn af Friløvede, **Antons Markmann**, stød, mod, vort, er afdød ved Døden Natten til Tirsdag d. 31. Oktbr. d. A. **Klaus og P. H. Markmann**.

Vor kære Mand og Fader, **Arnold Sigfred Stenholm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Tirsdag, d. 30. Oktbr. 1918.
Jens.

Begravelses Sted: Ved Trinitatis Kirke Søndag d. 3. Novbr. Kl. 2.

Det bekendtgives herved, at **Martha Nielsen**, Indehaver af Selskabsrestauranten Brødt. M. Nielsen, den 28. Oktober er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Begravelses Sted: Ved Lørdag d. 2. Novbr. Kl. 1 fra Lyngby Kapel (ved Lørdag).

Al min kære, trofaste Veninde, **Louise Christine Hjerdemand**, er afdød ved Døden, bekendtgives herved.

Martha Jensen.
Begravelses Sted: Ved Søndag den 3. Novbr. Kl. 12 fra det store Kapel paa Vester Kirkegaard, hvortil eventuelle Kræns bedes sendt til Kirkegården.

Min kære, trofaste Veninde, **Louise Christine Hjerdemand**, er afdød ved Døden, bekendtgives herved.

Martha Jensen.
Begravelses Sted: Ved Søndag den 3. Novbr. Kl. 12 fra det store Kapel paa Vester Kirkegaard, hvortil eventuelle Kræns bedes sendt til Kirkegården.

Min kære Mand, Fabrikant **Herman Svendsen**, er afdød ved Døden den 28. Oktbr. 1918 bekendtgives herved.

Min kære Mand, Postbetjent **Chr. Alhede**, døde i Dag efter længere Tids Sygeplage.

Det meddeles herved, at vor kære Datter og Søster, **Anna Petronia Paulsen**, er afdød ved Døden Mandag d. 28. Oktbr.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Johanne Marie Byhring**, er død fra sin lille Pige og mig.

Begravelses foredrag Mandag den 3. Novbr. fra Ring Kirke Kl. 11 1/2.

Det bekendtgives herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Min kære, trofaste Mand, **Wilhelm Carlsson**, mangsamt Choleraanfald i Maribo sendt Restorator i D. S. D. døde den 28. Oktbr. 1918.

Al vor indørlig Kærlighed, pligtopfyldende og iverdsige Bøn og Sammen, Landbrugstiderende **Edgar Salomonson**, er død fra sin efter sin Dages Sygeplage, bekendtgives herved fra Sigt og Væner, at vor kære Mand og Moder, **Amalie Niemand**, er afdød ved Døden den 31. Oktbr.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Vor kære Mand og Fader, **Jens Christian Theodor Jensen**, er afdød ved Døden Mandag den 28. Oktbr. 1918.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Min elskede Hustru **Olga Rigener Christensen**, er afdød ved Døden Tirsdag den 28. Oktbr. 1918.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Den 30. Oktbr. hjemkaldt vor elskede Hustru, Datter og Søster **Marie Christensen**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Vor indørlig Kærlighed, pligtopfyldende og iverdsige Bøn og Sammen, Landbrugstiderende **Edgar Salomonson**, er død fra sin efter sin Dages Sygeplage, bekendtgives herved fra Sigt og Væner, at vor kære Mand og Moder, **Amalie Niemand**, er afdød ved Døden den 31. Oktbr.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Und her i Dag beholdt vor indørlig elskede lille Mand og Fader, **Per Mathis**, Sønsten og søge Vegne, **Lau Rahbek-Jensen**, Poul Edith, København, d. 29/10 1918. Begravelses foredrag i dybtste Stilhed.

Vor kære Hustru og Moder, **Olivia Nøbbeholme**, døde Mandag Morgens. J. Næbbelund, Jørl Skjelte.

Begravelses foredrag fra det store Kapel paa Vester Kirkegaard Søndag den 3. Novbr. Kl. 2 Em. Evnt. Kræns bedes sendt til Kapellet.

Min kære, trofaste Mand, min bedste Ven og Onkel, **Carl Christian Ernaas**, er afdød ved Døden den 28. Oktbr. 1918.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Vor kære Mand og Fader, **Jens Christian Theodor Jensen**, er afdød ved Døden Mandag den 28. Oktbr. 1918.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

Min kære, trofaste Mand, min bedste Ven og Onkel, **Carl Christian Ernaas**, er afdød ved Døden den 28. Oktbr. 1918.

Det meddeles herved, at min kære Datter, **Marie Beckett Blahm**, er afdød ved Døden efter sin Dages Sygeplage.

zere Mand, vore 3 Børn kan-
dere, Opholdssted
adresse Borholms,
i vore store Sorg Onsdag Mor-

skoven forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

svolen forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

svolen forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

svolen forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

svolen forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

svolen forogaae paa Søndag
ovbr. Kl. 3 fra Brønshøj Kir-
kehuse Krænkede bedes sende
til
Erling Christensen,
1. Christensen,
Erik og Rosa.

Det meddeles herved Slægt og
Venner, at vor kære Hustru og Mor,
Ingoborg Kathinka
Nielsen,

efter længere Tids Slidende Syg-
dom er afgaaet ved Døden den 28.
Oktober, 85 Aar gammel.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Al min kære Mand, vor kære
kære Peder,
Christian Frederik Jensen,
Opfyndning ved Rigshospitalet
Ligkapel, Tirsdag den 29. Oktbr. af-
gaaet ved Døden, meddeles herved
Slægt og Venner,
Marie Jensen, f. Sørensen,
Lille Løge.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2 fra Rigshospitalets
Kirke, hvortil evnt. Krænkede venligt
bedes sendt.

Min Kære, elskede Hustru, Gre-
the hellige og Modre,
Sofie Helmsøe,
født Olafsen,
er i Dag afgaaet ved Døden efter et
langt Sygelsje.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Det meddeles Slægt og Venner, at
Bestilte Jensen
efter længere Tids Sygelsje er af-
gaaet ved Døden den 31. Oktbr.
Chr. Larsen, Ane Larsen,
Skovbovej.

Begravelsen foretog fra Ordrep
Kapel Søndag den 2. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2 fra Rigshospitalets
Kirke, hvortil evnt. Krænkede venligt
bedes sendt.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Begravelsen foretog Mandag den
4. Novbr. Kl. 11 1/4, fra den store Kapel
paa Assistens Kirkegaard, hvor
Udvalgte fra Familien og egne Venne
af:
K. F. Nielsen,
Kastholm.

Vor kære Mand og Fader, Fuld-
nægtig
Th. Leisner,
hjemstades i Dag.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Herved bringer jeg Alle mine
høfligt Tak for udvalgte
og min kære Mand og
Fader,
Johannes Damberg

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

Begravelsen foretog Mandag d.
4. Novbr. Kl. 2.

V. Raun. 5823.

Begravelse bemærket
beholdt 103. 1. Sat.

Fundet.

Den 1. November,
blev fundet et Brev, som
indholdt en Meddelelse om
et dødsfald.

Foreninger.

Fattiges Julgilde.
Den afholdes i den næste
Uge.

Læger.

Prs 1. November trafles Røntgen-
lysning.
Dr. Gantzel, Vesterg. Terr.
L. H. H. H. H.

Meddelelse.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

prægtige Træer

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Fr. Wernersson.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Særskilte Bekendtgørelser.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Bøddernes Kreditning.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Foreninger.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Læger.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Meddelelse.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

prægtige Træer

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Fr. Wernersson.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

foreninger.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Læger.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Meddelelse.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

prægtige Træer

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Fr. Wernersson.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Taalingsbetalt.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Undervisning.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Musik og Sang.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Aløver.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Gedrun-Rechnitzer-Møller.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Lær Sprøjt.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Engelsk.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Bogholderiskolen.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Engelsk - 3 Mdr. - 15 Kr.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Ave Kursus.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Wedels Kursus.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Grüners Anstalt.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Tysk Konversations.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Engelsk.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

I et engelsk Hjem.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Skoler.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Lærere.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

D. F. G. Uhiendorffs.

Beholdt 103. 1. Sat.
Beholdt 103. 1. Sat.

Panik på Børsen - der er udsigt til fred

Den 14. september 1918 havde den østrig-ungarske regering tilstillet samtlige krigsførende stater en note med opfordring til fortrolige, uforbindende forhandlinger om en fredsslutning i et neutralt udland.

Reaktionen herhjemme: kurserne raslede ned på Københavns Børs.

»Politiken«s børsmedarbejder skrev den 1. oktober:

»Nu begynder Børsen rigtig at blive uhyggelig. Nedgangen de to foregående uger har nok været slem, men folk har dog taget den med fatning og ikke tænkt, at den skulle føre til den ligefremme katastrofe. Alle de, der har vist sig i stand til at imødegå selv betydelige kursfald, er blevet roligt liggende på papirerne i sikker tro på, at det ikke skulle blive ved længe på den måde. Kun de dårligst konsoliderede, de, der havde spændt sig til det yderste, har måttet bukke under og tvangssælge. Nogen ulykke kan dette ikke siges at være. Der går nogle småkapitaler i løbet lige så hurtigt og let som de var tjent, men når det trækker op til en katastrofe er sagen en anden. Lige så skadelig som det er når kurserne drives opad i vildt børsspil uden positiv anledning, lige så uheldigt er det, når på en gang det kunstige stillads synker sammen og lader kurserne falde ned fra de svimlende højder.«

Den 7. oktober meddelte den tyske rigskansler, at han den 3. oktober over Schweiz telegrafisk havde anmodet den amerikanske præsident Wilson om fred.

Reaktionen herhjemme: kurserne tog yderligere et dyk nedad, men denne gang var de professionelle spekulanter forberedt. De var for længst gået over i baisse-spekulationer, og kurserne tog kun amatørerne med sig i faldet.

Det var ganske vist mange. Man regner med, at ca. 60.000 blev ruineret under den store deroute.

Men børsmedarbejderen ved »Politiken« ryster ikke på hånden, da han skriver sin kommentar dagen efter.

Han konstaterer:

»Efter den måde Børsen nu er kommet ind på at betragte udsigterne til fred på, nemlig som en væmmelig bussemand, måtte naturligvis den tyske note fremkalde en udpræget svaghed på mandagsbørsen. Imidlertid kan man tydeligt mærke, hvorledes publikums nervøsitet har sat sig, og de kursfald, der fandt sted, blev modtaget med megen fatning.«

Kurserne blev i den kommende tid ved med at falde. Hvis man går ud fra et aktieindeks på 100 den 1. juli 1914, viser dampskibsaktierne en nedgang fra 585 i september 1918 til 465 i december samme år. De tilsvarende tal for industriselskaberne var 325 og 241.

Eventyret var forbi.

En af dem, der klarede sig helskindet gennem derouten, var den 36-årige vekselerer Carl Bauder. Han gav følgende svar på spørgsmålet om, hvordan han havde båret sig ad med at tjene 20 mill. kr. i løbet af de fire krigsår:

»Til at begynde med læste jeg statistisk og selskabsberetninger og søgte at vurdere de virkelige værdier, der lå bag papirerne. Dette forekom mig at være den sundeste fremgangsmåde, hvad det sikkert også i længden er. Men ligesom ærlighed varer længst, således synes også fornuftens vej at være den længste til rigdom, i hvert fald i børsspil. Jeg havde kun tab.

Så gav jeg mig til at tælle på knapperne. Jeg spillede i blinde, blot sørgede jeg for at baisse lige så meget som jeg haussede. Den fremgangsmåde var imidlertid ikke stort bedre. Ganske vist havde jeg mere held med selve spekulationerne, men dog ikke så meget, at det kunne dække kurtagen og børsskatten. Da jeg havde gjort det et par måneder, afviklede jeg med tab.

Så gik jeg personligt op på Børsen hver dag uden forudfattet mening om, hvad jeg ville foretage mig. Mine vekselerere gav jeg ordre til at købe de sidste dampere på listen, hvis de første par dampere, der blev opråbt var i stigning, og at sælge papirerne, hvis de var synkende. På samme måde bar jeg mig ad med andre papirer. Jeg inddelte hele kurslisten i bestemte afdelinger og lod spekulationens retning bestemmes af tendensen i vedkommende afdelings første papirer. Med andre ord: jeg lod mig bære af den øjeblikkelige stemning. Selvfølgelig kunne det af og til gå galt – men som regel slog det til.

Dette forklarer kun den indledende operation. Afviklingen af transaktionerne skete rent automatisk. Min vekselerer havde ordre til at holde de indkøbte papirer, indtil der forelå en avance på 5 pct. eller at dække, når tabet nåede denne størrelse. På den måde gik det glimrende, så længe haussen varede. Til sidst var der ingen videre risiko. Baiszen nu betaler sig endnu bedre.«

Kjøbenhavns Aktiebørs. Uofficielle Kurser.

Tirsdag den 24. Septbr. 1918.

Papirernes Navne	8 Aars Udb.	Køb. & Sæl.	Med forrige Not.	Gjort til	Omsat
Nationalbank	8,4,8	174 1/2 175 1/2		175 1/2 — 174 1/2	82,000
Privatbank	7,10,10	169 1/2 170	- 1/2	180 1/2 — 180 1/2	28,000
Landmandsbank	11,12,12	191 191 1/2	- 1 1/2	192 — 191	160,000
Handelsbank	8,10,10	104 1/2 104 1/2	- 8	108 — 105	100,000
Diskontobank	6,8,8	147 1/2 148 1/2	- 1	148 — 148 1/2	40,000
Revisionsbank	8,10,10	156 1/2 156	- 1 1/2	156 1/2 — 157	12,000
Laanebank	7,8,8	148 148		145	8,000
Håndværkerbank	6,16,8	148 1/2 147 1/2	- 1/2	147 — 148	8,000
Frederiksberg Bank	4,5 1/2, 5 1/2	— —		150	4,000
Fyns Diskontokasse	10,12,12	— —			
Aarhns Privatbank	— —	158 160	- 1	174 — 178	12,000
Islands Bank	6,8,10	— —			
Lolland-Falsters Jernbane	— —	— —			
Store nord. Telegrafelskab	30, 48, 20, 80, 80	620 631		625 — 630	140Stk.
Kjøbenhavns Telefonselskab	7,7,7	146 147	- 2	147 — 146 1/2	32,000
Danske Sukkerfabriker	13,17,13	304 305 1/2	+ 2	303 — 308	208,000
Burmeister & Wains Fabriker	10,25,22	201 202	- 7 1/2	288 — 293	168,000
For. Handels- og Oplagspladser	8,4,10	— —			
Førene Dampskibsselskab	23,35,33	495 498	- 24	508 — 494	286,000
Dampskibsselskabet Norden	30,70,86	665 666		665 — 665	228,000
— Dannebrog	40,68,56	524 526	- 23 1/2	615 — 525	188,000
— Hejmdal	50,100,30	— —		771 — 782	88,000
— Gorm	50,100,40	508 510		508 — 508	24,000
— Hafnia	60,100,88	562 563	- 20 1/2	570 — 561	164,000
— Orient	25,65,75	740 742	- 28	740 — 745	72,000
— Myra	60,70,75	— —		450 — 446	64,000
— Torm	100,100,30	— —			
— Vendla	50,70,85	368 368	- 20	361 — 365	84,000
— Progress	50,50,60	392 393 1/2	- 19	396 — 397	128,000
Dansk-fransk Dampskibsselskab	40,60,65	518 520		518 — 512	68,000
Dansk-russisk Dampskibsselskab	10,40,20	448 1/2 450	- 11 1/2	445 — 440 1/2	160,000
Østasiatisk Kompagni	80,45,48	484 485	- 11	478 — 485	360,000
Frederiksberg Sporveje	6,6 1/2, 4 1/2	118 120		115 — 120	8,000
Alm. Brandassurance A	21,21,22	— —			
Alm. Brandassurance B	27,27,28	— —			
Egl. Assurance	80,40,40	— —			
Crome & Goldschmidts Fabriker	6,8,10	198 198	- 11 1/2	205 — 198	156,000
Ballin & Herts	— —	268 268	- 14	272 — 266	282,000
Danske Spritfabriker	12,12,12	867 368 1/2		370 — 366	36,000
Alumina Fabriker	8,8,8	— —		220 — 222	16,000
Kastrup Glasværk	6,4,12	— —		210	4,000
Danske Cikoriefabriker	8,25,18	— —		285 — 280	24,000
Førene Bryggerier	6,7,10	258 260	- 14	205 — 255	100,000
Helsingørs Værft	10,80,28	— —			
Frederiksbolms Teglværker	0,0,0	107 100		106 — 109	28,000
Faxe Kalkbrud	4,5,6	— —		148 — 155	15,000
Førene Papirfabriker	18,16,16	801 802	- 17 1/2	808 — 801	88,000
Carl Lunds Fabriker	20,20,10	— —		265 — 270	28,000
Titan	8,10,10	— —		210 — 215	80,000
Glud & Marstrands Fabriker	10,12,16	— —		328 — 321	24,000
Nielsen & Winther	20,80,12	280 281	- 7	228 — 238	172,000
Nordisk Kabelfabrik	10,20,26	— —		500 — 507	8,000
Gosche Tændstikfabriker	5,8,10	— —		207	4,000
Nordisk Films Komp.	10,7,8	170 170 1/2		170 — 172	68,000
Danske Svovlsyrefabriker	35,45,45	562 563 1/2		563 — 562	96,000
Dansk Kulkompagni	45,50,60	— —		388 — 378	48,000

M. H. COHEN & LAMM, Østergade 40, Telefon 7895.

Kurslisten fra en af de »sorte« dage under fredsderouten.

Hvad krigsgrosserer Sørensen drømte («Svømmøllen» 1918).

Krigen, der skulle gøre ende på alle krige, er forbi

Den 30. oktober underskrev Tyrkiet våbenstilstanden med Ententen. Østrig-Ungarn fulgte eksemplet den 3. november. I Tyskland, den tredje af de store centralmagter, var der udbrudt mytteri blandt matroserne i Kiel og revolution i Berlin. Den 9. november blev socialisten Friedrich Ebert rigskansler, og dagen efter flygtede kejser Wilhelm over grænsen til Holland. Den nye tyske regering indledte derpå forhandlinger om våbenstilstand.

Franz von Jessen, »Berlingske Tidende«s korrespondent i Paris, venter den 11. november om morgenen sammen med franske kolleger på, at tyskerne skal skrive våbenstilstandsbetingelserne under.

Han fortæller:

»På »Temps« begynder dagen som sædvanlig med småefterretninger, der lige så godt kan undværes. Foran den teleskripter – eller fjernskrivemaskine – som forbinder os direkte med Havas – og som i den redaktionelle slang hedder »Mitrailleusen« – er der trængsel. Hvert øjeblik spørges, om reporterne, der er på vagt i krigsministeriet, endnu ikke har telefoneret. Pludselig sætter mitrailleusen sig i larmende bevægelse, og de nærmeste læser et for et de bogstaver, den hamrer i papirrullen: b-u-l-l-e-t-i-n m-e-t-e-o-r-o . . Det er observatoriets vejrmelding og alle brister i latter.

Nu er kl. 10, og intet er sket, eller i hvert fald ved ingen, om der er sket noget. Redaktionssekretæren kommer farende: »Sættemaskinerne venter, mine herrer, jeg har ikke fået tyve linier manuskript.« »Snak,« svares der, »vejrmeldingen var på mere end tyve linier.«

Kl. 10.30. Det er klart, at de ikke har villet skrive under, revolutionen har rykket grunden bort under Erzberger. Den er sat i scene netop i dette øjemed. I virkeligheden har tyskerne aldrig ment det oprigtigt med de wilsonske punkter . . .

Kl. 10.45. Sagde vi det ikke nok. Nu kan enhver se, at det hele har været humbug. »Mitrailleusen« er stum som en fisk. Alle telefonlinier er optagne, men det er folk, der vil høre og ikke give nyt. Urets viser nærmer sig den ellefte time.

Pludselig brager en kanonsalve – og atter et buldrende drøn – der er klokker, som klemter, ude fra gaden lyder jubelråb . . . »mitrailleusen« tikker irriterende langsomt:

»D-e-n t-y-s-k-e d-e-l-e-g-a-t-i-o-n u-n-d-e-r-s-k-r-e-v i m-o-r-g-e-s k-l-o-k-k-e-n s-e-k-s - - - p-å h-e-l-e f-r-o-n-t-e-n s-t-a-n-d-s-e-s f-j-e-n-d-t-l-i-g-h-e-d-e-r-n-e i d-a-g k-l-o-k-k-e-n e-l-l-e-v-e.

Så bliver alt stille. Gråhårede mænd græder. Venner og kammerater omfavner hverandre. Nogle går bort med bøjet hoved, søgende ensomhed. Andre stirrer og vedbliver at stirre på papirrullen med de mærkeligt lysende ord . . .

Snart er huset atter en travl kube, hvor hver på vante plads skotter sin gerning.

Men nede fra gaden vedbliver jubelråbene at lyde. Faner i de allierede magters farver stikkes ud af vinduerne eller fæstes til balkonerne, alle synes at have været forberedte.

De fleste butikker lukker. Soldater i uniform, franskmænd, belgiere,

Da verdenskrigen pludselig var forbi, var der kun glæde – som her på Concorde-pladsen i Paris. Ofrene havde jo ikke været forgæves; man havde udkæmpet »krigen, der skulle gøre en ende på alle krige« . .

englændere og amerikanere – trækkes af tilfældige spadserende ind i cafeer og restauranter og beværtet med, hvad de ønsker . . .

Champagnen knalder overalt ved fortovsborde.

Menneskestrømmen vokser ustandselig og bliver på boulevarderne til trængsel. Nu og da ser man oppe over mængden en soldat, der svinger sin hue: han bæres i guldstol. Det summer og bruser fra hundredetusinder af struber. Concorde-pladsen er et bølgende hav. Strassbourg-statuen er fra krone til piedestals fod dækket af blomster. Lange tog af studenter arm i arm vandrer syngende gennem vrirnen. Fra vinduer og balkoner svinges med flag. Al vognfærdsel er standset. Politibetjentene er druknet i mylderet, og der er heller ingen brug for dem. Kun når en avissælger dukker op fra en sidegade bliver der skændsmål: L'armistice, les conditions au complet.«

Den gode nyhed, som man havde ventet på i fire lange år – men selv om krigen nu var endt, var freden langt fra vundet endnu.

SOCIAL-DEMOKRATEN

FRIHED LIGHED BRØDERSKAB

NR. 314 TIRSDAG DEN 12. NOVEMBER. 1918

Verdenskrigen er endt i Gaar Kl. 11.

Vaabenstilstanden antaget.

Den tyske Regering anmoder Præsident Wilson om lettere Betingelser.

Før Kvindernes og Børnenes Skyld.

større og udlærdede Presse lise et- brenn Tilbed til anbe eller måske- ret Chauvinisme dræbt i Fødslen. Vor Folkvernøring har — trods alle uundgængelige Mangler — været den bedste i Verden. Alligevel har Krigenes himmelske Gru- beret over alle Skæb. Lad os — indlysende Frøst og træde os til at udslytte kommende Dage tyske Kæer for det udslyttede Folk.

Netop nu moder Tysker frem for at bryde den Uheldighed og Or- den, det trofaste Samfund, der var vor Styrke i de tunge Aar. Lad os vas den tilbage. Vi har ikke alle Sær for efter Krigen selv at fremkaldte Ulykker, som vi under Krigen spæredes for. For dens fremige Budskaab ligger ikke hos os et Kibitl Had og utøjede Jædelsskælv. Det vækker sig blot i vor Sind over en lykkelig- lundført færdig Dødtik, der træder Gode over at Færdige

Meandere Blokade vilde disse Betingelser, samlig Af- givelsen af Trækmidler og Underholdelsen af Besæt- ningstroppene, ved samtidig Vedværen af Blokaden for- me Tysklands Ernærings- situation paa fortvivlet Maade og betyde Mungærded for Millioner Mænd, Kvinder og Børn.

Vi maatte antage Betingel- serne, men vi gør højtidelig og alvorlig Præsident Wilson opmærksom paa, at Gen- nemførelsen af Betingelser-

større og udlærdede Presse lise et- brenn Tilbed til anbe eller måske- ret Chauvinisme dræbt i Fødslen. Vor Folkvernøring har — trods alle uundgængelige Mangler — været den bedste i Verden. Alligevel har Krigenes himmelske Gru- beret over alle Skæb. Lad os — indlysende Frøst og træde os til at udslytte kommende Dage tyske Kæer for det udslyttede Folk.

Netop nu moder Tysker frem for at bryde den Uheldighed og Or- den, det trofaste Samfund, der var vor Styrke i de tunge Aar. Lad os vas den tilbage. Vi har ikke alle Sær for efter Krigen selv at fremkaldte Ulykker, som vi under Krigen spæredes for. For dens fremige Budskaab ligger ikke hos os et Kibitl Had og utøjede Jædelsskælv. Det vækker sig blot i vor Sind over en lykkelig- lundført færdig Dødtik, der træder Gode over at Færdige

Hovedmændene ved Vaabenstilstandens Indgaaelse.

Erzberger.

Kejserens Flugt.

Kejseren Wilhelm ankom Søndag Morgen med Spring til den hollandske Grænsestation Eijndoven. Han blev ført til et nye Opholds- sted, der foreløbig er ukendt.

Som meddelelse i Gaar i et Telegram fra Wolffs Bureau skal han have været taget Ophold i Amsterdam By ved Massloeden. Ikke længe fra den tyske Hærse. Det er en Be- med et indt hundrede Tusinde Indbyggere. Her har en Antagelse

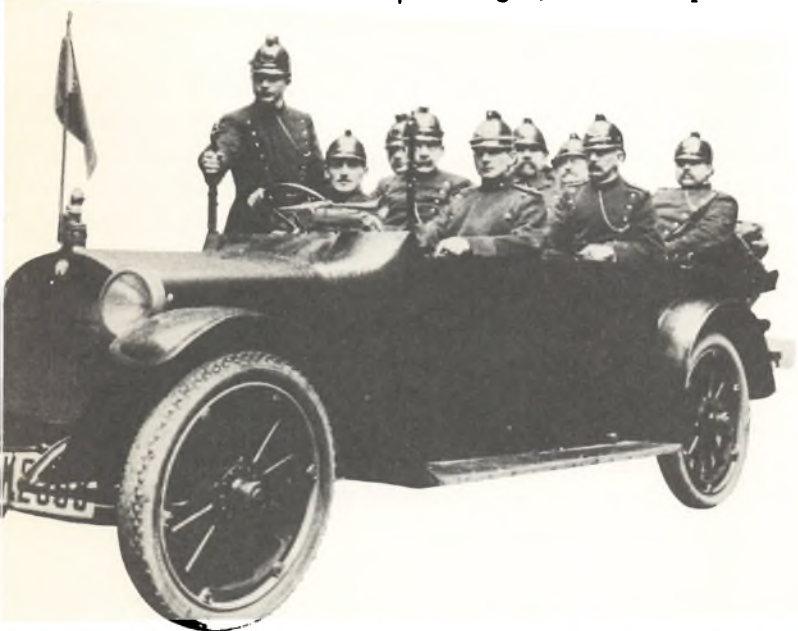
Fredden blev herhjemme alt andet end fredelig.

Revolutionen i Tyskland skabte også uro blandt danske arbejdere, og urolighederne kulminerede den 13. november 1918 på Grønttorvet i København.

Som protest mod, at nogle af de syndikalistiske ledere, bl. a. redaktøren af »Solidaritet«, Chr. Christensen, var blevet arresteret, havde syndikalerne på et møde i Jochims café i Korsgade besluttet at proklamere generalstrejke. Som optakt ville man holde et møde på Grønttorvet.

Generalstrejken blev dog langt fra effektiv, kun enkelte fag fulgte opfordringen; men mødet på Grønttorvet blev holdt.

Politiet var denne gang forberedt på, hvad der kunne ske. Efter stormen på Børsen havde man lejet en udrykningsbil af mærket »Hup-mobile«, som dag og nat holdt køreklar i Domhusets gård. Vognen fik hurtigt kælenavnet »Panserbilen«. Ved siden af føreren ses politiassistent Ejnar Møllerup.

Mange tusinde mødte op på Grønttorvet den 13. november. Da man ikke havde højttalere, blev der talt af flere på én gang, dels fra Bethedas trappe, dels fra trækvogne rundt om på torvet. Der blev talt af syndikalerne Gissemann, Sperling, Fritzner og Thøgersen. Han ses her på sin trækvogn. Han sagde bl. a.: »Der er ikke langt fra Berlin til København, og der er endnu kortere vej fra Kiel hertil.« Ingen var i tvivl om, hvad han mente.

Brådne pander

Søfyrbøder Richard Jensen, der var med på Grøntorvet den 13. november, fortæller:

»Jeg hørte ikke til de officielle talere, men jeg følte stærk trang til at indflette et par bemærkninger, så jeg kravlede op på taget af nødtørftshuset ud for Frederiksborggade og talte derfra.

Uroen begyndte først, da en af demonstranterne (hvem det var, er heldigvis aldrig blevet opklaret, men politiet anklagede bagefter mig) gav sig til at skælde ud over, at sporvognene stadig kørte på Frederiksborggade. Nu brød en vældig opstandelse løs. »Stands skruibrækkerne,« råbte nogle, og andre styrtede straks ud på gaden og standsede sporvognene ved at rive stængerne ned. Vognstyreere, konduktører og passagerer blev trukket ud på gaden, og da flere satte sig til modværge, opstod der en del håndgemæng, hvorunder nogle ruder blev knust.

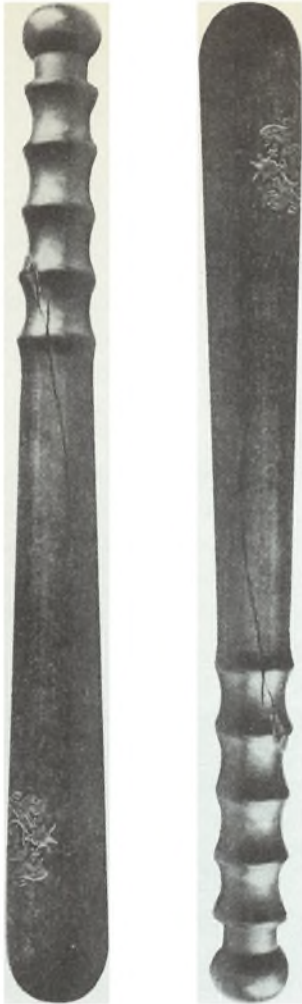
Ved 14-tiden ankom en hel lille bataljon betjente under kommando af politiassistent Mellerup (med sabel). Mellerup løb frem mod demonstranterne, idet han råbte: »I kongens og lovens navn opfordrer jeg forsamlingen til at gå.« »Gå ad helvede til,« lød svaret. Så trak betjentene stavene og gik løs på menneskemængden, og det kan nok være, at vi blev »bøffet«.

Knippelslagene haglede ned over skyldige og uskyldige – for der var naturligvis en masse nysgerrige imellem – og adskillige måtte bagefter på hospitalet for at blive lappet sammen. På hospitalet tog man navn og adresse på alle tilskadekomne, og de blev senere tiltalt for gadeuorden. Betjentene fik derimod hver 100 kr. i dusør for »mandig optræden«.

Netop som politiet gik til aktion, fik jeg øje på Johannes Sperling. Han var, hjulpet af et par kammerater, kravlet op på taget af en holdende sporvogn og svingede med en rød fane, mens han holdt tale. Sperling var en storartet agitator, men på grund af larmen var der desværre ingen, der kunne høre, hvad han sagde. Han blev omgående hentet ned fra sporvognens tag. Det sidste, jeg så til ham ved den lejlighed, var, at han blev stoppet ind i en af politiets åbne biler og kørt bort med to store, kornfedede betjente siddende oven på sig.

Jeg selv blev banket eftertrykkeligt oven i hovedet og ned ad rygstykkerne og måtte løbe alt, hvad remmer og tøj kunne holde.«

En af de politistave (af træ), der blev brugt så flittigt under urolighederne på Grønttorvet.

Samtidig med at sporvejsfolkene baksede med stangen på den standse-
sede linie 7, kravlede Sperling op på
linie 15's hovedvogn, nr. 581, hvorfra
han talte til mængden og svingede
med sin røde fane (billedet til ven-
stre). Da politiet opfordrede ham til
at komme ned, svarede han: »I kan
jo selv komme op og hente mig.«
Betjent Nysted tog ham på ordet,
men Sperling slog efter ham med
fanestangen, og først da det lykke-
des Nysted at få tag i den, fik be-
tjenten overtaget (billedet til højre).
Sperling blev lagt ned på taget, og
betjenten satte sit knæ på brystet af
ham. Inspektionsbetjentene Lund og
Bartholdy hjalp deres kollega med
at få Sperling ned, men det var ikke
nogen let opgave. Syndikalistene bed
og sparkede, men ned kom han.

Ejnar Mellerup fremstiller begivenhederne således:

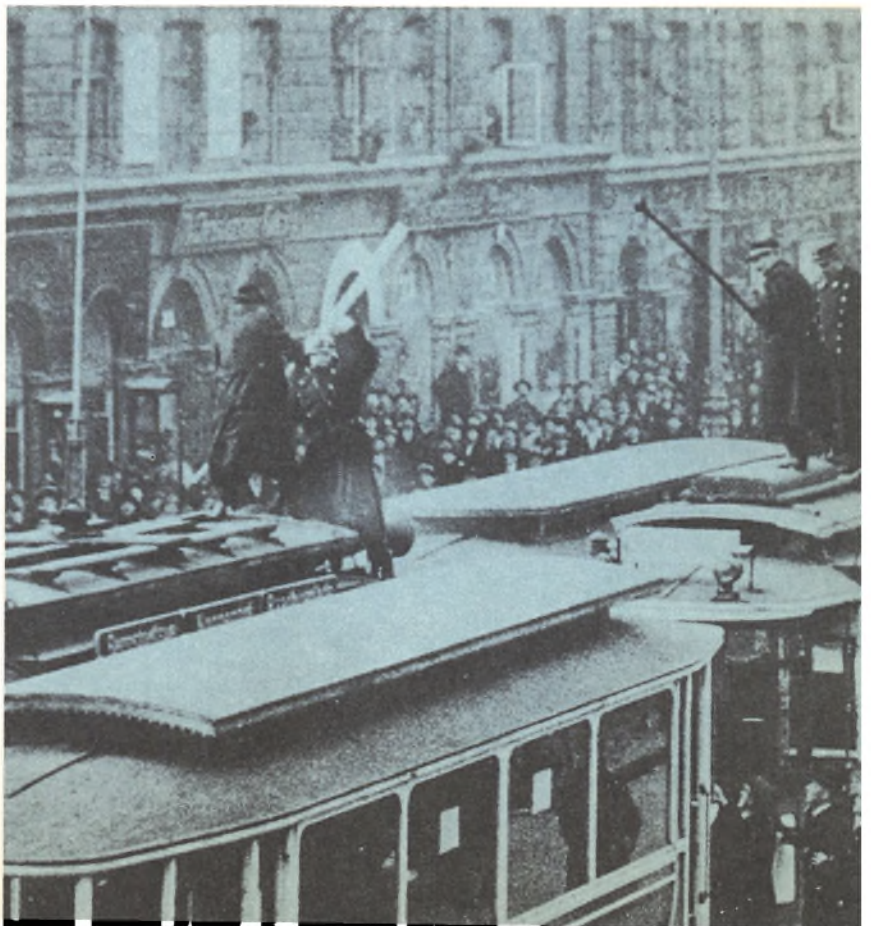
»Ca. kl. 13.30 indløb der melding om, at sporvognene blev standset på hjørnet af Frederiksborggade og Farimagsgade. Jeg fik ordre til at rykke derud. Da jeg passerede Grønttorvet opdagede jeg, det var der, det foregik. En mand med en rød fane på en stang stod oppe på en sporvogn og talte til mængden. Med mine folk rykkede jeg hen foran sporvognen. Manden oven på sporvognen råbte: »Kammerater« ud mod mængden. Den stilhed, der herved opstod, benyttede jeg til at råbe: »I kongens og lovens navn. Gå hver til sit.« Da jeg var begyndt på anden gentagelse af denne opråbsformular, blev der råbt fra mængden: »Slå dem ned.« Det betragtede vi som en opfordring til os, trak stavene og slog til.

I næste sekund var alle demonstranterne på vild flugt. Foran mig lå i flere lag en bunke mennesker, der ikke kunne hitte rede i deres egne ben. Jeg måtte løbe uden om klumpen, lige tids nok til at se, at en mand med en lægte langede ud efter en politimand.

Så fulgte nogle livlige timer. Som altid, når der var store tumulter, havde det offentlige sørget for krigsmateriel: boulevardbanen var under anlæg, og vældige skærvebunker var jo som skabt til kasteskyts mod politiet. Navnlig det ridende politi gik det ud over; de var et alt for let mål for stenkast, og mange af betjentene blev ret alvorligt såret. I det hele blev der under disse Grønttorvsspektakler såret over 100 politimænd.«

Johanne Louise Høst – en 17-årig skolepige – overværede urolighederne fra vinduet i sin mormors lejlighed på 1. sal på hjørnet af Vendersgade og Nørrevoldgade:

»De kom løbende gennem Vendersgade med politiet i hælene. Min mor-
mor, der var 78 år gammel, sad og broderede i karnappen, men lod sig
ikke forstyrre. Hun slap kun et øjeblik sytøjet med øjnene, kastede et blik
ud på gaden og sagde blot: »Hva' fan' render de etter?«

Ville have tyskerne til at hjælpe sig med at lave revolution

Syndikalerne havde tilsyneladende ikke mistet modet, selv om politiet havde splittet deres møde på Grønttorvet så hårdhændet, at 22 mennesker – deriblandt en 7-årig dreng, der blev trampet ned af mængden – kom alvorligt til skade og måtte til behandling på Kommunehospitalet.

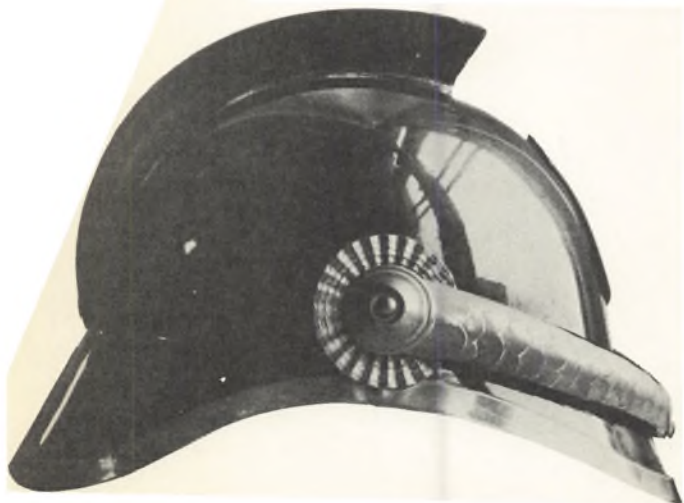
De følgende dage fortsatte urolighederne, bl. a. ved et nyt møde på den gamle valplads, hvor maskinarbejder Rasch talte for oprettelse af danske arbejderråd og sluttede med at råbe et leve for revolutionen.

Andre syndikalister lod handling følge på ord og traf i hemmelighed praktiske forberedelser til en revolution i Danmark. Men også den blev en fiasko.

Skibssmed Andreas Fritzner, der var efterlyst af politiet i forbindelse med uroligheder på Grønttorvet, fortæller:

»Om aftenen efter mødet på Grønttorvet samlede vi en lille klike af ledende kammerater ude på Amager hos en, der hed Petersen, og vi blev enige om at sende to mand til Tyskland for eventuelt at få hjælp af tyske kammerater, spartakisterne, som de

Efter spektaklerne på Grønttorvet fik betjentene lov til at fjerne nummeret på deres hjelm. I mange tilfælde havde syndikalister noteret sig numrene på bestemte betjente, som de senere opsøgte og slog ned på ensomme steder.

kaldtes, og af de røde matroser i Kiel til at lave revolution i Danmark.

Og to mand af os, jeg var den ene, den anden var Age Jørgensen, der var ansat i det russiske gesandtskab, blev udpeget til at rejse til Tyskland, og vi skulle søge forbindelse med de tyske kammerater og få revolutionen til at brede sig fra Tyskland og herop til Danmark.

Vi tog over til grænsen. De tyske soldater havde forladt deres poster, smidt geværene og var gået hjem. Sådan var parolen overalt på de tyske fronter. Soldaterne ville hjem og lave revolution mod det gamle kejserdømme. Vi gik over grænsen ved Skodborg og kom ned til Haderslev, og da vi der så en rød fane på taget af kasernen, så blev vi enige om at gå op og tale med arbejder- og soldaterrådet. Formanden for dette råd var en dansker, og vi forklarede hvem vi var. Mit billede havde været i de danske blade dagen efter Grønttorvet, og jeg var efterlyst som en af ophavsmændene til urolighederne. Vi forklarede ham sagen og at vi gerne ville til Berlin, hvad der jo var en meget vanskelig historie i de dage, da al toggang var brudt sammen. Men vi fik da et pas, udstedt af arbejder- og soldaterrådet i Haderslev med deres stempel på og segl og mange dikkedarer, og det lød på, at vi frit og uhindret skulle have lov at rejse til Berlin.

Toggangen i Sønderjylland var nogenlunde normal, og vi nåede til Altona med toget fra Haderslev. I Altona var alt forvirring. Al planmæssig toggang var standset, banegården var myldrende fuld af soldater. De lå på perronerne i banegårdshallen, i ventesalene og alle vegne.

Pludselig så vi en matros stå op på et bord og kalde en del matroser sammen. Det var matroser fra flådestationen i Kiel. Og han fortalte, at han havde bestilt et tog hos stationsforstanderen fra Hamburg til Berlin, og det skulle matroserne med.

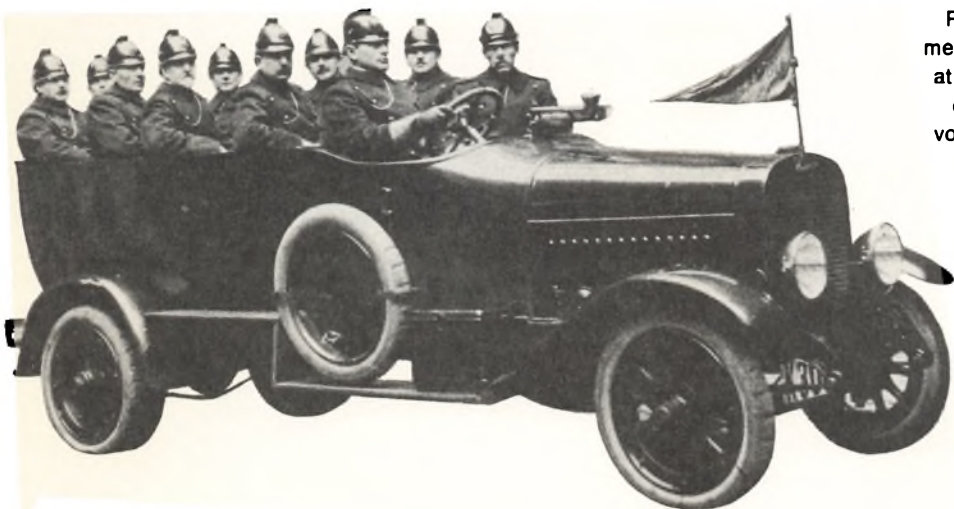
Vi gik hen til ham og viste vore pas og forklarede ham, at vi var lige så revolutionære som han og at vi også arbejdede i revolutionens tjeneste, og resultatet blev, at vi fik lov at komme med dette tog til Berlin.

Vi kom så til Berlin og fik forbindelse med spartakisterne, men vi opdagede jo hurtigt, at de havde besvær nok med at lave deres egen revolution. Skulle der laves revolution i Danmark, ja så måtte vi selv om det. De kunne i hvert fald ikke hjælpe os. Og vi måtte så vende næsen hjemefter igen.«

Spartakister i Berlin, efteråret 1918 – de havde for travlt med deres egen revolution til at kunne hjælpe danskerne.

Politiet havde været så tilfreds med den lejede udrykningsvogn, at man søgte bevilling til køb af en bil. Den 9. januar 1919 blev vognen købt. Den fik øgenavnet »Badekarret«.

Myndighederne gav sig god tid med sagen mod de anholdte syndikalister, og da varetægtsarrest dengang ikke blev afkortet i den endelige straf, kom hver dag, der gik, inden sagen kom for retten, til at betyde forlænget fængselsophold. Først da syndikalisterne havde sultestrejket, kom der gang i sagen, og den 26. maj blev de dømt. Da havde de siddet 6 måneder i varetægtsarrest. I fængslet i Vridsløselille havde man også en ekstra straf parat til dem. De fik ikke lov til at arbejde som de øvrige fanger, men måtte sidde hele deres tid i eneceller.

Noget fik arbejderklassen trods alt ud af den megen uro. Et par dage efter optøjerne på Grønttorvet overtog Stauning den del af indenrigsministeriet, der havde betydning for arbejderne, og samtidig indledte ministeriet forhandlinger om indførelse af 8-timersdagen – det vigtigste krav i socialdemokraternes agitation under krigen.

Staten og kommunerne lagde for med at begrænse arbejdsdagen til otte timer, og i foråret 1919 bøjede også arbejdsgiverne sig. Den 1. januar 1920 var 8-timersdagen obligatorisk overalt.

De første skridt til genforening

Med krigens afslutning blev spørgsmålet om Sønderjyllands genforening med Danmark atter aktuelt.

Da Tyskland den 5. oktober 1918 havde anmodet Ententen om fredsforhandlinger mente sønderjyderne fører, rigsdagsmand H. P. Hanssen, at tiden var inde til at rejse kravet om genforening.

Den 22. oktober indledte den tyske rigsdag en forhandling om den kommende fred, og H. P. Hanssen meldte sig til talerlisten. Samme dag skriver han til sin kone i Abenrå:

»Kære lille du. Jeg står for øjeblikket meldt til ordet med fem talere foran mig. Jeg venter at få det i morgen. Det er en vanskelig opgave at tale til en så broget sammensat tilhørerkreds: vor nye regering og partier, hele Nordslesvig, Danmark – alle partier, Norden og Ententen. Det giver et ret ubehageligt tryk, at der skal tages hensyn til så mange sider. Dr. Blunck spurgte spøgefuldt, om jeg var her endnu. Han troede, jeg allerede stod med det ene ben i Danmark. Jeg svarede: »Snart står jeg der med dem begge.«

Jeg savner meget stærkt vask. Vi vil også gerne have nogle pærer med. Af fødevarer har vi foreløbig nok. Hils børnene.«

H. P. Hanssen fik ordet efter polakkerne og elsasslothringerne. Han mindede om den uret, der var begået mod de danske sønderjyder i 1864, krævede Pragfredens paragraf 5 opfyldt og grænsen draget i overensstemmelse med folkenes selvbestemmelsesret.

Den 25. oktober skrev H. P. Hanssen til sin kone:

»Kære lille du. Jeg er helt godt tilfreds med min tale. Den blev hørt med megen opmærksomhed. Merfeld, redaktør fra Köln, sagde dagen efter til mig, han er ellers en mand af få ord, at det havde glædet ham at høre mig, han havde skrevet til sit blad, at jeg havde talt »fint og virkningsfuldt«.

Vasken er ankommen i dag, og det er godt. Jeg har været frygtelig forlegen. I morges måtte jeg tage en skjorte på, som jeg havde båret to dage før og opsøge en gammel snavset flip. Så løb jeg ud, var i tre butikker uden at kunne opdrive en flip og fik så i den fjerde to flipper, som kostede 15 mark. Skjorter havde de ingen steder på lager. Jeg kunne først få i næste uge og så til godt 100 mark stykket. Men da jeg så kom hjem i middags, fik jeg endelig vask og nøden var dermed slukket. Hils børnene.«

H. P. Hanssen, sønderjysk rigsdagsmand i Berlin og formand for Den sønderjyske Vælgerforening, var 56 år i 1918, da hans livs vigtigste opgave skulle løses: Genforeningen.

Han måtte holde sin tale to gange - så mange var kommet for at høre den

Et par dage efter våbenstilstanden, den 14. november 1918, tilstillede den tyske regering H. P. Hanssen en erklæring, hvori Tyskland accepterede, at det sønderjyske spørgsmål skulle løses på selvbestemmelsesrettens grund.

Med erklæringen i lommen rejste H. P. Hanssen hjem til Åbenrå, hvor vælgerforeningens tillidsmænd blev kaldt til møde i »Folkehjem« den 17. november.

I sin dagbog skriver H. P. Hanssen:

»Vi havde fra først af ikke ventet flere folk, end der kunne rummes i den store sal på »Folkehjem«, dvs. 5-600. Tilstrømningen var imidlertid så stærk, at der, efter at salen, galleriet og scenen var fyldt til sidste plads, endnu var så mange tilhørere uden for »Folkehjem«, at de stod tæt over hele haven fra bygningen ud til chausseen(herunder). Jeg blev derfor nødt til først at tale til dem, der var forsamlet i det fri, og derefter at gentage talen inde i salen.«

På Åbenrå-mødet vedtoges en resolution, som gik ind for, at »Nordslesvig betragtes som en helhed, hvis beboere ved ja eller nej tilkendegiver, om de ønsker at komme til Danmark.« I Mellemslesvig skulle der holdes afstemning distriktsvis, foreslog resolutionen.

På grundlag af denne resolution henvendte den danske regering sig til Entente-magterne og bad om, at spørgsmålet om Sønderjyllands genforening måtte blive taget op ved den kommende fredskonference.

Den nationale og historiske grænse

Der var ikke fuldkommen enighed bag Åbenrå-resolutionen og den danske regerings henvendelse til Ententen, og uenigheden satte skarpe skel både i Sønderjylland og i Danmark.

Alle var enige om, at den fremtidige grænse skulle trækkes efter en fri folkeafstemning, men der var uenighed om, hvor langt sydpå afstemningsområdet skulle strække sig.

Sydslesvigerne og Venstre og konservative kredse i Danmark var ikke tilfredse med forslaget om afstemning i to zoner. De ville også have afstemning i en tredje zone mod syd, således at grænsen for afstemningerne kom til at falde sammen med den gamle historiske grænse langs Ejderen.

De mente, at tysk sprog og kultur i Sydslesvig dækkede over ægte danskhed, og at det ville vise sig, hvis sydslesvigerne fik mulighed for at stemme. Desuden fandt de, at det ville være uretfærdigt, om tyskerne skulle drage fordel af det fortynkningsarbejde, de havde udført i landsdelen siden 1864.

Bag kravet om to afstemningszoner stod nordslesvigerne, og radikale og socialdemokrater i Danmark. Hvis der også skulle stemmes i en tredje zone frygtede de, at alt for mange tyskere ville stemme dansk, blot for at slippe bort fra de øjeblikkelige kaotiske til-

stande i Tyskland. Og et stort tysk mindretal i Sønderjylland ville ikke blot skabe vanskeligheder i Danmark; det ville også give Tyskland et påskud til fremtidige krav om grænseflytninger.

Spørgsmålet om to eller tre zoner blev også det store stridsspørgsmål på fredskonferencen i Versailles.

Konferencen åbnedes den 18. januar 1919, og en særlig kommission blev nedsat for at udforme reglerne for den kommende afstemning i Sønderjylland.

I kommissionen var man indstillet på at følge den danske regerings ønske om to zoner som skitseret i Åbenrå-resolutionen, men man forstod ikke danskerne. Som en af kommissionens medlemmer sagde:

»I det slesvigske spørgsmål befinder vi os i en ejendommelig stilling. Vi står nemlig over for en regering, som i modsætning til, hvad tilfældet plejer at være, forlanger mindre, end den ville have ret til at kræve.«

Kommissionen var derfor ikke vanskelig at overtale, da to repræsentanter fra de kredse, der ønskede afstemning i en tredje, sydligere zone, fik foretræde for den i Paris.

Den daværende grænse set fra syd med en dansk og en tysk tolder fredeligt side om side – men det var heller ikke den grænse, der var strid om nu – men Ejdergrænsen.

Freds- konferencen

Sidste side af Versailles-traktaten med de tyske delegeredes underskrifter.

Meddelelsen om, at kommissionen i sin endelige indstilling anbefalede afstemning i tre zoner, kom helt bag på den danske regering. Efter et dramatisk møde i Rigsdagen, lykkedes det regeringen at få flertal for en fornyet henvendelse til fredskonferencen. Danmark fastholdt sit ønske om afstemning i to zoner, og konferencen bøjede sig.

Den 28. juni 1919 blev Versailles-traktaten underskrevet. Bestemmelserne for grænsereguleringen mellem Tyskland og Danmark omtales i traktatens § 109–114 og 254–256.

Hovedbestemmelserne var:

Der skulle være afstemning i 1. zone som helhed, i 2. zone distriktsvis. Grænsen skulle drages efter folkeafstemningen men således, at der blev taget hensyn til »geografiske og økonomiske forhold«.

Begge zoner skulle rømmes af tyske tropper og myndigheder, inden ti dage efter traktatens ikrafttræden.

Stemmebetingelserne var: 20 års alder, fødsel i zonen, hvor der skulle stemmes, eller bosættelse der før 1900 eller fødsel der og udvisning af de tyske myndigheder. I 1. zone skulle der stemmes 3 uger efter rømningen, i 2. zone 5 uger efter afstemningen i 1. zone.

Men først når fredstraktaten var ratificeret af Tyskland, ville traktaten træde i kraft og fristerne begynde at løbe.

Fredskonferencens åbningsmøde i Versailles den 18. januar 1919.

De græd af glæde

Mens forhandlingerne om genforeningen endnu stod på, begyndte en storstilet udveksling af krigsfanger over Danmark.

De sønderjyske krigsdeltagere, der kom fra fangelejrene i Frankrig, England og Rusland fik en begejstret modtagelse, der blev indsamlet penge til dem og der blev holdt fester for dem.

En af sønderjyderne, Mathias Høeg, fortæller:

»Turen ned gennem Sundet var for os hjemvendende en oplevelse, som sproget, eller i hvert fald jeg, mangler ord til at beskrive. Mens nattens mørke blander sig med den gryende dags stigende morgenrøde, har vi endnu travlt med forberedelserne til at forlade MITTAU, vort svømmende hjem gennem to og en halv måned. Endnu længe før, der kan være tale om at se noget, står vi på dækket med spejdende og spændte blikke rettet mod kysten. Endelig, langt om længe dukker frem i kanten af tågedisen nogle mørke konturer, og kort efter ser vi Danmarks kyster stige frem af tågesløret, og der – der er bøgeskoven. Og hvad den tåreløse ve over sult og savn, skuffelser og sorger ikke har formået gennem frosne vinternætter og glødende sommerdage, det gør nu glæden over at se Danmark. Jeg mærker noget vådt i mine øjne, og med tåget blik ser jeg en række både glide ud fra Skovshoved havn. Ned over min kind rinder stille glædestårer.«

»Sct. Thomas« ankommer til toldboden i København med sønderjyder fra lejren i Aurillac i Frankrig. Krigsfangerne, der alle vil vinke til deres landsmænd på kajen, får skibet til at krænge voldsomt over.

KING CHRISTIAN.

KING CHRISTIAN stood by the lofty mast
 In mist and smoke:
 His sword was hammering so fast,
 Through Gothic helm and brain it passed;
 Then sank each hostile bulk and mast,
 In mist and smoke.
 «Fly!» shouted they, «fly, he who can!
 Who braves of Denmark's Christian
 The stroke?»

Niels Juel gave heed to the tempest's roar,
 Now is the hour!
 He hoisted his blood-red flag once more,
 And smote upon the foe full sore,
 And shouted loud through the tempest's roar.
 «Now is the hour!»
 «Fly!» shouted they, «for shelter fly!
 Of Denmark's Juel who can defy
 The power?»

North Sea! a glimpse of Wessel rent
 Thy murky sky!
 Then champions to thine arms were sent;
 Terror and Death glared where he went:
 From the waves was heard a wail that rent
 Thy murky sky!
 From Denmark thunders Tordenskiold,
 Let each to Heaven commend his soul,
 And fly!

Path of the Dane to fame and might!
 Dark-rolling wave!
 Receive thy friend, who, scorning flight,
 Goes to meet danger with despise,
 Proudly as thou the tempest's might,
 Dark-rolling wave!
 And amid pleasures and alarms,
 And war and victory, be thine arms
 My grave!

KFUM lod kongesangen trykke i engelsk oversættelse og delte den ud til de engelske krigsfanger, der kom til Danmark.

Kaptajn E. Wessel fortæller:

»I begyndelsen af december blev kaserneskipet **FYEN** indrettet til ophold for fremmede krigsfanger, der var under hjemsendelse fra de tyske fangelejre. For de flestes vedkommende varede opholdet om bord ca. 14 dage, undertiden længere. Krigsfangernes udseende ved ankomsten vidnede om udståede strabadser og savn. Tøjet var gammelt og laset og støvlerne i en elendig tilstand, dertil kom, at mange af soldaterne var sårede og indbundne, så det var et noget ynkeligt syn at se disse mennesker stille op til mønstring på skibets øverste dæk, hvor hver mand blev tildelt nummer og køje og plads ved spisebordet. Da indrulleringen havde fundet sted, og krigsfangernes tøj var stuvet af vejen blev hele styrken sendt til badning i forskellige hold; men da adskillige af dem var befængt med utøj, foregik rensningen på dertil indrettede anstalter uden for skibet. Efter den store renselsesproces blev det gamle tøj ombyttet med nyt, af hvilket der fandtes store beholdninger i det engelske tøj- og proviantdepot, der var oprettet i Københavns frihavn. Ved tilbagekomsten til skibet havde soldaterne et helt andet udseende: rene og velklædte unge mennesker, der tog plads ved bordene og lod den danske skibskost vederfares retfærdighed.«

Franske krigsfanger venter i Københavns frihavn på at blive sendt hjem efter et kort ophold i Danmark.

Da Als var republik og Sønderjylland havde egne frimærker

De tyve måneder, der gik fra våbenstilstanden til genforeningen blev en urolig tid i Sønderjylland.

Revolutionen i Tyskland havde også bredt sig nordpå, og flere steder oprettedes der arbejder- og soldaterråd, hvis virksomhed dog blev kortvarig.

Det største problem var imidlertid mangelen på fødevarer og alle andre varer. Trods dansk hjælp var nøden stor.

En læge i Haderslev fortalte:

»90 pct. af børnene er stærkt underernærede. Det har ikke fået mælk i måneder, og mange er så afkræftede, at de falder om. De opretholder livet på 50 g brød om ugen og noget gulerodsafkog. Tuberkulosen breder sig. Tøjet, der benyttes, er mest papir. Mange spædbørn svøbes i sofabetræk og lignende. Alle mødre siger: »Vi kan ikke få svøb til de nyfødte, og selv om vi havde penge, kunne vi ikke købe det. Vi har ikke mere tøj, kun laser.«

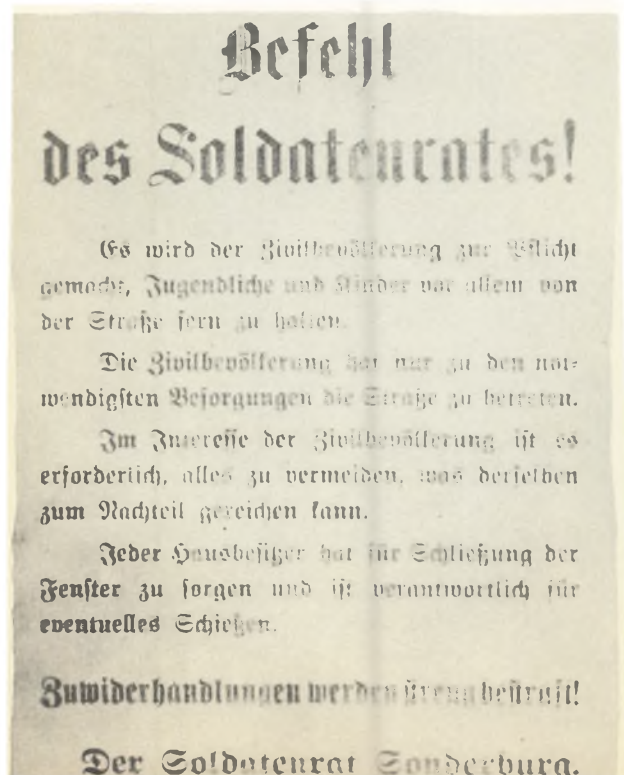
Alt gik i opløsning. »Det er meget svært at være ærlig i denne tid,« sagde præsten i Bevtoft.

Endelig den 10. januar 1920 ratificerede Tyskland Versailles-traktaten, og fristerne for afstemningerne begyndte at løbe.

Den 26. januar 1920 tog en international kommission ophold på hotel Flensburger Hof for at forberede afstemningen. Den bestod af den engelske og franske gesandt i København, Chr. Marling og P. Claudel, fra Sverige O. F. v. Sydow, fra Norge Th. Heftye og sekretæren, Ch. Bruce.

Forinden var en fransk-engelsk styrke på 1500 mand blevet forlagt til Sønderjylland, mens de tyske tropper og myndigheder rømmede området.

Kommissionen overtog hele administrationen af landsdelen – den udsendte endog særlige frimærker – men koncentrerede sig i øvrigt om forbedelserne til afstemningerne, der var fastsat til den 10. februar i 1. zone og 14. marts i 2. zone.

Tre dage i november 1918 var Als en uafhængig republik, proklameret af den tyske skræddersvend F. Topff, der lå i Sønderborg som marinesoldat. Hans første regerings-handling var at uddele en ekstra smørration til øens indbyggere, så han blev straks en populær mand. Han udsendte højtidelige proklamationer, som blev trykt og slået op overalt på øen, hvorefter han i en militærbil kørte rundt til bankerne i Sønderborg og beslaglagde bankernes beholdning af kontanter. Under denne rundtur blev han imidlertid arresteret og sat under lås og slå. Hans soldaterråd blev opløst, og Als vendte »heim ins Reich« – for nogle måneder i hvert fald.

Den internationale kommissions elegant klædte sekretær Bruce og dens politichef, kaptajn Hjelmfelt.

Nu er dagen der, vi vil hjem

Sønderjyder!

Nu er Dagen der, vi vil hjem!

Hvad Slægtled har troet paa, fædrene kæmpet og Mødrene grædt for, haabet, der har
et vore Sønner over Krig og Død, skal nu gaa i Opsyldelse.

Man har givet os Nøglen i Hænde til den laasede Dør, mod hvilken vi har hamret i et
Aarhundrede, — men vi maa selv lukke Døren op!

Ryk Grænsepælene op og Slut dem langt mod Syd!

Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske, og Afstemningsdagen skal vidne derom
omnemme Slægter.

I Syd og Nord, Øst og Vest i vor Landsdel vil vi samles om det fælles Maal, skal det
vigtigt som fra Broder og Søster:

Vi vil hjem, hjem til Danmark!

Som afstemningen nærmede sig, intensiveredes den danske og tyske agitation; der holdtes møder, der blev skrevet artikler i aviserne, der blev trykt brochurer og plakater.

Og nogle dage før afstemningerne ankom tog og skibe med stemmeberettigede danske og tyske.

Nic. Svendsen, redaktør af »Dybbøl-Posten« i Sønderborg, fortæller:

»Hen ad morgenstunden den 8. februar står to store skibe ind ad Haderslev Fjord. De ombordværende, som natten over har søgt hvile nederunder, samles efterhånden på dækket for at nyde synet af indsejlingen.

Det er særligt stemmeberettigede fra København og Sjælland, som skal til Haderslev by. De har endnu ikke haft tid til at stifte bekendtskab med hverandre. Det er repræsentanter for hele det slægtled i alle afskygninger, mænd og kvinder, rige og fattige, som engang i fortiden på grund af tidens ugunst bosatte sig nord for Kongeåen. De samles nu, denne lyse søndagsmorgen uden standsforskelse til en historisk hjemfærd i fællesfølelsen af det store øjeblik som en eneste stor familie her på skibsdækkets snævre plads. Åh, ja, det havde de ikke drømt om, at de skulle få den oplevelse: en dag at stævne hjem for at være med til at bestemme landsdelens fremtidsskæbne.«

Den nordslesvigske Vælgerforenings
opråb, skrevet af amtmand,
grev O. D. Schack.

Agitationen førtes også på de nødpenge, som kommunerne udsendte i mangel af skillemønt.

I forbindelse med agitationsmøderne vises ofte tableau'er som dette, hvor Mor Danmark byder sin røvede datter velkommen hjem over den brækkede grænsepæl. Det var samme motiv, Helge Rode byggede sit genforeningskuespil »Moderen« over.

De stemmeberettigede fik fri rejse til Sønderjylland og fri forplejning undervejs. Her ankommer stemmeberettigede danske til Abenrå.

Nic. Svendsen fortsætter:

»Langsomt glider de store skibe ind mod bolværket. Inde på land er der sort af mennesker, værter og tusinde andre, der ikke vil gå glip af denne oplevelse.

Om bord synger de »Der er et yndigt land«.

Mens landgangen forberedes, holdes der velkomsttaler, og der svares fra skibet. Der råbes, hilses og vinkes fra dækket til kendinge på land. Solen har allerede hævet sig et stykke over horisonten og viser dette gensynsbillede i klar belysning. Luften er ualmindelig mild med en let brise, næppe kraftig nok til at få de mange flag til at folde sig ud.

Omsider går de rejsende fra borde, og der opstår rørende genkendelses-scener. Gæsterne bærer store pakker og tunge kufferter. Men hvem har tænkt på formaliteter. Jeg står ved siden af den tyske overtoldråd for på embeds vegne og i min egenskab af byens politimester at føre tilsyn med, at alt går sømmeligt til, som det sig bør. Lige foran os kommer en mand slæbende med en hel sæk kaffebønner. »Ja, det er vel ikke helt efter forskrifterne,« siger overtoldråden, »men jeg tror ikke, at vi her skal begynde med toldscener.« Det giver jeg ham ret i.«

Afstemningsdagen i 1. zone, den 10. februar 1920 oprandt med koldt og blæsende vejr, senere gav det sig til at sne. Men det gjorde ingen skår i glæden blandt de danske, der var sikre på sejren. Den dag var det for første gang i 56 år officielt tilladt at hejse Dannebrog. Foran »Hejmdals« bygning i Abenrå var det H. P. Hanssen selv, der stod for flaghejsningen.

Carl Andresen
Schlachtereie und Wurstmachere
Neustr. 43
Teleph. 212.

Danmarks by var blevet tysk

Afstemningen i 2. zone den 14. marts 1920 imødesås med stor spænding. Troen på et dansk flertal eller i det mindste et stort mindretal i Flensborg var udbredt. Hvis mindretallet var stort nok, regnede man sikkert med, at byen ville komme til Danmark takket være fredstraktatens bestemmelse om, at grænsen skulle trækkes under hensyn til »geografiske og økonomiske forhold«.

I dagene op til afstemningsdagen og den 14. marts førtes en veritabel »flagkrig« i Flensborg – her i en gade i den nordlige, overvejende danske bydel.

**KEINER
KANN
SEHEN
WIE DU
STIMMST**

Tysk afstemningsplakat – ingen kan se, hvordan du stemmer.

Afstemningens resultat i 2. zone blev 51.724 tyske stemmer og kun 12.800 danske. I Flensborg stemte 27.081 for Tyskland og 8.944 for Danmark. På landet var der kun få steder anselige danske mindretal; ikke et eneste sted var der dansk flertal.

En tysk journalist, Eduard Thorn, fortæller:

»Allerede kort før kl. 20 kommer det første resultat: Goting på Föhr har stemt dansk. Man noterer det stiltiende. Men snart efter meddeles det, som ventet: Niehus har stemt tysk. Stemningen bliver livlig. Fra gaden høres larm. Kl. 21 foreligger resultatet fra List. Vi springer op, råber »bravo« og »hurra«. List er en af de mest udsatte poster. Nu er hele øen reddet. Og nu følger resultaterne slag i slag. Kommune efter kommune stemmer tysk. Og vi har endda ikke kunnet love vælgerne noget slaraffenland, sådan som danskerne har gjort. Ved 22-tiden ved vi, at truslen mod Flensborg er afværget. Byen har stemt tysk. Vi rejser os og synger »Deutschland, Deutschland über alles«. Også fra gaden høres sang. Sejrsbudskaberne bliver hilst med hurraråb. Kvinderne græder af glæde; også mændene har svært ved at skjule deres bevægelse. Selv efter at det sidste resultat er indløbet, bliver mængden stående og synger Slesvig-Holsten-sangen. Da midnattimen slår, begynder kirkeklokkerne at ringe, og der bliver tændt bål på bakkerne uden for byen.

Den nat forsvandt Dannebrog fra husene, og de fester, som danskerne havde planlagt, bl. a. på Bahnhofshotel blev aflyst. De mange danske, der var kommet til byen for at overvære afstemningen, vendte hjem.

Næste morgen er himlen grå, men i vore hjerter er der sol.«

Dansk afstemningsplakat fra Flensborg.

**I • 10 00 • AAR • VAR • DU
DANMARKS • BY
DU • BARN • AF • DANMARK
BLIV • DANSK • PAANY**

2. Ekstra-Udgave.

SOCIAL-DEMOKRATEN

FRIHED

LIGHED

BRODERSKAB

MANDAG DEN 29. MARTS

1920

Kongen begaar Statskup.

Kongen har afskediget Ministeriet Zahle.

**Et Ministerium Neergaard ventes dannet
imod Folkeflertallet.**

**Landet foran politisk og økono-
misk Kaos!**

Kort over afstemningen i Sønderjylland. Tallene angiver den danske stemmeprocent i hvert sogn. Kortet er udarbejdet af ministeriet for sønderjyske anliggender i 1920.

Resultatet af afstemningen i 2. zone blev en dyb skuffelse for dem, der havde troet, at i hvert fald Flensborg ville stemme sig til Danmark.

Men der var håb endnu, mente de.

Hvis blot det lykkedes at få det radikale ministerium fjernet, kunne en ny regering måske opnå, at Ententen trods alt gav os byen tilbage.

En række sydslesvigske ledere tog til København. Der holdtes møder, og den såkaldte Flensborg-bevægelse drog i folketog til Amalienborg for at påvirke kongen.

Det lykkedes.

Mandag den 29. marts krævede kongen af statsminister Zahle, at der straks skulle udskrives valg. Det nægtede Zahle, før end en ny valglov, som Rigsdagen var ved at enes om, var vedtaget.

Så afskedigede kongen ministeriet.

Og dermed begyndte en af de mest dramatiske politiske kriser i Danmarks nyere historie.

Fem dramatiske påskedage

Når kongens afskedigelse af det radikale ministerium fik så dramatiske følger, skyldtes det, at han ikke havde bedt det gamle ministerium om at fungere videre, indtil et nyt var dannet, således som det var parlamentarisk skik.

Da kongen opdagede sin forglemmelse, var det for sent. Den radikale regering betragtede sig som afskediget og afviste kongens opfordring.

Socialdemokraterne stemplede straks afskedigelsen som et statskup og truede med at iværksætte generalstrejke.

Kongen lod sig dog ikke true, og næste dag, tirsdag den 30. marts, udnævnte han et forretningsministerium under ledelse af sin advokat, højesteretsadvokat Otto Liebe.

Ministeriet Liebe kom kun til at fungere i fem dage, men de blev til gengæld bevægede.

Samtidig med at ministeriet var blevet udnævnt, vedtog den socialdemokratiske rigsdagsgruppe et krav om indførelse af republikken i Danmark, og dagen efter, onsdag den 31. marts, proklamerede de samvirkende fagforbund generalstrejke fra den 6. april med »tilvebringelse af en ny valglov og derefter valg på ærligt grundlag« som mål.

Det nye ministerium lod sig foreløbig ikke rokke og vedtog at udskrive valg allerede den 23. april efter den gamle valglov.

Om aftenen kom det til optøjer rundt om i København, og uroen fik yderligere næring derved, at den politiske krise blev kædet sammen med lønforhandlingerne på arbejdsmarkedet, hvor arbejdsgiverne havde varslet lockout til den 9. april.

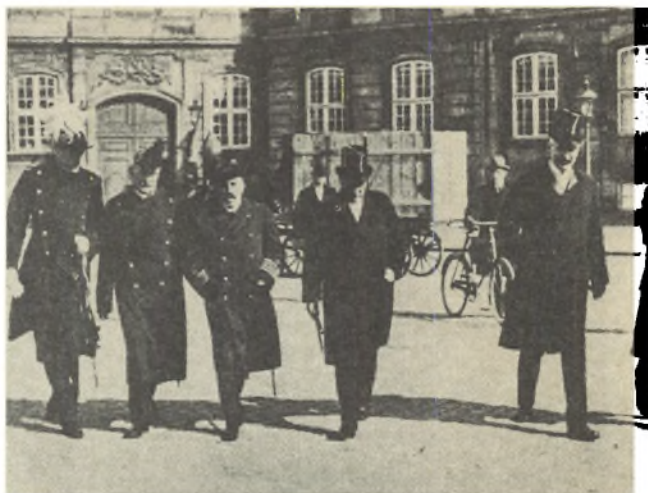
På provinsbladenes redaktioner kimede telefonerne uafbrudt: »Er det sandt, at de skyder i København? Går kongen af?« spurgte læserne.

I mens gik minister Liebe og hans kolleger til taffel på Amalienborg.

Skærtorsdag og langfredag den 1. og 2. april forhandlede ministeriet Liebe med Socialdemokraterne, men uden at opnå resultat.

Påskelørdag den 3. april kulminerede krisen.

Liebe fortæller: »Da jeg, vistnok ved 14-tiden kom op til kongen for at tale med ham om situationen, var han meget fast. Han sagde bl. a., at nu var de fleste af Europas fyrster løbet deres vej, men han skulle dog vise dem, at han turde blive og ikke lod sig afficere af trusler.«

Ministeriet Liebe på Amalienborg Plads.

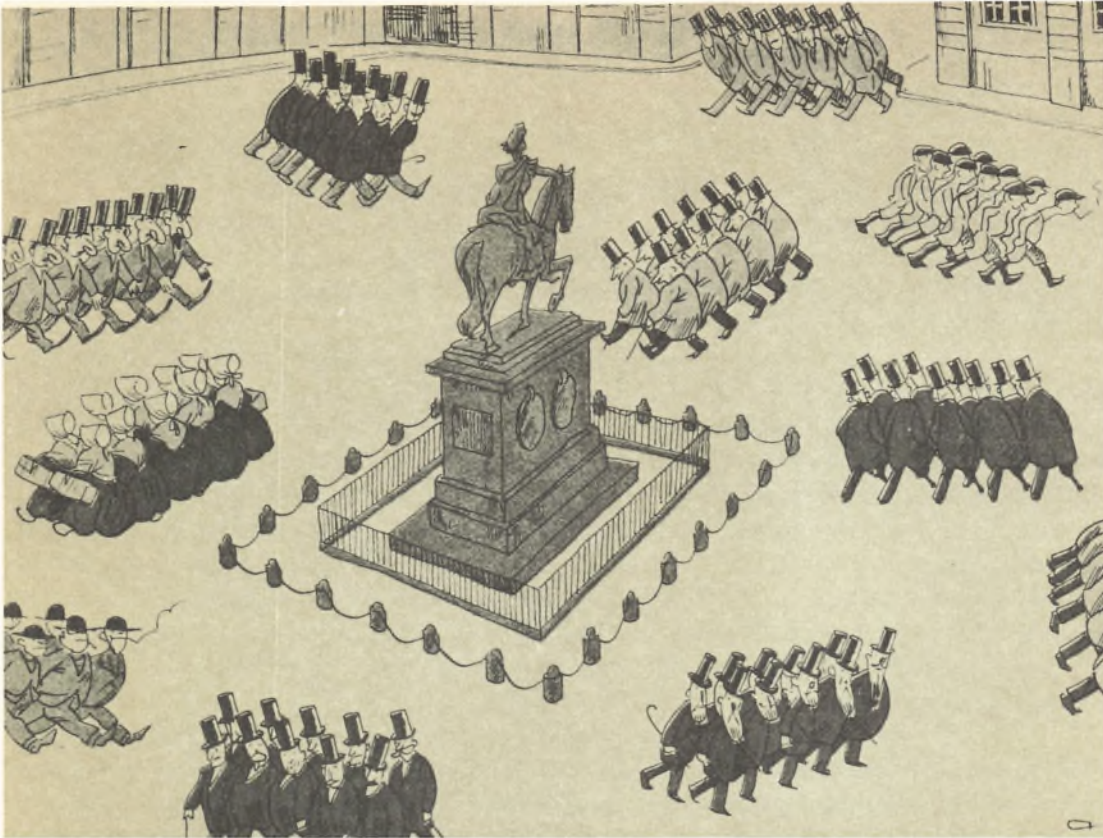
Ministeriet Friis på Amalienborg Plads.

Kongen måtte dog bøje sig til sidst.

Kl. 17 kom en deputation fra Københavns borgerrepræsentation til Amalienborg og henstillede, at der blev indledt forhandlinger med partiernes førere.

Så snart deputationen var gået, opstod tumulter på slotspladsen, hvor der blev svinget med røde faner, men uroen blev kortvarig.

Liebe bemærker: »Så begyndte det at regne, og mængden spredtes ret hurtigt. Om aftenen skete der ikke noget af særlig interesse, og jeg gik tidligt til ro. Ved 23-tiden blev jeg imidlertid vækket ved telefonopringning, jeg blev kaldt over til palæet øjeblikkeligt.«

»Svikhøllen«
skildrede de
mange
ministeriers og
deputationers
kommen og
gåen på
Amalienborg
Plads således.

Kongen havde i mellemtiden indkaldt partiførerne. Som betingelse for at afblæse generalstrejken havde de krævet ministeriet Liebes afgang. Til gengæld ville de støtte et nyt ministerium, hvis opgave skulle være at få vedtaget den nye valglov og udskrive valg.

Da Liebe og hans ministre indfandt sig hos kongen, holdt partiførerne møde på etagen ovenover.

Det blev en lang nat, og kongen sled trapperne mellem ministerium og partiførere for om muligt at forhandle sig til rette.

Liebe fortæller: »Hver gang vi havde talt med kongen, lod han til at ville rette sig efter os, men når han kom tilbage fra etagen ovenover, var modet atter sunket. Afgørelsen skulle falde nu i nat, ellers var mulighed for forlig udelukket. Alle anstrengelser viste sig at være forgæves, og kongen erklærede til slut, at han anså det for nødvendigt, at ministeriet gik, men at han håbede, vi skiltes som venner. Kl. 5.30 forlod vi Amalienborg.«

Med ministeriets afskedigelse var krisen imidlertid ikke forbi. Socialdemokraterne forlangte yderligere, at arbejdskonflikten skulle løses, før de afblæste generalstrejken.

Natten mellem første og anden påskedag, den 4. og 5. april lykkedes det forligsmanden at bilægge konflikten mellem arbejdere og arbejdsgivere, og om formid-

dagen udnævnte kongen et nyt midlertidigt ministerium med overformynder M. P. Friis som leder.

Allerede den 11. april vedtoges så den nye valglov, og valget blev fastsat til den 26. april.

Valget blev et nederlag for de Radikale, mens Socialdemokraterne, Venstre og Konservative gik frem og resultatet blev en Venstre-regering under Niels Neergaard.

Meget kom der ikke ud af den megen ståhej.

I det sønderjyske spørgsmål nøjedes den nye regering med at instruere den danske gesandt i Paris om, at Danmark var villig til at støtte bestræbelser for en internationalisering af 2. zone.

Omtrent samtidig rejste en mellemslesvigsk delegation til Paris for at anmode om Flensborgs indlemmelse i Danmark trods afstemningsresultatet, men da den nåede frem, fik den meddelelse om, at grænsen var fastlagt, og at det nu var for sent at ændre noget.

Nu gik sagen sin gang, og omsider kunne kongen ratificere traktaten, der overdrog Danmark Sønderjylland.

Kongen skrev under i et statsrådsmøde den 9. juli 1920 kl. 10.30.

Næste dag skulle han foretage sit historiske ridt ind i det genvundne land.

I dette øjeblik rider kongen over grænsen

Lørdag den 10. juli 1920 kl. 9.20 red kong Christian med blottet hoved over den gamle grænse ved Frederikshøj.

Kongen, kronprins Frederik og prins Knud var stegtet til hest på en mark ved Taps ca. 1 km nord for grænsen.

Den hest, kongen red på, var en ung vallak, der lød navnet »Malgré Tout«. Ved hjælp af lidt kridt havde man hjulpet på naturen, så den var blevet helt hvid.

Prinserne red på brune heste, og efter rytterne fulgte dronningen og prinsesserne Thyra og Dagmar i åbne, blomstersmykkede landauere.

En politibil banede vej for optoget.

Hvor grænsepælene havde stået ved Frederikshøj var rejst en æresport med indskriften: »Velkommen til Sønderjylland – Sønderjylland vundet – det er kampens mål.«

Langs vejen stod en mur af mennesker, og på sydsiden af æresporten ventede hvidklædte piger med blomsterkurve og et æreskompagni fra Sønderborg i grå uniformer.

Overalt vajede flag.

Det var mildt gråvejr med strejf af sol.

Hist og her blev der sunget fædrelandssange.

Da kongen og hans følge nærmede sig, trådte tilskuerne uvilkårligt et skridt frem.

Carl Dumreicher, der stod på den sønderjyske side af grænsen, fortæller: »Oppe i et af vejtræerne råbte en lille dreng: »Dér kommer han.« Og nu blev hele toget synligt: Kongens høje, grå skikkelse på den store, hvide hest, der skridt for skridt kom nærmere, prinsene tæt bagved på brune heste og en vrimmel af brede faneduge, der blev til en bølgende baggrund af røde og hvide farver. Nu var kongen lige ved æresporten. Han havde taget sin chako af. Man kunne se, hvor bevæget han var (herunder). Og nu – der er i dette øjeblik fuldkommen stille omkring ham – er kongen lige under æresporten. En dæmpet trommehvirvel – og kong Christian den Tiende er redet over grænsen ind i det genvundne land. Et kort kommandoråb, og nu rasler det af geværer, der præsenteres, og honnørmarchen smælder fra trompeterne. I samme nu slår hurraråbene sammen om ham« (til højre).

Alle ville røre ved hesten

Straks, da kongen var redet over den gamle grænse, dirigerede han sin hest til højre over mod vejkanten og standsede foran en lille granklædt talerstol, hvorfra gårdejer P. J. Refshauge bød ham velkommen. Han sagde bl. a.: »Frit har vi valgt, og skam og hæder, sorg og lykke vil vi dele med vort folk, og vort fædreland vil vi være med til at bære frem mod dagen ny.«

Kongen svarede: »Min første hilsen til sønderjyderne skal være et velkommen hjem og tak for trofasthed til moderlandet gennem de mange trange år. I fællesskab skal vi nu bygge Danmarks fremtid. Gud velsigne Dem alle og Gud velsigne vort gamle fædreland.«

Og mens de hvidklædte piger strøede tusindfryd og valmuer på vejen foran ham, red kongen videre til Christiansfeld, hvor der var rejst en ny æresport med piger i nationaldragt i grannicherne og på toppen to kongekroner fra den æresport, som var rejst, da Frederik VII sidste gang gæstede byen.

Efter en kort gudstjeneste i Tyrstrup kirke og det første møde med veteraner fra 1864, fortsatte kongen og hans følge til Haderslev i bil.

Under ridtet til Christiansfeld standsede kongen pludselig og løftede en lille hvidklædt pige op til sig på hesten. Hun blev først forskrækket, men da kongen kyssede hende, slog hun armene om hans hals. Det var den 9-årige Johanne, asylbarn fra Erlev, nu plejedatter hos pastor Barasens i Åstrup. »Må jeg tage hende med på hesten?« spurgte kongen hendes mor, som nikkede bekræftende, og på resten af turen til Christiansfeld sad Johanne foran på kongens sadel.

Sønderjyllands

Det bliinge inn et Svendige, et Sagn fra gamle Dage:
en hvit Datter, højt beprøvet, en Kvinne falet tilbage!
Det skal, skal inn et Dømmenings her skrevet for en Vante:
Til Lommen vige Dannebrog iges på Dybbøl Banke!
Hvad krop vi tørde hvide me i Kongens hvide Vanner
forbjedes nu på sandt og højt som dødsord af Frelsen.
Dalkommunens hvide hvide hvide, som Siden, Hjertensker!
Lige blev nu blev i Kampen: Fær. i Striden for sin Bred!
Dit fald i Bølle og Svingens til Spot for alle Dange.
Så højt inge Lommen dir nu sine Løspange!
Men du vil inge Løspang! Men Fær og hvide hvide.
Dit hvide hvide, hvad mit du led i hvide hvide.
Dit Lommen hvide: hvide og hvide og hvide.
Dit hvide, som hvide hvide, i hvide hvide!
Henrik Pontoppidan.

Henrik Pontoppidan skrev det digt, der kom til at stå som genforeningens symbol. Her er hans håndskrevne manuskript til det.

Staldmester Henrik Nielsen, der førte den hvide hest tilbage, fortæller:

»Jeg red i kongens seletøj til Taps mark, og det var det mest ejendommelige ridt, jeg nogen sinde har været ude på. Alle ville standse mig og røre ved hesten, og flere gange blev der råbt hurra.«

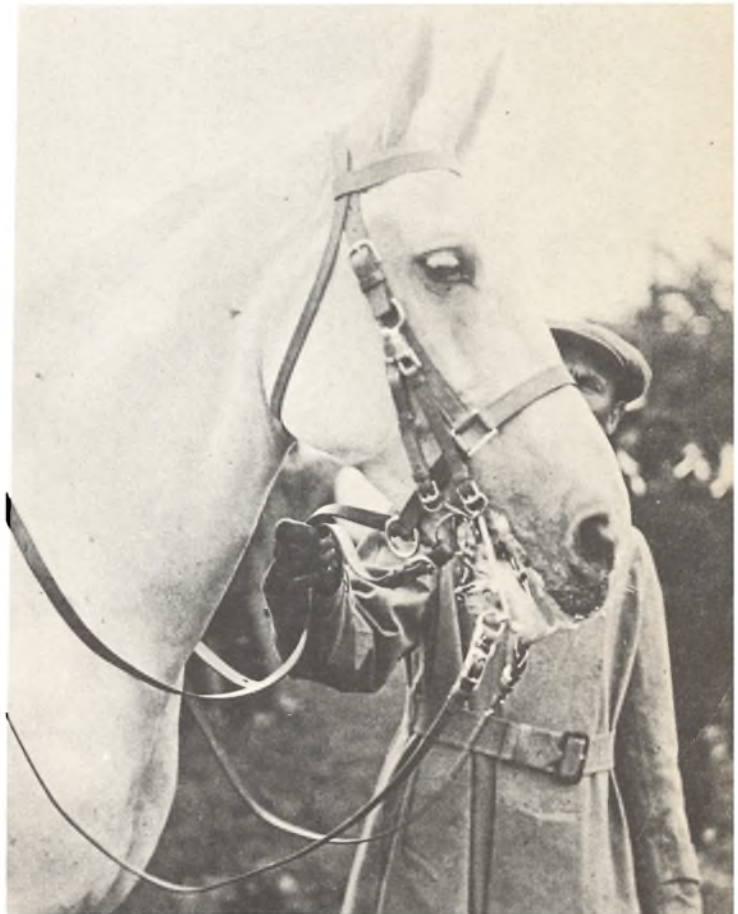
Grev Dannekiold-Samsø, der havde stillet hesten til rådighed fra sin stald på Vissenborggård ved Randers, beretter:

»Efter ridtet blev hesten skudt og gravsat på Vissenborggård. Dens ene hov blev skænket til kongen med en påsat sølvplade med inskriptionen: »Jeg kongen bar over grænsen hen, da Sønderjylland blev dansk igen.«

Undervejs til Haderslev kørte kongen gennem i alt 18 æresporte. Ved den sidste før byen steg kongen atter til hest for at ride ned ad bakken til Nørretorv, hvor en ny æresport og byens borgmester ventede.

Både borgmesteren og de mange tilskuere kom til at vente længere end beregnet. Da kongen ville svinge sig i sadlen, blev hesten nervøs og kastede sin rytter af. Kongen slog sit ene ben, og slaget voldte ham mange smerter de følgende dage.

Fra Haderslev sejlede kongen i DANNEBROG til Åbenrå og næste morgen sejlede han videre til Sønderborg for at overvære genforeningens hovedfest på Dybbøl banke.

Staldmester Henrik Nielsen med den hvide hest, kongen havde redet på – der blev råbt hurra for den.

De færreste hørte talerne

Genforeningsfesten på Dybbøl søndag den 11. juli (herover) begyndte kl. 12, efter at kongen var blevet modtaget i Sønderborg og havde kørt gennem den flagsmykkede by. Morgenens solskin var op ad formiddagen blev afløst af gråvej, og enkelte mørke, tunge regnskyer gled truende over himlen, men da festen begyndte, brød solen atter igennem, og resten af da-

gen skinnede den fra en høj, klar azurblå himmel. En procession bestående af festkomité, regering, rigsdag og særlig indbudte, en afdeling marinere, 50 akademiske skytter og to garderkompagnier var marcheret fra Sønderborg slot op til den flagsmykkede festplads på banken. Umiddelbart efter ankom kongefamilien i bil.

En af de mange, der var kommet til Dybbøl den søndag for at overvære festen, højskoleforstander P. Andresen, fortæller:

»Der var mellem firs og hundrede tusinde mennesker til festen; men det var kun de færreste, der hørte talerne, og folk var derfor nærmest henvist til at feste med sig selv. Om festen i de tyske skanser – stedet,

hvor de gamle danske skanser V og VI lå – kan jeg intet fortælle; thi jeg hørte kun et eneste ord. Det var kongen, der med sin klare røst råbte ordet: »Sønderjyder« ud over forsamlingen. Dette ene ord kunne jo også være nok for mig den dag. Der strømmede så mange tanker ind på en af sig selv og fyldte tiden herligt ud.«

Jeg modtager eders og vort flag

Hovedtalen på Dybbøl holdtes af amtmand O. D. Schack, som – efter at forsamlingen havde sunget »Du skønne land med dal og bakker fagre« – sagde:

»På Dybbøl banke, det dyrebareste sted, Danmark ejer, hvor fortid og nutid fører et sprog, der er stærkere, end mennesketunge formår det, mødes Danmarks kongehus, regering og rigsdag – mødes Danmark selv i dag med sønderjyske landsmænd ...

Med inderlig tak vil vi mindes, at hvor Danmarks konge hin gang i nattens mørke besøgte de til død og undergang viede skanser i en tabt landsdel, der samles i dag i festdagens glans en dansk konge af samme navn med sit folk for at føre det tilbage til moderlandet ...

Og kommer vi hjem, færre og fattigere end vi drømte, og blandes der afskedssmerte i gensynets glæde på denne dag, der skiller slægt og samler slægt – der er dog noget, der er stærkere. Hvor hjertet er for fuldt til at tolke sine følelser i ord, dér sænker sig øje dybt i øje for at sige det udsigelige, dér lyder kun velsig-

nelsen, som rummer alt, anger og tilgivelse, tak og løfter for fremtiden, men først og fremmest kærlighed, kærligheden, som forener i adskillelsen, og som gør genforeningen hellig.

Gud velsigne dem dernede, der længes hen til os i dag. Gud velsigne dig og dit hus, kong Christian. Gud velsigne Danmark.

Det store budskab, genforeningen bringer os sønderjyder, er, at vi nu ikke mere skal bære dette navn, men bliver danske, ikke kun i sind, men også af navn ...

Vi skal være dig gode og trofaste sønner og døtre, Danmark, det lover vi dig i dag – det giver vi dig håndslag på, kong Christian.«

Nu spillede kongesangen og nationalsangen, og en deputation af sønderjyder overrakte kongen Sønderjyllands gave: gengivelser af guldhornene fra Gallehus.

Og mens musikken dæmpet spillede »Slumrer sødt i Slesvigs jord« kom en ny deputation op ad trappen. Forrest gik den 85-årige veteran fra 64, Hans Thomsen, og efter ham fire hvidklædte piger med en gammel fanedug imellem sig – det sidste flag, der blev strøget i Sønderborg den 29. juni 1864, da preusserne rykkede ind i byen.

Kongen løftede en flig af dugen, og idet han kysede den, sagde han:

»Jeg modtager eders og vort flag, og idet jeg kysser dets gamle dug, kysser jeg eders trofasthed.«

En tredje deputation, sortklædte sønderjyske kvinder, der repræsenterede enkerne efter de 600 faldne i Verdenskrigen, overrakte derpå dronning Alexandrine en buket røde og hvide roser med følgende hilsen:

»Af sorgens dybe muldjord nu lykkens roser gror, og glædens toner samles i et jublende kor.«

Nu fulgte de officielle taler, bl. a. af H. P. Hanssen og af statsminister Niels Neergaard, hvis ord var formet som en hilsen til de danske sydslesvigere. Statsministeren sluttede:

»Og det kan jeg sige på regeringens vegne, ja, jeg kan sige på hele det danske folks vegne: I skal ikke blive glemt.«

Over hele landsdelen fejredes genforeningen den dag. Skovfoged P. M. Hansen i Brenderup markerede begivenheden ved at fælde et træ i sin have. Det var en sørgeask, som hans far havde plantet i 1864, og som skulle hugges om, hvis Sønderjylland en dag igen kom tilbage til Danmark.

Kong Christian IX i Dybbøl-skanserne natten mellem den 22. og 23. marts 1864 (udsnit af Otto Baches maleri).

Kong Christian X på festpladsen
på resterne af Dybbøl-skanserne den
11. juli 1920 (Fotografi af over-
rækkelsen af det gamle danske flag).

De som ikke skulle glemmes

Dagen efter Dybbølfesten, mandag den 12. juli, fortsatte kongefamilien turen gennem Sønderjylland. De kongelige kørte over Gråsten til Kruså og derfra til Tønder, hvor kongefærdens officielle del sluttede. Men de følgende dage besøgte kongefamilien en række andre byer i det genvundne land, og først fredag den 16. juli lattede kongeskibet for at gå fra Haderslev til København.

Turen havde nok været festlig, men også vemodig. Da den kongelige kortegede nåede vejkrydset mellem Sønderborg-Tøndervejen og Åbenrå-Flensborgvejen, lige nord for Kruså, ventede flere hundrede flensborgere, der samme morgen var gået over grænsen. De stod omkring to plakater med teksten: »Forposterne lever i håbet« og »Danske flensborgere hilser Danmarks konge«.

Da kongen nåede frem (til venstre) blev han budt velkommen af flensborgernes ordfører, bankfuldmægtig Thomsen; kongen svarede: »Lige så lidt som De glemmer os, glemmer vi Dem.«

Så sang man »Der er et yndigt land« så godt, man nu kunne. Mange stod og græd.

Ved genforeningen var Danmark blevet 4000 kvadratkilometer større, omtrent en tiendedel af det daværende kongerige, og den danske befolkning var blevet oget med 165.000 mennesker, deraf ca. 30.000 tysksindede. Det var, hvad vi fik ud af første verdenskrig, som havde kostet 10.000.000 soldater livet, mens 21.000.000 var blevet såret.

Kildeangivelser

Der er brugt citater (i visse tilfælde forkortede) og oplysninger fra følgende bøger:

- Albert Abel*: Spredte erindr.
Asmus Andersen: Optegnelser fra verdenskrigen
P. Andresen: Hjemstavns-minder
Hanson W. Baldwin: Den første verdenskrig
Knud Bardod: Under jernkorsets tegn
V. Bay: Spredte erindringer
Paul Bergsøe: De tre vinduer
Bertil Bing: Presseanarki
Biografteaterforeningerne 1910–1960
Svend Blæsberg: Efter 1914
L. B. Bolt-Jørgensen: Med sabel og kårde
S. Borberg: Krig og køn
R. Brammer: Kamp for friheden
Axel Breidal: Fra det erobrede Rumænien
Daniel Bruun: Fra de sidste 30 år
Emil Bønnelycke: Asfaltens sange
Viggo Cavling: På valpladsen
Einar Cohn: Danmark under den store krig
Vilh. la Cour: Sønderjylland under verdenskrigen
Vilh. la Cour: Danmarks historie 1900–1945
Da vi sikrede Danmark
Knud Danneskiold-Samsøe: Lyse minder
Dansk Røde Kors: Hjælp ydet under og efter verdenskrigen
John Danstrup: Danmarks-historie
Death in the air
Thomas Dinesen: No man's land
Carl Dumreicher: Genforeningen 1920
V. Eberling: Danmark under verdenskrigen
Johanne Einfeldt: Hverdage
Erich Erichsen: Den tavse dansker.
F. Fenger Eriksen: Skipperens dagbog
Claus Eskildsen: Østfront-vestfront
Festskrift til korps Westenholtz
Freibeuter der Revolution
Michael Futhell: Underjordisk Norden
Emma Gad: Takt og Tone
Ledetråd i god tone af H. B.
Grosser Bildatlas des erstes Weltkrieges
Jørgen Halck: Danmarks første Victoriakors, sergent
Jørgen Chr. Jensen
H. A. Hansen: Vore frivillige korps
H. P. Hanssen: Fra krigstiden I–II
Ernst Hashagen: U-boote westwärts
Henry Hellsen: Jeg forlovede mig med livet
O. Helms: Overlægen fortæller
J. P. Henningsen: En sømands oplevelser under verdenskrigen
Historiegruppens danmarkshistorie
J. Hjort: Den danske sømand
Emil Holm: Erindringer I–II
T. E. Holstebro: De danske hjælpeambulancer 1914–21
Carl Hornbech: Der går et stille tog
Carl M. Hornbech: Fra pligtens land
Alfred Horwitz: Pengeoverflodens udskjelser i fortid og nutid
Astrid Hostrup: Erindringer
Mathias Høeg: Jeg har ikke flere patroner
Niels Høst: Danmarks skibsfart under verdenskrigen
Illustrated War News
Astrid Ipsen: Et blad af barmhjertighedens bog
Jahrbücher für die deutsche Armé und Marine, bind 90
Johs. V. Jensen: Arbog 1916
Richard Jensen: En omtumlet tilværelse
N. A. Jensen og Troensegaard Hansen: Rejsbreve fra krigsfangelejrene
Franz von Jessen: Mit livs egne, hændelser
Bogen om H. P. Hanssen
Claus Johannsen: Erindringer
Jyske samlinger, ny række VI, 3
Johs. Jørgensen: Klokke Roland
Christian Kampmann: Optegnelser
Tage Kaarsted: Statsminister
Liebe og påskekrise 1920
J. P. Kirkerup: Af en gammel politimands erindringer
Hector Kiær: Lyse minder
Axel Kjerulf og Axel Breidal: Københavnerliv 1912–37
Arveprins Knud: Erindringer
Sven Møller Kristensen: Dansk litteratur 1918–50
Tom Kristensen: En kavaler i Spanien
Kødindustriens fabrikantforening 1909–1959
Karl Larsen: Krig, kultur og Danmark
Karl Larsen: Fronten
Johannes Lehmann: For eller imod
Paul Lintier: Min 75'er
Robert Ludvigsen: En konges ridt
Tippe Lumbye: I familie med Tivoli
Cecilie Lütken: Livs-erindringer
Aage Madelung: Mein Kriegstagebuch
Eberhard von Mantey: Auf See unbesiegt
Karin Michaelis: Krigens ofre
P. Munch: Erindringer
Carl Muusmann: Da stor-københavn var lille
Kai Friis Møller: Verdenskrigen på Amager
J. P. Nederby: Småneg
Ebbe Neergaard: Filmkundskab
Carl Nielsen, i hundredåret for hans fødsel
Harald Nielsen: Danske soldaterbreve I–II
Harald Nielsen: Sønderjyske soldaterbreve
Ragna Nordstrand: Fra min erindringsbog
Gordon Norrie: Hjemme og ude
Kr. Nyrop: Er krig kultur?
Martha Ottosen: Breve til hjemmet
N. P. Petersen: Sønderjyske rømningsmænd
N. P. Petersen-Pauli: Sønderjyder i Feltham
N. P. Petersen-Pauli: Fra engelske fangelejre
Politikens Danmarks-historie XII
A. Poulsen: Glimt fra et liv på rejse
Peter Poulsen: Til kamp, til kamp
Emil Rasmussen: Barbarkvinder
J. Ravn-Jensen: Danske frivillige i verdenskrigen
Oscar Reckendorf: Livs-erindringer
Martin Refslund Poulsen: Erindringer
Helge Rode: Krig og ånd
Ove Rode: I krigens vendetegn
Ove Rode: Påskekrise
M. O. Røder: Dagbogs-optegnelser
H. C. Røder: Dansk skibsfarts renaissance
Valdemar Rørdam: Danmark i fest og glæde V–VI
Paul Sarauw: Så vidt jeg husker
Jes Sarup: Baunerne brænder
Erik Scavenius: Dansk udenrigspolitik under den første verdenskrig
Schultz Danmarkshistorie
Ingeborg Stemann: En krigsfanges erindringer fra Danmark
Nic. Svendsen: Sønderjyske skæbner II
Søforklaringer over krigsforliste danske skibe 1914–18
André Tardieu: Slesvig på fredskonferencen
A. J. P. Taylor: The first world war
Christiane Tetens: Bag fronten

<i>Carl Thalbitzer</i> : Da vort århundrede vågnede	Tidsskrift for retsvæsen 1916-17	<i>K. A. Wieth-Knudsen</i> : Sandheden om Danmarks spærring af bælteerne	Beretning afgivet af kommissionen til undersøgelse og overvejelse af hærens og flådens fremtidige ordning
<i>Carl Thalbitzer</i> : Stormfulde tider	<i>Th. Ussing</i> : Nationalbanken 1914-1924	<i>K. A. Wieth-Knudsen</i> : Danmark under verdenskrigen	De danske frivillige korps
<i>Eduard Thorn</i> : Die erste Teilung Schleswigs 1918-1920	<i>Johannes Vejlager</i> : H. P. Hanssen Verden siden 1914	<i>H. W. Wilson</i> : The great war I-XIII	Almanak for Nordslesvig 1938
<i>Svend Thorsen</i> : Den danske dagspresse	<i>Jens Warming</i> : Krigen og landbruget	Referat af møderne i kommissionen til undersøgelse og overvejelse af hærens og flådens fremtidige ordning.	<i>Andreas Vinding</i> : Ærens land
<i>Svend Thorsen</i> : Fra genforeningstiden	<i>E. Wessel</i> : Orlogsminder <i>L. Westerby</i> : Set og hørt		<i>Jeppé Aakjær</i> : Efterladte erindringer

Der er brugt citater eller oplysninger fra følgende periodiske publikationer:

POLITIKEN	SOLIDARITET	ILLUSTRERET TIDENDE	EVER 8. DAG
BERLINGSKE TIDENDE	HJEMMET	KLODS HANS	RIBE STIFTSTIDENDE
KØBENHAVN	FAMILIE-JOURNALEN	BLÆKSPRUTTEN	MILITÆRT TIDSSKRIFT
SOCIAL-DEMOKRATEN	VERDEN OG VI	SVIKMØLLEN	TIDSSKRIFT FOR RETSVÆSEN
NATIONALTIDENDE	VORE DAMER	KLINGEN	

Tak for hjælpen

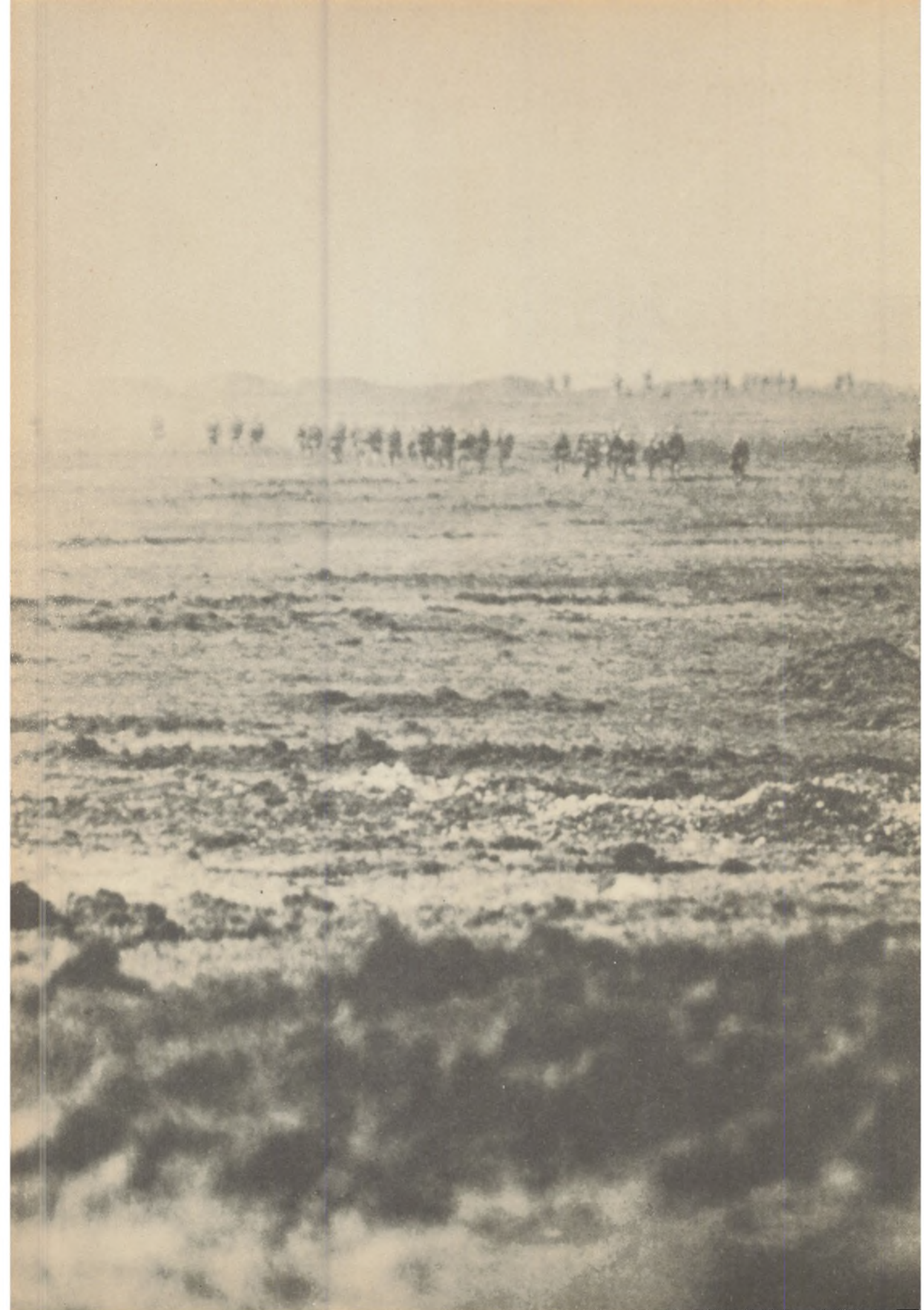
Følgende institutioner og virksomheder takkes for beredvillig hjælp med billedmateriale og oplysninger:

Det kgl. Biblioteks danske afdeling, musikafdelingen, småtryksafdelingen og billedsamlingen, Rigsarkivet, Landsarkivet i København og Abenrå, Folketingets Bibliotek, Nationalmuseet, Tøjhusmuseet, Hærens Arkiv, Garnisonsbiblioteket i København, Orlogsmuseet, Modellsamlingen på Holmen, Søminemuseet, Forsvarets ABC-skole, Københavns Bymuseum, Københavns byrets arkiv, Sønderborg Museum, Bangsbo Museum, Politikens arkiv, Berlingske Tidendes arkiv, Arbejderbevægelsens arkiv, Kriminalmuseet, Københavns Politi, Københavns Kommunebibliote-

ker, Teatermuseet, Kødindustriens Fabrikantforening, Københavns Kødby, Københavns Børs, Møntsamlingen, Tivolis arkiv, Filmmuseet, Sømændenes Forbund, Imperial War Museum, Storm P. museet, Pressemuseet, foreningen »Chakoten«, TV's Dekorationsafdeling, Hoffotograf Elfelt, Beauvais, Lysberg, Hansen & Terp, Nordisk Film.

En særlig tak rettes til cand. mag. Johs. Fabricius, fabrikant K. A. Hvidt, bibliotekar Kr. Jeppesen, bibliotekar Jan William Rasmussen, museumsinspektør Jørgen Slettebo, kustode H. C. Peter-

sen, arkivar Leif Larsen, direktør, cand. jur. W. Schack Nielsen, direktør Paul Johansen, major S. A. Mathiesen, major Palle Rasmussen, major I. F. L. Carl, major S. E. Stage, politiassistent Gunnar Hansen, konservator Jesper Engelstoft, assistent Holger Lorentzen, skuespiller Jørgen Ryg, overfenrik R. K. T. Hartvig, kunstmaler Erik Spjæt Christensen, museumsinspektør, dr. phil. Arne Hoff, museumsinspektør, cand. mag. Egon Eriksen, redaktør Viktor Thomas, grosserer I. H. Johansen, redaktør Merete Bjørn Hanssen, revisitør Helmuth Vittrup.

1166

